DELICIAE

ERVDITORVM.

Digitized by Google

Digitized by Google

DELICIAE ERVDITORVM

SEV

VETERVM ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ

OPVSCVLORVM COLLECTANEA

IO. LAMIVS

Collegit, illustravit, edidit.

32.5 B.5
6.40.B.43
24 gennaio 1945
Marcella Plavati

FLORENTIAE. MDCCXXXIX.
Ex Typographio PETR. CAIET. VIVIANII
Ad Insigne D. THOMAE AQVINATIS.

Cum adprobatione.

Digitized by Google

MICHAELIS GLYCAE

EPISTOLARVM

PARS SECVNDA.

Digitized by Google

NOBILISSIMO ET CLARISSIMO
VIRO
VINCENTIO MAR. RICCARDIO
PATRICIO FLORENTINO
CLANNIS ET RVPIS ALTAE MARCHIONI
SENATORI
SACRAE D. STEPHANI MILITIAE EQVITI
SERENISSIMI MAGNI ETRVRIAE DVCIS
GAZOPHYLACI
DOMINO IN PRIMIS HONORANDO.

IO. LAMIVS
DEDICO CONSECROQVE.

Raesidium & tutelam Tuam, SENATOR AMPLISSIME, haec *Michaelis Glycae* Epistolarum pars

ſecunda implorat, ut a lividorum obtrectationibus ſecura in vulgus prodeat. Et quidem fore confidit ut Tuo valido patrocinio eam tuearis, & quia Tua prope eſt, quum ex Codice MS. Tuae locupletiſſimae Bibliothecae proferatur; & quia favore ſimili primam Partem, germanam, ut ita dicam, ſuam, Illuſtriſſimus frater Tuus BERNARDINUS amplexus eſt. Aemula in vobis ad optima & praeſtantiſſima quaeque capeſſenda virtus eſt, paribuſque vos ſtimulis incitat, ita ut eadem Vos iam laus, & gloria, praeter vetuſtam & praeſignem generis nobilitatem, ſupra alios plurimos extollat atque efferat. Graecae quidem Epiſtolae ſunt, & a Graeco homine, ſcriptae; additae inſuper Epiſtolae

Digitized by Google

aliae pariter Graecae, & a *Maximo Margunio* Cytherorum Episcopo proximioribus temporibus exaratae; duobus Helladis Auctoribus, qui ambo, ni fallor, miserae florentissimi quondam Imperii desolationis, & captivitatis, partes fuere. Quam bene Tuam hi protectionem flagitantes ad TE confugiunt, qui acerbos aliorum casus miserari soles, cunctisque ita succurrere, ut inopum, & saevitiem fortunae experientium mortalium, pater iam esse videaris. Quin, quum maximam Europae partem peragrans, multorum hominum mores & urbes videris, infelicem Graeciam, quum TIBI opportuna non esset, praeteriisti; & recte quidem: sed tamen non adeo eius ruinae despiciendae,

Digitized by Google

ut ſaltem quae litterae, quae ſtudia, ibidem ſuperfuerint, vel ex hiſce ſpeciminibus cognoſcere, TIBI iniucundum futurum ſit. Quid quod & aliqualem huiuſmodi cupidinem TE inceſſere oſtendis, quum vim Itinerariorum eruditorum ingentem TIBI comparaveris, & iis privatam Tuam Bibliothecam inſtruxeris, quorum quidem plurimi & Graeciam deſcribunt, & eius incolarum conditionem, mores, ſtudia, & ritus, ediſserunt. Quid quod & meam quamdam Diſsertationem volumen hoc continet, qua & adverſus Philoſophos de carnis reſurrectione dogma loculente, ſtabiliterque confirmo; & *Th. Burneti* Hetherodoxi hominis circa idem placitum deliramenta

con-

Digitized by Google

confutans exſibilo, & Catholicae ſapientiae decreta tueor atque defendo? Quis autem ignorat quam TV ſis avitae & Orthodoxae religionis tenaciſſimus, eamque exſtantem ſemper, ac de erroribus quibuſcumque triumphantem ſubſpicere gaudeas; quod etiam in cauſsa fuiſse ſcio, cur me potiſſimum pro Sancta Dei Eccleſia contra eius omnes inimicos pro virili dimicantem, ad Tuae Bibliothecae cuſtodiam inter multos elegeris. Inſuper vero ita ſpectata eſt tua comitas incredibilis, & ſingularis humanitas, ut hoc qualecumque munuſculum AMPLITUDO TUA aſpernari non poſſit, meae quidem venerationis indicium, monumentum vero benignitatis Tuae, qua Nomen Tuum

im-

Digitized by Google

immortale huic volumini decorando praefigi paſſus es. Vale, VIR NOBILISSIME, & diuturna tua incolumitate noſtras ſpes amplius erige, & litteris boniſque artibus progreſſus admirabiles pollicere. Dabam Florentiae Idibus Novemb. Anno MDCCXXXIX.

CAN-

Digitized by Google

CANDIDO LECTORI

IO. LAMIVS S. D.

N *alias quinque* Michaelis Glycae *Epistolas , seu Dissertationes , in vulgus prodimus , nunc primum omnes , decima excepta , quam quidem* Bonav. Vulcanius *in* Scholiis ad Cyrillum Alexandrinum contra Anthropomorphitas , *Latina sua interpretatione addita, olim publici iuris fecit , licet initio & medio mutilam , quae nos ei ex Codice Riccardiano restituimus . In Praefatione quidem, quam primae harum Epistolarum a me editarum parti praefixi , adserui* Michaelem Glycam *Siculum fuisse , codicum , quos doctissimus* Phil. Labbeus *consuluerat , fidem sequutus; sed quum modo videam eruditissimum virum* Io. Boivinum

num *docere pro* Σικελιώτου *legendum* Σικυδιώτου, *sive* Σικυδίτου, *quod hoc illius nomen apud Nicetam occurrat; adeoque* Glycam *nostrum Byzantinum fuisse adfirmare; heic id monendum censui, sed ut & monerem* Boevinum *probabiliter falli, dum credit* Glycam *nostrum a Niceta Choniate, qui anno MCCIV. florebat, memorari potuisse; quum exploratae prope fidei sit, contra quam* Vossius, *&* Labbeus, *&* Caveus, *&* Fabricius, *senserint*, Michaelem Glycam, *medio circiter quinctodecimo saeculo, claruisse; quod & in alia Praefatione observavimus. Quis enim communi sensu praeditus dicere queat* Michaelem Glycam, *si saeculo XII. ut illi putant, vixisset, Epistolas XXXV. XXXVI. & XLI.* τῷ πανσεβάστῳ σεβάστῳ κυρῷ κωνσταντίνῳ τῷ παλαιολόγῳ Augustissimo Imperatori Domino Constantino Palaeologo, *qui demum anno MCCCCXLVIII. regnare coepit, scribere potuisse? Quin ea, quae habet* Nicetas Libro II. & IV. *de Michaele Sicydite Mago & facinoroso homine, miror quomodo* Boevinus *de* Michaele Glyca *intelligere potuerit, quum, vel* Glycae *Annales evolvas, vel eius Epistolas perlegas, nihil aliud ex iis exstet nisi quaedam pietas, & sacrarum litterarum studium, divinorumque Patrum ampla cognitio; & multo magis miror in eius sententiam tam facile ivisse doctissimum* Io. Alb. Fabricium Tom. X. Biblioth. Graec.

pag.

Digitized by Google

pag. 228. & 545. *Non ignoro a quibuſdam obiectum iri nos certo non ſcire, an illae omnes Epiſtolae* Michaelis *noſtri ſint. At certe Zonarae, cui quidam Codices tribuunt, eſſe non poſſunt illae, quae Conſtantino Palaeologo ſcribuntur. Zonarae enim aetas repugnat. Sed quaedam alterius alicuius eſſe non poterunt? Argumenta ut id evincatur adferre neceſſe eſt. Pro* Glyca *ſtat Codicum MSS. inſcriptio; ſtat quod illarum Epiſtolarum plures eius quoque Annalibus totidem verbis inſertae ſunt; ſtat idem ſtilus, eadem ſcriptionis materies, eadem diſpoſitionis, & ratiocinationis, methodus. Quae quidem omnia ſimul collecta & expenſa praevalere videntur ieiunae illi dubitationi:* Quid ſi Epiſtolae miſcellae ſunt? *Quod ſi* Glycae *dictio elegans & florida eſt, non ideo ſaeculo XV. minus congruit, quo exploratum habemus, Plethones, Beſſariones, Trapezuntios, Gazas, Argyropylos, Laſcares, Chalcocondylas, Muſuros, & Graecos alios ſexcentos diſertiſſimos, omnes eloquentiae ornatus, & dictionis phaleras, copiamque uberem, in ſuis inſtructiſſimis commentariis & epiſtolis exhibuiſſe. Quid autem habent alii de* Glycae *aetate aliter ſentientes, quo ſuam opinionem fulciant? Illud unum nimis incertum & fallax,* Glycam *ſuos Annales ad ſaeculum XII. tantum deduxiſſe. Multa in cauſſa eſſe potuere, cur ulterius Annales* Glycas *non* pro-

producerct, ut alibi observavimus; & lectorem exemplis obruere possem, nisi brevitati consulerem, eorum, qui licet serius vixerint, susceptas tamen historias ad suam usque aetatem non deduxerunt. Et haec quidem, coniecturis probabilioribus indulgens; quum tamen plurimi faciam de Glycae aetate dubitationem, qua vir doctissimus aeque ac amicissimus se in ea traducit ambiguum. Non tamen a Boevini *sententia longe recesserim in eo quod* Glycam *Byzantinum putet; a me enim iam animadversum fuit Glycetarum familiam etiam Constantinopoli fuisse, & Ioannem Glycyn, seu Glycan, ut* Dufremius *adpellat, Patriarcham CP., claruisse anno MCCCXVI. Item Daniel Glycys, unus est ex iis, ad quos Georgius, seu Gregorius Cyprius Patriarcha CP. qui anno MCCLXXXIII. florebat, scribit, ut apud* L. Allatium De Georgiis *videre est, & ex eadem forte familia ac Ioannes fuit. At non repugnat* Glycam *nostrum origine Constantinopolitanum fuisse, incolatu vero Siculum, praecipue si Monachus erat, ut* Fabricius *arbitratur. Patet enim Siciliam, & Calabriam Graecis Basilianorum Monachorum Coenobiis refertas fuisse, & in iis non Itali tantum, sed & Graeci ipsi (quamquam Sicilia olim & Calabria, quae Magna Graecia quoque dicta est, Graecissantes provinciae erant) philosophiam Christianam profitebantur.*

Ro-

Digitized by Google

Rochus Pyrrhus *in suae* Siciliae Sacrae Libro IV. *triginta Basilianorum Coenobia in Sicilia exsistentia recenset, atque describit, quorum plurima sub Constantino Copronymo excitata fuisse videntur, quum scilicet ille impius Imperator edicto promulgato vetuerat esse Monachos in Oriente. Tunc enim ingens Monachorum Orientalium multitudo se se in urbem, & Italiam infudit, quorum quum Graeca lingua esset peculiaris, eosdem in Monasteriis collocatos voluit Paulus Papa I. ea praestare, quae consuevissent in Monasteriis Orientis, & psalmorum cantus, aliaque officia Ecclesiastica sua ipsorum lingua absolvere, ut scribit* Baronius, *Annalium parens eminentissimus. Quod quidem succedentibus temporibus usque ad suam aetatem, hoc est, usque ad annum MDCXL. & quod excurrit, servatum esse testatur* Rochus Pyrrhus, *Netini Coenobii Basiliani Abbas, laudatus* Notit. I. Libri IV. *cum quo nescio quomodo conciliare praestantissimum* Montemfalconium, *qui* Cap. XV. Diarii Italici *scribit, in Calabria, & aliis Neapolitani regni regionibus, atque in Sicilia, Linguae Graecae in Ecclesiasticis Officiis usum fuisse, donec Sixtus IV. vetuit, ne quis nisi Latine divina officia persolveret; nisi dicamus Sixti IV. edictum ad Monachos etiam Basilianos extensum non fuisse; sed tantum Clericos Saeculares, aliosque aliorum ordinum Monachos respexisse.*

Et

Digitized by Google

Et quidem Io. Mabillonius Itinere Italico *tradit Monachos Coenobii Cryptae Ferratae duodecimo ab Vrbe lapide distantis, Missam Graece celebrare, sed Romano ritui prorsus accomodatam. Iam vero, quum haec ita se habeant, quis non videat facilem & non ingratum Graecis ad haec Sicula Coenobia transitum fuisse, multosque illorum in ea Insula austeriorem vitam sumto sacro schemate profiteri potuisse; eorumque unum* Michaelem Glycam *forte fuisse? Quis enim ignorat laudatum* Baronium *tradere sub Leone quoque Armenio Imperatore sacrarum imaginum hoste, orthodoxos Monachos Constantinopoli, & ex aliis Orientis partibus exactos & extorres in Italiam, & Romam confugisse? Sed exemplis etiam id confirmare proclive est, ex ea circiter aetate, ac deinceps, petitis, qua* Glycam *vixisse veroquamsimillime credimus. Ecce Bessarion Cardinalis, patria Trapezuntius, anno MCCCC XLVI. ac deinceps, Archimandrita erat Monasterii Sancti Salvatoris Linguae Phari Messanae; & Monasterii SS. Petri & Pauli de Agro, & Sancti Philippi Maioris, & Sancti Angeli de Brolo, quum insuper esset protector universi Ordinis Basiliani, ut* Pyrrhus *citatus memoriae prodidit. Anno MDLI. Anatolius Constantinopolitanus Monachus, una cum Monacho pariter Graeco Basiliano Da-* [illegible] *vide,*

vid, & Presbytero quodam Societatis Iesu, in Sicilia Diploma Rogerii Regis anno MCXLV. concessum, quo Rex confirmat Athanasium Hieromonachum, secundum Abbatem Coenobii S. Philippi Maioris, describit, quod in libros Regiae Cancellariae transfertur. Immo non dubitandum Linguae Graecae Praeceptores aliquos in memoratis Monasteriis per ea tempora esse, praesertim quum in Sicilia, & Calabria, Italica lingua passim invaluisset, & maior Monachorum numerus tunc temporis Italus fuisset; ut Graecis litteris animo comprehensis Monachi Graeca Lingua de more Ecclesiastica officia perficerent. Ex his esse potuit Michael Glycas, *qui in Codice Riccardiano ideo forte* Grammaticus *dicitur. Et certe huiusmodi Praeceptores necessarios fuisse evincit etiam id, quod deinde consequutum est, Anno videlicet MCCCCLXI. Senatum Messanensem a Pio II. Pont. Max. petiisse, & obtinuisse, ut Gymnasia Graeca Messanae pro Monachis Graecis, seu Calogeris, constituta Praeceptori annua mercede aureorum LXXX. de camera, solvenda a Monasteriis Basilianis, erigerentur; quod exsequutioni mandandum Bessarion Ordinis Protector litteris Romae anno insequenti datis edixit, Athanasio Episcopo Hieracensi, & quibusdam Abbatibus, scribens. Hinc Constantinus Lascaris CP ex litteris Protectoris Ordinis datis Romae pridie*

 † *Idus*

Idus Decembris MCCCCLXVII. cum mercede annua scutatorum LXXX. quae solvere tenerentur Monasteria Graeca Siciliae, docendae linguae Graecae praeficitur. Anno MCCCCLXXVIII. Constantinus Lascaris adhuc in Sicilia docebat, & hoc anno, iussu Aegidii Romani Abbatis Monasterii SS. Petri & Pauli de Agro, e Graeco in Latinum convertit primaevum Diploma fundationis & dotationis illius Coenobii datum Anno mundi 6625. indictione 9. Anno pariter MCCCCXCIX. idem Lascaris Latine reddidit Graecum Diploma Rogerii Comitis, quo is testatur parta de Saracenis victoria Templum & Coenobium Sanctae Mariae de Mili aedificasse, & ei Michaelem Abbatem praefecisse, datum anno Mundi 6600., die X. Decembris Indictione XIV. Christi MXCII. Sed vix dubitare possum, quin hic ipse Lascaris & ante haec tempora in Sicilia, & Calabria versatus sit, quum videam eum Librum De Calabris, & Siculis Scriptoribus exarasse, & Alphonso Neapoleos Regi, qui anno 1458. naturae concessit nuncupavisse; qui liber habetur apud Fabricium *Tom. XIV. Bibliothecae Graecae. Atque haec quoad* Glycae *aetatem & patriam dicta sint. Nunc, aliam Praefationem etiam in hoc suppleturi, memorabimus* Michaelis Glycae *De Poenitentia Salomonis tractatum, unum illorum Opusculorum fuisse, quod* Allatius Libro IV. *suorum*

rum

rum Symmiction *inserere meditabatur*; *ut apud* Fabricium *laudatum citato Tomo videre est*; *qui forte nil aliud est*, *quam una ex* Glycae *Epistolis*. *Insuper monemus Graecum Annalium* Glycae *Codicem MS. in Bibliotheca Saibantis Veronae adservari*, *ut prodit in sua* Verona illustrata *Vir doctrinae & eruditionis immensae* Scipio Maffeius *Marchio*. *Iuvat etiam heic adponere nomina eorum*, *ad quos* Glycas *scribit* : *Sunt autem*:

Andropulus Palaeologus τῷ μεγαλοδοξοπάτῳ κυρῷ Ανδροπούλῳ τῷ παλαιολόγῳ.

Alypius ἔγκλειστος *sive inclusus*. 20 38 44.

Constantinus Palaeologus 35. 36. 41.

Esaias Monachus 8. 9. 10. 13. 14. 15. 16. 17. 46. 50. *Monachus & Domesticus* 18. 19. 22.

Gregorius Acropolites 11. 12.

De dicto Gregorii Nazianzeni, *qui diem* τῶν φώτων *dixit* λαμπροτέραν *festo Nativitatis Christi*, *quod Chrysostomo est ceterorum festorum Metropolis* 43.

Ioannes Aspiota, *Monachus* 5 6 7.

Ioannes Dux, τῷ μεγαλοδοξοπάτῳ μεγάλῳ ἑταιράρχῃ κυρῷ ἰωάννῃ τῷ Δούκῃ.

Ioannes Sinaita, *Monachus Stylita* 1.

De Manuelis Comneni Imperatoris edicto circa Astrologiam & divinationem 39 40.

Maximus Smeniota, *seu Asmeniota* 2. 3. 4. 27. 28.

Digitized by Google

Meletius Critopulus 45.

Nicephorus Sinaita τῷ οἰκειοτάτῳ ἀνθρώπῳ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως κυροῦ Νικεφόρῳ τῷ σιναίτῃ 24. 25. 26.

Nilus Monachus . 47. 48. 49.

Onufrius Monachus 23. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 42.

Stephanus Monachus . 37.

De Tropario Theodori Studitae , & eius dicto quodam 34.

Quae omnes Epistolae iuxta Fabricium *ita digestae numerum L. explent , quot ille credit a* Lambecio *recenseri; sed multo plures ille memorat , & ad numerum LXIV. adscendere adfirmat , ut iam in prima Praefatione animadverti. Quin ipse* Fabricius *observat Parisiis in Bibliotheca Regia Epistolas XCII.* Michaelis Glycae *MSS. adservari ; ipse vero addiderim* Glycae *Epistolarum Codicem manu exaratum , qui in Augustana Bibliotheca exstat, & cuius alibi mentionem fecimus , mihi missum & commodatum iri , si velim , ut omnes describam , spem fecisse Vir Clarissimus* Iac. Brukerus *Augustanus , Caufbyrensis Minister & Scholarcha doctrina iuxta ac humanitate praecellens; quem quidem nondum Senatum illum amplissimum petii , quod omnes illae his* Deliciarum *mearum angustiis comprehendi non possint , ut materiarum varietas in iis promissa servetur. Memorabile & insigne exemplum ,*

quod

quod multos patriae ingratos, litteris exitiales, sibique & suae famae inimicos, homunciones, qui ad inutiles iam suas Bibliothecas viris doctis aditum praecludere substinent, merito pudore suffundat. Epistolae V. Glycae, *quas hoc volumine publici iuris facio, partim Ioanni Aspiotae Monacho, partim Esaiae pariter Monacho, scribuntur. Quis sit Ioannes ille Aspiotas ignoro prorsus. Idem proferrem de Monacho Esaia; nisi* Cas. Oudinus *opinari videretur esse eumdem ac Esaiam illum, cuius Epistolam contra Nicolaum Sclengiam,* De Processione Spiritus Sancti, *producit* Allatius Tom. I Graeciae Orthodoxae; *& qui anno MCCCCXXX. probabiliter florebat, ut observant* Wartonus, *&* Fabricius. *Hic Esaias adpellatur etiam Monachus & Domesticus, ut iam innuimus.*

Et haec quidem de Michaele Glyca *dicta sufficiant. Iam cur post* Glycae *Epistolam VII. meam prolixiorem* De resurrectione carnis *tractationem adversus Philosophos inseruerim caussa adferenda esset; si minus ibidem pag. 94. expediissem: Cur autem in eadem Dissertatione* Th. Burnettum *de resurrectione agentem confutandum susceperim, initio ipso Capitis X. edixi; & nunc addo me Charismata meliora aemulantem, quum vidissem eumdem de* Visionis Dei beatificae *dilatione delirantem luculentis commentariis editis a Viro clarissi-*

mo, & mihi amicissimo Lud. Ant. Muratorio, *confutatum fuisse, occultis stimulis actum, docti quidem, sed fanatici hominis errores quoad aliud Christianae sapientiae caput arguere, & exsibilare adgressum fuisse, breviter tamen & via compendiaria, quum amplioris Dissertationis noster hic libellus, qui multa alia complecti debebat, capax non esset. Aliud quoque in caussa fuit, cur id facerem, & quidem violentius, & pluris aestimandum; orthodoxae scilicet religionis amor, & castorum Romanae Ecclesiae placitorum mihi cognata unigenaque tenacitas, quae adeo luculenta ac splendida in omnibus meis operibus fulget, familiaribusque sermonibus emicat, ut talparum & vespertilionum nostri saeculi quorumdam oculi caliginosi eius rutila coruscatione praestingantur, ita ut offendant in meridie, quod Propheta aiebat, tamquam in tenebris, nec lucem illam comprehendere valeant. Licet vero harum pecudum vellera, Libro* De Eruditione Apostolorum *in vulgus prodito, bene carminata dimiserim, forsitan olim alia ratione, & quidem efficaciori, eos resipiscere, & veritatem adgnoscere, cogam; nec eos galerus patulus, & pallium amplum & laciniosum, a meae dexterae fulmine proteget. O infelicem nostram aetatem! Non quod divina scriptura docet; non quod Patrum traditio confirmat; non quod credendum Ecclesia Romana proponit, apud bar-*

dos

Digitized by Google

dos illos, & facinorosos homines, fides & dogma Christianorum est; sed quidquid superstitionis somniant, quidquid fabularum comminiscuntur, quidquid ridiculi eructant aut pedunt, nisi credas, & amplectaris, haereticus es, atheus es, eliminadus es. Sed lepida capita, & δαιμόνιοι, hoc vel illud Petri Sedes, Christianorum suprema Magistra, dogma Christianorum esse non adgnoscit; ergo quia Filiuccius *hoc personat; praedicat* Tamburinus; Diana *resolvit*; Mastrius *ingerit; aliique, magis portenta quam nomina, inculcant; nisi firmiter credam, nisi mordicus teneam, haereticus ero? Papae! An nescitis fidem Christianam esse individuam? & aeque ab ea discedere, qui plus credit, quam qui minus? Nec minui, nec ampliari potest: una est, individua est. Vos haeretici estis, qui saepe ea tamquam de fide credenda proponitis, quae sancta Ecclesia non docet; & veram Christianam fidem interpolatis, atque corrumpitis. Nos quidem veri Christiani sumus, & veri spiritu Israelitae Aegyptum Idololatram, & superstitiosam, aversamur. Criminamini, maledictis proscindite, persequimini, occidite etiam, nunquam obtinebitis ut nos vobiscum crocodilum adoremus, ibin paveamus, cercopithecis advolvamur. Itaque ut magis atque magis in dies spectatam pietatem nostram, & puram castamque religionem adprobemus, &*

ſanctae Matris Eccleſiae Romanae dilectionem promereamur, *haereticum* Burnetum *quoad reſurrectionis doctrinam confutavimus*.

Sed quid de Epiſtolis Maximi Margunii *additis dicam? Nonne* Margunius *ſchiſmaticus Graecus & haereticus fuit*, *& inſignis Romanae Eccleſiae hoſtis? Cur igitur eius ſcripta produco? Produco*, *quia Eccleſia Romana & hoſtium ſuorum ſcriptis opus habet*, *ut confutet & arguat errores*, *atque ita in regiam viam eos*, *qui per haereſum divortia aberraverant*, *reducat*; *& hac quoque ratione*, *benignam*, *ac veram ſe matrem oſtendat*. *Produco quia Eccleſia Romana hoſtium ſuorum ſcriptis utitur*, *velut induſtria apis*, *quae ex thymo amaro mel dulce ac ſuave colligit*, *ut ex iis ipſis ſuorum placitorum veritatem adſtruat adverſus alios inimicos ſuos*; *atque ita Iſrael vendicatis ſibi Aegypti auro*, *& divitiis*, *veritatem adſertam in ſuos uſus iuſte convertat*, *quam illa iniuſte poſſidebat*. *Id quod factum etiam eſt a* Scip. Maffeio (*qualis & quantus vir Deus bone!*) *in docta illa Epiſtola*, *quam contra Pfaffum ad Abbatem Bacchinium ſcripſit*, *& in qua Eccleſiae rem producta etiam* Margunii *Epiſtola*, *fulcire non dubitavit Produco quidem*, *& Glycae Schiſmatico Schiſmaticum alium apte coniungo*; *ut quantum hiſce litteris Eccleſiae minime nocent*; *tantum ſua eruditione rerum Eccleſiaſticarum ſtudioſos*

iuvenes

Digitized by Google

iuvent atque delectent. Sed licet Margunius *schismaticus fuerit, nihil hae illius Epistolae erraticum continent; imo multa e contra habent moribus formandis utilia, atque animis erudiendis opportuna.*

Maximi Margunii *aetatem Epistolae eius indicant; prima enim harum data est anno MDLXXXIV. Secunda anno MDLXXXVII. Tertia, & quarta anno MDXC. Quinta, sexta, & septima, & quartadecima, insequenti. Octava vero, & nona cum quintadecima MDXCII. quo anno quoque scripta est Epistola Patriarchae C. P. ad ipsum* Margunium, *quae ante* Margunii *Epistolam XV. collocata est. Decima autem MDCI. usque ad tertiamdecimam. Ex Epistola* Margunii, *quam V. Cl.* Maffeius *edidit, patet* Margunium *anno MDLXXIII. nondum Monachum fuisse, quemadmodum ex aliis tribus eiusdem Epistolis eodem anno Patavii datis, quae MSS. apud me exstant. Item anno MDLXXV. nondum Monachi habitum induerat, ut liquet ex Epistola MS. data hoc anno Patavii, quam pariter ipse possideo. Ex prima earum* Margunii *Epistolarum, quas prodo, & aliis MSS. constat eum anno MDLXXXIV. merum Hieromonachum fuisse. Sed ex Epistola inedita in Creta scripta comprehenditur, etiam anno MDLXXVIII. iam Monachum fuisse. Ergo inter annum*

MDLXXIII. & MDLXXVIII. Monachum professus fuerit. Anno vero MDLXXXVII. fuisse iam Cytherorum Episcopum ex secunda Epistola patet. Ex Epistolis vero MSS. colligitur anno pariter MDLXXXV. Episcopum Cytherorum fuisse, quando ita in illis se inscribit; quare corrigendus est Nicol. Comnenus Papadopulus, *qui in Historia Gymnasii Patavini scribit Maximum nostrum anno MDLXXXIX. Cytherorum Episcopum creatum fuisse; corrigendus quoque* Fabricius *qui* Vol. X. Biblioth. Graecae pag. 537. *ait* Margunium *post annum MDLXXIV. Cytherorum Episcopum sedisse; quum post MDLXXXIV. hoc est, sequenti, dicere debuisset; cuius tamen vestigiis insistit etiam* Iac. Brukerus, *vir doctissimus, in* Dissertatione Epistolica De meritis in rem litterariam, praecipue Graecam, David. Hoeschelii; *in qua & mei pro sua in me benevolentia mentionem facit. Castigandus insuper* Car. Ducangius *vir eruditissimus, qui* Margunium *anno MD. vixisse tradit, & a Maximo Cytherensi Episcopo, qui anno MDC. scripserit, perperam distinguit; ob quam distinctionem etiam* Fabricius *πολυμαθέστατος a clarissimo* Maffeio *notatur. Nec ab errore immunis est* Caveus, *qui* Dissertatione II. De libris Ecclesiasticis Graecorum *scribit anno MDXXIX. Menologium Graecorum ex Menaeis erutum, & in linguam Graecam*

Digitized by Google

cam vernaculam a Maximo Margunio *Cytherorum Episcopo versum Venetiis editum fuisse apud Pinellum Typographum*; *& ibidem omnino rescribendum est MDCXXIX. uti tradit &* Fabricius Tom.IX. Biblioth. Graecae.

Quum haec generaliter dicta sint, ad magis particularia veniamus. Maximus Margunius *natus est in insula Creta, atque urbe cognomine. Mercatoris filius Venetias cum patre venit anno circiter MDXLVII. ut ipse indicat in* Notis ad Nomocanonem ad Can. III. Chalced. *A patre Patavium missus quadriennio Latinas litteras ac Philosophiam, auditis claris Professoribus, didicit; Theologiam quoque Scoti, ut ipse scribit* Epistola ad Georgium Lombardum *Cretensem, cuius, & Barocii itidem Cretensis, cliens & contubernalis fuit. Forte hoc tempore libellum* De traditionibus Ecclesiae *scripserit, quum eius adhuc iuvenis opus sit, ut* Comnenus *tradit; & certe quum Patavii primum esset tunc annos XXV. circiter natus fuisse videtur. Reversus Venetias tunc quum indictum est laurea donandis iusiurandum & professio fidei Catholicae ex formula Pii IV. ibi mortuo patre ex hereditate dives Graecam Typographiam aperuit; multaque edidit; donec incendio, quo D. Antonii templum & celebris ibi MSS. Graecorum bibliotheca conflagravit, eius quoque proxima Typographia consumta est, ut ipse* Dav.

Hoeschelio *scribit. Quo autem anno Venetias perrexerit, ignoro; exploratum tamen habeo ex Epistolis, ut innui, anno MDLXXIII. & MDLXXV. Patavii fuisse Tunc inops ipse effectus in Greciam reversus est, quod quidem, ut vidimus, post annum MDLXXV. contigit, & ad res sacras animum advertens, Monasticum habitum sumsit, &* Maximus *adpellatus est. Antea enim* Michael *vocabatur, si* Nic. Comneno Papadopulo, *qui certe fallitur, credimus; si vero Viris doctissimis* Scip. Maffeio, *&* Io. Alb. Fabricio, *fidem habemus,* Manuel, *evincentibus id Epistolis eiusdem sub hoc nomine datis Patavii anno MDLXXIII. & MDLXXV. ad Gabrielem Philadelphiensem; & Epistola Martinii Crusii ad* Manuelem Margunium, *quae in Turco Graecia habetur. Video ab iisdem numquam sine laude loquendis* Maffeio *&* Fabricio *observari, moris esse apud Graecos, quando ad Episcopatum evehuntur, nomen suum alio nomine, quod ab eadem littera incipiat, mutare; quod quidem exploratae fidei est: sed* Margunius *noster prius* Manuelis *nomen posteriore* Maximi, *quum Monachum professus est, mutavit; id quod patet ex Epistolis ab eo scriptis Gabrieli Severo ab anno MDLXXVIII. usque ad annum MDLXXXIV. in quibus* Μάξιμος ἐλάχιστος ἱερομόναχος ὁ μαργούνιος. *Et quidem* Leo Allatius

tius Lib. De Georgiis *observat, nomina a Graecis mutari solita etiam quum Monasticum habitum sumunt. In patria, S. Catharinae coenobium, quod Montis Sinai Metochium adpellatur, incoluit, & ibi eo adpulit animum, ut rationem aliquam inveniret, qua Orientalis & Occidentalis Ecclesiae dissidium componeret; & in eum finem scripsit orationes seu libros de Processione Spiritus Sancti, quibus id, quod parti utrique satisfaceret, constituere conatus est. His libris instructus Romam venit sub extremos Gregorii XIII. Pontificatus annos, a quo etiam alimenta suscepit; quique negotium examinandum, absolvendùmque commisit tribus Cardinalibus, Iulio Antonio Sanctorio scilicet, Vincentio Lauro, Augustino Valerio. Pertracta res est ad Sixti V. Pontificatum, quo iubente, quum* Margunii *fides sublesta videretur, indictum* Margunio *ante omnia, ut orthodoxam fidei confessionem coram Fidei Quaesitoribus ederet; sin minus in custodiam coniiceretur; & honorariis ad alimenta stipendiis, quae Gregorius XIII. largitus fuerat, privatus est. Hisce rebus* Margunius *irritatus, Roma fuga evasit, & per ingentia pericula elapsus, ut ipse* Libro adversus Franciscanos *refert, Venetias remeavit, barba deposita, ne adgnosceretur, statimque navigavit in Graeciam. Si verum est quod* Fabricius *tradit,* Margunium *etiam*

Pisis,

Pisis, & *Parisiis versatum esse*, *oportet ut id contigerit antequam Romam proficisceretur*; & *forte etiam antequam in Graeciam primum reverteretur Moratus autem in Melo insula*, *donec genae iterum fruticarent*, *Constantinopolin abiit*. *Ibi rebus Venetis maxime profuit*, *ac Legato Reipublicae gratissimus fuit*. *Quamobrem*, *quum in familiaritatem inrepsisset Ieremiae II. Pontificis Byzantini*, *illi per ea tempora utilis fuit*, *ut ex eius* Libro De Moribus barbarorum &c. *intelligere est*, *cum in iis*, *quae adversus Latinos scripsit*, *tum in illis quae ad Tubingenses respondit*; *quare ad insulas Cythereas provectus est anno*, *ut diximus MDLXXXV*. *Cythereas*, *inquam*, *non in Cypro*, *ut perperam* Fabricius *tradit*, *sed Cytherorum insulae Maleae adiacentis*, *ut in eius Epitaphio legitur*. *In otio eius insulae multa composuit*; *quamquam anno* 1590 1591. & 1592. *Venetiis* & *Patavii versatus est*, *fugere coactus*; *uti* & 1601. *Fuit* & *perelegans Poeta*, *Cultumque eius industriae Graecia debet*, *cuius Patres aliquot* & *Scriptores MSS*. *aut ipse cudit typis in Miscellaneis*, *aut aliis cudendos commisit*, *praesertim* Dav Hoeschelio, *quocum perpetuum* & *familiare habuit litterarum commercium*, *ut comprehendimus ex* Epistola VII. XII. & XIII. *ad eundem* Hoeschelium, *qui anno MDXCII Hymnos novem Anacreonticos* Maximi *nostri Graece* Lugduni *Batavorum*

Digitized by Google

rum edidit ; *docetque praeter* Comnenum Iac. Brukerus *V. C. Item* Demetrius Procopius *tradit eum Cyrilli Lucaris Cretensis* , *Patriarchae deinde Constantinopolitani* , *praeceptorem fuisse. Eius quoque discipulus fuit Metrophanes Critopulus* , *Hieromonachus & Patriarchalis CP. Protosyncellus* , *deinde Patriarcha Alexandrinus* , *quem* Nic. Comnenus *Graecum Lutheranum adpellat. Par quidem discipulorum* , *hi sunt* , *qui Calvinismi & Lutheranismi professione* , *plus dedecoris* , *quam laudis* , *Praeceptori attulerunt. Obiit* Margunius *in Patria Creta* , *quo senex secesserat*, *anno MDCII. prope octogenarius* , *conditusque est in templo Deiparae Trimartyros* , *ubi eius tumulus his Iambicis notabatur.*

Οὐ μαργὸς ἐνθάδ᾽ ὕπνον ὕςατιν δρέπει
Ἀνὴρ δὲ θεῖος σωφροσύνης ἔμπλεος
Προςάτης ἄριςος τῆς πρὸς μαλέᾳ
Νήσου κυθήρων μάξιμος μαργούνιος
Ἑὼν θεοπνεύςων μέγα μουσάων κλέος
Γόνος δὲ κρητῶν, ἠδ᾽ εἶλαρ τῆς πίςεως.

Non hic stupidus aliquis somnum ultimum carpit;
Sed vir divinus prudentiae plenus ,
Et praesul optimus , eius , quae ad Maleam iacet ,
Insulae Cytherorum , Maximus Margunius.

Divi-

Divinitus adflatarum magna Musarum gloria,
At soboles Cretensium, & propugnaculum fidei.

Laus, qua Margunium ornat Demetrius Procopius, *est quae sequitur:* Μάξιμος ὁ μαργούνιος ἀνὴρ σοφὸς καὶ κατὰ τὴν θύραθεν παιδείαν τῶν ἱερῶν γραφῶν, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἔμπειρος, δόκιμος καὶ λογογράφος καὶ ποιητὴς *&c.* Maximus Margunius vir doctus etiam exteriores litteras, nec minus Scripturae Sacrae, & Historiae Ecclesiasticae peritus, & prosa valens & versu, &c. Iacobus *autem* Brukerus; *saepius a me citatus, non dubitat Margunium inter viros in Graecis litteris principes recensere. Quod si* Nic. Comnenus *eum acrius ob errores contra Romanam Ecclesiam exagitat in* Praenotionibus Mystagocicis, *doctrinam tamen illius, & e uditionem, eligantiamque, non diffitetur in Historia Gymnasii Patavini.*

Multa scripsit Margunis, *de quibus ita idem* Demetrius Procopius: τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τὰ μὲν τύποις ἐκδέδοται, τὰ δὲ σώζεται ἐν χειρογράφοις σχεδίοις· τούτου αἱ πρὸς τὸν Λούκαριν ἐπιστολαί, καὶ αἱ ἀποκρίσεις αὐτῷ σώζονται χειρόγραφοι ἐν τῇ πληρεστάτῃ βιβλιοθήκῃ τοῦ ὑψηλοτάτου, καὶ σοφωτάτου ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Νικολάου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἐν

Κων-

Digitized by Google

Κωνςαντίνυ πόλει. Ex ſcriptis ipſius, typis alia expreſſa ſunt, alia in manu exaratis chartis adſervantur. Huius exſtant ad Lucarim epiſtolae, & ad has reſponſiones, quae adſervantur manuſcriptae Conſtantinopoli in locupletiſſima Bibliotheca celſiſſimi atque ſapientiſſimi Ducis Hungaro-Walachiae Domini Domini Ioannis Nicolai Alexandri F. Maurocordati.

Scripta vero eius haec eſſe feruntur.

Menologium, & Synaxaria Nicephori Calliſti in Linguam Graecam vernaculam converſa. Haec non eadem eſſe videntur ac Sanctorum Vitae ab eodem Margunio *Graecobarbare redditae, de quibus* Fabricius. Caveus.

Epiſtolae ad Cyrillum Lucarim. Demetrius Procopius.

Notae ad Metaphraſtae Vitas, quae a Nic. Comneno *in* Praenotionibus Myſtagogicis *citantur, qui etiam adlegat eiusdem* Νέον λειμωνάριον

Panegyricus Io. Cantacuzeni in D. Baſilium Latine verſus. Fabricius.

Canones Apoſtolorum, Conciliorum, & Patrum, Graecobarbare redditi cum ſcholiis. Fabricius.

Ioannis Climaci ſcala ſcholiis illuſtrata. Fabricius.

Antirrhetici II. contra Andream Coloſſenſem pro Marco Epheſio. Fabricius.

Libel-

Digitized by Google

Libellus De traditionibus Ecclesiae. Fabricius.

De Ecclesiasticis Dogmatibus. Idem.

Dialogus Graeci cum Latino De processione Spiritus Sancti editus Londini anno 1624. *qui oppugnatur ab* Allatio, & *Margunii esse negatur*. Fabricius.

Orationes III. seu Libri De Processione Spiritus Sancti. Comnenus.

Disputatio contra Georgium Metochitam. Fabricius.

Adagia antiqua. Fabricius.

Historia Synodica. Fabricius.

Hymni Anacreontici novem, qui leguntur in corpore Poetarum Graecorum, primum Graece ab Hoeschelio *editi*; & *deinde Graece ac Latine a* Conr. Rittershusio. Fabricius. Demetrius Procopius. Brukerus.

Carmina tria ab Hoeschelio *pariter edita*. Fabricius.

Sermones quadragesimales. Fabricius.

Variae Epistolae ab Hoeschelio *variis in locis*, & *ab* Henr. Savilio *vulgatae*. Fabricius.

Homiliae multae vernacula lingua Graeca scriptae, habitaeque in Creta, & *Constantinopoli*. Comnenus. *Nescio an eaedem sint cum sermonibus Quadragesimalibus*.

Hymni Anacreontici LX. praeter editos

ab

Digitized by Google

ab Hoeschelio, *aliaque Poemata Iambica*, *& Heroica*. Comnenus.

Liber adversus Iesuitas. Idem.

Liber adversus Franciscanos. Idem.

Liber De moribus barbarorum, & Orientalis Ecclesiae Orthodoxia. Idem.

Epicrises, seu Iudicia in Nomocanones. Idem.

Epistolae XVI. quarum XIII. nunc edimus: eae scriptae sunt,

Gabrielo Severo Archiepiscopo Philadelphiae I.

Hadriano Speirae. II.

Meletio Blasto III. IV V. VI. VII. VIII IX. X. XI. XII. XIII.

Philippo Siminelo. XIV.

Ieremiae II. Patriarchae Constantinopolitani est XV.

Ieremiae II. Patriarchae & Synodo Constantinopolitanae XVI.

Epistolae XIX. comprehensis etiam Epistola una Gabrielis Severi, & altera Dionysii Cateliani Monachi, qui post Margunium *Cytherorum Episcopum fuisse videtur, & Hippolyti Episcopi alia, ad* Margunium, *quae apud me MSS. exstant, olim publici iuris faciendae. Eae scriptae sunt omnes Gabrieli Severo, Hieromonacho, sex; Archiepiscopo Philadelpiae, aliae decem.*

Sed quinam in nostras manus hae Epi-

stolae-

ſtolae venerunt? Vir ingenio, doctrina, et humanitate, praeſtantiſſimus, cuius, erga litterariam Remp. merita laudem omnem excedunt, & maximum eſt Italiae noſtrae decus & ornamentum, Scipio Maffeius *Marchio Veronenſis, eximiorum operum ſcriptione longe lateque celeberrimus, quum mea circa recentiorum Graecorum res & eccleſias ſtudia intellexiſſet, ut pro ſua ſingulari beneficentia mihi arduae rei difficultate laboranti opem ferret, rediens Roma in Patriam, & Florentia pertranſiens, Codicem manu exaratum Epiſtolarum Graecarum a neoteris Graecis ſcriptarum mihi adtulit, cui et hae XIX.* Margunii *Epſtolae inſertae erant, illae vero XVI. diverſa charta & ſcriptione adiunctae, mihique libentiſſime commodavit donec eas in meum uſum tranſtuliſſem. Latinam interpretationem XIII modo editis non adieci, quod iniqua temporis ſpatia hanc meam diligentiam excluſerint; eam tamen alio volumine quamprimum praeſtiturus ſum. Harum omnium unam idem clariſſimus* Maffeius *edidit* Tomo XXVI. *Diarii Veneti, ut diximus, Latina ſua eleganti interpretatione adtexta; & alterius locum producit in ſua Verona illuſtrata, ubi agit de Scriptoribus Veronenſibus, in* Matthaeo Giberto. *Hac occaſione cum viro doctiſſimo ſaepius conloquutus ſum, & ex eius ſuaviſſima conſuetudine multa hauſi, eximia omnia, & rem litterariam, doctrinaſque, illu-*

ſtran-

Digitized by Google

ſtrantia ad miraculum. Vt autem non ignoretur, quae Margunius *Hoeſchelio, aliiſque viris doctis, Graeca ſua, aliorumque monumenta ſuppeditavit, quatenus colligere potui, ea hic commemorabo.*

Hymni Anacreontici iam memorati, & Gregorii Nyſſeni Opuſcula V. manu exarata, quorum editoni inſeruit Hoeſchelius Margunii

Epiſtolas IV. Graece ad ſe ſcriptas. Brukerus. Fabricius.

Andronici Rhodii Peripatetici περὶ πάθων libelli apographon. Praemittit Hoeſchelius Margunii

Epiſtolam. Brukerus.

Nicolai Cabaſilae Oratio in foeneratores. Brukerus.

Matthaei Camariotae compendium Rhetorices. Idem.

Epiſtola Margunii, *quae praefixa eſt libris VI. Ioannis Chryſoſtomi De Sacerdotio, editis.* Idem.

S. Maximi Martyris Myſtagogia, quam etiam Hoeſchelius Graeca Epiſtola Margunio inſcripſit. Idem.

Epiſtolae Margunii vulgatae ab Hoeſchelio ante Bibliothecam Photii. Fabricius.

Epiſtola una vel plures Margunii praemiſſae editioni Homiliarum VI. Ioannis Chryſoſtomi contra Iudaeos. Brukerus.

Epiſtola, quae praefixa eſt Dialogo De

pro-

processione Spiritus Sancti, qui falso sub Margunii nomine Londini editus est anno 1624. *ut* Allatius *observat; cuius Dialogi codex forte Margunii fuit. Ex* Fabricio.

Carmina tria Margunii, quae Hoeschelius *editioni Carminum Graegorii Nazianzeni subiunxit.* Fabricius.

Sed quum Hoeschelius *ad calcem V. opusculorum Gregorii Nysseni recenseat quae Nysseni Opera MSS. Margunius haberet, ea lubet heic recensere.*

In Sanctum Pascha Sermo I.

In Placillam.

In Beatitudines, haud integrum.

In Sanctum Ephraem.

Orationes XIII. ad Petrum fratrem suum contra Eunomium.

Ad Theophilum Alexandrinum contra Apollinarium.

Orationes VIII. in Ecclesiasten.

Apologia de Hexaemerone, ad Petrum fratrem.

De Vita Mosis legislatoris, & perfectione secundum virtutem.

In suam ordinationem.

Oratio Catechetica.

CA-

Digitized by Google

CATALOGVS EORVM

Qui nobiſcum Societatem inierunt, continuatur & augetur.

* *

C E S E N A E.

Adm. Rev. P. Auguſtinus a Tiberiaco Concionator Generalis ex Ord. Cappuc.

C O R T O N A E.

Vannucci. Illuſtriſs. Dom. Nicolaus.

F L O R E N T I A E.

Cianfogni Rev. Dom. Petrus Nolaſcus S. Th. D. Prot. Apoſt. & Baſilicae Laurentianae Canonicus.
Grifoni. Illuſtriſs. Dom. Hugolinus Eques D. Stephani.
Magnani. Adm. Rev. Dom. Petrus Auguſtinus.
Nardi Illuſtriſs. Dom. Ferdinandus Militiarum R. C. Auditor.
Palchetti. Adm. Rev. Dom. Hippolytus.
Riſtori. Adm. Rev. Dom. Coſmas.
Sacconi. Rev. Dom. Ferdinandus Baſilicae Laurentianae Canonicus.
Torrigiani. Illuſtriſs. Dom. Carolus Marchio.

M O N O E C I.

Vento. Illuſtriſs Dom. Petrus Advocatus.

Digitized by Google

G E N E V A E.

Filibert. Perillustris Dom. Claudius.

P I S C I A E.

Incontri. Illustriss. & Reverendiss. Dom. Episcopus.
Forti. Illustriss. Dom. Abbas Petrus.

V E N E T I I S.

Pasquali. Perillustr. Dom. Ioannes Baptista.
Starck. Illustriss. Dom. Ioannes Balthassar Serenissimi Principis Sax-hilburg. Consiliarius.

Digitized by Google

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΓΛΥΚΑ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

MICHAELIS GLYCAE EPISTOLAE.

Τῷ αὐτῷ Ἰωάννῃ τῷ Ἀσπιώτῃ

Ἔτι καὶ τοῦτο ἠπόρηται εἰ ἄρσεν καὶ θῆλυ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγερθήσονται σώματα.

Λόγος ϛ΄.

Φ' οἷς ἠπόρηκας, ὦ ὁσιώτατε ἄνερ, πῶς ἐκ νεκρῶν ἀναστήσονται τὰ τῶν ἀνθρώ-

Ad eumdem Ioannem Aspiotam

Adhuc & hoc quaeritur, an cum maris & feminae discrimine, hominum corpora resurrectura sint.

Disputatio VI.

Irca ea, de quibus, vir sãctissime, dubitasti, quomodo, quaerens, a mortuis cor-

Digitized by Google

θρώπων λέγων σώματα, καὶ ποίῳ σχήματι· καὶ εἰ ἐστι διαφορὰ ἄῤῥενός τε καὶ θήλεως, ἀμηχανία καὶ ἡμᾶς οὐ μικρὰ πολὺν ἤδη κατέχει καιρόν· ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς ἰσχύος οὐκ ἔχομεν εὐχερῶς ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν δοῦναί σοι. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας ἀθανάσιος, ὁ συναΐτης τε θεῖος ἀναστάσιος, ὁ νύσσης θεῖος γρηγόριος, καὶ τῶν ἁγίων ἕτεροι ἐπιλύειν ἐοίκασι τὸ παρά σου σήμερον ἐπαπορούμενον, ἀλλὰ καὶ οὕτως ὀκνηρότερον διακείμεθα πρός γε τὸ τὰ τοιαῦτα κατεξετάζειν καὶ ὑπὲρ τῶν τοιούτων μάχεσθαι· τίνος ἕνεκεν, ὅτι παρὰ πᾶσιν σχεδὸν ἀμφιβάλλεται ταῦτα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἄνευ δὴ παραδόσεως ἔξω φέρεσθαι λογιζόμενα· ἀλλ' ἐπειδὴ

corpora hominum resurrectura sint, & quali figura, & an masculi & feminae discrimen in iis futurum sit, diu est quod haesitatio non modica, & inopia consilii, nos torquet, quandoquidem eas nobis vires non suppetunt, ut facile tibi super his respondere valeamus. Si enim & magnus ipse *Athanasius*, & divinus ille *Anastasius* Sinaites, & divinus *Gregorius* Nyssenus, & Sanctorum reliqui controversiam, quae hodie a te proponitur, resolvere videntur, tamen eiusmodi scrutari, & super talibus concurrere pigraremur. Cur? quia fere ab omnibus de his ambigitur, quae extra ecclesiasticae traditionis fines e-

Digitized by Google

δὴ κατεναγκάζεις τέως ἡμᾶς ἐπὶ μέσου προθῆναί σοι τὰ τῶν διαληφθέντων ἁγίων ῥητὰ, ὡς ἐντεῦθεν ἐπιγνῶναί σε τίς τε ἡ δύναμις αὐτῶν καὶ ὅπως λαμβάνειν αὐτὰ χρὴ· καὶ τί τὸ συναγόμενον ἐκεῖθεν ἡμῖν, ἰδοὺ καταπειθεὶς ἔχεις πρὸς τοῦτο καὶ μὴ βουλομένους ἡμᾶς καὶ εἰ βούλη πρὸ τῶν ἄλλων αὐτῷ τῷ θειοτάτῳ πρόσχες ἀθανασίῳ. Ἐν γὰρ τοῖς πρὸς ἀντίοχον κεφαλαίοις οὕτω λέγων εὕρηται ὥσπερ ἕνα ἄνθρωπον ἐποίησεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ θεὸς, οὕτως ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ πάντες εἷς ἄνθρωπος ἀνιστάμεθα. τοῦτ' ἐστὶ πᾶσα ἀνθρώπου εἰκὼν ὁμοία ἔσται τότε τῆς τοῦ ἀδὰμ εἰκόνος καὶ πλάσεως καὶ μεγέθους καὶ σχήματος. διὸ οὐκ ἔστιν

evagari reputantur. Sed quia nos interim laudatorum Sanctorum dicta in medium tibi proferre cogis, ut quae eorum vis, & quomodo ea accpienda sint, & quid nos ex illis colligamus, exinde cognoscas, ecce nos, licet inviti, morem in hoc tibi gerimus. Et, si vis, ipsi in primis divinissimo *Athanasio* aurem praebe; in *Capitibus* enim *ad Antiochum* ita dicere deprehenditur: *Quemadmodum Deus ab initio unum tantum hominem fecit, ita in regeneratione unus homo omnes resurgemus*; hoc est cuncta hominis imago similis erit tunc imaginis, & fictionis, & magnitudinis, & figurae A-

 da-

στιν ἐν τῇ ἀναστάσει ἄρσεν καὶ θῆλυ, καὶ μικρὸς καὶ μέγας, οὐ μέλας καὶ ξανθὸς, οὐ διάφορα πρόσωπά τε καὶ σχήματα· σαφῶς μὲν οὖν ἐνταῦθα θεῖος οὗτος

dami. Propterea mas & femina, parvus & magnus, niger & flavus, in resurrectione non erunt, nec facierum figurarumque discrimen (1). Heic

(1) Fuerunt nonnulli, qui perperam arbitrati sunt, nuptias a Deo fuisse primis parentibus interdictas, easque nomine arboris scientiae boni, & mali, significatas, ut *Moses Bar-Cephas* libro *De Paradiso*, & *Aben-Ezra*, cuius opinionis meminit *August. Lib.* XI. *De Genes. ad lit.* Nil autem magis ridiculum quam quod *Glycas* probare contendit, primum hominem nullo sexu creatum fuisse, alioque modo, quam coniugali satione, genus humanum multiplicandum fuisse, si Adamus non peccasset. Mirabilis *Augustinus Lib.* XIV. *de Civit. Dei Capp.* XXI. XXII. XXIII. XXIV. XXV. *&* XXVI. multa egregie ac preclare disputat, unde huius sententiae falsitatem facile est arguere. Nihil est enim unde suspicemur indecens fuisse innocentibus hominibus coniugali complexu copulari, quum nullum tum libidinis malum, peccato non admisso, interventurum fuisset. Poterit eruditus lector laudata loca consulere, nam ipse prolixitatis metu haec tantum ex *Capite* XXI. adducere contentus sum. *Absit itaque ut credamus illos coniuges in Paradiso constitutos per hanc libidinem, de qua erubescendo eadem membra texerunt, impleturos fuisse, quod in sua benedictione Deus dixit, Crescite & multiplicamini, & implete terram. Post peccatum quippe orta*

Digitized by Google

τος ἔδειξεν ἀνήρ. ὡς δοκεῖ τοῖς ἀμαθέσι τέως ἡμῖν· ὅτι διὰ τὸ ἕνα παραχθῆναι κατ' ἀρχὰς ἄνθρωπον· ἐν ᾧ διαφορὰ σχημάτων οὐκ ἦν· ἀφορῶ δὲ τὰ τῆς ἀναστάσεως πρὸς αὐτὸν ὡς ἤδη προείρηται. τούτου χάριν ἐν τῇ ἀναστάσει διαφορὰ σχημάτων καὶ προσώπων οὐκ ἔστιν· ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι ἕνα παρήγαγε κατ' ἀρχὰς ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, καὶ ὅτι τὸ θῆλυ διὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα εἰσήνεγκε διὰ τὸ τὸν ἀδὰμ ἐμπίπτειν τῆς τε-

ic igitur divinus hic vir perspicue demonstravit, ut nobis indoctis videtur, eo quod unus homo a principio productus est, in quo figurarum differentia nulla erat; ad illum vero, quae resurrectionem adtinent, respiciunt, ut iam dictum est; propterea nullum figurarum & facierum futurum esse in resurrectione discrimen. Haec autem ita se habere, & unum principio hominem a Deo pro-

 du-

orta est haec libido: post peccatum eam natura non imprudens amissa potestate, cui corpus ex omni parte serviebat, sensit, attendit, erubuit, operuit. Illa vero benedictio nuptiarum, ut coniugati crescerent, & multiplicarentur, & implerent terram, quamvis & in delinquentibus manserit, tamen antequam delinquerent data est, ut cognosceretur procreationem filiorum ad gloriam connubii, non ad poenam pertinere peccati. Vide omnino alia capita in quibus ostendit quomodo sine libidine coniugale opus exerceri posset. Vide etiam quae inferius adnotabimus.

τελειότητος ὁ νύσσης θεῖος Γρηγόριος ἀριδηλότερον ἔδειξεν ἐπαπορούμενος ὁ θεῖος οὕτως ἀνὴρ, εἰ κατ' εἰκόνα θεοῦ ὁ ἄνθρωπος ἔκτισαι πῶς ἄρσεν καὶ θῆλυ παράγει αὐτοὺς; πρὸς δὲ καὶ ἐπιλύων τὸ τοιοῦτον ἀπόρημα, ὑπεμφαίνειν ἔοικεν, ὁποίῳ σχήματι ἐγείρονται τὰ ἡμέτερα σώματα. λέγει γὰρ ὅτι τὴν κατὰ τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ διαφορὰν οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς, ἥνικα δηλαδὴ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον παρήγαγεν ἄνθρωπον, ἀλλὰ μετὰ τὴν τῆς εἰκόνος κατασκευὴν τελευταῖον ἐπιτεχνᾶται τῷ πλάσματι· ἥ τις οὐ πρὸς τὸ θεῖον, ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν ἄρα τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν ἔχει τὴν ὁμοιότητα. διὰ τί δὲ ταῦτα γέγονε καὶ πῶς αὐτῷ βοήθην παρ-

εδί-

ductum fuiſſe, & ideo feminam poſtea invectam, quod Adamus a ſua perfectione excidiſſet, divinus *Gregorius* Nyſſenus manifeſtius oſtendit, dū ita vir ille divinus dubitat, differitque. *Si ad Dei imaginem homo creatus eſt, quomodo eos maſculum feminamque produxit?* Deinde vero hanc dubitationem reſolvens, qua figura noſtra corpora reſurrectura ſint ſubindicare videtur. Ait enim maris et feminae diſcrimen, non a principio ipſo, quum ſcilicet primus ille homo productus eſt, ſed tandem poſt imaginis conditum opificio ſuperinductum fuiſſe, quod quidem non divinitati, ſed ipſi eſt mutarum pecu-

dum

Digitized by Google

ἐδίδοτο· καὶ τίνος ἕνεκεν ἡ κατὰ τὸ ἄῤῥεν καὶ θῆλυ διαφορὰ παρησήγετο· ἡ καὶ πρὸς τὰ ἄλογα φέρουσα τὴν ὁμοίωσιν, ὁ διαληφθεὶς οὗτος ἀνὴρ ἀριδηλότατά σε διδάξει κατὰ ῥῆμα διεξιὼν οὑτωσί. πλάττων ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καθόλου δηλαδὴ φύσιν, τὸ θεοείκελον χρῆμα, οὐ ταῖς κατὰ μικρὸν ἐκαρτέρει προσθήκαις, ἀλλ᾽ ἅμα τῇ αὐτοῦ παραγωγῇ. τὸ ἀνθρώπινον ἅπαν ἑώρα γένος, ὁπόσον ἂν εἴη κατ᾽ ἀριθμόν. ἑώρα δὴ καὶ τὴν γενησομένην μετ᾽ οὐ πολὺ τοῦ ἀνθρώπου παρεκτροπὴν, καὶ ὅτι τῆς ὑψιλῆς ἐκείνης ἐκπεσεῖται καὶ ἰσαγγέλου ζωῆς· ὡς ἂν οὖν μὴ κολοβῶσθαι τὸ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν πλῆθος ἐκπεσὸν ἐκείνου τοῦ

dum naturae persimile. Qua vero de causa haec facta, et quomodo illi a Deo adiutor datus; & cur maris & feminae discrimen, quod quidem ad animalia ratione carentia similitudine accedit, inlatum sit, laudatus hic vir luculentissime te docebit, hisce iisdem verbis ita dissertans: *Fingens Deus hominem generaliter scilicet naturam, rem Deo similem, non numero paulatim crescentem esse volebat, sed una cum illius productione omne humanum genus intuebatur, etiam non post multum futuram hominis transgressionem, & e sublimi illa, & Angelicae aequali vita eum esse casurum.* Ne igitur humanarum animarum multitu-

πρώτου, καθ' ὃν ἄρα καὶ οἱ ἄγγελοι πρὸς πλῆθος ηὐξήνθησαν, ἐπίνοιαν αὐξήσεως ἐγκατασκευάζει τῇ φύσει κατ' ἄλληλον τοῖς εἰς ἁμαρτίαν καθολισθήσασιν· ἀντὶ τῆς ἀγγελικῆς μεγαλοφυΐας τὸν κτηνώδη καὶ ἄλογον τῆς ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς τρόπον ἐμφυτεύσας τῇ ἀνθρωπότητι· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠγνώησεν ὡς προείρηται ὅτι τὸ πλάσμα τῆς πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὁμοτιμίας ἀπορρυὲν, τὴν πρὸς τὸ ταπεινὸν κοινωνίαν προσοικειώσεται, διὰ τοῦτο παρέμιξέ τι καὶ τοῦ ἀλόγου τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι· οὐ γάρ ἐστιν ἐν τῇ θείᾳ καὶ μακαρίᾳ φύσει ἡ κατὰ τὸ ἄῤῥεν καὶ θῆλυ διαφορά. τῆς οὖν

do, quum excidisset ab primo illo, secundum quem similiter & Angeli in multitudinem excreverant, mutilaretur, curam augmenti naturae illorum invicem imposuit, quum in peccatum prolapsi essent, pro praestanti illa angelica conditione, iumentorum proprium et irrationalem successionis ex invicem modum humanae naturae inferens. Nam quia non ignoravit, ut dictum est, suum opificium, quum ex illa aequali cum angelis dignitate defluxisset, cum humilibus rebus communionem habiturũ esse: propterea et propriae imagini (1) aliquid

(1) Homo non est imago Dei quoad corpus, ut *Cyrillus* Alexandrinus *contra Anthropomorphitas*, & *Isido-*

οὖν ἀλόγου κατασκευῆς ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἐνεγκὼν τὸ ἰδίωμα, οὐ κατὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς κτίσεως ἡμῶν τὸν πλεόνασμον τῷ γένει χαρίζεται. οὐδὲ γὰρ ὅτε τὸν κατ' εἰκόνα παρήγαγε τότε τὴν τοῦ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι δύναμιν τῷ ἀνθρώπῳ προσέθηκεν. ἀλλ' ἡνίκα διέκρινε τὴν κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφοράν· ὡς εἴγε πρὸς τοῦ ἐπιβαλεῖν τῇ φύσει τὴν τοιαύτην διαφοράν, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε ἔλεγεν, οὐκ ἂν τοῦ τοιούτου τῆς γενέσεως εἴδους προσδεήθημεν δι' οὗ γεννᾶται τὰ ἄλογα; ταυτῆ-

τοι

quid irrationalis admiscuit. In divina enim et beata natura, nullum est maris feminaeque discrimen. Is rationalis igitur structurae proprietatem in hominem inferens non secundum nostrae creationis sublimitatem superabundantiam generi elargitur. Neque enim quum ad imaginem hominem produxit, tunc qua cresceret, et multiplicaretur, virtutem homini adiecit; sed quum maris et feminae differentiam discrevit. Vt si antequam tale naturae discrimen...

im-

dorus Pelusiotes, docent; etsi imago Dei alibi sita etiam in corpus quodammodo redundare cognoscatur; ut indicat *Augustinus*. *Tertullianus* eam *Lib. de Resurrect. Carn.* in vivacitate reponit. *Augustinus Lib.* XII. *De Civ. Dei Cap.* XXIII. in ratione atque intelligentia, sicuti *Lib.* III. *de Genes. ad litteram Cap.* XX. Vide quae adnotavimus ad Epistolam XXXII.

Digitized by Google

τοι καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου καταθρηνῶν ὁ δαβὶδ ἀθλιότητα, οἴμοι, ἔλεγεν, ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε. παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. τὴν γὰρ ζωώδη ταύτην γένεσιν τῇ φύσει παραδεξάμενος διὰ τὴν πρὸς τὸ ὑλῶδες ῥοπὴν κτηνώδης ὄντως γέγονεν ὁ τοῖς ἀγγέλοις πρότερον ὁμότιμος ὤν. ταῦτα μὲν οὖν, ὁσιώτατε, καὶ ὁ δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐπιβεβαι-

οὖν

imponeret: *Crescite*, dixit, *& multiplicamini*, haud utique eiusmodi generationis forma indigebamus, per quam bruta animantia generantur. Propterea David etiam hominis miseriam querens, *Hei mihi*, dicebat, *quod homo quum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*(1). Quum enim animalem hanc generatio-

nem

(1) Qualis fuerit primi hominis conditio egregie docet *Augustinus Lib.* XII. *de Civ. Dei Cap.* XXI. *Hominem vero, cuius naturam quodammodo mediam inter Angelos bestiasque condebat; ut si creatori suo tamquam vero domino subditus praeceptum eius pia obedientia custodiret in consortium transiret Angelicum, sine morte media beatam immortalitatem sine ullo termino consequutus; si autem Dominum Deum suum libera voluntate superbe ac inobedienter usus offenderet, morti addictus bestialiter viveret libidinis servus, aeternoque post mortem supplicio destinatus*. Haec omnia mores, vivendique rationem, non exteriorem figuram respiciunt, quod perperam censet *Glycas*.

Digitized by Google

οὖν ἔοικε περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου καὶ τάδε διεξιών. εἰδὼς δὲ ὁ προγνώστης θεὸς ὅτι ἐν παραβάσει γενήσεται, καὶ ὅτι φθορᾷ ἐπιπεσεῖται, παράγει τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ βοηθὸν αὐτῷ κατ' αὐτὸν πρόσγε τὴν τοῦ γένους ἐκ διαδοχῆς μετὰ τὴν παράβασιν σύστασιν. τὰ αὐτὰ τοῖς διαληφθεῖσι καὶ τῷ χρυσορρήμονι Ἰωάννῃ διείληπται. ἐν οἷς γὰρ ἐξέθετο κεφαλαίοις περί τε γάμου καὶ παρθενίας, καὶ τάδε περὶ τούτου διέξεισι· πλάσας ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἔθετο ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ γάμου λόγος οὐδεὶς ἦν· ἐδέησεν αὐτῷ γενέσθαι βοηθὸν καὶ ἐγένετο· καὶ οὐδὲ οὕτως ὁ γάμος ἀναγκαῖος εἶναι ἐδόκει· ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου φθορὰν ἐδέ-

ξαν-

nem natura accepiſſet, propter illam ad res materiatas proclivitatem, belluinus prorſus evaſit, quum Angelis antea aequalis honore fuiſſet. Haec quidem igitur, vir ſanctiſſime, Damaſcenus etiam *Iohannes* confirmare videtur, diſſerens de primo homine ea quę ſequuntur: *Quum vidiſset Deus, qui omnia praeſentit, mandatum eum eſse tranſgreſsurum, & corruptioni futurum obnoxium, produxit ex ipſo feminam adiutorium ſimile ei ad ſucceſsivam generis poſt peccatum propagationem.* Eadem cum his, quae protulimus, & aureo eloquentiae fluvio manans *Iohannes* diſſertat. Capitibus enim, in quibus *De*

Nu-

ξαντο καὶ τὴν ὀδύνην καὶ τὴν ἀραν καὶ τὸν ἐπίπονον βίον, τότε καὶ ὁ γάμος ἐπεισέρχεται· ὁρᾷς πόθεν ἐς τὴν ἀρχὴν ὁ γάμος ἀναγκαῖος ἔδειξεν εἶναι ἀπὸ, τῆς παρακοῆς, ἀπὸ τῆς ἀρᾶς, ἀπὸ τοῦ θανάτου. ὅπου γὰρ θάνατος, ἐκεῖ γάμος· διὰ ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον ἐπεισῆλθεν ὁ γάμος, ὡς εἴγε ἔμενεν ὑπακούων ὁ Ἀδὰμ, οὐκ ἂν ἐδέησε τοιούτου. καὶ τούτου γὰρ ἄνευ ἡ τῶν ἀνθρώπων πληθὺς προελθεῖν οὐκ ἐκωλύετο. εἰ γὰρ μυρίαι μυριάδες ἀγγέλων λειτουργοῦσι τῷ Θεῷ· καὶ χιλί-

Nuptiis et Virginitate egit, etiam haec de hoc ipſo loquitur: *Quum formaſset Deus hominem poſuit in Paradiſo, et nulla erat nuptiarum ratio. Oportuit adiutorem ipſi fieri, et factus eſt, et neque ſic nuptiae neceſsariae eſse videbantur. Sed poſtquam mortis corruptionem excepere, dolorem, et maledictionem, et laborioſam vitam: tunc nuptiae supervenere.* Vides ex quo nuptias eſſe coepiſſe neceſſarias oſtendit? ex inobedientia ſcilicet, ex maledictione, ex morte(1). Vbi enim mors, ibi

(1) Frigida prope videtur Manichaeis ſuffundi, quos inter *Leucius Charinus* coniugia legitima improbans omnem generationem malam, & a malo eſſe adfirmavit, in *Actis Petri, Andreae, Ioannis, Thomae, & Pauli*; apud *Photium Cod.* CXIV. Coniugia etiam reprobavit *Marcion*, ut ſcribit *Tertullianus* I. *adverſus Marcionem*.

Digitized by Google

λίαι χιλιάδες ἀρχαγγέλων παρεστῶσιν αὐτῷ, καὶ οὐδεὶς τούτων ἐκ διαδοχῆς γέγονε καὶ τόκων, καὶ ὠδίνων καὶ συλλήψεως. πολλῷ μᾶλλον ἀνθρώπους ἐποίησε γάμου χωρὶς: ὥσπερ οὖν ἐποίησε τοὺς πρώτους ὅθεν ἅπαντες ἄνθρωποι, οὕτω μὲν οὖν οἱ διαληφθέντες οὗτοι θειότατοι ἄνδρες κατὰ ῥῆμα ταῦτα διεξιόντες ὑπεμφαίνειν ἡμῖν ἐοίκασιν, ὅτι κατὰ τοὺς θειοτάτους ἀγγέλους καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων πλῆθυς ἐμελ-

ibi et nuptiae. Propterea igitur novissime nuptiae introiere; ita ut si obediens Adamus permansisset, harum usus nullus fuisset. Etenim & sine his hominum multitudo prodire non prohiberetur (1). Si enim centum millia millium Angelorum Deo ministrant; & mille millium Archangelorum eidem adsistunt; & horum nemo ex successione, genitoribus, & parturitione, & conceptio-

(1) Haec opinio, magno *Augustino* ne in mentem quidem venerit, dum *Lib.* XIV. *De Civit. Dei Cap.* XXIII. ita scribit: *Quisquis autem dicit non fuisse coituros nec generaturos nisi peccassent; quid dicit nisi propter numerositatem sanctorum necessarium hominis fuisse peccatum, &c.* Nec *Ambrosio* quidem *De Paradis. Cap.* X. *Et ideo quia ex viro solo non poterat humani esse generis propagatio: pronunciavit Dominus non esse bonum solum hominem. Libro* tamen III. *De Genes. ad litter. C.* XXI. ita scripsit Hipponensis Praesul; *Nam illud quod dictum est, crescite, & multipli-* ca-

Digitized by Google

μέλλεν προελθεῖν εἰ μήγε παρεκτροπὴν καὶ ἔκστασιν ἀπὸ τῆς πρὸς ἀγγέλους ὁμοτιμίας ἔχων ὑπέστη ὁ ἄνθρωπος. εἰ δὲ κατ᾽ ἐκεῖνον ἔμελλον προελθεῖν, οὐδὲ γάμου χρεία λοιπὸν ἀπ᾽ ἀρχῆς ὡς προείρηται ἦν· πῶς καὶ γὰρ εἴγε μετὰ τὴν ἀρὰν οὗτος εἰσῆλθε καὶ τὴν ἀπὸ θανάτου φθορὰν, ὡς χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησιν· εἰ δὲ μὴ γάμου χρεία ἦν, οὐδὲ τῆς τῷ γάμῳ λοιπὸν συντελούσης κατασκευῆς. πῶς καὶ

γὰρ

ptione natus est. Multo magis homines sine coniugio fecisset, quemadmodum & illos primos, unde omnes homines descenderunt, effecit. Ita igitur laudati hi divinissimi viri ad verbum haec differentes nobis adfirmare visi sunt, non secus ac divinissimos Angelos hominum multitudinē processuram fuisse, nisi ab illa honoris cum Angelis aequalitate homo voluntarie aberrasset, & lon-

ge

camini, & implete terram; quamquam nisi per concubitum maris & feminae fieri non posse videatur, unde hic quoque mortalium corporum exstitit indicium: potest tamen dici alium modum esse potuisse in corporibus immortalibus, ut solo piae caritatis adfectu nulla corruptionis concupiscentia filii nascerentur &c. Eadem habet *Libro De bono Coniugii Cap.* I. Sed quantum non dubitet *Augustinus*, hominem, etsi iustus permansisset, nuptiarum tamen foecunditate propagandum fuisse, quamque aliter sentientes exsibilet, aperte constat ex iis, quae late disputat *Lib.* IX. *De Genes. ad litt. Cap.* III. IV. V. VII. VIII. IX.

γὰρ εἴπερ ὡς ὁ νύσσης φησὶ τελευταῖον ὁ κτηνώδης οὗτος τοῦ γάμου τρόπος ἐγκατεσκευάσθη τῇ ἀνθρωπότητι· καὶ πῶς γὰρ οὐ ὁ κτηνώδης, εἰ γε χάριν αὐτοῦ αὐτῷ πρὸς τὰ ἄλογα τὴν ὁμοίωσιν φέρομεν, καὶ μή μοι τὸν λόγον ἡγοῦ φορτικὸν τουτωνί. ἔχεις γὰρ τὸν πηλουσιώτην θεῖον ἰσίδωρον ἐν ἐπιστολαῖς αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτω διεξιόντα· κατὰ μὲν τὴν ἁγνείαν τοῖς ἀγγέλοις ὁμοιοῦται ὁ ἄνθρωπος. κατὰ δὲ τὸν γάμον τῶν θηρίων οὐδὲν διενήνοχεν. οἷς ἀναγκαία ἡ συνουσία ἐστὶ καὶ δοκεῖν τὴν τοῦ γένους μηχανᾶσθαι διαδοχήν. καλῶς οὖν ὁ Δαβὶδ τὴν τοῦ ἀνθρώπου καταφρονεῖ ἀθλιότητα τοῖς γὰρ ἀλόγοις ὡς εἴρηται κατὰ γένεσιν ὁμοι-

μοι-

ge se expulisset. Si vero illa ratione multiplicandi erant, reliquum est ut nuptiis a principio, quemadmodum dictum est, opus non fuerit. Quomodo enim? Si post maledictionem haec, & post eam quae ex morte procedit, corruptionem, introiere, ut *linguam Aureus* adfirmat? Si vero nuptiis opus non erat, reliquum est ut nec ea, quae ad nuptiarum consummationem confert, formatione. Quomodo enim? Siquidem, ut *Nyssenus* ait, belluinus hic nuptiarum modus novissime humanae naturae additus fuit? Et quomodo non belluinus? Si per ipsum cum mutis animantibus similitudinem gerimus?

Ne-

Digitized by Google

μοιωθεὶς καὶ τὰ πάθη ταῦτα λύπην, ἡδόνην, ἐπιθυλίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα πρὸς ἑαυτὸν ἐκεῖθεν ἐφείλκυσεν· οὐδὲ γὰρ προηγουμένως τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει ταῦτα συνεκτίσθησαν. ὡς ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον ὁ μέγας φησὶ Μάξιμος. ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς τελειότητος ἔκπτωσιν. ὕστερον ἐπεισήχθη ταῦτα τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφυέντα τῆς φύσεως. ἀλλ᾽ ἐπὶ τούτοις προσέχειν σε ἄξιον· φαίνεται γὰρ ὡς ἥνικα τὸν πρῶτον ἐκεῖνον παρήγαγεν ἄνθρωπον οὔτε γάμου λόγος ἦν, οὔτε τῆς τῷ γάμῳ λοιπὸν συντελούσης κατασκευῆς· εἰ γὰρ ἐβούλετο κατ᾽ ἀρχὰς ὁ Θεὸς διὰ γάμου προσελθεῖν εἰς πλῆθος τὸν ἄνθρωπον.

Neque mihi hunc sermonem gravem arbitrator. Habes enim divinum *Isidorum* Pelusiotam in suis *Epistolis* ita ad verbum differentem. *Si Castitatem quidem spectes Angelis homo similis est: si vero coniugium nihil differt a bestiis, quibus concubitus necessarius est; atque ita generis successionem excogitare.* Bene igitur David hominis miseriam despicit. Brutis enim, ut dictum est, animantibus in eo, quod generationem attinet, similis factus est, & perturbationes has, tristitiam, voluptatem, concupiscentiam, & quaecumque id genus alia, inde ad se ipsum adtraxit (1). Neque e-

(1) Superius Epist. V. haec eadem quoque disputat, & ad-

πον· καὶ πῶς ὁ Δαβὶδ ἐποδύρεται τούτου ἕνεκεν· οἴμοι λέγων ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε παρεσυνεβλήθη ἀνοήτοις κτήνεσι καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς· ἢ κατὰ τοὺς ἀγγέλους πληθύνεσθαι ἤθελε τὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον, καὶ τί τὸ καταναγκάζον μετὰ τοιαύτης αὐτὸν προαχθῆναι κατασκευῆς. εἴγε καὶ μᾶλλον οὐκ ἔπρεπε καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀλόγων τὴν τοῦ ἀνθρώπου τηνικαῦτα γενέσθαι παραγωγήν; τίνος

enim ipſo initio haec una cum ipſa humana natura creata fuere, quemadmodum in *libris ad Thalaſſium* magnus *Maximus* adſerit; ſed eo quod perfectione exciderit haec, quae parti naturae ratione magis experti adnaſcũtur, ſuperinducta ſunt. Verum ad haec animũ intẽdere par eſt. Elucet enĩ, quũ primũ illũ hominẽ Deus produxit, neque coniugii rationẽ, neque quae coniugium perficit, ſtructuram fuiſſe (1).

adfirmat *Part.* I. *Annal.* ubi περὶ χιτώνων δερματίνων. Cur voluptas concubitu, & comestioni a Deo admiſta ſit, egregie diſſerit *Cyrillus* apud noſtrum *Glycam* loco proxime laudato, id omnino neceſſarium oſtendens, ut homines ad ſeipſos ſervandos, genuſque propagandum, blanda quadam inlecebra potenter adtraherentur.

(1) Eos qui cenſent concubitum propter peccatum inductum fuiſſe, egregie confutat ὁ πάνυ *Lib.* IX. *De Geneſ. ad litt. Cap.* IX.

νος ἕνεκεν, ὥς τε καὶ τὸν ἐπὶ τούτῳ θεῖον σκοπὸν ἔργοις αὐτοῖς γενέσθαι, καταδῆλον καὶ αὐτὸν αὖθις αἰτιᾶσθαι τὸν ἄνθρωπον, εἴποτε τῆς ψυχῆς ἐκπεσὼν λήξεως ἐπὶ τὴν ζωώδη ταύτην κατενεχθείη καὶ ἄλογον γένεσιν. εἰ γὰρ ἅμα τῇ παραγωγῇ τοῦ ἀδὰμ καὶ ἡ ἄλογος αὕτη συμπαρήγετο κατασκευὴ, θύραν ἀντιλογίας ἦν ἐντεῦθεν ἀνεῳγμένην ἰδεῖν· ἐπ' αὐτὸν γὰρ τὸν θεὸν ἡ αἰτία τις διέβαινεν ἂν ὡς μετὰ τοιαύτης παραγαγῶν τὰ κατασκεύης τὸν ἀδὰμ· ἐφ' ᾧ οὐκ ἔδει τηνικαῦτα συμπαραχθῆναι αὐτὴν, ὥς γε δοκεῖ τέως ἡμῖν. εἰδὲ καὶ τοῦτο προτείνουσί τινες ὅτι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ πρόγνωσιν ὁ θεὸς τὴν τοιαύτην δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ κα-

Si enim principio Deus per nuptias hominem multiplicari voluiſſet, quomodo nam *David* iſthuc ipſum quereretur, *hei mihi*, dicens, *quod homo, quum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, et ſimilis factus eſt illis*. Vel ſi, ut Angeli, multiplicari volebat eum, quem paulominus ab Angelis minuit, quid nam erat, quod eum cum huiuſmodi ſtructura produci compelleret, ſiquidem ad mutarum pecudum ſimilitudinem produci tunc homo haud quaquam debebat. Qua de cauſa? Et ut divina in hoc intentio operibus ipſis manifeſtaretur; & homo pariter ipſe culpari poſſet, ſi unquam

κατασκευὴν ἀπ' ἀρχῆς καλῶς τοῦτο προτείνουσιν καὶ δεχόμεθα τὸν λόγον αὐτῶν, εὐπαράδεκτος γάρ. ἀλλ' εὐθέως ἀνθυποφέρομεν οὕτω καὶ ἡμεῖς λέγοντες. εἰ κατὰ θείαν πρόγνωσιν ἡ κτηνώδης αὕτη κατασκευὴ τῷ ἀδὰμ ἐδίδοτο κατάρχας, ἵνα τί μὴ καὶ θνητὸν αὐτὸν ἔπλασε, καὶ φθορᾷ ὑποκείμενον, ἐπειδὴ φθορᾷ καὶ θνητότητι περιπίπτοντα τοῦτον ἑώρα μετὰ βραχύ;

quam ab animae quiete excidens ad belluinam hanc & irrationalem generationem devolveretur. Si enim una cum Adami productione & structura ipsa irrationalis producta fuisset, contradictionis portam inde apertam videre erat (1). In ipsum enim Deum culpat refunderetur, utpote illum, qui Adamum ita constructum produxisset.

(1) Haecquidem *Glycae* opinio, sexum ullum principio in Adamo fuisse negantis, e regione stat erroris Rabbinorum, *Samuel* in *Bereschit Rabbah*, *Manasse Ben-Israel Conciliation. in Genesim*, *Maimonidis* in *More Nevochim Part.* II. *Cap.* XXX., qui Adamum androgynum faciunt, adseruntque quod *Adam & Eva creati sunt sicut unus, ex tergo vel dorso coniuncti. Postea vero a Deo divisi sunt, qui dimidiam partem accepit, & fuit Eva, & adducta est ad ipsum.* Haec sententia ex Platone in Symposio petita esse videtur, cui perperam adsensum praestitit *Eugubinus* in *Cosmopoea*; quamquam Platonis fabellam ab divina historia non multum abludere censet *Eusebius* Libro XII. τῆς προπαρασκ. *Cap.* XII.

χύ· ἵνα τί μὴ καὶ τὴν εὔαν αὔτικα παρήγαγε καὶ νόμῳ γάμου συνέζευξεν αὐτοὺς; ἐπειδήπερ οὐκ ἠγνόει τὸ συμβησόμενον. εἵνα μὴ καὶ σάρκα παχεῖαν ἐνέδυσεν αὐτοὺς ἐξ ἀρχῆς· καὶ τὰ λοιπὰ πάντα παρήγαγεν· ἐν οἷς αὐτοὺς κατεδίκασεν ὕστερον. ἀλλ᾽ οὐδέν τι τοιοῦτον ἐποίησε, δόξαι θέλων ἐντεῦθεν ὁποῖον εἶναι ἐβούλετο τὸ τῶν χειρῶν αὐτῶν φιλοτέχνημα. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ μόνον αὐτὸν παρήγαγε καὶ ἀφθαρσίᾳ τετίμηκε καὶ κατὰ τοὺς ἀγγέλους πληθύνεσθαι ἤθελε. διὰ τοῦτο καὶ ψυχῆς αὐτῷ μετέδωκε νοερᾶς βουλόμενος αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές. ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησί. καὶ οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλέα τῶν

ἐπι-

Quamobrem hanc tunc structuram una cum illo produci non oportebat, ut nobis quidem videtur. Si qui vero eo quod omnia praesenserit Deus, ita hominem a principio construxisse pertendunt, recte haec pertendunt, & eorum sermonem recipimus; dignus enim est, qui facile recipiatur; sed statim contra subinferimus, ita nos etiam dicentes: Si secundum divinam praesensionem belluina haec structura Adamo a principio data est, cur nam mortalem etiam ipsum, & corruptioni obnoxium Deus non formavit, quando corruptioni & mortalitati paulo post hunc subiiciendũ intuebatur? Quid

nam

ἐπιγέων πάντων κατάϛησι τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ λέων αὐτῷ καὶ πάρδαλις ὑπετάσσετο. καὶ τὰ λοιπὰ πάντα θήρια δουλικῷ παρίϛαντο σχήματι καὶ ἤγαγε γάρ φησι τὰ ζῶα πρὸς τὸν ἀδὰμ τοῦ ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά. οὕτω μὲν οὖν ἀπ᾽ ἀρχῆς ἔθελε καὶ εἶναι καὶ διάγειν τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός· ἀλλ᾽ ἐξ ἀβουλίας ἐκεῖνος ὑποτέμνει τὰ τῆς ἀρχῆς, σχημάτων ὑποπίπτει διαφορᾷ, καὶ ἄλλος ἐξ ἄλλου γίνεται. καὶ τοῦτο δαυὶδ ὁ θεῖος ὑπεμφαίνων ἔλεγεν· ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ σύνηκε, παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. εἰ δὲ ταῦτα αὕτως ἔχει, πάντως οὐκ εὔλογον ἀπερισκέπτως οὕτω καὶ συναρπάζεσθαι

nam & Evam non ſtatim produxit, eoſque nuptiarum lege coniugavit, ſiquidem quod eventurum eſſet, non ignorabat? Cur & craſſa carne eos a principio non induit, & cetera omnia produxit, ad quae eos poſtea damnavit? Sed nihil huiuſmodi fecit, oſtendere exinde volens, quale manuum ſuarum opificium eſſe vellet. Propterea enim & ſolum ipſum produxit, & immortalitate honoravit, & Angelorum inſtar multiplicari volebat. Propterea & animam ipſi, quae intelligentia praeſtaret, tribuit, immortalem eum in perpetuum eſſe volens, quemadmodum *aurea lingua Conſpicuus* adfirmat. Et non iſta tantum,

σθαι τοῖς λόγοις. ὅτι ἐκ προγνώσεως ὁ Θεὸς μετὰ τοιαύτης κατασκευῆς παρήγαγε τὸν Ἀδὰμ ἀπ᾽ ἀρχῆς· εἴ γε καὶ μᾶλλον ὁ συναίτης θεῖος ἀνασάσιος ἐν τῷ περὶ ἀνασάσεως λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα λέγων εὕρηται. διπλῆ τίς ἐστιν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευὴ ἥτε πρὸς τὸ θεῖον ὁμοιωμένη καὶ ἡ πρὸς τὴν διαφορὰν ταύτην τῶν σχημάτων διῃρημένη τελευταῖον κατασκευασθεῖσα τῷ πλάσματι. καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἁγίαν ἐπιφέρει γραφὴν, ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ. ὥστε τὸ δόγμα τοῦτο γενέσθαι σαφέστερον. λέγει γὰρ καὶ ἐποίησεν αὐτόν. δευτέρα δὲ ποίησις

verum etiam terrenorum omnium regem Deus hominem constituit(1). Vide enim & Leonem, & Pardalin ei subiectos fuisse, & reliquas īmanes bestias ipsi servili figura adstiterunt. *Adduxit*, enim inquit, *animalia ad Adam, ut videret quomodo ea vocaret*. Ita igitur a principio & esse, & vivere, hominem Deus volebat. Sed propter imprudentiam & temeritatem, principatus ille dignitatem praecidit, figurarum discrimini subiacet, & ex alio alius evadit. Et hoc divinus *David* significans dicebat: *Homo quum in bonore esset non intellexit, compa-*

(1) Vide *Isidorum Pelasiotam Epistola* xcv. *Lib.* III. Vide *Epist.* II. *&* *Epist.* IV. nostri *Glycae*.

Digitized by Google

κσις, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει δῆλον ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτῶν. ἐκεῖ μὲν γὰρ εἶπεν αὐτὸν κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτοὺς, ἐνταῦθα δὲ εἶπεν αὐτοὺς ἄρσεν, καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· ἔδειξε προφανῶς ὅτι ἄλλη ποίησις ἐκείνη καὶ ἑτέρα ποίησις αὕτη· ἡ μὲν τὸ τοῦ δημιουργοῦ παριστῶσα φιλότιμον. κατ᾽ εἰκόνα γὰρ Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἡ δὲ τὴν τῶν σχημάτων ὑπεμφαίνουσα διαφορὰν ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. δοκεῖ μὲν οὖν ὁ λόγος οὑτωσὶ φορτικὸς ἀλλὰ τοῖς ἑπομένοις τῷ ἰδίῳ λογισμῷ· τοῖς γὰρ ἐκζητοῦσι τὰς ἱερὰς τῶν πατρῶν γραφὰς καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι καὶ σαφὴς οὗτός ἐστι καὶ ἀκους

paratus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Si vero haec ita se habent, absurdum omnino est tam inconsiderate illis sermonibus abripi, ex praesensione videlicet Deum huiusmodi forma instructum Adamum a principio produxisse; siquidem divinus ille *Anastasius Sinaites* suo *De Resurrectione libro*, & haec ipsa ad verbum dicere comperitur: *Duplex est naturae nostrae constructio, et haec quidem cum Deo similitudinem habet; illa vero hoc figurarum discrimine distincta, quod tamdem opificio superinductum est.* Et non haec tantum, verum etiam sanctam scripturam vir hic divinus

κουε τί φησὶ ὁ τὰ θεῖα σοφὸς ἀναστάσιος. τοῖς γὰρ προηρημένοις καὶ τάδε προσέθετο σαφηνίσαι θέλων ἐκ πολλῶν τῶν λεγομένων· δευτέρα κτίσις ἐστὶ τοῦ τε ἄῤῥενος καὶ τοῦ θήλεως προσκατασκευασθεῖσα τῷ πλάσματι τῷ κατὰ τὴν πρώτην, δηλονότι γενομένῳ κατ' εἰκόνα θεοῦ, ἐν ᾧ διαφορὰ σχημάτων οὐκ ἦν, ὅτι μηδὲ ἐν τῇ θείᾳ καὶ μακαρίᾳ εἰκόνι τοιοῦτον ἐπινοεῖταί τι· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, λέγειν οὐκ εὔλογον ὅτι ἐκ προγνώσεως ὁ θεὸς τοιαύτην ἀπ' ἀρχῆς δέδωκε κατασκευὴν τῷ ἀδὰμ. εἰ δὲ τῆς δευτέρας ἐστὶ κτίσεως ἡ τοιαύτη τῶν σχημάτων διαφορά· ἣν δὴ καὶ ἀναγκαίως ἐπήγαγε μετὰ τὴν πρώτην ὡς εἴρηται ποίησιν. οὐδὲ γὰρ

nus adducit, ut consultum hoc manifestius efficiat. Ait enim: *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum*. *Secunda vero effectio, masculum et feminam fecit eos*. Haec autem ita se habere ex ipsis verbis liquido constat. Quum enim ibi ille dixit; *Ad imaginem Dei fecit eos*, & heic dixit, *masculum et feminam fecit eos*, perspicue ostendit, aliam illam, aliam hanc effectionem fuisse; illam quidem, quae opificis liberalitatem exhibebat, ad imaginem Dei fecit illum; hanc vero, quae figurarum discrimen inferebat, masculum & feminam fecit eos. Gravis hic quidem sermo videtur, sed

γὰρ ἠγνόει τὸ συμβαισόμενον, καὶ πρόσχες εἰ βούλει τῷ δαμασκήνῳ Ἰωάννῃ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου λέγοντι· εἰδὼς δὲ ὁ προγνώστης θεὸς ὅτι ἐν παραβάσει γενήσεται καὶ ὅτι φθορᾷ ὑποπεσεῖται διὰ τοῦτο παράγει τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ· ὥς τε εἰ μὴ τῆς ἀγγελικῆς ἐξέπιπτε βιοτῆς, οὐκ ἂν ἡ τῶν σχημάτων αὐτὴ προκατασκεύαστο διαφορά. ὅτι μὴ δὲ χρείαν εἶχε ταύτης ὁ κατ' εἰκόνα γεγεννημένος θεοῦ. πρόσγε τὴν ἐκδιαδοχῆς τοῦ γένους σύστασιν· ἅτε κατὰ τοὺς ἀγγέλους ὡς ἄνω διείληπται· μάλλων πληθύνεσθαι τοιοῦτον μὲν οὖν ἔπλασεν τὸν ἄνθρωπον ἀπ' ἀρχῆς ὁ θεὸς καὶ τοιαύτην αὐτῷ δέδωκε λῆξιν ὑψηλὴν καὶ ἰσαγγελικήν, καὶ οὐκ ἂν ἡ θεία

sed eis, qui proprium ratiocinium sequuntur: sacras enim Patrum scripturas scrutantibus dignus qui omnino recipiatur, quandoquidem clarus hic apertusque est. Et audi quid dicat divinarum rerum consultissimus *Anastasius*. Praedictis enim & haec insuper subdit multis declarare volens id, quod dicimus. *Secunda creatio, maris, & feminae est, superaddita opificio illi, quod primo conditum fuerat; ei videlicet quod ad Dei erat imaginem, in quo figurarum differentia non erat, quia neque in divina et beata imagine huiusmodi aliquid intelligitur.* Si vero haec ita habent, rationi consentaneum non est dicere, ex

θεία χάρις μετέπεσεν· ὅτι καὶ ἀμεταμέλητα τὰ θεῖα χαρίσματα. ἀλλ' ἡ γεγονυῖα μετὰ ταῦτα τοῦ ἀνθρώπου παρεκτροπὴ, καὶ ἡ διὰ ταύτης ἐπενεχθεῖσα κατάκρισις, τοῖς ἀνοήτοις αὐτὸν ὁμοιωθῆναι παρεσκεύασε κτήνεσι· καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ τοιαύτην εἶχε κατάκρισιν. ἐπειδὴ τοῖς ἀγγέλοις ὁμότιμος ὢν οὐ συνῆκεν, οὐκ ἂν ἐθρήνει τούτου ἕνεκεν ὁ δαβίδ, οὐκ ἂν ὁ μέγας μάξιμος εὐδίκως ἔλεγε τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν κολάζεσθαι· δι' ὧν ἀλόγων γνωρισμάτων γνωμικῶς ἐπεσπάσατο· ταῦτα μὲν οὖν τὰ κτηνώδη γνωρίσματα. καὶ ὁ θειότατός φησιν ἀναστάσιος τῇ τῆς κακίας εἰσόδῳ συνεπακολουθῆσαι ἐν τῇ τοῦ δερματίκου χιτῶνος πε-

ex praesensione Deum Adamum eiusmodi a principio construxisse. Siquidem secundae creationis est haec figurarum differentia, quam post primam effectionem, ut dictum est, Deus induxit, non enim quod eventurum esset ignorabat. Et adtende, si vis, *Iohanni* Damasceno de primo homine ita dicenti: *Quum videret, qui omnia praesentit, Deus, mandatum eum transgressurum, et corruptioni obnoxium futurum, propterea feminam ex eo produxit*; ita ut nisi angelica vita excidisset, numquam haec profecto figurarum differentia superinducta fuisset, quia neque hac opus habuit, qui ad Dei imaginem fa-

Digitized by Google

περιβολῇ· οὐδὲ γὰρ συμπεφυκὼς οὗτος τῇ νοερᾷ φύσει καθὰ τοῖς ἀλόγοις ἐγένετο. ἀλλ' ὕστερον ἐπειδὴ κολάζων τὸν μὴ συνιέντα. τίς τε πρότερον ἦν, καὶ οἵας ἀρχῆθεν ἠξίωτο παρὰ τοῦ θεοῦ τιμῆς. ἀλλὰ κἀνταῦθα προσέχειν ἄξιον. εἰ γὰρ ἐξ ἀβουλίας ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὡς ὁ λόγος εἴδειξε τὴν πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα κατεκρίθη ὁμοίωσιν, πῶς λοιπὸν ἀπ' ἀρχῆς προσεῖναι ταύτην ἐκείνῳ εἴπωμεν, τῷ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγεννημένῳ θεοῦ. συνιδεῖν ὅλως οὐκ ἔχομεν· εἴγε καὶ μᾶλλον οὐ θέλει κατακρίνειν ἐκ προγνώσεως ὁ θεός. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὅλως ἔπλασε τὸν Ἀδὰμ, οὐκ ἂν αὐτῷ προητοίμασε τὸν παράδεισον· ἅτε δὲ καὶ ἐκ προγνώσεως

factus fuerat, ad subcessivam generis propagationem, quum ad instar Angelorum esset multiplicandus. Huiusmodi igitur formavit hominem Deus a principio, & talem ipsi sublimem, & Angelicae parem sortem largitus est. Nec divina certe gratia mutata est: quia non sunt obnoxia poenitentiae divina munera. Sed, quae postea evenit, hominis transgressio, & inducta per hanc condemnatio ut iumentis ille insipientibus similis esset, effecit. Etenim nisi hoc fuisset; nisi talem condemnationem habuisset, eo quod Angelos dignitate aequiparans non intellexit, haud profecto ob hoc ipsum *David* la-

σεως ὁρῶν αὐτὸν εἰς ἁμαρτίαν κατολισθαίνοντα. δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος θειότερόν τι χρῆμα καὶ ὑψηλότερον ἦν· ὅτι καὶ κατ' εἰκόνα θεοῦ παραχθῆναι αὐτὸν ἡ ἁγία διδάσκει γραφή· μετὰ δὲ ταῦτα ἡνίκα δηλαδὴ τῆς πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὁμοτιμίας ἐξέστη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσιν ὅμοιος γέγονε· καὶ τούτου χάριν ὁ μακάριος ἐθρήνει δαβίδ. οἴμοι λέγων ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε· παρεσυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς· ἀλλὰ φορτικὰ ταῦτά τινες ἡγοῦνται καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου πόῤῥω που πίπτοντα καλῶς ἐπὶ τούτῳ ποιοῦσι πλὴν ἀξιοῦμεν αὐτοὺς εἰπεῖν τίς ἡ κατὰ τὸ ἄρσεν καὶ θη-

lamentaretur, non magnus *Maximus* diceret iuste humanam naturam puniri per irrationalia illa insignia, quae ad se scienter adtraxit. Haec igitur belluina insignia, diviniſſimus etiam *Anastasius* ait pelliceae tunicae integumentum consequuta esse. Non enim erat hoc intelligenti naturae ita cognatum, quemadmodum ratione carentibus animalibus. Sed noviſſime ea Deus addidit, puniens eum, qui quisnam antea esset, & quali a principio honore a Deo dignatus fuerat, non intellexit. Sed propterea animus intendendus est. Si enim primus homo, ut iam nostra demonstravit oratio, propter

θῆλυ διαφορὰ καὶ πῶς αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀλόγου μέρους ὑπάρχουσαν ὡς ὁ νύσσης φησὶ τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι κατέμιξεν ὕστερον· τί τὸ ὑψηλὸν τῆς κτίσεως ὅπερ εἶχε πρότερον ὁ ἀδάμ· καὶ τίς ὁ κτηνώδης καὶ ἄλογος τῆς ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς τρόπος ὁ ἐμφυτευθεὶς μετὰ ταῦτα τῇ ἀνθρωπότητι. τίς ἡ ἀγγελικὴ μεγαλοφυία ἣν εἶχε πρότερον ὁ κατ' εἰκόνα γεγεννημένος θεοῦ. καὶ τί τὸ τῆς ἀλόγου κατασκευῆς ἰδίωμα τὸ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἐνεχθέν; τίς ἡ τιμὴ ἐκείνη δι' ἣν ὀδύρεται ὁ δαβίδ, καὶ κατὰ τί τοῖς ἀνοήτοις ὡμοιώθη κτήνεσι πεσὼν ἐκεῖθεν ὁ ἄνθρωπος. ἔτι λεγέτωσαν ἡμῖν τίς ἡ αἰτία δι' ἣν ὁ θεὸς μετὰ τὸ παραγωγεῖν, ὡς εἴρηται τὸν κατ'

pter temeritatem, & stultitiam similitudine cum brutis animantibus damnatus est, quomodo reliquum sit, ut hanc illi a principio adfuisse dicamus, illi videlicet qui ad Dei imaginem conditus fuerat, intelligere omnino non possumus. Et eo magis, quodpraescientiaDeus condemnare non vult. Si enim res ita se haberet, omnino utique non formasset Adamum; non ei utique paradisum praeparasset, ut ille qui sua praescientia eum in peccatum prolabentem videbat. Ostensum est igitur multimodis, ante peccatum hominem divinius quiddam, sublimiusque fuisse; & quia ad

Digitized by Google

κατ' εἰκόνα τὴν τῶν σχημάτων ὑπήνεγκε διαφοράν. τοῦτο ἀξιοῦμεν μαθεῖν, ὅτι τῆς ἀκολουθίας ἐκπίπτειν ἔοικε, κατὰ τὸ δοκοῦν τέως ἡμῖν. εἰ γὰρ ἄγαμον ἐβούλετο κατὰ τοὺς ἀγγέλους ἔχον τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τίνος ἕνεκεν εἰσάγει τὸ θῆλυ, καὶ βοηθὸν αὐτὸν ἐπονομάζει ἢ παραπλησίως τοῖς κτήνεσιν καὶ αὐτὸν ἤθελε διάγειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ πῶς λοιπὸν ἔπλαττε μόνον αὐτὸν κατ' ἀρχὰς καὶ τοῦτο πλᾶσιν ὑψηλὴν καὶ ἰσάγγελον. πῶς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος πρὸς τὸ τέλειον ἐνάγων τὸν ἄνθρωπον, ἄφες τὰ πάντα φησὶ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι· τίς ἡ τελειότης ἐκείνη; καὶ ποῖος ὁ ταύτης καιρός; εὔδηλον οὖν ὅτι πρὸ τῆς τοῦ θή-

ad Dei etiam imaginem ipſum productum fuiſse Sancta Scriptura nos docet. Poſtea vero quum ex aequali cum Angelis honore deiectus eſt, iumentis evaſit inſipientibus ſimilis. Et hac de cauſa beatus *David* lamentabatur, *Hei mihi!* dicens, *quod homo quum in honore eſſet non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis*. Sed gravia haec quidam exiſtimant, & quae procul a recta ratione ferantur. Bene inſuper faciunt; verum tamen eos, ut dicant, rogamus, quod nam eſt maris & feminae diſcrimen? & quomodo illud ex irrationali parte conſtans, ut *Nyſſenus* ait

Digitized by Google

θήλεος παραγώγης ὑψηλοτέρα τις ἦν ἡ τοῦ ἀνθρώπου ζωή. εἰ γὰρ ἄρσεν καὶ θῆλυ, ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἐποίησε αὐτοὺς, πῶς ἡ εὔα παρῆγε τὸ ὕστερον. μετὰ τὸ πλασθῆναι δηλαδὴ τὸν ἀδὰμ· μετὰ τὸ καθῖσαι βασιλέα· μετὰ τὸ ἀγαγεῖν τὸν θεὸν τὰ ζῶα πάντα πρὸς αὐτὸν. μετὰ τὸ ὑποταγῆναι ταῦτα αὐτῷ, μετὰ τὸ λαχεῖν ἐξ αὐτοῦ τὰς ἐπονομίας αὐτῶν, πῶς ἔλεγε μετὰ ταῦτα πάντα, ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν; εἴγε καὶ θῆλυ παρῆν ἐξ ἀρχῆς κατὰ τί δὲ καὶ βοηθῆσαι τῷ ἀδὰμ ἔμελλεν εἰ μή γε τῆς ψυχῆς ἐξέπιπτε λήξεως· ἡνίκα γὰρ ἡ τελειότης αὐτῷ ἀπαγινώσκετο, τηνικαῦτα καὶ βοηθὸν αὐτῷ παρὰ θεοῦ ἐδίδοτο· τίνος ἕνεκεν; ὥς τε τὸ

τῶν

ait, propriae imagini noviſſime admiſcuit? Quae conditionis ſublimitas, quam prius Adamus habebat? Quis belluinus & irrationalis ſucceſſionis ex invicem modus, qui poſtea humanae naturae inſitus eſt? Quae Angelica excellentia, quam prius habebat ille, qui ad Dei imaginem factus fuerat? Et quae irrationalis ſtructurae proprietas quae homini deinceps inducta fuit? Quis honor ille, de quo *David* queritur, & ſecundum quid iumentis inſipientibus ſimilis evaſit, qui inde excidit homo? Dicant inſuper nobis, quid in cauſſa fuerit, cur Deus poſtquam hominem ad imaginem ſuam, ut dictum

eſt,

Digitized by Google

τῶν ἀνθρώπων γένος ἐντεῦθεν εἰς πλῆθος ἐλθεῖν. φαίνεται λοιπὸν ὡς εἴπερ ὑπακούων ἔμεινεν ὁ ἀδὰμ εἴπερ οὐκ ἐξέστη τῆς πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὁμοτιμίας οὐκ ἂν ἐδεήθη τῆς ἀπὸ τοῦ θήλεος βοηθείας· ἐδεήθη δὲ ὅμως ὡς ἤδη ἐκπίπτων ἐκείνου τοῦ τρώπου καθ' ὃν οἱ ἄγγελοι πρὸς πλῆθος ηὐξήνθησαν. καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ ὁ νύσσης ἄνωθεν ἔλεγε· διὰ τοῦτο κατέμιξέ τι καὶ τοῦ ἀλόγου τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι ὁ θεὸς, τουτέστιν ἄρσεν. καὶ θῆλυ αὐτοὺς ἐποίησε· τοῦτο γὰρ μοίρας ἀλόγου δοκεῖ τῷ θείῳ πατρί· ἐπεὶ τοιοῦτον οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἐν τῇ θείᾳ καὶ μακαρίᾳ φύσει ὥστε πρὸς ἐκείνην ὁμοίωσίν τινα φέρει ἐκ τούτου τὸν ἄνθρωπον. οὐ-

est produxisset, hoc figurarum discrimen subintroduxerit. Hęc discere volumus. Cõsectaria enim exsistere non videntur, ut & nos quidem opinamur. Si enim volebat Deus ut Angelorum instar genus humanum sine nuptiis permaneret, qua de causa feminam induxit, & adiutorium illam nominavit? si vero simili cum iumentis ratione ipsum hominem degere volebat, quidnam solum ipsum ab initio formavit, & conditione quidem sublimi, & Angelis pari? Quomodo vero & ipse Dominus ad perfectionem id ducens, *Dimitte omnia*, inquit, *& veniens sequere me.* Quae nam est illa perfectio? & quale hu-

Digitized by Google

οὐκοῦν εἰ διὰ τὴν παρεκτροπὴν ἢ κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ, διαφορὰ κατεμίγη παρὰ Θεοῦ τῇ εἰκόνι αὐτοῦ, φαίνεται πάντως ὅτι καταρχὰς ἐλευθέρα τῆς τοιαύτης ἐτύγχανε διαφορᾶς ἡ εἰκών· εἰ δὲ παχυμερῶς οὕτω τὸ γράμμα φησὶ τὸ ἱερὸν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς ἐποίησεν, ἀλλ' οὐκ ἐντεῦθεν ὡς οἶμαι τῇ τοῦ λόγου συγκαταβάσει κέχρησθαι πρὸς ἀπολογίαν ἄξιον· ὅρα γὰρ ὅτι πρὸς Ἰουδαίους ἐποιεῖτο τὸν λόγον ὁ κύριος, ἡνίκα προσελθόντες αὐτῷ ἐπηρώτων αὐτὸν εἰ ἐξέσι τῷ ἀνδρὶ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ἀπολύειν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. ἐνθέντοι καὶ παιδεύων αὐ-

huius tempus? Patet igitur ante feminae productionem, sublimiorem quamdam vitam hominem vixisse. Si enim ab ipso initio masculum & feminam fecit eos, cur Eva novissime processit, postquam Adamus videlicet formatus fuerat; postquam Rex consederat; postquam animalia omnia Deus ad ipsum adduxerat; post quã haec eidem subiecta fuerant; postquam ab ipso sua nomina acceperant? Quomodo post haec omnia dixit: *Faciamus ei adiutorium*, (1) si quidem femina a principio aderat? In quo nam Adamo auxi-

(1) *Manes* & *Aquila* Deum in hoc fuisse mendacem impie dixerunt, quod non adiutrix deinde, sed insidiatrix homini femina fuerit, illum in peccatum inducens, *Glycas Part.* 1. *Annal.*

αὐτοὺς μὴ τοιαῦτα φρονεῖν, ἄρσεν ἔλεγε καὶ θῆλυ ἐποίησε κατ' ἀρχὰς ὁ θεός· καὶ οὓς ὁ θεὸς ἥνωσεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· συγκαταβάσεως οὖν ὡς οἶμαι ταῦτα τὰ ῥήματα. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν εἰ κατὰ πρῶτον σκοπὸν ἡ τοῦ θήλεος γέγονε παραγωγὴ τῷ θεῷ, οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ κύριος ὕστερον τὴν ἀπ' αὐτῆς διάστασιν ἐπραγματεύετο· ὁ γὰρ ἐπέτρεπε κατ' ἀρχὰς πῶς εὐμεθόδως ἐκώλυεν ὕστερον· ἄφες τὰ πάντα, λέγων, καὶ ἄρας τὸν σταυρὸν ἀκολούθει μοι· κατὰ συγχώρησιν οὖν ἡ τοῦ θήλεος παραγωγή, κατὰ συγχώρησιν ὁ γάμος ὅθεν ἐπαινῶν ἐστέρηται, ὡς χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησι· πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ θειότατος ἔλεγε Κύριλλος.

εἰ

xiliari voluiſſet, ſi animaequiete,& tranquillitate minime exciderat? Quando enim perfectio valere ab ipſo iuſſa eſt, tunc ei adiutorium a Deo datum eſt. Qua de cauſa? ut hominum exinde genus multiplicaretur. Ceterum elucet, ſi obediens Adamus permanſiſſet, ſi ex pari cum Angelis honore non ſe deieciſſet, fore ut feminae adiutorio minime indigeret. Indiguit vero ut ille, qui ea ratione iam exciderat, qua Angeli multiplicati ſunt. Et hoc eſt, quod ſuperius *Nyſſenus* dicebat. Propterea irrationalis aliquid propriae imagini Deus admiſcuit, hoc eſt, maſculum & feminam fecit eos. Hoc

c-

εἰ κατὰ συγνώμην ὁ γάμος ὡς ὁ μακάριος παῦλός φησι, πῶς ἀρετῇ δύναται εἶναι τὸ συγγνώμῃ θεραπευόμενον. εὐλόγως οὖν ὁ γάμος ἐπαίνων ἐστέρηται· ὅτι οὐκ ἔστιν ἀρετή· κατὰ συγχώρησιν γάρ· ἀλλὰ μὴ τὸν λόγον ἀπόπεμπε τουτωνί· ὅρα γαρ ὅτι καὶ ὁ θεολόγος γρηγόριος τὴν ἐκ τοῦ γάμου γενομένην ἡμῖν γένεσιν νυκτερίνην ὀνόμαζεν, καὶ δούλην καὶ ἐμπαθῆ. καὶ οὐκ ἀντιλέγομεν αὐτῷ τούτου ἕνεκεν. εἰ γὰρ καὶ γέγονε τίμιας ὁ γάμος, ὡς εὐλογηθεὶς ἀπὸ θεοῦ διάτε τὴν παιδοποιίαν· εἰ καὶ ἀνέγκλητόν ἐστι τὸ πρᾶγμα· κατὰ τὸν οὕτως εἰπόντα· εἰ δὲ καὶ γήμῃς οὐχ ἥμαρτες, ἀλλ᾽ ἐν ἁμαρτίαις ὅ-

μως

enim fortis esse irrationalis divino patri videtur, quandoquidem nihil tale in illa divina & beata natura reperitur, ut aliquam cum illa similitudinem homo ex hoc ferre possit. Si igitur propter a recto tramite errorem, maris & feminae differentia (1) a Deo propriae imagini admista est, elucet omnino hanc imaginem hoc discrimine liberam a principio fuisse. Si vero ita crasso modo sacra litera dicit, Deum id ab initio fecisse, non heinc tamen, ut arbitror, hac sermonis indulgentia ad defensionē abutendum est. Vide enim sermonem ad Iudaeos habuisse Do-

(1) Eadem *Glycas* sed pressius breviusque differit *Part. I. Annal.*

μως ἡ γένεσις ἡμῶν ἔχει τὴν πρόσοδον ἅτε δὴ προκατάρχοντος πάθους αὐτῆς· οὗ χάριν ἐμπαθῆ ταύτην εἶναι καὶ δούλην ὁ θεολόγος ἔλεγεν ἐπιβεβαιοῖ ταῦτα καὶ δαβὶδ ὁ θεῖος οὕτω λέγων· ἐν ἀνομίαις συνελήφθην καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκύσσησέ με ἡ μητήρ μου· καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν εἰ μὴ τὴν ζωόδην ταύτην εὑρήκει ἄλογον γένησιν εἰς ἣν ὁ κατ' εἰκόνα γεγεννημένος θεοῦ κατηνέχθη διὰ τὴν παράβασιν, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ὠδύρετο λέγων. ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν ἢ ὅτι πρὸ τοῦ παραχθῆναι τὸ θῆλυ, πρὸ τοῦ συγχωρηθῆναι τὸν γάμον, ἄλλη τις ἡ

minum, quum attendentes ad illum interrogaverunt an liceret viro quacumque de causa suam uxorem dimittere, atque eosdem eiusmodi minime sentire docentem dixisse: *Masculum & feminam fecit a principio Deus.* Et, *Quos Deus coniunxit, homo non separet*. Condescensionis haec, ut arbitror, verba sunt. Nisi enim ita esset, si secundum primam intentionem femina a Deo producta est; non ipse Dominus deinde separationem ab illa quaesivisset. Quod enim principio permisit, quomodo recte novissime vetuit, *dimitte omnia*, dicens, *& tollens crucem me sequere*. Secundum veniam igitur feminae pro-

ἡ διαγωγὴ καὶ ἑτέρα ὡσαύτως τοῦ σώματος κατασκευὴ τῇ καταστάσει πάντως ἐκείνῃ τῇ πρότερον πρέπουσα, καθ' ἣν ὁμότιμος τοῖς ἀγγέλοις ὁ ἄνθρωπος ἦν. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως εἶχε πρὸ τῆς ἐκπτώσεως, αὐτά σε πρὸ τοῦ λόγου διδασκέτω τὰ πράγματα. διὰ τί γὰρ ὁ παῦλος ταῖς παρθένοις καὶ ταῖς χήραις μεῖναι κατ' ἐκεῖνον ἐπιτάσσειν; εἴπερ οὖν ἀπ' ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ θεὸς, πῶς οἱ ὁμόζυγοι τοὺς γάμους ἐνίοτε λύοντες ἑκόντες ἀπ' ἀλλήλων δίστανται· διὰ τί καὶ ἀσιτίᾳ προσταλαιπωροῦσί τινες, καὶ τῇ λοιπῇ κακουχίᾳ τοῦ σώματος; καὶ ταῦτα τοῦ θεοῦ μύρια παραγάγοντος ἐδώδιμα πρὸς ἡμετέραν ἀπόλαυσιν. εὔδηλον οὖν

productio, secundum veniam nuptiae, quare laude privatae sunt, ut *linguam aureus* ait. Praeter ea vero quae dicta sunt, divinissimus etiam *Cyrillus* dicebat: *Si secundum veniam nuptiae, ut Beatus Paulus inquit, quomodo virtus esse potest, quod venia curatum est?* Iure igitur nuptiae non laudantur, quia virtus non sunt, siquidem ex venia. Neque hunc sermonem abiicito. Vide enim Theologum etiam *Gregorium* nostram ex nuptiis generationem nocturnam, & servam, & aegrotam nominare, nec propterea ipsi contradicimus. Si enim honorabiles nuptiae fuere, utpote quae propter sobolis susceptio-

Digitized by Google

οὖν ὅτι πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ζωὴν ἀφορῶντες οἱ ἄνθρωποι καὶ παρθενίαν ἀσκοῦσι, καὶ γάμους ἐνίοτε λύουσι, καὶ ἀσιτίαν ἀσπάζονται, καὶ πᾶσαν ἄλλην ὑπομένουσι κάκωσιν. θῆλυ γὰρ ὡς εἴρηται καὶ γάμου συναφία οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἡνίκα δηλαδὴ τὸν κατ' εἰκόνα παρήγαγεν· εἰ δὴ μὴ ταῦτα παρῆν, οὐδὲ ἡ τῶν σχημάτων πάντως διαφορά· πῶς γὰρ εἴγε μετὰ τὴν τῆς εἰκόνος κατασκευὴν ὡς ὁ νύσσης φησὶ τελευταῖον αὕτη ἐπιτεχνᾶται τῷ πλάσματι. πρόσεχε οὖν. οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ὡς εἴρηται τὴν τοιαύτην ἐποίησε διαφορὰν ὁ θεός. ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ προξένησεν ὕστερον ὁ πρῶτος ἀδὰμ, ἐκπίπτων ἤδη τῆς τελειότητος· καὶ γὰρ εἰ μὴ πα-

πα-

ptionem a Deo benedictae fuere; si res est iuxta eum qui ita loquitur, inculpabilis. Si vero & uxorem duxeris, non peccasti, sed in peccatis similiter habet nostra generatio progressum, perturbatione videlicet eam antevertente; quamobrem aegrotam eam, & servam esse ille Theologus dixit. Confirmat haec divinus etiam David ita dicens: *In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea*. Si enim haud ita res se habebat, si non animalem hanc vidit, & irrationalem generationem ad quam ille, qui ad Dei imaginem factus fuerat, per praevaricationem deductus est, non utique a-

deo

Digitized by Google

παραβῆναι ἔμελλεν· εἰ μὴ πεσεῖν εἰς φθορὰν ἐκινδύνευσεν, οὐκ ἂν εἶχε χώραν ὡς ἄνω διείληπται τῶν σχημάτων διαφορὰ τοῦ τε ἄρσενος καὶ θήλεος· εἰ δὲ μὲν οὖν ὁσιώτατε καθάπερ οἱ πλείους φασὶ πρὶν τοῦ ἀδὰμ γενέσθαι πρότερον ἐκπτωσιν καὶ τότε τὸ θῆλυ παραχθῆναι ὥς ἐντεῦθεν, εὐπαράδεκτα εἶναι δοκεῖ τὰ λεγόμενα. ἀλλ᾽ εἰδέναι ὀφείλομεν ὅτι ἡ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀδὰμ τῆς εὔας παραγωγὴ καὶ πάνυ ἀναγκαῖα τῷ τότε ἐτύγχανε· τίνος ἕνεκεν; ὥστε μὴ φύσεως αὐτὴν ἑτέρης νομίζεσθαι, διὰ τὸ ἑτέροιον τοῦ σχήματος καὶ ὅπως εἰς ὁμόνοιαν ἀγάγῃ τὰ γένη καὶ φυσικήν τινα στοργὴν ἐντεθῆναι παρασκευάσῃ αὐτοῖς. πρὸς τούτοις δὲ καὶ με-

deo lamentaretur dicens: *Homo quum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Si vero haec ita habent, quid opus est dicere utrum antequam femina produceretur, antequam permitterentur nuptiae, alia quaedam fuerit vitae institutio, & altera eodem modo corporis structura illi universitatis cōstitutioni, quae prius fuit, conveniens, secundum quam Angelis honore homo erat aequalis. Haec autem ita se habuisse ante lapsum, resipsae pro sermone te doceant. Cur enim *Paulus* virginibus & viduis ita manere permisit, si ab initio Deus masculum & femi-

 nam

μετάγειν αὐτοὺς εὐλογίαν ἀναγκαῖον ἦν. ὡς ἐνδύναμον ἐντεῦθεν εὑρεθῆναι τὴν φύσιν ὅπηγε κατὰ τοῦ γάμου λάβῃ ἀρχήν ἐπειδὴ τοίνουν ἡ τοιαύτη τῆς εὔας οἰκοδόμη κατεπήγουσα ἦν ὡς προείρηται, προφθάνει ποιήσας αὐτὴν ὁ θεὸς καὶ πρὸ τοῦ πεσεῖν τὸν ἀδάμ· μετὰ γὰρ τὸ πεσεῖν αὐτὸν οὐκ ἔτι δημιουργίας ὑπῆρχε καιρὸς, ἀλλά τι κατάρα καὶ ἄργη, ὀδύνη καὶ λύπη, προσώπου ἱδρὼς, ἐπόδυνος βιώτη, χειτώνων δερματίνων περιβολὴ, καὶ πρὸς * ἀποστροφήν· ἐν τοιούτῳ τοίνυν καιρῷ πλευρὰν ἀφαίρειν, εὔαν οἰκοδομεῖν καὶ εὐεργεῖν αὐτοὺς ἀπρόσδεκτον ὡς οἶμαι καὶ λίαν ἐτύγχανεν. οὐδὲ γὰρ εὐλογίας τηνικαῦτα καιρὸς, ἀλλ' ὀργῆς καὶ ἀ-

nam fecit? Quomodo coniuges nuptias interdum voluntarie ſolventes ab invicem ſeparantur? Cur inedia ſe quidam adfligunt, & cetero corporis neglectu? quum ſexcenta haec edulia Deus, ut iis fruemur, produxerit? Liquet igitur quum ad antiquam illam vitam homines reſpiciant, & virginitatem ſervare, & nuptias interdum ſolvere, & inediam amplecti, & omnem aliam adflictionẽ ſubſtinere. Femina enĩ, ut dictum eſt, & nuptiarum nexus a prĩcipio non erat, quum Deus videlicet illum hominem ad imaginem ſuam produxit. Si haec vero non aderant, neque omnino erat figurarum dif-

Digitized by Google

ἀρᾶς, καὶ ἀποστροφῆς καὶ θανάτου. γῆ γάρ φησιν, καὶ εἰς γὴν ἀπελεύσει. διὰ τί τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ πεσεῖν τὸν ἀδὰμ ἐκ πλευρᾶς αὐτοῦ τὴν εὔαν παρήγαγεν; κατὰ συγχώρησιν δὲ πάντως, ὡς ἄνωθεν εἴρηται. καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ πάμμεγας ἔλεγε παῦλος. καλὸν μὴ ἅπτεσθαι γυναικός. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν, ὅτι θῆλυ παρήγαγεν, οὐκ ἂν ὕστερον διὰ τοῦ παύλου μὴ ἅπτεσθαι γυναικὸς συνεβούλευσε. παραγάγων ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖνος ἦν ἐν τῷ παύλῳ λαλῶν, καὶ εἰ μὴ κατὰ συγγνόμην τότε τὸ θῆλυ παρήγαγεν. δείκνυσι γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι πρὸ τῆς τοῦ θήλεος παραγωγῆς ἑτέρα ζωή τις ἦν ὑψηλὴ καὶ ἰσάγγελος. κατὰ γὰρ

differentia. Quomodo enim si post imaginis constructionem ut *Nyssenus* ait, haec postremum figmento superaedificata est? Adtende igitur. Neque enim principio, ut diximus, eiusmodi differentiam Deus fecit, sed ipse sibi eam primus Adamus, quum perfectione iam excidisset, novissime conciliavit. Etenim nisi trangressurus fuisset, nisi in corruptionem cadere periclitatus esset, haud utique, ut iam superius adfirmatum est, figurarum, maris scilicet feminaeque, discrimen locum habuisset. Opus erat igitur, o vir sanctissime, ut plerique tradunt, ut Adami ruina prius contingeret, & tunc femina producere-

γὰρ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ πρὸς ἐκείνην ἀνάγων, ἔλεγεν· ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω. ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει καὶ ὅτι πρὸ τῆς παραγωγῆς τοῦ θήλεος ὑψηλὴ καὶ ἰσάγγελος ἦν ἡ ζωὴ δείκνυσι τοῦτο σαφέστερον ἡ ἐλπιζομένη ἐκείνη κατάστασις· καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. εἰ γὰρ ἐπαγγέλλεται μὲν ἀγάμιος ὁ κύριος ἔντε τῇ μελλούσῃ ζωῇ· καὶ ἔσονται γάρ φησι πάντες ὡς ἄγγελοι θεοῦ· λέγει δὲ

retur, ut heinc ea, quae dicuntur, facile recipienda videantur. Non est tamen ignorandum Evae ex Adami latere productionem homini in peccatum lapso necessariam omnino fuisse. Cuius rei gratia? Ne scilicet ipsa alterius naturae conferetur propter figurae diversitatem, & ut genera ad consensionem & concordiam adduceret, & naturalem quemdam amorem eis inderet (1). E-

(1) *Glycas* noster *Annalium Par.* I. ἀναγκαῖον γὰρ ἦν μὴ καὶ τὴν Εὔαν ἀπὸ γῆς προελθεῖν, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ ἀδάμ, ὡς ἐντεῦθεν φίλτρον ἐντεθῆναι τοῖς ὁμοζύγοις. *Augustinus Lib.* IX. *De Genes. ad liter. Cap.* XIII. *Quid ergo sibi vult etiam illud, quod mulier viri de latere facta est? Verum esto propter ipsius coniunctionis vim commendandam, hoc ita fieri oportuisse credamus.* Ceterum *Caietanus* hanc Evae ex Adami costa productionem totam ἀλληγορικῶς interpretatur, & explicat, contra quem egregie disputat *Natal. Alexander Tom.* I. *Histor. Eccles. Prim. Aetat. Dissert.* III. *Art.* II.

Digitized by Google

δὲ ταύτῃ ὁ νύσσης· ἐπάνοδον εἶναι πρόσγε τὴν ἀρχαίαν καὶ πρώτην ζωήν. τί χρὴ καὶ λέγειν ἐπίγε τῷ πρώτῳ ἀδὰμ καὶ τῇ αὐτοῦ διαγωγῇ ἢ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις ὁμότιμος ἦν, καὶ ὅτι βίον ἰσάγγελον εἶχεν καθάπερ ἄνωθεν εἴρηται; πρόσεχε οὖν. τὴν γὰρ τοῦ Ἀδὰμ ἐκείνου κατάστασιν ὁποῖα τις ἦν ἡ προσδοκουμένη χάρις ἀριδήλως παρίστησιν· ἅτε δὴ πρὸς τὴν πρώτην ἐκείνην ἐπάνοδος οὖσα ὡς ἤδη προείρηται. εἰ γὰρ καὶ νόμῳ γάμου δεδέμεθα σήμερον, ἀλλ᾽ οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ὁ νόμος οὗτος ἐδίδοτο. κατὰ δὲ συγχώρησιν ὕστερον διάγε τὴν τῆς τελειότητος ἔκπτωσιν. ἐφ᾽ ᾧ καὶ στεφάνων ἐστέρηται, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησιν. εἴπερ οὖν

ὡς

Erat insuper necessarium ut benedictionẽ ipsi participarent, ut natura potens reperiretur, quando nuptiae principium habuere. Quoniam igitur talis Evae aedificatio festinabat, ut dictum est, Deus eam etiam antequam Adamus caderet, praeveniens effecit. Post eius enim lapsum creandi tempus amplius non erat; sed maledictio, & ira, dolor, & moeror, vultus sudor in adflicta vita, pellicearum tunicarum amictus, et in terram reversio. Tali vero tempore costam auferre, Evam fabricare, et eis benedicere, haud satis, ut arbitror, erat opportunum. Neque enim tunc benedictionis

tem-

ὡς εἴρηται κατ᾽ ἐπίγε συγχώρησιν αὐτόθε τὸ θῆλυ παρήγετο καὶ ὁ γάμος ἐδίδοτο. ἀνάγκη πᾶσα καὶ παρελθεῖν δέ ποτε ταῦτα πάντα καὶ τοιούτους εὑρεθῆναι τότε τοὺς ἐκ νεκρῶν ἐγερθησομένους ὁποῖος ἦν ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἀδὰμ, ὡς ὁ μέγας φησὶν πρὸς ἀντίοχον ἀθανάσιος. ἀλλὰ καὶ ὁ θειότατος ἀναστάσιος οὕτω περὶ τούτων εὕρηται λέγων. πᾶν ἀλλότριον τὸ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡμῖν ὑπεισελθὸν ἀποθησόμεθα τότε· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει περὶ τοῦ θήλεως αὐτοῦ, τί χρὴ καὶ λέγειν· εἴγε διὰ τοῦτο παράχθη διὰ τὸ παραβαίνειν ἤδη τὸν ἄνθρωπον καὶ φθορᾷ ὑποπίπτειν. ὡς ὁ δαμασκηνὸς ἰωάννης φησὶ πάντως οὐδὲν ἕτερον ἢ ὅτι τὸ χῆμα τοῦ

tempus, sed irae & maledictionis,& aversionis, & mortis. *Terra*, enim inquit, *es*, *& in terram abibis*. Propterea & antequam Adamus caderet, ex eius costa Evam produxit, secundum veniam tamen omnino, ut superius dictum est. Etenim, nisi ita res se habuisset, non maximus ille *Paulus* dixisset: *Bonum est mulierem non adtingere*. Et quid opus est prolixiori sermone uti, quandoquidem qui a principio produxit, ille in *Paulo* loquebatur, & nisi secundum veniam feminam tũc produxisset, haud posterius equidem per *Paulum* mulierem minime adtingere suasisset? Heinc enim ostendit ante fe-

Digitized by Google

τοῦτο παρελεύσεται. ἐπεὶ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὑπεισῆλθεν ἡμῖν καὶ τοιούτους ἐγερθῆναι ἅπαντας ὁποῖος ἦν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὁ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γε γεννημένος θεοῦ. καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν οὐκ ἂν ὁ νύσσης ἐπάνοδον εἶναι ἔλεγε πρόσγε τὴν ἀρχαίαν καὶ πρώτην ζωὴν τὴν ἐλπιζομένην ἐκείνην κατάστασιν δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι τοῖς ἀγγέλοις ὁμότιμον ἔπλασε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ὁ θεὸς, καὶ κατ' ἐκείνους αὐτὸν πληθύναισθαι ἤθελε· διά γε τὴν παρεκτροπὴν ἣν ἑκὼν ὑπέστη ὡς ἄνωθεν εἴρηται ἡ τοιαύτη παρήχθη κατάκρισις. ἡ τῶν ἀλόγων δηλαδὴ ζώων ὁμοίωσις. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν οὐκ ἂν ὁ Δαυίδ

feminae productionē aliam quamdam sublimem, & Angelicae conditioni parem vitam fuisse. Propterea enim alibi illam adducens dixit: *Qui potest capere capiat*. Haec autem ita se habere, & sublimem Angelicaeque parem vitam ante feminae productionem fuisse, constitutio illa, quae speratur, manifestius ostendit. Neque admirere propterea; si enim caelibatum in futura vita Dominus promittit; *erunt*, inquit, *omnes ut Angeli Dei* (1). quapropter *Nyssenus* ait, eam esse ad antiquam & priorem illam vitam regressum; quid pluribus deducere oportet primum homi-

(1) Quid haec verba significent exponit *Augustinus Lib.* XXII. *De Civit. Dei Cap.* XVII.

Digitized by Google

υἱὸν ὀδυρόμενος, οἴμοι ἔλεγεν ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε· παρεσυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσιν καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. καὶ ὅρα πρὸς αὐτὸν εἰ βούλει τὸν πρῶτον ἄνθρωπον· εἰ μὴ γὰρ ὡμοιώθη διὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῖς κτήνεσιν· εἰ μὴ διὰ τὴν παρακοὴν τὸ τῆς ἀλόγου κατασκευῆς ἰδίωμα πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο εἰ μὴ τὴν ἀγγελικὴν ἐκείνην στολὴν ἑαυτὸν εἶδεν ἀπεκδυθέντα, κἀντεῦθεν ἄλλον ἐξ ἄλλου παραχρῆμα γεγονότα, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ᾐσχύνθη. οὐκ ἂν ἔρραψε φύλλα συκῆς· οὐκ ἂν ἀπὸ θεοῦ τηνικαῦτα ἐκρύβη· καὶ πῶς γὰρ οὐ κρυβῆναι ἔμελλεν ἴσασι πάντες οἱ ἐξ ἐκείνου τὸ γένος κατάγοντες τῆς αἰσχύνης ἐκείνης ὅσον τὸ μέγε-

minem, & eius vitae institutionem aequali fuisse honore cum Angelis, & vitam Angelicam vixisse, quemadmodum superius dictum est? Animum adverte igitur. Qualis enim Adami illius constitutio fuerit gratia, quam expectamus, aperte demonstrat, utpote quae profecto ad priorem illam regressus est, ut iam praediximus. Si enim & nuptiarũ lege ligamur hodie, non utique ab ipso principio haec lex data est, sed per indulgentiam posterius propter lapsum a perfectione. Quamobrem & coronis privatur ut *linguam Aureus* ait. Si igitur ut dictum est, per indulgentiam ipsum femineus sexus indu-

ctus

γεθος. οὐκ οὖν ἐκ καπακρίσεως ἡ ἄλογος αὕτη κατασκευή. καὶ διὰ τοῦτο πὰ τῆς αἰσχύνης ἐν αὐτῇ καὶ μόνῃ συμπερείσατο. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡ ἁμαρτία προυξένησε. ἐπεὶ δὲ πρὸ τῆς ἐκπτώσεως ὡς ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἐδήλωσεν, ἀγγελικῆς μεγαλοφυΐας περίπλεος (1) ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος ὁ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγενημένος θεοῦ. εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ κατάγε τὴν τοῦ παντὸς συντελείαν γενησόμενος τοιοῦτος ἐκ νεκρῶν ἐγερθήσεται. ἡ γὰρ τῆς ἀναστάσεως χάρις οὐδὲν ἡμῖν ἐπαγγέλλεται ἕτερον ἢ τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασιν. πρός δέ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ τὸν θειότατον ἔχομεν ἀναστάσιον περὶ

(1) Forte παραπλήσιος.

ctus est, & nuptiae datae sunt, necessarium omnino est & praeterire aliquando haec omnia, & tales inveniri tunc ex mortuis resurgentes, qualis erat primus ille Adam, ut magnus *Athanasius* ad Antiochum inquit. Sed & divinissimus *Anastasius* ita de his loqui deprehenditur. *Omne alienum quod per peccatum in nos inrepsit, tunc deponemus*. Si vero haec ita habent de femina ipsa quid dicere oportet? Si propter hoc producta est propter ea videlicet, quod homo iam trãsgressus fuerat, & corruptioni subiectus, ut Damascenus *Joannes* ait, omnino nihil aliud, quam quia habitus hic praeteribit,

ρὶ τούτων οὕτω κατὰ ῥῆμα διεξιόντα· ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τῷ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένῳ οὐκ ἦν ἡ διαίρεσις αὕτη, ἤγουν τὸ ἄρσεν καὶ τὸ θῆλυ. οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ θείᾳ καὶ μακαρίᾳ εἰκόνι τοιοῦτόν τι ἐπινενόηται· οὐδὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν λοιπὸν τοιοῦτον, τί χρὴ ἐπιζητεῖν· ὅτι μετασχηματίσει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ σωτήρ; εἰ γὰρ ὁ τῆς νύσσης φησὶ τὸ σχῆμα τῆς ἀλόγου φύσεως ἐνέδυσε μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ἀφ' οὗ μίξις καὶ σύλληψις. τόκος καὶ ῥύπος· θηλὺ καὶ τροφή. καὶ ἡ κατ' ὀλίγην ἐπὶ τὸ τέλειον αὔξησις, ἀκμή τε καὶ γῆρας, νόσος καὶ θάνατος· εὔδηλον πάντως ὅτι μετασχηματίσει πάλιν ἡμᾶς τὸν εἰδέχθη καὶ ἄλογον ἀπεκ-

bit, quia per peccatum in nos irrepsit, & tales omnes resurgent, qualis erat primus homo, ille videlicet qui ad imaginẽ Dei factus fuit. Etenim nisi id fuisset, haud certe *Nyssenus* regressum esse dixisset ad antiquam & priorem vitam, illam constitutionem quã speramus. Ostensum est igitur ex multis Deum aequali honore cum Angelis primum hominem finxisse, qui volebat etiam eum eodem modo ac illos, multiplicari. Propter trãsgressionem, quam sponte subiit, ut superius dictum est, talis inducta est condemnatio, mutarum scilicet pecudum similitudo. Nisi enim id fuisset, haud utique Da-

πεκδύσας χιτῶνα. κἀντεῦθεν ἀπαλλάξας ἡμᾶς πάντων ἐκεῖθεν μετέχομεν. εἰ γὰρ τὸ σχῆμα ἐκεῖνο περὶ ἡμᾶς οὐκ ἔσται κατὰ τὸν θεῖον Γρηγόριον, πῶς ἡμῖν τὰ ἐξ ἐκείνου ὑπολυφθείσεται; μετασχηματίσει λοιπὸν ἡμᾶς ἥνικα τὸν ἐκ τῶν ἀλόγων ἡμῖν ἐπιβληθέντα χειτῶνα τέλεον ἀποσκευάσει καὶ τοιούτους ἀναδείξει πάλιν ὁποίους ἔπλασε κατ' ἀρχὰς, ἥνικα δηλαδὴ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον παρήγαγεν ἄνθρωπον· οὕτω μὲν οὖν ὁσιώτατε καὶ ὁ θεῖος ἀναστάσιος ἀκούσας τοῦ μεγάλου παύλου λέγοντος· ὅτι μετασχηματίσει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινόσεως ἡμῶν ὁ Σωτὴρ, ἄλλο εἶδος ἔλεγε καὶ ἕτερον σχῆμα, ἐγερθησόμεθα τότε φέρειν σώματα, κατὰ τὴν εἰκόνα δηλαδὴ τοῦ

κόκ-

vid lamentans, *Hei mihi*, dixisset, *homo quum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Et respice, sodes, ad ipsum primum hominem. Nisi enim adsimilatus fuisset per peccatum iumentis; nisi per inobedientiam irrationalis constitutionis proprietatem ad se ipsum adtraxisset; nisi Angelico illo indumento se exsutum vidisset, & alium ex alio statim factum, haud utique tantum erubuisset; haud utique folia ficus consuisset; haud utique a Deo ita se abscondisset. Et quomodo enim se non celaturus fuisset? Sciunt omnes, qui ex illo genus deducunt, quã-

ta

Digitized by Google

κόκκου, καὶ τοῦ στάχυος. Ἀλλὰ μὴ δεδείθη τούτου ἕνεκεν. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ παμμέγας παῦλος αὐτὸ τοῦτο σαφῶς ἡμῖν ὑπεμφαίνων ἔλεγεν. ἀλλ' ἐρεῖ τις περὶ τῶν ἐγερθησομένων ἐκ νεκρῶν ὁποίῳ σώματι ἔρχονται, ἄφρον ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον ἢ τύχη σίτου ἢ κριθῆς ἢ ἑτέρου τῶν τοιούτων τινός. ὁ δὲ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα καθὼς ἠθέλησε. μὴ δεδείθη οὖν, συγγνώθη δὲ μᾶλλον τῷ θειοτάτῳ ἀναστασίῳ λέγοντι. ὅτι μεταμορφοῦται καὶ μετασχηματίζεται τότε τὸ σῶμα καὶ τοιοῦτον ἐγείρεται ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς. οὐκοῦν γε τοιοῦτον ὁποῖον ἡ δευτέρα ποίησις αὐτὸ κατεσκεύασε. τῆς γὰρ αἰτίας περιαιρεθεί-

θεί-

ta verecundiae illius fuerit magnitudo. Itaque ex condemnatione irrationalis haec conſtitutio; & per hoc in ipſa etiam ſola pudoris cenſus circumſtetit. Sed haec quidem peccatum conciliavit. Quoniam vero ante lapsũ, ſermo iam antevertens declaravit Angelicae magnificentiae proximum primũ illũ hominem fuiſſe, qui ad imaginẽ videlicet Dei factus erat, exploratũ omnino perſpectumque eſt etiam in univerſitatis conſummatione talem futurum a mortuis excitatum. Reſurrectionis enim gratia nihil nobis aliud pollicetur, quam eorum qui ciciderunt in priſtinum ſtatum reſurrectionem. Praeter au-

au-

θείσης δὲ ἣν ἡ τῶν σχημάτων τουτωνὶ παρεισήχθη διαφορὰ ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὴν συμβεβηκυίαν ὕστερον περιαιρεθῆναι διαφοράν; καὶ τοιοῦτοι ἐγερθῆναι ἅπαντες ὁποῖος ἦν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὁ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγενημένος θεοῦ. ταύτητοι καὶ μέγας ἀθανάσιος εἰδὼς ὅτι τὰ τῆς ἀναστάσεως εἰς ἐκεῖνον ἀφορᾶται ἕνα καὶ πρῶτον ἄνθρωπον ὡς ἄνω διήλειπται. καὶ ὅτι κατ' ἐκεῖνον ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ πάντες ἀναστησόμεθα πρὸς ἀντίοχον ἔλεγεν· ἐν τῇ ἀναστάσει οὐκ ἔστιν ἄρσεν καὶ θῆλυ. οὐ μικρὸς καὶ μέγας· οὐ μέλας καὶ ξανθός· οὐ διαφοράτε προσώπατε καὶ σχήματα. πᾶσα καὶ γὰρ ἀνθρώπου εἰκὼν ὁμοία ἔσται τότε τῆς ἀδὰμ εἰκόνος καὶ πλάσεως·

autem dicta etiam divinissimum *Anastasium* habemus his verbis differentem: *Quoniam igitur in eo, qui ad imaginem Dei factus fuerat, non erat discrimen hoc, masculus videlicet & femina. Neque enim in divina & beata imagine huiusmodi aliquid concipitur. Neque post resurrectionem tale aliquid reliquum requirere oportet; quoniam transformabit tunc corpus humilitatis nostrae Servator. Si enim Nyssenus ait, habitum irrationalis naturae induit post peccatum nos Deus, ex quo coitus & conceptio; partio, & sordes; femina & nutrimentum, & tacitum ad perfectionem augmentum; florens aetas, & senectus; morbus & mors: mani-*

σεως, καὶ μεγέθους, καὶ σχήματος· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ κατὰ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ἄνθρωπον ἓν εἶδος καὶ σχῆμα ἐγείρονται ἅπαντες ὡς ἐντεῦθεν μὴ εἶναι διαφορὰν ἄρρενός τε καὶ θήλεος, μίκρου καὶ μεγάλου, μέλανός τε καὶ ξανθοῦ· τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τοῦ σχήματος ἐκείνου; σιωπᾷν ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις ἄμεινον, καὶ μήτε τὴν αὐτοῦ πλάσιν ὁποία τίς ἐστιν πολυπραγμονεῖν, μήτε πῶς καλήσομεν. εἴγε τὴν κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ οὐκ ἔχει διαφορὰν ὅλως περιεργάζεσθαι ὁ φοίνιξ ὁ ἀρράβικος ὄρνις. ὁ καὶ φαιδρὰν ἐν ἑαυτῷ φέρων εἰκόνα τοῦ ἑνὸς ἐκείνου ἀδάμ· ἵνα μὴ λέγω τὸν αἰχτρότατον σκόληκα, τὴν τοιαύτην ἀποπαύειν πολυπραγμοσύνην ἡμῶν. εἰ δὲ καὶ που

feſtum omnino eſt nos eſſe iterum transformaturum, quum ſuperinductam & irrationalem tunicam exſuerit, atque inde nos ab omnibus liberaverit, quae inde participamus. Si enim habitus ille circa nos non erit iuxta divum Gregorium, quomodo nobis, quae eius propria ſunt relinquentur? Ceterum transformabit nos, quando tunicam nobis ex brutis ſuperinductam tamdem deſtruet, & tales oſtendet iterum, quales a principio finxit, quando ſcilicet primum illum hominem produxit. Ita quidem igitur, o ſanctiſſime, etiam divinus *Anaſtaſius* quũ audiſſet magnũ Paulum dicentem. *Transformabit tunc corpus humilitatis noſtrae ſervator*; ad alia ſpecie di-

που ἐν τῇ ἀναστάσει γνωσθήσεται τό τε θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ σχήματι πάντων ἀνισταμένων ὑπαπορεῖν ἡμᾶς ὡς οἶμαι οὐκ εὔλογον· εἰ γὰρ ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶ, μὴ μόνον τοὺς ὧδε γνωστοὺς, ἀλλὰ καὶ οὓς οὐδέποτε εἴδομεν εἴδοντες ἐκεῖσε γνωρίσομεν· κατὰ δὴ καὶ τὸν ἀβραὰμ ὁ πλούσιος· εἰ μὴ γὰρ ἐγνώρισεν αὐτὸν πῶς ἂν ἐκάλεσεν ἐξ ὀνόματος; οὐκ ἄν τις ἀμήχανον ὡς οἶμαι ἡγήσεται. μὴ καὶ τόδε τὸ παιδίον καὶ τήνδε τὴν γυναῖκα, καὶ τὸν γέροντα ἐκεῖνον ὑπ' ἀλλήλων ἐπιγνωσθῆναι τότε, εἰ καὶ μιᾶς ἡλικίας καὶ σχήματος ἑνὸς ἀναστήσονται. οὐδὲ γὰρ ἐκ συσσήμων καὶ σχημάτων καὶ ἡλικιῶν ἡ γνωριμότης ἐκεῖσε· ἀλλὰ τῷ διορα-

τι-

dicebat & altero habitu corpora ferenda tunc resurgemus; iuxta similitudinem videlicet grani, & spicae. Sed ne metuas propterea. Vide enĩ & vere magnum *Paulum* isthuc ipsum aperte nobis demonstrantem dixisse: *Sed dicet aliquis de resurrecturis ex mortuis, quali corpore venient? Stulte, quod seminas, non corpus futurum seminas, sed nudum granum vel forte tritici, vel hordei, vel alterius alicuius huiusmodi; Deus autem dat ipsi corpus sicut voluit.* Ne timeas igitur; sed potius obsequere divinissimo *Anastasio* dicenti, transformatum, & transfiguratum iri tunc corpus, & tale resurrecturum quale initio erat; non

 pro-

τικῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ γνωριοῦμεν πάντες τοὺς πάντας ὡς ὁ ποιητὴς ἡμῶν καὶ πλάστης ηὐδόκησεν αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ θειότατος Ἀναστάσιος ἀριδηλότερόν σοι παραστήσει, καὶ οὕτω φησί. καὶ οὐκ ἐκ συσσήμων ἐπίγνωσις ἔσται τότε. ἀλλ' οὐδὲ τὰ γενετικὰ ταῦτα μόρια, τότε θῆλυ καὶ τὸ ἄῤῥεν παρίστησιν. ὅτι μηδὲ ἐν τῷ χριστῷ ἄρσεν καὶ θῆλυ καθά φησι Παῦλος· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει καὶ κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον εἷς ἄνθρωπος ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ πάντες ἀνιστάμεθα· μία γὰρ ἡλικία παρὰ πᾶσι. μία πλάσις, ἓν εἶδος, ἓν σχῆμα καὶ μέγεθος ἕν, πέριττον ἂν εἴη διαφορὰν σχημάτων ἐπιζητεῖν· εἰ γὰρ τὴν τοιαύτην διαφορὰν ἡ φθόρα παρεισήγαγεν, ἀ-

νάγ-

profecto tale, quale secunda factura ipsũ construxit; causa enĩ ablata, propter quam horum habituum differentia inducta est, necessarium omnino est & differentiam, quae accidit, tolli postremum, & tales omnes resurgere, qualis erat primus homo; ille videlicet, qui ad Dei imaginem conditus est. Heic & magnus *Athanasius* videns ea, quae resurrectionem attinent, ad illum respicere unum & primum hominem, ut supra dictum est; & secundũ illum in regeneratione omnes resurrecturos, ad Antiochum dicebat: *In resurrectione non est masculus & femina; non parvus & magnus; non niger & flavus, non variae*

fa-

νάγκη πᾶσα τῆς ἀφθαρσίας ἐλθούσης, ταῦτα πάντα σὺν τῇ φθόρᾳ παρελθεῖν· καὶ οὕτω μὲν ὁ τὰ θεῖα τῷ ὄντι σοφὸς ἀθανάσιος· ὅτι διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡ τῶν σχημάτων διαφορὰ καὶ ἡ τοῦ γάμου ἀρχή· κατ' ἀρχὰς γὰρ οὐδέν τι τοιοῦτον ἦν, ἅτε τοῦτον ἀνθρώπον πλεονασμοῦ κατὰ τοὺς ἀγγέλους ὡς προείρηται γίνεσθαι μέλλοντος· κἀντεῦθεν μὴ δεόμενον τῆς ἀπὸ τοῦ θήλεος βοηθείας· καὶ γὰρ εἰ μὴ ὤφθη παρήκοος ὁ ἀδὰμ, οὐκ ἂν ἐδέησε γάμου· καὶ τῆς τῷ γάμῳ λοιπὸν συντελούσης κατασκευῆς. εἰς τί καὶ γὰρ συνετέλεσεν αὕτη; εἴγε καὶ γάμου χωρὶς ἡ τῶν ἀνθρώπων πληθὺς προελθεῖν οὐκ ἐκώλυετο; προλαβὼν ὁ λόγος διείληφέ σοι περὶ τούτου σαφέστερον· εἰ δὲ

facies & habitus. Omnis enim hominis imago ſimilis erit tunc Adami imagini, & fictioni, & magnitudini, & habitui. Si vero haec ita habent; ſi ſecundum primum illum hominem una ſpecie & habitu reſurgent omnes, ut inde nullum ſit diſcrimen maſculi & feminae, parvi & magni, nigri & flavi, quid opus eſt adhuc loqui de illo habitu? Tacere nos ſuper his praeſtat, & neque eius formationem, qualis erit, curioſius inquirere, nec quomodo vocabimus. Si enim maris & feminae diſcrimen non habet, omnino fuerit Phoenix, Arabs volucris, quae ſplendidam in ſe ipſa primi illius Adami imagi-

δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει εἰ διὰ τὴν παρακοὴν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου φθορὰν ἀρχὴν ἔχει ὁ γάμος, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησιν· εἰ μετὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς κτίσεως ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἤνεγκεν ὁ θεὸς τὸ τῆς ἀλόγου κατασκευῆς ἰδίωμα, ὡς ὁ νύσσης φησίν· εἰ τῆς δευτέρας ἐστὶ κτίσεως ἡ τῶν σχημάτων διαφορὰ κατὰ τὸν σιναίτην θεῖον ἀναστάσιον· εἰ κατὰ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ἄνθρωπον μία ἰδέα καὶ ἓν σχῆμά τι πάντες ἐγείρονται ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, ἅτε τῆς κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφορᾶς ὕστερον ἐπιτεχνηθείσης θεῷ δι' αἰτίαν, ἥ τις ἄνω διείληπται, τί χρὴ καὶ λέγειν ἐπὶ τῷ προκειμένῳ ζητήματι; ταῦτα παρακαλοῦμεν μαθεῖν.

εἶγε

ginem fert; ne dicam molestissimum vermem, talem quiescere nostram negotiositatem. An vero in resurrectione cognoscetur femina & mas, uno & eodem habitu omnibus resurgentibus, dubitare nos, procul a ratione recedit. Sicut ut Aurifluus *Joannes* ait non heic notos tantũ, sed eos, quos numquam vidimus, quum ibidem viderimus, cognoscemus; quemadmodum certe & Abraamum dives; nisi enim eum cognovisset, quomodo nomine vocasset? Nemo utique impossibile, ut arbitror, iudicabit, & hunc puerum, & hanc mulierem, & senem illum, invicem tum cognitum iri, etsi unius

ac-

εἴγε καὶ μᾶλλον ὁ δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐναντιοῦσθαι τοῖς εἰρημένοις δοκεῖ. ἐν γὰρ τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ τῶν δογματικῶν αὐτοῦ κεφαλαίων, καὶ τάδε περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου λέγων εὕρηται· τοῦτον μέντοι τὸν ἄνθρωπον ἄῤῥενα κατεσκεύασεν ὁ θεὸς μεταδοὺς αὐτῷ τῆς ἑαυτοῦ θείας χάριτος. ἔτι δὲ καὶ τῆς τῶν ἐπιγείων πάντων ἀρχῆς. ἐντεῦθεν οὖν ἐναντιοῦσθαι δοκεῖ· τὸν γὰρ πρῶτον ἐκεῖνον ἄνθρωπον ἄῤῥενα παρὰ θεοῦ κατασκευασθῆναι εἰπὼν, ἀπορίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐνῆκεν ἡμῖν. εἰ γὰρ ὡς ὁ μέγας φησὶν ἀθανάσιος ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ πάντες εἰς ἀναστησόμεθα· τοῦτ' ἐστὶν ὅμοιοι τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ κατὰ σχῆμα καὶ πλάσιν· ἄῤῥην δὲ

ὑπὸ

aetatis, uniusque figurae resurgent. Neque enim ex insignibus, & figuris ibi cognitio; sed perspicaci animae oculo omnes ab omnibus cognoscentur, quemadmodum factori & fictori nostro visum fuerit. Isthuc ipsum & diviniſſimus Anastasius manifestius tibi sistet, & ita ait: *Et non ex insignibus cognitio tunc erit*. Sed neque genitalia haec membra, tum marem & feminam constituent; quia neque in Christo mas & femina, ut *Paulus* inquit. Si vero haec ita habent & secundum magnum *Athanasium* unus homo in regeneratione omnes resurgemus; una enim aetas apud omnes, una fictio, una species,

unus

ὑπὸ Θεοῦ παρήχθη ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ὥς ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Ἰωάννης φησί. τί χρὴ καὶ λέγειν ἐπὶ τούτοις· εἰ γὰρ ἀῤῥενικῷ σχήματι πάντες ἀναςήσονται ἢ κατὰ σχῆμα πάντες ἕτερον, ὡς οἶδεν ὁ πλάσας ἡμᾶς Θεός· εἴ γε καὶ μᾶλλον ἄρσεν ἐκεῖσε καὶ θῆλυ μὴ εἶναί φησι διὰ τὸ ταυτὸν ἄρα τοῦ σχήματος, ἄλλως τε ἢ τὴν κατὰ τὸ ἄῤῥεν εἶχε διαφορὰν συμφυῆ τῇ ὑπάρξει αὐτοῦ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἣν εἶδεν αὐτίκα καὶ τὸ θῆλυ συνύπαρχον αὐτῷ· τὸ γὰρ ἄρσεν διὰ τὸ θῆλυ καὶ τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρσεν ἐξ ἀνάγκης ἐγένετο· καὶ δηλοῦσι τοῦτο τὰ παντοδαπὰ γένη τῶν ζώων. οὐδὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν ἀπὸ γῆς ἐξῆλθε συζυγίας χωρίς· ἀναγκαία γὰρ ἦν

ἡ

unus habitus, & magnitudo una, superfluum quidem fuerit figurarum discrimen perquirere. Si enim tale discrimen corruptio induxit, necessarium omnino est incorruptione adveniente, haec omnia cũ corruptione praeterire. Et ita quidem divinarum rerum peritissimus *Athanasius*. Quia per peccatum figurarum discrimen, & nuptiarum initium. Ab initio enim nihil tale erat, siquidem hic homo multiplicandus, ut Angeli, erat; & inde feminae auxilio non indigebat. Si enim inobediens Adamus non adparuisset, nuptiarum quidem non eguisset, & reliquae nuptiis necessariae

con-

ἡ συνουσία αὐτῆς πρός τε τὴν τοῦ γένους διαδοχήν· ὅτι μὴ κατὰ τοὺς ἀγγέλους ἠθέλησε καὶ ταῦτα πληθύνεσθαι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑψηλοτέρου δεῖται νοὸς, ὥς τε πρὸς ἄλληλα συμβιβάζεσθαι. ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τούτοις ἀμηχανοῦντες μὲν, ἀλλὰ καὶ ἐφ' οἷς αὐτὸς ἑαυτῷ παρακατιὼν ὁ ἄνθρωπος ἐναντιούμενος φαίνεται· ἔφθασεν μὲν γὰρ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον εἰπεῖν ὑπὸ θεοῦ παραχθῆναι ἄῤῥενα θείας χάριτος ἀξιωθῆναι καὶ τὴν τῶν ἐπιγείων ἀρχὴν ἐγχειρισθῆναι· μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τάδε κατὰ λέξιν ἐπήγαγεν. εἰδὼς δὲ ὁ προγνώσης θεὸς ὅτι ἐν παραβάσει γενήσεται καὶ ὅτι φθορὰ ὑποπεσεῖται, παράγει τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ βοηθὸν αὐ-

constructionis. Ad quid enim haec profuisset, si etiam sine nuptiis hominũ multitudo provenire nõ vetabatur? Praecedens sermo disseruit tibi de hoc apertissime. Si vero haec ita habent, propter inobedientiam, & corruptionem quae ex morte est, nuptiae principium habuere, ut *Chrysostomus* ait; si post sublimitatem creationis, in hominem induxit Deus irrationalis constructionis proprietatem ut *Nyssenus* ait. Si est secundae creationis figurarum discrimen iuxta Sinaitem divinum *Anastasium.* Si secundumprimum illum hominem, una specie & una figura omnes resurgent, ut magnus inquit *Athana-*

αὐτῷ κατ' αὐτὸν πρόςγε τὴν ἐκ διαδοχῆς τοῦ γένους σύστασιν· διὸ δὲ καὶ οὐ μικρὰ ἠπορήκαμεν. φαίνεται γὰρ ὡς εἴγε μὴ φθορὰ ὑποπεσεῖν ἐκεῖνος ἔμελλεν, οὐκ ἂν ἐξ αὐτοῦ τὸ θῆλυ παρήγαγεν. εἰ δὲ μὴ τοῦτο παρήγαγεν πῶς ἂν ἐγεγόνει τῶν ἀνθρώπων ὁ πληθυσμός· ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἀγγέλους ἀσυνδυάστως ὡς ὁ νύσσης φησί. καὶ τίνος ἕνεκεν ἐν τῷ τοῦ ἄρρενος σχήματι παραχθῆναί φησι κατ' ἀρχὰς τὸν ἀδὰμ ταῦτα παρακαλοῦμεν μαθεῖν. ὁ γὰρ θεῖος ἐντεῦθεν τοῖς τε διαληφθεῖσι πατρᾶσι καὶ ἑαυτῷ μᾶλλον ἐναντιούμενος φαίνεται. εἰ μή που τὴν ἄρρενα λέξιν ἐνταῦθα καθ' ἑτέραν εἰπῶμεν σημασίαν ἐκλάβεσθαι τὸν ἅγιον· ἡ γὰρ λέξις αὕτη ση-

nasius; siquidem maris & feminae discrimen superfabricatū est posterius a Deo, propter eam causam, quam supra retulimus, quid oportet adhuc loqui super proposita quaestione? Haec optamus discere. Si & magis Damascenus *Joannes* dictis adversari videtur. In quadragesimo quarto enim eius Capitum dogmaticorum & haec de primo homine dicere deprehenditur. *Hunc quidem hominem masculū construxit Deus, cum suae divinae gratiae participem faciens; adhuc vero & terrestrium omnium principatus*. Inde igitur adversari videtur. Primum enim illum hominem masculum a Deo creatum fuisse di-

σημαίνει ποτὲ καὶ τὸ πρακτικὸν, καὶ τὸ ἰσχυρὸν, καὶ τὸ τέλειον, ὡς ἡ ἐτυμολογία τῆς τοιαύτης παραστήσει λέξεως· τοιοῦτον γὰρ ἀπ' ἀρχῆς παραγαγὼν αὐτὸν ὁ Θεὸς τῆς ἑαυτοῦ θεότητος αὐτῷ μετέδωκεν καὶ τὴν τῶν ἐπιγείων πάντων ἀρχὴν ἐνεχείρισε. πρόσεχε οὖν· εἰ γὰρ καὶ ζωώδης ἡμῖν ἡ γένεσις σήμερον, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία ταύτης πρόξενος γέγονεν. καὶ εἴγε μὴ βαρυνήθης τὰς ἀκοὰς, μικρὸν ἐπαναλήψομαι τοῦτον λόγον Ἔπλασεν γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, ἐν παραδείσῳ αὐτὸν ἔθετο καὶ οὔτε γάμου παρ' αὐτὸν λόγος ἦν, οὔτε βοηθοῦ τοῦ θήλεος ἔχρηζεν· εἰ γὰρ καὶ πλάττων αὐτὸν ὁ Θεὸς ἑώρατο γένος τὸ ἀνθρώπινον πόσον ἂν εἴη κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ καὶ
κατ'

dicens, non despiciendam ambiguitatē nobis intulit. Si enī ut magnus *Athanasius* ait in regeneratione omnes unus resurgemus, hoc est, similes primo homini iuxta figuram, & fictionem; masculus vero a Deo productus primus ille, ut rerū divinarum peritus *Joannes* ait; quid oportet amplius loqui? an enim masculino habitu omnes resurgent, vel alia omnes figura, ut Deus qui nos finxit novit? Si & magis ibi masculum & feminam non esse ait, eo quod idem sit habitus: alias si habuit secundum masculum differentiam congenitam suae substantiae primus homo, videre erat statim
& fe-

κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν πρῶτον εἴ γε μὴ ὤφθη παρήκοος ἀσυνδιάστως ἅπαντες παρήχθησαν ἄν· εἰ γὰρ καὶ τὸ μέλλον οὐκ ἦν ἀγνοῶν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ δεῖξαί τε ὡς ἤθελεν ὁποῖον εἶναι πρότερον ἐπὶ τῷ ἀνθρώπῳ σκόπον διὰ γὰρ τοῦτο καὶ μόνον αὐτὸν παρήγαγεν καὶ ἀφθαρσίᾳ τετίμηκε· κατ᾽ ἐκεῖνον μὲν οὖν τὸν πρῶτον, εἴπερ ὑπακούων ἔμεινε, τὸ γένος ἅπαν παραχθῆναι τὸ ἀνθρώπινον ἔμελλεν. ἡ παρακοὴ τοιγαροῦν ἀνατραπῆναι πάντα πεποίηκεν· τότε γὰρ θῆλυ παρήγαγε, τὸν γάμον εἰσήνεγκε, καὶ τὴν ζωώδη ταύτην προὐξένησε γένεσιν. ἐν τιμῇ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὢν, ὡς ὁ θεῖος ἔφη Δαβὶδ, καὶ μὴ συνιεὶς, τοῖς ἀνοήτοις γέγονε κατὰ γένεσιν κτήνεσιν ὁμοι-

& feminam ei coexſiſtere. Maſculus enī propter feminam, & femina propter maſculum, neceſſario facti ſunt, & declarant hoc omnigena ſecla animantium. Nullum enim eorum e terra emerſit ſine coniugio. Neceſſarius enim erat concubitus eius ad generis ſucceſſionem; quia noluit ut Angelos & hęc multiplicari. Sed haec quidem ſublimiori carent mente, ut invicem confirmari poſſint; nos vero non tantū cōſilii inopes quidem, ſed & in quibus ipſe contra ſe veniens ſibi ipſi cōtrarians homo adparet. Oſtendit enim in anteceſsū primum hominem a Deo fuiſſe productum maſculū, divina gratia dignatum

ὁμοῖος · ὅθεν σχημάτων καὶ ἡλικιῶν διαφορὰ, νόσοιτε πολυειδεῖς ἄωροι θάνατοι καὶ μύρια ἀλλὰ δεῖνα συναντήματα · διὰ ταύτην τὴν ζωώδη γένεσιν ὡς ὁ νύσσης φησὶ, καὶ μεχρὶς αἰώνων ἑπτὰ παρέτεινε τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν ὁ θεός. ὡς τῇ παρόδῳ τῶν προορισθεισῶν συναπαρτισθῆναι ψυχῶν· καὶ τότε στῆναι τὴν ῥοώδη τοῦ χρόνου ταύτην κίνησιν. ἀμφιβάλλειν οὖν ὡς οἶμαι οὐκ εὔλογον εἴγε καὶ μία ἡλικία καὶ σχήματι ἑνὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν πρῶτον ἀναστήσονται ἅπαντες· ἡ γὰρ ἀνάστασις οὐδὲν ἄλλον ἐστὶ ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις · οὐκοῦν τὸ νήπιον, εἴγε τελευτήσει νήπιον, τριακονταέτης ἀναστήσεται, καὶ ὁ ἑκατονταέτης ὡς αὐτὸς τρι-

tum fuisse, terrenorum principatum esse consequutum, post ea vero & haec ad verbum subdit: *Videns vero praesagus Deus transgressurum esse & corruptioni subiiciendum produxit feminam ex ipso adiutorium ipsi secundum ipsum, ad generis ex successione constitutionem. Propterea vero non parum dubitavimus; adparet enim si minime corruptioni subiiciendus ille fuisset, feminam ex eo non productum fuisse; si vero eam non produxisset, quomodo hominum multiplicatio facta fuisset?* Sed iuxta Angelos sine coniugio ut *Nyssenus* ait; & cuius gratia maris habitu productum fuisse ab initio Adam ait, haec discere exoptamus. Di-

τριακονταέτης ἐγερθήσεται. κατὰ τὴν ἡλικίαν πάντως ἐκείνην καθ' ἣν ἄρα καὶ παραχθῆναι ἔμελλον, εἴπερ ὑπακούων ἔμεινεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος· τούτῳ μέντοι τῷ λόγῳ καὶ ὅλῳ βίῳ ὀδύνην τινὰ ἔχων ὑγιὴς εὑρεθήσεται, ὅ τε μακρὸς καὶ ὁ μὴ τοιοῦτος, ἰσομένης ὀφθήσεται. καὶ εἰκότως. τῆς γὰρ ἀνισότητος ταύτης ἡ ζωώδης αὐτὴ γένεσις αἰτία κατέστηκε. ἀλλὰ ταῦτα πάντα τῇ τῆς ἀναστάσεως θεραπευθήσεται χάριτι. ἡ γὰρ προσδοκωμένη χάρις ἐπάνοδός ἐστι πρὸς ἐκείνην, ὡς εἴρηται, τὴν πρώτην ζωήν. εἰ τοίνυν μιᾷ ἡλικίᾳ καὶ μιᾷ πλάσει καὶ σχήματι ἑνὶ κατὰ τὸν ἕνα καὶ πρῶτον ἄνθρωπον ἀναστήσονται ἅπαντες ὅτι καὶ κατ' ἐκεῖνον ὡς εἴρηται παραχθῆναι πάν-

Divinus enim inde laudatis Patribus & ſibi ipſi magis adverſari deprehenditur. Niſi forte vocem *maſculum* heic ſecundū aliam ſignificationē accipi ab illo dicimus; Haec enim dictio ſignificat aliquando & actuoſum, & fortem, & perfectum, ut etymologia huiuſmodi dictionis exhibet. Talem enim principio producens illum Deus, ſuae divinitatis ipſum participem effecit, & terrenorum omnium principatū dedit. Attende igitur. Si enim & animalis haec generatio hodie; peccatum eā cōciliavit. Et ne grave id tuis auribus videatur, hunc ſermonem paululū rurſus adſumam. Finxit enim hominem Deus, in

πάντες ἔμελλον. εἴγε μὴ προέβη τὰ τῆς παρακοῆς. τί χρὴ καὶ λέγειν ἐπὶ τῷ προειρημένῳ ζητήματι; δὸς ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν· ἡμεῖς γὰρ εἰ καὶ μικρόν τι προήχθημεν εἰπεῖν, ἅτε τοῖς διαλειφθεῖσιν ἄνωθεν ἁγίοις ἑπόμενοι, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμᾶς ἡ τούτων κατάληψις.

in paradiso eum collocavit, & neque nuptiarum apud eum ratio erat, neque adiutorio feminae opus habebat. *Si* enim & formans ipsum Deus videbat genus humanum quantum quidem numero futurum esset; sed tamen secundum illum primum, nisi inobediens deprehensus fuisset, indubitanter omnes quidem producti fuissent. Si enim futurum non ignorabat Deus, sed ostendit quomodo voluit; qualem indicavit prius super homine intentionem? Propterea enim & solum ipsum produxit, & immortalitate honoravit. Secundum illum igitur primum, si obediens permansisset, genus omne humanum producendum erat; inobedientia enim cuncta inverti fecit. Tunc enim feminam produxit, nuptias invexit, & hanc animalem generationem conciliavit. In honore enim homo quum esset, ut divinus *David* dicebat, et non intelligeret, insipientibus evasit, secundum generationem, iumentis adsimilis; unde habituum & aetatum discrimen, morbique va-

rii, *intempestivae* mortes, et sexcentae aliae asperae adversitates. Propter hanc animalem generationem, ut *Nyssenus* ait, et usque ad septem saecula extendit vitam nostram Deus, in transitu praedestinatarum ad perfectionem animarum; et tunc positus fuit fluxus sui temporis motus. Ambigere igitur, ut arbitror, absurdum est, an una aetate, et una figura secundum illum primum omnes resurgent. Resurrectio enim nihil aliud est, quam in antiquum statum eorum, qui ceciderunt, restitutio. Non igitur infans, si infans mortuus fuerit, sed triginta annorum resurget: et qui centum annos natus occubuit, triginta annorum aetate ipse excitabitur. Juxta aetatem omnino illam, secundum quam producendi erant, si primus homo obediens permansisset. Hac ratione et tota vita species quasdam habens sanitatis invenietur, et talis semper aequis viribus non interibit. Et congruenter. Inaequalitatis enim huius animalis haec generatio caussa fuit. Sed haec omnia gratia resurrectionis curabuntur. Gratia enim quae exspectatur regressus est ad illam, ut dictum est, priorem vitam. Si igitur eadem aetate, et eadem forma, et habitu secundum unum et primum hominem omnes resurgent, quia et secundum illum omnes, ut dictum est, producendi fuerant, nisi inobe-

be-

Digitized by Google

bedientia eius processisset, quid opus sit dicere super praedicta quaestione, responde. Nos enim etsi breve aliquid dicere adducti sumus, laudatos superius Sanctos sequuti fuimus; sed supra nos horum comprehensio.

Digitized by Google

Τῷ αὐτῷ. εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐ γνωρίσουσιν ἀλλήλους οἱ ἀναστησόμενοι τότε ἄνθρωποι· εἰ δὲ καὶ γνωρίσουσιν, δίκαιοι μὲν ἁμαρτωλοὶ γνωριοῦσιν· οὐ μὴν δὲ καὶ ἁμαρτωλοὺς οἱ δίκαιοι.

Λόγος Ζ

ΕΙ' δέ τις περὶ τοῦ γενησομένου τότε ἀναγνωρισμοῦ μαθεῖν βούλεται εἴγε τέως γενήσεται· καὶ ὅπως ἄρα γενήσεται· καὶ εἰ πάντες τοὺς πάντας γνωριοῦμεν· τῶν εὐαγγελικῶν καὶ θείων ῥημάτων πρότερον ἀκουέτω τῶν οὕτω λεγόντων· καὶ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ πλούσιος ἐν τῷ ᾅδῃ ἐγνώρισε τὸν πτωχὸν λάζαρον, ἐν τῷ τοῦ ἀβραὰμ καθήμενον κόλπῳ ἐφ' ᾧ καὶ ἔλεγε· πάτερ ἀβραὰμ ἀπόστειλον τὸν λάζαρον· ἐντεῦθεν οὖν σαφῶς ἀποδέδεικται, ὡς εἰ-

Eidem. An oporteat attendere dicentibus, eos, qui resurrecturi sunt, homines tunc se invicem non cognituros; Si vero cognoscent, an iusti a peccatoribus cognoscentur; non vero peccatores a iustis.

Epistola VII.

SI vero quis de futura tunc recognitione discere vult, an vere erit, & quomodo fiet; & an omnes ab omnibus cognoscentur, Evangelica & divina verba prius audiat ita dicentia: *Et quum elevasset oculos dives in inferno cognovit pauperem Lazarum in sinu Abrahami sedentem, quare & dicebat, Pater Abraham emitte Lazarum &c.* Hinc igitur aperte ostensum est, nisi probe Lazarum & ipsum Patriarcham cognovis-

εἴπερ ἀκριβῶς οὐκ ἐπέγνω τὸν λάζαρον, καὶ αὐτὸν τὸν πατριάρχην οὐκ ἂν ἐκάλεσεν ἐξ ὀνόματος· καὶ μή τις εἴποι διὰ τὸ παραβολὴν εἶναι τὸ πρᾶγμα, τὸν σκοπόν τε ὑπεραναπόδεικτον, κἀνταῦθεν μὴ περιφέρειν ἐνεργῆ τὴν ἀλήθειαν· αἱ γὰρ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεῖαι παραβολαὶ κατὰ τὸν θειότατον ἰωάννην τὸν δαμασκηνὸν πραγμάτων ἐνεστώτων, καὶ ἀποδεδειγμένων εἰσὶ παραβολαί· ὅτω γὰρ παριστῶσιν αὗται τὰ πράγματα, καθὰ δὴ καὶ γενέσθαι ὀψέποτε μέλλουσιν· ἔνθεν τοι καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι ἀφορμῆς ἐντεῦθεν δραξάμενοι καὶ τὸ περὶ τοῦ ἀναγνωρισμοῦ ἐκείνου δόγμα πρὸς τοῖς ἄλλοις διεβεβαιώσαντο· εἰ γὰρ

ἐκ

visset, eos nomine vocaturum non fuisse. Nec quis dicat id esse parabolam, scopumque incompertũ, ac proinde manifestam veritatem non circumferre. Divinae enim Servatoris nostri parabolae iuxta divinissimum *Joannem Damascenum* rerum instantium & demonstratarum similitudines sunt. Ita enim res ab eis exhibentur, quemadmodum profecto aliquando futurae sunt. Hinc & Ecclesiae Doctores occasionem inde adripientes de recognitione illa placitum inter se stabiliverunt. Si enim ex insignibus heic homines invicem se cognoscunt, ubi perspicax animae nostrae oculus per pec-

E 3 ca-

ἐκ συσσήμων ἐνταῦθα τοῖς ἀνθρώποις πρόσεστι τὸ γνωρίζειν ἀλλήλους· ἅτε τοῦ διορατικοῦ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ὀφθαλμοῦ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀμαυρωθέντος κἀντεῦθεν ὁρᾷν οὐκ ἰσχύοντος, ὥσπερ δὴ καὶ τὸ πρότερον, ἀλλ' ἐκεῖ καὶ συσσήμων ἄνευ· μία γὰρ ἡλικία παρὰ πᾶσι καὶ εἶδος ἓν, ὥς φασιν αἱ γραφαὶ, οἱ πάντες γνωριοῦσι τοὺς πάντας, ὡς ὁ λόγος ἤδη μετ' οὐ πολὺ παραστήσει σοι· ἐνταῦθα μὲν γὰρ εἰ τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα εἶχον ἅπαντες χαρακτῆρα. οὐχ ἡ τυχοῦσα ἂν τῷ βίῳ τούτῳ συνέπιπτε σύγχυσις· τίνος ἕνεκεν; ὅτι τὸ διακριτικὸν ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος ὑγιὴς ἄρτι καθὰ καὶ πρώην οὐ κέκτηται· ταῖς οὖν ἀσθενείαις ἡμῶν ἡ θεία βοηθοῦσα προ-

catum offuſcatus eſt, atque inde videre non poteſt, uti prius; ſed ibi & ſine ſignis. Vna enim aetas apud omnes, & forma una, ut ſcripturae dicunt. Omnes ab omnibus cognoſcentur, ut mox ſermo tibi oſtendet. Heic enim ſi eamdem & unam omnes figuram haberent, non minima vitae cõfuſio contĩgeret. Cur? quia diſcernendi facultatem mens noſtra ſanam adhuc, ut prius, non poſſidet. Infirmitatibus igitur noſtris divina providentia opem ferens, & diverſitatem corporum per diſpenſationem adeſſe nobis conceſſit, ut inde omnes ab invicem cognoſcerentur; ſed ibi, divine vir, nihil huiuſ-

πρόνοια, καὶ τὴν παραλλαγὴν τῶν σωμάτων οἰκονομικῶς προσγίνεσθαι ἡμῖν συγκεχώρηκεν, ὡς ἐπειδὴ θῶς ἅπαντας ἐντεῦθεν ἀπ' ἀλλήλων γνωρίζεσθαι. ἀλλ' ἐκεῖ θεοείκελε ἄνερ τοιοῦτον οὐκ ἔστιν οὐδέν. καὶ εἰ βούλει χρυσοῤῥήμονος ἰωάννου πρότερον ἄκουε, τὰ περὶ τούτων οὕτω διαβεβαιουμένου καὶ λέγοντος· ὡς οὐ μόνον τοὺς ὧδε γνωστοὺς γνωριοῦμεν, ἀλλὰ καὶ οὓς οὐδέποτε εἴδομεν· καὶ γὰρ τὸν ἀβραὰμ οὐχ ἑώρακας, οὐδὲ τὸν ἰσαάκ, οὐδὲ τοὺς λοιποὺς ἀρχαιοπάτορας, ἀλλ' ἰδὼν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς φρικτῆς ἐκείνης καὶ κοινῆς συντελεύσεως γνωρίσεις, καὶ γνωρίσας ἐρεῖς. ἰδοῦ ἀβραάμ, ἰδοῦ ἰσαάκ, ἰδοῦ ἰακὼβ, ἰδοῦ πέτρος καὶ παῦλος

iusmodi erit. Et si vis auro fluentem *Joannem* prius audi, haec ita confirmantem & dicentem; quod non solum eos, qui heic noti nobis sunt, cognoscemus, sed eos quos numquam vidimus. Etenim Abrahamum non vidisti, neque Isaacum, neque reliquos antiquos patres; sed videns ipsos in illo horribili & communi conventu, cognosces, & quum cognoveris dices: Ecce Abraham, ecce Isaac, ecce Iacob, ecce Petrus, & Paulus, & reliqui deinceps. Et huius rei gratia ne mirere, neque insolens id existima. Si enim illa, quae in Dominica passione a mortuis resurrexerunt corpora, quum praefiguratio es-

λος, καὶ οἱ λοιποὶ κα-
θεξῆς. καὶ τούτου χά-
ριν μὴ θαύμαζε, μη-
δὲ ξένον τι ἡγοῦ. εἰ
γὰρ ἐκεῖνα τὰ κατά-
γε τὸ σωτήριον πά-
θος ἐκ νεκρῶν ἀνα-
στάντα σώματα προτύ-
πωσις ὄντα τῆς τελευ-
ταίας καὶ κοινῆς ἀνα-
στάσεως εἰς τὴν ἁγίαν
πόλιν εἰσῆλθον καὶ ἐ-
νεφανίσθησαν πολλοῖς
τουτέστιν ἐγνώσθησαν,
εἰ μὴ γὰρ γνωσθῆναι
ἔμελλον οὐκ ἂν ἐνεφα-
νίσθησαν· ἐμφανισθέν-
τες δὲ ὅμως ἐγνώ-
σθησαν· καὶ ταῦτα
παρὰ τοῖς μηδεμίαν
θεαθένθων διάγνω-
σιν ἔχουσιν. οὐδεὶς γὰρ
τῶν τότε παρευρεθέν-
των, ὡς ὁ χρυσορρή-
μων εὕρηται λέγων ἐν
τῇ εἰς τὸ κατὰ ματ-
θαῖον καὶ ἅγιον εὐαγ-
γέλιον ὀγδοηκοστῇ ὀγ-
δόῃ ὁμιλίᾳ, τὴν θέαν
τῶν πάλαι κοιμηθέν-

των

essent ultimae & cō-
munis resurrectionis
in sanctam civitatem
ingressa sunt, & mul-
tis adparuerunt, hoc
est, cognita sunt; ni-
si enim cognoscenda
fuissent, haud adpa-
ruissent utique; quū
autem adparuissent,
simul cognita sunt.
Et haec apud eos qui
nullam habent rerū
spectatarum cogni-
tionem. Nemo enim
eorum, qui tunc ad-
inventi fuerunt, ut
Aurifluus invenitur
dicere in Homilia
LXXXVIII. in San-
ctum Evangelium
secundum Matthae-
um de visu eos,
qui olim obdormi-
verunt, iustos co-
gnovit. Multo magis
huiusmodi recogni-
tio in illa vera & ex-
trema resurrectione
erit. Crassa enim hac

car-

τῶν δικαίων ἐγίνωσκε· πολλῷ μᾶλλον ὁ τοιοῦτος ἀναγνωρισμὸς κατ' ἐκείνην γενήσεται τὴν ἀληθῆ καὶ τελευταίαν ἀνάστασιν· τῆς γὰρ παχείας ταύτης σαρκὸς λεπτῆς καὶ κούφης τηνικαῦτα καὶ πατριαρχικῆς γεγονυίας, ὁ διορατικὸς τῆς ψυχῆς ἡμῶν ὀφθαλμὸς τρανότατα οὐκ ἀκολυέται. καὶ πειθέτωσε ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἀδάμ· ἔξυπνος γὰρ γεγονὼς καὶ τὴν εὔαν ἐκείνην ἰδὼν ἐγνώρισε, καὶ γνωρίσας ἔλεγε· τοῦτο οὖν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· μὴ οὖν ἀπίστει τοῖς λεγομένοις· ὁπηνίκα γὰρ ἐπὶ τὸν ἀδὰμ ἐκεῖνον ἐπέλθομεν· ἡ γὰρ ἀνάστασις οὐδὲν ἄλλον ἐστὶν, ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις, ἐξ ἀναγ-

carne, tenui & levi tunc & patriarchica effecta, perspicax animae nostrae oculus apertissime non prohibebitur. Et persuadeat te primus ille Adamus. Quum enim a somno excitatus fuisset, & Evam illam vidisset, cognovit, & quum cognovisset, dicebat: *Hoc igitur os ex ossibus meis, & caro de carne mea*. Ne igitur fidem adhibere renuas iis, quae dicuntur. Tunc enim ad Adamum illum regrediemur. Si enim resurrectio nihil aliud est quam ad antiquum statum eorum, qui ciciderunt, restitutio; necessario cognoscemus, & quos numquam vidimus fratres. Etenim in corpore uno omnes unum habemus

νάγκης γνωρίσομεν, ϗ οὓς οὐδέποτε ἴδομεν ἀδελφοί, ϗ γὰρ ἐσμὲν σῶμα ἓν οἱ πάντες μίαν ἔχομεν κεφαλὴν τὸν χριστόν· ἐξ ἀνάγκης οὖν οἱ πάντες γνωριοῦμεν τοὺς ἅπαντας· εἰ γὰρ ϗ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐγγόνειμεν, ἀλλὰ πάντων εἷς ἐστι πατὴρ ὁ Θεὸς, ἐφ' ᾧ ϗ συνελθεῖν ἅμα τοὺς ἀπ' αἰῶνος ϗ μέχρι τέλους εἰκὼς ἐμφορηθῆναι κοινῶς τῆς πατριαρχικῆς ἐκείνης χαρᾶς· ἐπὶ γὰρ τούτῳ ϗ τὴν ἐπαγγελίαν οἱ προλαβόντες ἐκεῖνοι κατὰ τὸν μέγαν παῦλον οὐκ ἐκομίσαντο, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι· εἰδὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς οὐχὶ ϗ γνωριοῦσιν οἱ πάντες τοὺς πάντας; μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφίβαλλε· τὸν γὰρ

mus caput Christum. Necessario igitur cũcti cunctos cognoscemus. Si enim & diversis temporibus geniti fuimus; sed omnium unus est pater Deus. Quare & convenire simul omnes a saeculo usque in finem conveniens; & efferri communiter patriarchico illo gaudio. Propterea enim & qui promissionem praeceperunt, illi iuxta magnum *Paulum* non delati sunt, ne sine nobis perficiantur. Si vero haec ita habent, quomodo universi ab universis non cognoscentur? Ne igitur amplius dubita. Cõmunem enim illam recognitionem & Beatus *Ephraem* demonstrans dicebat: *Tunc filii condemnabunt paren-*

γὰρ κοινὸν ἐκεῖνον ἀναγνωρισμὸν καὶ ὁ μακάριος ἐφραὶμ παριστῶν ἔλεγε· τότε τέκνα κατακρινοῦσι γονεῖς, ὡς μὴ τὰ χρηστὰ διαπραξαμένους ἔργα· καὶ γὰρ εἰ μὴ γνωρίσουσιν ἀλλήλους πῶς ἔσται τοῖς γονεῦσι παρὰ τῶν τέκνων ἡ τοιαύτη κατάκρισις· οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀδελφοὺς ἐκεῖσε γνωρίσουσιν ἀδελφοὶ καὶ μεγίστη διὰ τοῦτο συνέσεται χαρμονὴ, καὶ βεβαιοῖ τὸν λόγον ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ γρηγόριος· ἐν γὰρ τῷ εἰς τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ καισάριον ἐπιταφίῳ λόγῳ, καὶ τάδε διαλαμβάνων εὕρηται· τότε καισάριον ὄψομαι λαμπρὸν ἔνδοξον ἀγαλλόμενον, οἷος μοι καὶ κατ' ὄναρ ὤφθης ἀδελφῶν φίλτατε. ὅτι δὲ οὐ τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ

rentes, ut eos qui bona opera non fecerunt. Et enim nisi cognoscent invicem, quomodo parentes a filiis ita condemnabũtur? Non haec vero solum, sed & fratres ibi a fratribus cognoscentur, & maximo propterea simul adficiẽtur gaudio, & confirmat sermonem magnus Theologus *Gregorius*. In funebri enim oratione in suũ fratrem Caesarium, et haec differens reperitur: *Tunc Caesarium videbo splendidum, gloriosum, exsultantem, qualis mihi & secundum quietem visus est, fratrum carissime*. Quod vero non solum tunc, sed et modo, qui in domino dormierunt in hoc simul laetantur, magnus *Athanasius* osten-

καὶ νῦν οἱ ἐν κυρίῳ κοιμηθέντες ἐν ταύτῳ συνευφραίνονται, ὁ μέγας ἀθανάσιος ἔδειξεν οὕτως εἰπών· ὅτι καὶ τοῦτο τοῖς σωζομένοις κεχάριται παρὰ θεοῦ τὸ μεχρὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ψυχικῶς ἀλλήλους συνεῖναι καὶ συνευφραίνεσθαι· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ καὶ ταύτης παραμυθίας ἐστέρηνται· οὐδὲ γὰρ καθὰ φησιν ὁ δαμασκηνὸς ἰωάννης τὸ διαγνωστικὸν καὶ οὗτοι καθάπερ οἱ ἅγιοι κέκτηνται· ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ πανδήμῳ θεάτρῳ καθ' ἑνὸς αἱ πράξεις πάντων ἀνακεκαλυμμέναι εἰσὶν οὕτω καὶ τὰ πρόσωπα γνώριμα πᾶσι καθίσανται ἕως οὗ ἡ ἀπ' ἀλλήλων διάζευξις γένηται· καὶ ἀποπεμφθήσεται ἕκαστος εἰς ὃν ἑαυτῷ τόπον ἡτοίμακεν· ὅτι δὲ ὑπὸ πάντων θεατρι-

ostendit ita dicens: Quod et hoc iis, qui salvantur, largitur Deus usque ad communem resurrectionē, scilicet spiritaliter invicem conversari, et simul laetari; peccatores vero et hac consolatione carere. Neque enim ut ait *Damascenus Joannes* discernendi facultatem hi, sicuti sancti, possident. In illo vero communi theatro, sicuti actus omnium revelati sunt, ita et facies notae omnibus adstabunt, donec ab invicem disiungantur; et dimittetur quilibet in locum, quem sibi praeparavit. Ab omnibus vero nos spectatum iri etiam magnus *Maximus* manifeste docet. In sua enim oratione de tristitia

quae

τρισθήσονται τὰ ἡμέτερα, καὶ ὁ μέγας μάξιμος ἀριδήλως τοῦτο παρίστησιν· ἐν γὰρ τῷ περὶ τῆς κατὰ θεὸν λύπης λόγῳ αὐτοῦ, καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισι. τηνικαῦτα βίβλοι ἀνοίγονται, δηλονότι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τῶν ἡμετέρων ἔργων τε καὶ λόγων, καὶ λογισμῶν ἔχουσαι μετὰ πάσης ἀκριβείας τὰ ἔγγραφα, δι' ὧν ἁπάντων γύμνωσις γίνεται τῶν πεπραγμένων ἡμῖν ἐπὶ πάσης κτίσεως, ὥς τε τοσοῦτον ἀλλήλων γινώσκειν πάσας τὰς ἁμαρτίας, ὅσον ἕκαστος τὰς ἑαυτοῦ τὴν βίβλον ἀναγινώσκων τῆς ἑαυτοῦ συνειδήσεως· καὶ οὕτω μὲν ὁ θειότατος μάξιμος. ὁ δέγε προφήτης ἠσαίας ἀριδηλότερον εἴγε προσέχης τὸ δόγμα τοῦτο διδάξει σε· περὶ

τι-

quae secundum Deum est, et haec ad verbũ dissertat. *Tunc libri aperientur* (die Judicii videlicet) *nostrorum operum, & sermonum, & cogitationum, scripta diligentissime continentes ea, per quae omnium revelatio fiet eorum, quae a nobis facta fuerint in omni creatura, adeo ut invicem in tantum omnium peccata omnia cognoscantur, quantum quilibet sua, librum suae conscientiae legens.* Atque ita quidem divinissimus *Maximus*. Propheta vero *Esaias* manifestius, si animadvertis, placitum hoc te docebit. De quibusdam enim in peccato mortuis verba faciens ita dicere deprehenditur: *Vermis eorum non morietur*,

&

τινων γὰρ ἐν ἁμαρτίαις τεθνηκότων τὸν λόγον ποιούμενος, οὕτως εὕρηται λέγων· ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκί· αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸ εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο καὶ θεῖον ῥητὸν ὑπεμφαίνετο λέγον· ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων σε ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ· τουτέστιν ἐπὶ πάσης κτήσεως· κατὰ γὰρ τὸν χρυσορρήμονα ἰωάννην, εἴτε στεφανωθῆναι μέλλεις εἴτε κατακριθῆναι, πᾶσα τοῦτο τότε σὰρξ γνωριεῖ· καὶ γὰρ ἕκαστος, εἴτε δίκαιος, εἴτε καὶ ἁμαρτωλὸς, γνωρίσει τότε πάντας, ὡς ἤδη προείρηται· καὶ ὑπὸ πάντων αὖθις αὐτὸς γνωρισθήσεται· καὶ τοῦτο σαφέστερον ὁ τὴν γλῶτ-

& ignis eorum non extinguetur, & erunt in ſpectaculum omni carni. Iſthuc ipſum & illud Evangelicum divinumque dictum indicavit habens: *Pater tuus qui te videt in occulto, reddet tibi in manifeſto.* Hoc eſt coram omni creatura. Iuxta enim Auriloquum *Joannem*, ſive coronandus, ſive condemnandus es, id tunc omnis caro cognoſcet. Etenim quilibet ſive iuſtus, ſive peccator cognoſcet tunc omnes, ut iam dictum eſt, & ab omnibns pariter ipſe cognoſcetur. Et hoc manifeſtius *linguam Aureus* in XXX. ſua Homilia in Hexaemeron oſtendit. Dicit enim converſationem noſtram, ſen bona, ſeu mala, eſt,

ab

γλῶτταν χρυσοῦς, ἐν τῇ εἰς τὴν ἐξαήμερον τριακοστῇ πρώτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ παρίστησι· λέγει γὰρ ὅτι τὴν πολιτείαν ἡμῶν εἴ τε χρηστή ἐστιν, ἤτε καὶ φαύλη, ἰδεῖν ἅπαντες ἐκεῖσε μέλλουσιν· οἱ ἀπὸ τοῦ ἀδὰμ δηλαδὴ καὶ μέχρι τῆς συντελείας καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ ἔλεγε τὸ γράμμα τὸ θεῖον. ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων σε ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ· καλῶς οὖν ὁ λόγος ἄνωθεν ἔλεγεν, ὅτι ἕκαστος ἀποπεμφήσεται εἰς ὃν ἑαυτῷ τόπον ἡτοίμακε· καὶ οἱ μὲν δίκαιοι μετὰ θεοῦ καὶ ἀλλήλων, καὶ οὕτω γάρ φησιν ὁ πάμμεγας παῦλος ἔλεγε, πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ ἐν τόποις ἐξωτέροις· εἰ καὶ μετ᾽ ἀλλήλων, ἀλλ᾽ ὁμοῦ ἀγνω-

ab omnibus ibi visũ iri, qui ab Adamo videlicet usque ad consummationem fuerint. Et hoc est quod dicebat divina littera: *Pater tuus qui videt te in occulto, reddet tibi in manifesto*. Bene igitur sermo superius dicebat, unumquemque mittendum esse in locum, quem sibi paravit, & iusti quidem cum Deo & invicem. Et ita enim dicit maximus *Paulus* inquiens: *Ubique cum Domino erimus*. Peccatores vero in exterioribus locis, qui & simul invicem sed simul sine mutua cognitione. Et huiusmodi enim consolatione privantur. Rem autem ita habere, & peccatores simul invicem puniti non quidem videant

παραμυθίας ἐστέρηνται ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι μετ' ἀλλήλων οἱ ἁμαρτωλοὶ κολαζόμενοι οὐ μὲν οὖν ὁρῶσιν ἀλλήλους διὰ μείζονα κόλασιν, καὶ αὐτοῦ τοῦ χρυσοῤῥήμονος ἄκουε· ἐν γὰρ τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς πρὸς ἑβραίους ἐπιστολῆς καὶ τάδε περὶ τούτου διέξεισιν· ἐν πυρὶ κολαζόμενοι σκοτεινῷ τότε οὐδὲ τοὺς πλησίον ὁρᾷν συγχωρούμεθα· δοκεῖ δὲ μόνος ἕκαστος πάσχειν ἐκ τοῦ μήτε ὁρᾷν μήτε ὁρᾶσθαι· εἰ γὰρ καὶ πῦρ ἀλλὰ ζοφερόν ἐστιν, ἅτε δὴ τῆς φωτιστικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας τοῖς δικαίοις ἀπονεμηθήσης· καλῶς οὖν ὁ προφήτης ἔλεγε· φωνὴ κυρίου διακόπτοντος φλόγα πυρός ὅτι δὲ κατὰ τὸν θεῖον ἐφραὶμ, καὶ ἀλλήλους οἱ συγγενεῖς θεωρήσουσι,

ant se invicem maioris tormenti gratia, & ipsum *Aurifluentem* audi. In Expositione enim Epistolae ad Ebraeos & haec de hoc ipso differit. In igne punitis tenebroso tunc, neque proximos videre permittitur. Videtur autem solus quilibet pati ex eo quod neque videat, neque videatur. Si enim ignis, caliginosus, tamen est, siquidem certe eius efficientia illuminans iustis distributa est. Bene igitur Propheta dicebat: Vox Domini praecidentis flammam ignis. Quia vero secundum divũ *Ephraem*, & se invicem cognati videbũt, & manum porrigere non poterunt eis, cõtra quos inducta fuerit negatio, & ipse lin-

σι, καὶ ὀρέξαι χεῖρα οὐ δυνήσονται τοῖς καθ' ὧν ἐξενεχθείη ποτὲ ἡ ἀπόφασις καὶ αὐτὸς ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἐν τῇ πρὸς κορινθίους δευτέρᾳ ἐπιστολῇ σαφέστατα ἔδειξεν οὕτως εἰπών· πάντα ἐκεῖσε ἀσύγγνωστα· κἂν νῶε ἦν· κἂν ἰώβ· κἂν δανιήλ· καὶ τοὺς οἰκείους ἴδωσι κολαζομένους, χεῖρα βοηθείας αὐτοῖς οὐκ ὀρέγουσι· καὶ γὰρ καὶ τὴν ἐκ τῆς φύσεως ἀναιρεῖσθαι συμβαίνει ποτὲ συμπαθείας, ὡς ἐντεῦθεν καθορᾶν εἶναι τὴν τῶν δικαίων εὐφροσύνην· καὶ πῶς γὰρ οὐ καθαρᾶς ἀπολαύσουσι τότε τῆς εὐφροσύνης οἱ δίκαιοι εἴγε καὶ ἐκδίκησιν ἥγηνται τῶν ἀδίκων τὴν κόλασιν; καὶ ἄκουε τί φησι πρὸς ἰουλιανὸν τὸν παραβάτην ὁ τοῦ χριστοῦ μεγαλομάρτυρ καὶ ἀθλοφόρος ἀρ-

guam aureus in fecunda Epiſtola ad Corinthios manifeſtiſſime oſtendit dicens: Omnia ibi incognita, etſi Noe ſit, & Iacobus, & Daniel; et ſi familiares videāt punitos, manum auxilii eis non porrigunt. Etenim continget ut & naturalis compaſſio tunc auferatur, ut inde perſpicere ſit iuſtorum laetitiam. Et quomodo enim pura tunc laetitia non fruentur iuſti, ſiquidem & vindictam exiſtimabunt iniuſtorum punitionem? Et audi quid dicat Iuliano Praevaricatori, magnus Chriſti martyr, & certaminum victor *Artemius*. *Vltionem vero eorum quae mihi a te fiunt, tunc accipiam, quando ignis comprehendet, & perpe-*

ἀρτέμιος· ἐκδίκησιν δὲ τῶν παρὰ σοῦ μοι ἐπαγομένων ἐκεῖσε δέξομαι, ἡνίκα τὸ πῦρ ἐκεῖνο καταλήψεται, κὴ ἡ διαιωνίζουσα κόλασις· κὴ εἰ μὴ πείθει τοῖς λεγομένοις, τῇ κατὰ τὸν πλούσιον παραβολῇ καὶ τὸν λάζαρον πίσθητι· ὅρα γὰρ τὸν ἀβραὰμ ἐκεῖνον τὸν ἐλεήμονα κὴ φιλόξενον, πῶς ὑπὸ τοῦ πλουσίου παρακαλούμενος, οὐδὲ τὸ τυχὸν αὐτῷ συνέκοπτε τὸ πῦρ· πολούμενον ἑώρα τὸν πλούσιον, καὶ σαγόνος αὐτὸν οὐκ ἠξίωσεν· ἀνήρητο γὰρ ἐκεῖσε παντάπασιν ἡ φυσικῶς ἐνταῦθα προσοῦσα τῷ πατριάρχῃ συμπάθεια· ὅθεν ἀκαμπὴς ἐπὶ τοσοῦτον ὡρᾶτο τῷ πλουσίῳ κὴ ἄσπλαγχνος· περὶ μέν τοι τοῦ γενησομένου

petua punitio. Et si his, quae dicuntur, non persuaderis, parabolae divitis & Lazari crede. Vide enim quomodo Abrahamus ille misericors, & hospitum amans, a divite rogatus neque aliquantisper ignem concidit. Agitatum videbat divitem, & stilla ipsum dignatus non est. Ablata enim ibi fuerat omnino cōsueta heic Patriarchae compassio. Vnde inflexibilis adeo videbatur diviti, & immisericors. De futura igitur tunc communi recognitione & sanctus *Theodorus* Studites latius dissertat. In XXII. enim sua Catechesi, & haec de hoc ipso disputat. *Verbis inutilibus certant quidam*

νου τότε κοινοῦ ἀναγνωρισμοῦ, καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Θεόδωρος ὁ στουδίτης διαλαμβάνει πλατύτερον. ἐν γὰρ εἰκοστῇ δευτέρᾳ τῶν αὐτοῦ κατηχήσεων καὶ τάδε περὶ τούτου διέξεισι· λογομαχοῦσί τινες ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων, ὅτι * γνωριοῦμεν ἀλλήλους ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ κρῖναι τὰ σύμπαντα· λέγουσι γὰρ πῶς ἐγερθέντες οἱ ἄνθρωποι ἄφθαρτοι γνωρίσουσιν ἀλλήλους ὁπηνίκα ἰουδαῖος οὐκ ἔνι καὶ ἕλλην· οὐ σκύθης, οὐ βάρβαρος. οὐ μικρὸς, καὶ μέγας· οὐκ ἄρσεν, καὶ θῆλυ· οὐ μέλας, καὶ ξανθὸς, οὐ δοῦλος, καὶ ἐλεύθερος· ἀλλὰ πάντες ἀγγελοειδεῖς εἰσι; τοὺς τοιούτους πάντως ἀδύνατον ἢ γνωρῖσαι ἢ γνω-

dã ad ſubverſionẽ audientium, in regeneratione nos invicem haud cognituros eſſe, quando venerit filius Dei iudicare univerſa. Dicunt enim: Quomodo quum reſurrexerint homines incorrupti cognoſcent ſe invicem, quando non Iudaeus erit, nec Graecus? Non Scytha, non Barbarus? non parvus & magnus; non mas & femina; non niger & flavus; non ſervus & liber? Sed omnes Angelorum ſimiles erunt? Huiuſmodi omnino impoſſibile ut cognoſcant vel cognoſcantur. Et ita quidem illi & ſentiunt & dicunt. Nos autem contra ſtantes eis ita dicimus. Humanis ratiocinationibus addicti, adeoque non cognituros ſe invicem ibi

* Videtur addendum οὐ.

γνωρισθῆναι· καὶ οὕτω μὲν ἐκεῖνοι καὶ φρονοῦσι, καὶ λέγουσιν· ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀντιτείνοντες οὕτω λέγομεν· οἱ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ἐπιδιδόμενοι, κἀκτούτου τὸ μὴ γνωρίζειν ἀλλήλους ἐκεῖσε διατεινόμενοι, πρώτην αὐτὴν ἀθετήσουσιν ἐκ νεκρῶν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν· καὶ θαυμαστὸν οὐ τοσοῦτόν ἐστι κατάγε πέως τὸ δοκοῦν αὐτοῖς· σῶμα γὰρ διαῤῥυὲν, σῶμα βρωτὲν ὑπὸ θηρίου τυχὸν ἢ ἰχθυος ἢ πετεινοῦ, πῶς αὖθις εἰς ἓν αὐτῷ συναχθείη καὶ ἀναστήσαιτο; καὶ πῶς οὕτω διαχυθὲν εἰς τὴν προτέραν ἐπανέλθῃ κατάστασιν· ἀλλ' ἄφες, εἰ βούλει, τοὺς τὰ τοιαῦτα περιεργαζομένους· ψυχικοὶ γὰρ ὄντες αὐτοὶ κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, εἴγε δὴ τὸ μέγαν εἰπεῖν, οὐ-ἐ-

ibi pertendentes, primum ipſam reprobant corporum a mortuis reſurrectionem. Et mirabilis res haec tanta non eſt, ut ipſis videtur. Corpus enim quod diffluxit, corpus quod forte a beſtia devoratũ eſt, vel piſce vel volucri; quomodo iterum in unum ipſi collectum fuerit, & reſurget? Et quomodo ita diſſolutũ in priorem conditionem redierit? Sed apage, ſi vis, huiuſmodi curioſe ſcrutantes; animales enim quum ipſi ſint iuxta Apoſtolum Paulum, ſiquidem magnum dicere oportet, non capiunt ſpiritalia. Apage ipſos ſiquidem ita ſentiunt. Dico profecto, non cognoſcere ibi ſe invicem, etiam ipſum futurum iudicium evertere, ut lau-

δέχονται τὰ τοῦ πνεύματος· ἄφες αὐτοὺς εἴγε τὸ τοιοῦτον φρόνημα· λέγω δὴ τὸ μὴ γνωρίζειν ἀλλήλους ἐκεῖσε, καὶ αὐτῆς ἀναιρετικόν ἐστι τῆς μελλούσης κρίσεως, ὡς ὁ διαληφθεὶς ἔφη θεῖος ἀνήρ· κρίσις γὰρ ἐπεγνωσμένων προσώπων εἴωθε γίνεσθαι· καθὰ καὶ γέγραπται· ἐλέγξω σε καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σου· ὥστε εἰ οὐ γνωρίσωμεν ἀλλήλους οὐδὲ κριθησόμεθα· μὴ κρινόμενοι δὲ οὐ ληψόμεθα τὰ κατάξια τῶν βεβιωμένων ἡμῖν· πῶς δὲ καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐπὶ δώδεκα θρόνων καθίσουσι τὰς δώδεκα φυλὰς κρίνοντες τοῦ ἰσραὴλ εἴπερ οὐ γνωρίσουσιν οὓς κρίνουσι; πῶς δὲ καὶ ὁ μακάριος ἰὼβ διπλασίους τοὺς

laudatus vir divinus ait. Iudicium enim cognitarum personarum consuevit esse, quemadmodũ & scriptum est: *Arguam te, & sistam contra faciem tuam peccata tua*. Ita ut nisi cognoscemus nos invicem, neque iudicabimur. Non iudicati vero, non accipiemus digna iis, quae a nobis in vita facta fuerint. Quomodo vero & Apostoli super duodecim sedibus sedebũt duodecim tribus Israel iudicantes, si nõ cognoscent quos iudicant? Quomodo vero & beatus Iob duplices filios recipiet, si non cognoscet eos in regno coelorum? Quoniam alios quidem heic recepit; alios vero iu futuro saeculo se recepturũ

τοὺς παῖδας ἀπολήψεται, εἴπερ οὐ γνωρίσει αὐτοὺς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν; ἐπειδὴ τοὺς μὲν ἐνταῦθα ἀπείληφε· τοὺς δὲ ἐπήγγελτο ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι λήψεσθαι· οὐκ οὖν ἀδελφοὶ πιστεύοντες, πιστεύσομεν, ὅτι καὶ ἀναστησόμεθα καὶ γνωριοῦμεν ἡμᾶς ἐφ' οἷς ἐσμεν· ἀλλ' ἐν τοῖς τῆς ἀφθαρσίας κάλλεσι, καθὰ δὴ καὶ προείρηται. οἱ προπάτορες ἡμῶν ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως γὰρ ἀλλήλους ἐγνώριζον ἄφθαρτοι ὄντες, καὶ μετὰ τὴν παράβασιν φθορᾷ ὑποκείμενοι ὡσαύτως ἐγνώριζον· ὅθεν πιστευτέον ὅτι γνωρίσει ἀδελφὸς ἀδελφὸν, καὶ πατὴρ τέκνον, καὶ γυνὴ τὸν σύνευνον, καὶ φίλος τὸν φίλον· προσθείην δ' ἂν καὶ ἀσκητὴς

promissionem accepit. Non igitur, fratres, credentes credemus & nos resurrecturos, & nos cognituros in his in quibus sumus; sed in immortalitatis pulchritudinibus, quemadmodum & praedictum est. Primi enim nostri parentes in paradiso & ante transgressionem se ĩvicem cognoscebant quum corruptionis expertes essent; & post transgressionem corruptioni subiecti pariter se cognoscebant. Vnde credendum fratrem a fratre cognitum iri, & a patre filium, & maritum ab uxore, & ab amico amicum. Addiderim vero, & ascetes ascetem cognoscet, & confessor confessorem, & martyr eum qui

τὴς τὸν ἀσκητὴν, καὶ ὁμολογητὴς τὸν ὁμολογητήν· μάρτυρ τὸν σύναθλον, καὶ ἀπόστολον ὁ συναπόστολος, καὶ πάντες τοὺς πάντας, ἵνα ἡ πάντων κατοικία ἐν τῷ Θεῷ τῷ μετὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν δωρουμένῳ καὶ τὸ γνωρίζειν ἀλλήλους· ἀλλὰ καὶ διαθέμενος καθ' ὃν ἐξεδήμει καιρὸν ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ καὶ τάδε κατὰ λέξιν ἔλεγεν· ἐὰν ἐπιτύχω σωτηρίας ȣ σιγήσω δέεσθαι τοῦ κυρίου τολμηρῶς ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, προσδεχόμενος ἕνα καθ' ἕνα διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀναχωρήσεως θεωρεῖν, καὶ προσλαμβάνειν, καὶ προσασπάζεσθαι· πεποίθησιν γὰρ τοιαύτην ἔχω, ὅτι ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡς ἐνταῦθα διατηρήσει πάντας ἡμᾶς ἐν τῷ μέλ-

qui una certaverit, & Apostolum coapostolus, & universi universos, ut omnium habitatio in Deo sit, qui cum omnibus bonis etiam se invicem cognoscere largitur. Sed & disponens eo tempore, quo peregrinabatur divinus hic vir, & haec ad verbum dicebat: *Si salutem consequutus fuero non cessabo orare Dominum audacter pro omnibus vobis, expectans singulos propter secessionem a mundo spectare, & suscipere, & amplexari. Talem enim fiduciam habeo, quod eius bonitas eodem tẽpore ut heic servabit cunctos nos in futuro saeculo, qui eius praecepta servaverimus.* Quod vero cuncti cũctos cognoscemus & non

μέλλοντι αἰῶνι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τετηρηκότας· ὅτι δὲ οἱ πάντες τοὺς πάντας γνωριοῦμεν, καὶ οὐ δίκαιοι δικαίους μόνον καθά τινες οἴονται, καὶ ἐν τῇ πρὸς κυριακὸν ἐπίσκοπον ἐπιστολῇ αὐτοῦ ὁ χρυσορρήμων ἰωάννης σαφέστατα ἔδειξεν οὕτως εἰπών· εἰ δὲ καὶ ὧδε ἀλλήλους οὐ συντύχωμεν, ἀλλ᾽ ἐκεῖσε οὐδεὶς ὁ κωλύσων ἡμᾶς μετ᾽ ἀλλήλων διάγειν, καὶ ὀψόμεθα τοὺς ἐξορίσαντας ἡμᾶς, ὥσπερ ὁ λάζαρος τὸν πλούσιον, καὶ οἱ μάρτυρες τοὺς τυράννους· καὶ γὰρ ἕκαστος τότε μάρτυρ τὸν ἴδιον τύραννον ἐπιγνώσεται, καὶ ἕκαστος τύραννος τὸν ἴδιον μάρτυρα, ὃν ἐκόλασε· καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα· ἄκουσον τῆς σοφίας λεγούσης· τότε ἐν πολλῇ παρρησίᾳ στή-

non iusti iustos tantum, ut quidam putant, & in sua Epistola ad Cyriacum Episcopum aurea verba fundens *Ioannes* apertissime ostendit ita dicens. Si vero & heic invicem non convenimus, tamẽ ibi nemo prohibiturus nos inter nos invicem conversari, & videbimus eos qui nos in exsilium miserunt, ut Lazarus divitem, & martyres tyrannos. Etenim quilibet tunc martyr proprium tyrannum cognoscet, & quilibet tyrannus proprium martyrem, quem cruciavit. Nec mea verba sunt. Audi Sapientiam dicentem: *Tunc in magna libertate stabit iustus contra faciem eorum, qui eum tribulaverũt.* Pro-

pte-

ϛήσεται ὁ δίκαιος κατὰ πρόσωπον τῶν θλιψάντων αὐτόν· τούτου δὲ πάντως ἕνεκα καὶ τὴν κόλασιν τοῖς ἀσέβεσι, καὶ τὴν ἀνάπαυσιν τοῖς δικαίοις, ἐξεναντίας ἐποίησεν, ἵνα βλέπωσιν ἀλλήλους καὶ γνωρίζωσιν ὥσπερ ὁ λάζαρος τὸν πλούσιον, καὶ ὁ πλούσιος τὸν λάζαρον· συνεπιμαρτυρεῖ τούτοις καὶ ὁ διάλογος θεῖος γρηγόριος λέγων, ὅτι καὶ οἱ ἀγαθοὶ τοὺς πονηρούς, καὶ οἱ πονηροὶ τοὺς ἀγαθοὺς γνωρίσουσι τότε, ὦ πέτρε. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν οὐκ ἂν ἀπ᾽ ἀλλήλων ἐγνώσθησαν ὅτε ἀβραάμ, καὶ ὁ λάζαρος, καὶ ὁ πλούσιος· ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι γνωριοῦμεν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὓς οὐδέποτε εἴδομεν, ἰδόντες αὐτοὺς ἐκεῖσε, οὐ μόνον ἐκ τῆς παραβο-

pterea autem omnino & punitionem impiis, & requiem iustis, e regione fecit, ut videant se invicem & cognoscant, quemadmodum Lazarus divitem. Testimonium perhibet simul de his & Dialogus divinus Gregorius dicens: *& boni malos, & mali bonos cognoscent tunc, o Petre*. Nisi enim id esset haud utique ab invicem cogniti fuissent, & Abraham & Lazarus, & dives. Haec vero ita se habere, & nos vere cognituros, etiam eos, quos numquam vidimus, videntes eos ibi, non solum ex divitis & Lazari parabola comprehendimus, sed etiam ex ipso Domino Iesu Christo, & Serva-

te-

βολῆς τοῦ πλουσίου, καὶ τοῦ, Λαζάρου τοῦτο καταλαμβάνομεν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν· ἐν γὰρ αὐτῷ τῷ κατὰ λοῦκαν εὐαγγελίῳ καὶ τάδε πρός τινας οὐ καλῶς πολιτευομένους εὕρηται λέγων· ἀπέλθατε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργάται τῆς ἀδικίας· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· ὅταν ὄψεσθε τὸν ἀβραὰμ, τὸν ἰσαὰκ, τὸν ἰακὼβ, καὶ πάντας τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους ἔξω· πρόδηλον οὖν ὅτι κοινῶς ἅπαντας ἀλλήλους ἐκεῖσε γνωρίσωμεν, καὶ οὐκ ἁπλῶς οὕτω γνωρίσομεν, ἀλλὰ τρανότερόν τε καὶ καθαρότερον τῷ διορατικῷ πάντας τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ· καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ μέ-

γας

tore noſtro. In ipſo enim Evangelio ſecundum Lucam & haec ad quosdam non recte viventes dicere reperitur : *Recedite a me operarii iniquitatis; ibi erit fletus & ſtridor dentium; quando videbitis Abrahã, & Iſaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno coelorum, vos vero extra eiectos.* Exploratum igitur cunctos communiter invicem nos ibi cognituros ; & non ſimpliciter ita cognoſcemus, ſed manifeſtius & purius univerſos perſpicaci animae oculo. Et manifeſtũ ex iis quae magnus *Simeon Stylites* ſuae matri dicebat, quando ut ab ipſa videretur vi adigebatur: *Si tibi videtur, o Mater, mutuum intui-*

tum

γας σιμεὼν ὁ ϛυλίτης πρὸς τὴν αὐτῷ μητέρα ἔλεγε, ἡνίκα παρ' αὐτῆς ὀφθῆναι παρεβιάζετο, εἴ σοι δοκεῖ ὦ μῆτερ τὴν ἀλλήλων θέαν τῷ ἐκεῖθεν αἰῶνι ταμιευσόμεθα· καὶ εἴπερ εὐάρεϛος τῷ θεῷ ἡ πολιτεία ἡμῶν μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐκδημίαν ἐν ταύτῃ συνευφραινόμεθα· καὶ ὁ κορυφαῖος πέτρος ἀριδηλότερον ἔδειξε πρὸς τὸν τοῦ κλήμεντος πατέρα φαῦϛον ἔτι ἀφώτιϛον ὄντα, οὕτως εἰπών· σπεῦσόν σε ὁμόφρονα γενέσθαι γυναικὶ καὶ τέκνοις, ὅπως καὶ ἐνταῦθα ὁμοδίαιτης ἧς, κἀκεῖσε μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμὸν συνωνὲν εὐφροσύνῃ διάγῃς· ὅπως δὲ καὶ τινα τρόπον ἡ γυνὴ τῷ ἰδίῳ μέλλει ἀνδρὶ συνεῖναί τε καὶ συναγάλλε-

tum in alterum saeculũ reiiciamus, & si Deo placuerit conversatio nostra, postquam heinc discesserimus, una conlaetabimur. Et Princeps *Petrus* enucleatius ostendit Fausto Clementis patri, quum nondum esset illuminatus, ita dicens: *Propera eadem sentire cum uxore & filiis, ut & heic una vivas, & ibi post animae a corpore separationem una cum eis in laetitia vivas.* (1) Quomodo vero & quemadmodum uxor una cum proprio viro erit, & simul exsultabit, *aurea verba fundens Ioannes* demonstrabit tibi apertissime. Iuvencam enim quamdam in viduitate vitam acturam exhortans ut ani-

(1) Id ex pocryphis sumtum.

λεσθαι, ὁ χρυσοῤῥή-
μων ἰωάννης παριστᾷ
σοι σαφέστατα· νεωτέρᾳ
γάρ τινι χηρευσάσῃ
παραινῶν μὴ ἀθυμεῖν,
ἐπάγει καὶ τάδε· εἰ δὲ
καὶ πρόσωπον βούλει
πρὸς πρόσωπον εἴδειν
τὸν ἴδιον ἄνδρα· τοῦτο
γὰρ οἶδα ὅτι μάλιστα
ποθεῖς· διαφύλαξον
αὐτῷ τὴν εὐνὴν ἀνέπα-
φον ἀνδρὸς ἑτέρου, καὶ βί-
ον ἐπιδείξασθαι σπού-
δασον ἴσον ἐκείνῳ καὶ
πάντως εἰς τὸν αὐτὸν
ἀπελεύσει χῶρον αὐ-
τῷ, οὐχ ὡς συγγενὴς
ἐκείνου, ἀλλ' ὡς τὴν
αὐτὴν πάντως δεξαμέ-
νη πολιτείαν· εἰ γὰρ
τὸν λάζαρον ἀγνῶτα
ὄντα τῷ ἀβραὰμ, εἰς
τοὺς αὐτοὺς κόλπους αὐ-
τῷ ἤγαγε, καὶ πολ-
λοὺς ἀπ' ἀνατολῶν καὶ
δυσμῶν, ἀνακλιθῆναι
μετ' αὐτοῦ παρασκευ-
άζει τὸ τῆς πολιτείας
ἀπαράλλακτον, καί σε
με-

animum non despon-
deret & haec addu-
cit : *Si vero & facie
ad faciem vis propri-
um virum conspicere;
novi enim te id ma-
xime desiderare, ser-
va ipsi torum ab al-
tero viro intactum, &
vitam exhibere satage
ei aequalem, & omni-
no in eumdem ibis lo-
cum cum ipso, non ut
cognata illius, sed ut
ea quae eamdem pror-
sus vitam institueris.
Si enim Lazarum, i-
gnotus quum esset A-
brahamo, is in eosdem
sinus secum addu-
xit; multos etiam ab o-
riente & occidente, ut
cum ipso recumbant,
parat conversatio per
omnia similis; & te
cum honesto Thera-
sie resurrectionis locus
excipiet, si illa vita
ipsum exhibere volue-
ris. Ita & idem cum*
ipso

μετὰ τοῦ καλοῦ θηρασίου, ὁ τῆς ἀναςάσεως ἐκδέξεται τόπος, ἂν ἐκείνῳ τῷ βίῳ θέλῃς τὸν αὐτὸν ἐπιδέξασθαι· ὅπου καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ κατοικήσεις σκηνὴν, καὶ συναφθῆναι πάλιν αὐτῷ δυνηθεὶς εἰς τοὺς ἀθανάτους ἐκείνους αἰῶνας οὐ ταύτην τὴν τοῦ γάμου συνάφειαν, ἀλλ᾽ ἑτέραν πολλῷ βελτίονα. αὕτη μὲν γὰρ σωμάτων ἐςὶ συμπλοκὴ μόνον· τότε δὲ ψυχῆς ἐςι πρὸς ψυχὴν ἕνωσις ἀκριβεςέρα καὶ ἡδίων πολλῷ καὶ βελτίων. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει σιωπᾶν ἡμᾶς ἄμεινον ςέργειν τε τὰ γεγραμμένα καὶ μὴ τἀναντία φρονεῖν τοῖς ὑποφήταις τοῦ πνεύματος· ἵνα μὴ καὶ καθ᾽ ἡμῶν ὁ προφητικὸς ἐξενεχθείη λόγος ὁ λέγων. οὐαὶ οἱ παρ᾽ ἑαυτοῖς σοφοὶ, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιςήμονες.

ipso tabernaculum habitabis, & simul coniungi iterum poteris per immortalia illa saecula, non hac nuptiarum copula, sed alia multo meliori. Haec enim corporum tantum est complexus; tunc vero animae erit cum anima coniunctio exactior, & multo suavior ac praestantior. Si vero haec ita habent, satius est ut taceamus & diligamus quae scripta fuerunt, & non contraria sentiamus Prophetis Spiritus; ne forte & contra nos inferatur Propheticus sermo qui dicit: *Vae iis, qui sibi ipsis sunt sapientes, & coram se periti.*

Quum

Quum tam multa a *Michaele Glyca* de iis, quae ad generalem mortuorum resurrectionem pertinent, copiose ac luculente disserantur; opportunum forte videatur Dissertationem quamdam *De Carnis Resurrectione* a me adhuc adolescente, quum me in divina, & philosophica, re exercerem, elucubratam heic interserere. In ea enim multa tractantur, quae *Glycam* nostrum illustrare possunt, & cum hasce eius *Epistolas*, tum eas, quae praecedunt, & quae sequuturae sunt, non parum exornare, & exponere. Quid quod de Resurrectione dogma ex iis est, quod interdum ab iis, quos *Esprits forts* perverso nomine vulgus adpellat, reiicitur & irridetur; & huius rei ipse, quum Lutetiae versarer, testis fui. Quare forte non inutiliter haec a me olim disputata, nunc in publicam lucem proferantur.

Ignotum Ethnicis fere omnibus fuisse Resurrectionis sacramentum.

CAP. I.

Deus, qui perdit sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobat, abscondensque ab iis qui in propriae excellentiae fastum adsurgunt, mysteria parvulis divina revelat, maximum nostrae religionis sacramentum, atque ingens miserae huius mortalitatis solatium, resurrectionis futurae veritatem, Philosophorum Academias & Porticus, eorum superbiam merita adlidens punitione caelavit. Nam ipsis, ut ait Apostolus, in cogitationibus suis evanescentibus, obscuratum est cor insipiens; & dicentes se esse sapientes, stulti facti

sunt

ſunt ; quare tenebrae lucem illam veritatis, quae Deo illuſtrante humanis identidem mentibus intermicat, illuminatque omnem hominem, ſtipata magis atque magis caligine, non comprehenderunt. Nihil tam apud illos prope omnes inauditum, nulliſque conſuetarum diſputationum clamoribus celebratum, quam futurum tamdem ut, noviſſimis mundi temporibus cineribus cadaverum corruptorum in priſtinam humanae ſtructurae coagmentationem a ſua divinitus diſperſione collectis, animae iterum ſuis recens refectis, interpolatiſque, corporibus, mirabili ſimul, atque inſeparabili deinceps coniunctione copulentur. Quamobrem quum Apoſtolus Paulus Athenis lingua, ut arbitror, tonans, fulgurans, permiſcens Graeciam, (elogium ſane Pericli ab Euripide dedicatum, ſed divinae Pauli eloquentiae convenientius) veritatem hanc in celebri illo, & frequenti Areopagitarum Iudicum conventu conſtanter, adfirmateque, praedicaret ; tanta virorum illorum, qui in doctiſſima civitate prudentia ceteris, & eruditione praeſtabant, mentes rei novitate perculſit, ut quidam vaniſſima ſibi, veroque omnino abſimilia, narrari exiſtimantes divinum hominem profana irriſione contemnerent; quidam vero ſtatim novo dogmati ſe accomodare neſcientes, iterum illum audituri dimitterent, ut tradit *Lucas Act. Cap. XVII.* Et certe *Plinius Lib. VIII. Cap. LV.* hominum reſurrectionem inter puerilia deliramenta ac vanitates Democriti turpi a veritate lapſu collocare non dubitat. Hinc illa loquendi formula apud *Virg. Lib. X. Aeneid.*

——*In aeternam clauduntur lumina noctem.*

Ideo *Tertullianus Libro De Praeſcriptionibus* inquiebat: *Et ut carnis reſtitutio negetur, de una omnium Philoſophorum ſchola ſumitur.*

Qui-

Quibus rationibus ducti resurrectionem mortuorum veteres Ethnici inficiarentur.

CAP II.

Sed videamus quibus praecipue moti rationibus veteres Ethnicorum Philosophi vel nullam usquam de carnis resurrectione mentionem fecerint, vel ab aliis adsertam pro virili semper, praefracteque impugnaverint. Itaque quum plerique sententiae Platonis inhaererent, quem sapientiae verticem attigisse, atque ipsius Philosophiae magistrum, existimabant, corpora tamquam animarum carceres & sepulcra, quod idemtidem Plato in suis libris ut in *Cratylo*, *Gorgia*, *Phaedone* insinuat, considerabant, quibus illae pressae miserabiliter gravarentur. *Noxia* enim; ut Platonicus *Maro* canit;

——— ——— ——— ———corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra;
Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque, nec auras
Respiciunt clausae tenebris, et carcere caeco;

ita ut animarum in corpora descensus earumdem mors a Platonicis dictus sit, ut apud *Macrobium I. in Som. Scip. C. II.* videre est. Quid quod saepius, iuxta eorumdem placita, animae iterum corporibus implicantur humanis, ut poenas ibi ante actae vitae delictorum purgatorias expendant, quemadmodum *Ficinus* noster *Argumento in IX. de Republ.* dissertat? Adeoque rationi & probabilitati consentaneum arbitrati sunt credere animam corporis prorsus angustias exhorrere, terrenaeque concretionis consortium vel dirae cupiditatis poenitudine tactam, vel miserae, lamentabilisque, necessitatis odio compulsam, studiose indesinenterque refugere. Quare *Porphy-*

phyrius in iis libris, quos *De Regressu animae* scripsit, crebro praecipit *omne corpus esse fugiendum, ut anima possit beata permanere cum Deo*, quod tradit *Augustinus De Civit Dei l. 10. c. 29. 30. & l. 22. c. 26.* Nosque ideo Christianae religionis mysteriis initiatos huiuscemodi philosophi non verentur irridere, *quod dicimus animae a corpore separationem inter poenas eius esse deputandam, quia videlicet eius perfectam beatitudinem tunc illi fieri existimant, quum omni prorsus corpore exsuta, ad Deum simplex, & sola, & quodammodo nuda, redierit*, id quod apud eumdem Hipponensem Theologum laudati operis *Lib. XIII. Cap. XVI.* videre est. Verum enim vero apud nos sacrorum oraculorum auctoritate subnixos exploratissimum est, atque inconcussum, duram mortis in homines, immortales alioquin futuros, necessitatem, ex primorum parentum inobedientia, propagata in posteros inexcusabilis sceleris punitione, derivatam. *Sapientiae II. Ad Roman. V.* Sed & *Aristoteles De Anima* hac in re a memoratis Philosophis discrepare non videtur; inquit enim: *Laboriosum autem est commistum esse corpori, non potens absolvi, & praeterea fugiendum: siquidem melius est intellectui non cum corpore esse, quemadmodum et consuetum est dici, et multis placet.* Quapropter praeclarus poeta *Lucanus*, & universae philosophiae consultissimus, *Libro Pharsaliae VI.* animam magicis excantationibus ab inferis evocatam fingit corpus iterum repetere invitam & reluctantem, *Invisaque claustra timentem Carceris antiqui.* Verum ultra inanis sapientiae, quae stultitia est apud Deum, quaeque est secundum traditionem hominum, secundun elementa mundi, & non secundum Christum,

ſtum, progredientibus argumentis, homines faſtu turgidi, & quorum ſuperbia ſemper adſcendit, Chriſtianum de reſurrectione dogma novis ſtrophiis cavillationibuſque improbe calumniantur. Obiiciunt igitur terrena corpora corruptionis expertia fieri aeternaque non poſſe, quibus animae copulatae iuxta noſtrorum placita perpetuo aevo fruantur, *ſed terrae, inquiunt, terra reddenda eſt, unde animalium terreſtria ſumta ſunt corpora; ex quo ſit inquiunt, ut ea ſit neceſſe diſſolvi, et emori, et eo modo terrae ſtabili ac ſempiternae, unde fuerant ſumta, reſtitui*, quae ſunt verba *Auguſtini Lib. XIII. De Civit. Dei Cap. XVII.* Et certe *Lucretius* ita cecinit:

Cedit item retro de terra quod fuit ante
In terram.

Lucanus autem *Lib. VII.*

————————*capit omnia tellus*
Quae genuit.

Videmus enim quaecumque nata ſunt, & ex elementorum miſtione generata, in ſua tamdem principia reſolvi, nec perpetuo permanere, ſed corruptione, & generatione alternantibus, identidem interire, & novas formas adſumere. Eleganter *Ovidius Lib. XV. Metamorphoſeon.*

Non ſpecies ſua cuique manet, rerumque novatrix
Ex aliis alias reparat natura figuras,
Nec perit in tanto quidquam (mihi credite) mundo;
Sed variat faciemque novat, naſcique vocatur,
Incipere eſſe aliud, quam quod fuit ante, morique,
Deſinere illud idem, quum ſint huc forſitan illa,
Haec translata illuc.

Ad-

Addunt sempiternum nihil esse posse, quod originis habuerit initium, hancque receptam philosophorum omnium suffragiis esse sententiam. Sed & si incorruptibilia, & aeterna, terrena corpora fieri possent, nihilo tamen minus, inquiunt, gravi densae concretionis pondere pressa naturaliter in terrae ima subsiderent, nec contra leges, elementorumque momenta, sublime ferri, & in liquidis aethereisque caeli plagis consistere, valerent, quae obiectio refertur ab *Augustino Lib. XIII. De Civ. Dei Cap. XVIII. et Lib. XXII. Cap. XI*. Quare Plutarchus in Romulo, *Non sunt*, inquit, *bonorum corpora contra legem naturae una cum animo in caelo collocanda*; censetque ideo in caelo locare terram stultum esse. At hic non consistit acutorum (si Deo placet) hominum in Christianae fidei mysteria cavillatio; ultra procurrit, atque irrito conatu ita illa nititur pertinaciter impugnare, *scrupolosissime quaerere, et fidem qua credimus resurrecturam carnem* (sunt Augustini verba *Lib. XXII. Cap. XII. De civitate Dei*, de cuius sapientiae abundantia tenuitatem nostram locupletamus) *ita quaerendo assolent irridere: utrum foetus abortivi resurgant, & quoniam Dominus ait: Amen dico vobis capillus capitis vestri non peribit, utrum statura & robur aequalia futura sint omnibus, an diversae corporum quantitates. Si enim aequalitas erit corporum, unde habebunt, quod hic non habuerunt in mole corporis illi abortivi; resurgent & ipsi, aut si non resurgent, quia nec nati sunt, sed effusi. Eamdem quaestionem de parvulis versant, unde illis mensura corporis, quam nunc defuisse videmus, accedat, quum in hac aetate moriuntur. Neque enim dicturi sumus eos non resurrecturos, qui non solum resurrectionis capaces sunt,*

verum etiam regenerationis. Deinde interrogant quemadmodum ipsa aequalitas habitura sit. Si enim tam magni, & tam longi erunt omnes, quantum fuerunt, quicumque hic fuerunt maximi, atque longissimi, non solum de parvulis, sed & de pluribus magnis quaerunt, unde illis accessurum sit, quod hic defuit, si hoc quisque recipiet, quod hic habuit. Si autem quod ait Apostolus, occursuros nos omnes in mensura aetatis plenitudinis Christi; & illud alterum, quos praedestinavit conformes fieri imaginis filii sui: sic intelligendum est, ut statura & modus corporis Christi omnium, qui in regno eius erunt, humanorum corporum sit futurus, multis erit, inquiunt, de magnitudine & longitudine corporis detrahendum. Et ubi iam erit, capillus capitis vestri non peribit, si de ipsa corporis quantitate tam multa peribit? Quamvis & de ipsis capillis possit inquiri, utrum redeat quidquid tondentibus decidit. Quod si rediturum est, quis non exhorreat illam deformitatem? nam hoc & de unguibus videtur necessario sequuturum, ut redeat tam multum, quod corporis curatura desecuit. Et ubi erit decus quod certe maius, quam in ista esse corruptione potuit, in illa iam immortalitate debebit? Si autem non redibit, ergo peribit: quomodo igitur, inquiunt, capillus capitis vestri non peribit? De macie quoque vel pinguedine similiter disputant, nam si aequales omnes erunt, non utique alii macri, alii pingues erunt. Accedet ergo aliis aliquid, aliis minuetur. Ac per hoc non quod erat recipiendum, sed alicubi addendum est, quod non fuit, & alicubi perdendum, quod fuit. De ipsis etiam corruptionibus & dilapsionibus corporum mortuorum, quum aliud vertatur in pulverem, in auras aliud exhaletur, sive quos bestiae, sive quos ignis, absumat, naufragio,

vel

vel quibascumque aquis ita quidam pereant, ut eorum carnes in humorem putredo dissolvat, non mediocriter permoventur: atque omnia ista recolligi in carnem, & redintegrari posse non credunt. Consectantur etiam quasdam faeditates & vitia sive accidant sive nascantur, ubi & monstruosos partus cum horrore atque irrisione commemorant, & requirunt quae nam cuiusque deformitatis resurrectio sit futura. Si enim nihil tale redire in corpus hominis dixerimus, responsionem nostram de locis vulnerum cum quibus Dominum Christum resurrexisse praedicamus, se confutaturos esse praesumunt. Sed inter haec omnia quaestio illa difficillima proponitur, in cuius carnem reditura sit caro, qua corpus alterius vescentis humana viscera fame compellente nutritur. In carnem quippe conversa est eius, qui talibus vixit alimentis, & ea, quae macies ostenderat, detrimenta supplevit. Verum hoc illi redeat homini, cuius caro prius fuit, an illi potius cuius postea facta est? Ad hoc percontantur ut fidem resurrectionis illudant, ac sic animae humanae aut alternantes, sicut Plato, veras infelicitates, falsasque promittant beatitudines: aut post multas itidem per diversa corpora revolutiones, aliquando tamen eas, sicut Porphyrius, finire miserias, ad eas numquam redire fateantur, non omnes corpus habendo immortale, sed corpus omne fugiendo. Et huiusmodi potissimum sophismatis adversus resurrectionis veritatem Ethnici philosophi insurgunt, nec ad illam amplexandam induci potuerunt; quamquam & nonnulla minime inficiarentur, quae vel eam apertissime comprobarent, vel adiuvarent vehementer.

Tantum lucis quoque adfulsisse Gentilibus, ut resurrectionem mortuorum alique modo admittere non dubitarent; & faterentur quaedam, quae hanc veritatem quammaxime adstruunt.

CAP. III.

Non adeo tamen caecutierunt Ethnici, nec in tanta noctis obscuritate versati sunt, ut nullus intermicantis luminis fulgor hac in re mentibus quorumdam adfulserit. Nam & nonnulla scriptis demandarunt, quae eos omnino ab hac resurrectionis credulitate non abhorruisse persuadent, quaeque facile ad nobis adsentiendum viam ipsis praestruere, latumque agere limen valent. Et ut fabulas poetarum praeteream, nam, ut *Claudianus de Bello Getico* canit,

Creditur Herculeis lucem renovasse lacertis
Femina dilecti fatis impensa mariti.
Et puerum spretae laniatum fraude novercae
Non sine Circaeis Latonia reddidit herbis.
Cretaque, si verax narratur fabula, vidit
Minoum rupto puerum prodire sepulcro;
Quem senior vates avium clamore repertum
Gramine restituit: mirae nam munere sortis
Dulcia mella necem, vitam dedit horridus anguis.

Et quod quidem de Glauco hic dicitur, ita narratur a Palaephato περὶ ἀπίστων Cap. XXVII. περὶ ἑτέρου γλαύκου τοῦ μίνωος, καὶ οὗτος ὁ μῦθος παγγέλοιος, ὡς δὲ τοῦ γλαύκου ἀποθανόντος ἐν τῷ τύμβῳ κατώρυξε τὸν τοῦ κοιράνου πολύειδον, ὃς ἦν ἐκ τοῦ

ἄρ

ἄργους, ὃς ἴδων δράκοντα ἑτέρῳ δράκοντι πόαν ἐπιθέντα τεθνεῶτι, καὶ ἀναστήσαντα αὐτὸν, καὶ οὗτος τὸ αὐτὸ ποιήσας εἰς τὸν γλαῦκον, ἀνέστησεν. In eorum quoque historiis memoriae proditum est quosdam homines revixisse, in luminis oras revocatos. Acilium Auiolam narrat *Valerius Maximus*, quum aliquandiu humi mortuus creditus iacuisset, elatum, postquam ignis corpus eius corripuit, vivere se proclamasse. Lucio quoque Lamiae praetorio viro aeque vocem fuisse super rogum. Verum forte hi mortui quidem sunt habiti, revera autem adhuc vivebant, sed morbi vi in eam sensuum alienationem inciderant, ut vita functi crederentur. Non dissimilia de Aristea quodam Proconnesio, & de Alcmena, refert *Plutarchus* in *Romulo*. Aristeam scilicet in fullonis taberna vitam finisse, corpusque eius, quum necessarii adessent ad id auferendum, ex conspectu raptum: ac quosdam, qui modo peregre veniebant, adfirmasse Aristeae se occurrisse Crotonem tendenti. Alcmenae vero corpus, quum efferretur, ex oculis subductum, & lapidem in lecto fuisse inventum. Sed haec minus mirabilia facit id, quod de Hero Pamphilio *Lib. X De Republica* narrat *Plato*: illum quippe scribit inter eos, qui in acie ceciderant, decem diebus iacuisse, biduoque postquam inde sublatus esset, impositum rogo revixisse, ac mira quaedam tempore mortis visa narrasse. Quam quidem de Hero narrationem, historiam, non fabulam, vult esse *Iustinus* Platonicus, martyrque Christianus, quod *Marsilius Ficinus* refellere non est ausus. *Aurelius Augustinus* si minus historiam censet, sed cum Marco Tullio Platonis lusum existimat, certe tamen fabulamento illo resurrectionis veritatem Numen illud philosophorum

rere voluisse non improbat, & aliud ex Labeone reviviscentium hominum exemplum adducit: *Nonnulli nostrum*, inquit, *propter quoddam praeclarissimum loquendi genus, & propter nonnulla quae veraciter sensit, amantes Platonem dicunt eum aliquid simile nobis etiam de mortuorum resurrectione sensisse. Quod quidem sic tangit in libris de Republica Tullius, ut eum lusisse potius, quam, quod id verum esset, adfirmando dicere voluisse. Inducit hominem revixisse, & narrasse quaedam, quae Platonicis disputationibus congruebant. Labeo etiam duos dicit uno die fuisse defunctos, & occurrisse invicem in quodam compito. Deinde ad corpora sua iussos fuisse remeare & constituisse inter se amicos se esse victuros: atque ita esse factum donec postea morerentur.* Sed superius laudatus *Plutarchus Lib. I. de Anima* apud *Eusebium Lib XI.* *προπαρασκ.* memoriae prodidit, Enarchum suum *σύγχρονον* aegrotum tamquam mortuum a medicis relictum fuisse; & brevi tempore in se ipsum postea reductum, dixisse se vere mortuum fuisse, & in corpus iterum restitutum, nec ea aegrotatione moriturum; reprehensosque vehementer a Domino suo eos spiritus, qui animam eius duxerunt; ad Nicandam enim missos, non ad illum fuisse. Nicandas autem coriarius erat, & in palaestris non ignobilis, qui eo tempore, quo Enarchus revixit, in maximas incidit febres, ac repente mortuus est. Nescio an huc faciat, quod *Plutarchus* idem *Lib. An seni gerenda sit resp. & Diogenes Laertius in Epimenide* tradunt, Epimenidem Cretensem videlicet, adolescentem dormitum ivisse, & in senectute a somno fuisse excitatum, quum perpetuos annos quinquaginta septem alto sopore victus stertisset, ut *Laertius* quidem & *Plinius Lib. VII. Cap. LII.* habent; nam *Plutarchus*, & *Varro*

Lib.

Lib. VII. De lingua Latina, quinquaginta tantum annos scribunt; *Tertullianus De Anima* quinquaginta prope annos; *Pausanias* vero in *Atticis*, quadraginta. Quod si Auctor Appendicis Proverbiorum Graecorum, septem tantum, *Suidas* autem sex, produnt; apud eos numeros corruptos esse prudenter *Schottus*, & *Menagius*, animadvertunt. Immo *Hesychius*, & *Suidas*, non tantum dormivisse tradunt, sed animam eius a corpore pro lubitu secessisse eo tempore, & ad corpus quoties vellet rediisse, quod de Aristea Proconnesio, cuius superius meminimus, ex *Plutarcho*, scribunt *Herodotus Lib. IV. Apollonius in Histor. Mirab. cap. II. Plinius Lib. VII. Cap. III. Maximus Tyrius Dissert. XXII. & XXIII. Origenes contra Celsum Lib. I. Hesychius Milesius*, aliique. *Tertullianus* vero *Libro de Anima* Hermotimum Clazomenium memorat, qui anima in somno carebat, quasi per occasionem vacaturi nominis proficiscente de corpore. Quid dicam quod & Endymion semper dormiisse fertur? Idemque de Claudio Ptolemaeo perhibetur? Cuius rei allegoricas rationes *Olympiodorus* in *Commentariis in Phaedonem Platonis* adfert. Quae quidem mortuorum resurrectiones quum in gentilium libris descriptae reperiantur, iam non video cur divina virtute fieri posse negent, ut ii, qui defuncta vita corpora iterum adsumere potuerunt, ut tamen rursum postea morerentur, eadem corpora recipiant, ita ut deinceps sint omni moriendi necessitate soluti. Sed quas obiiciunt difficultates infra singillatim, Deo favente, diluemus. Repetamus modo veterum dicta sapientum, quibus utcumque de mortuorum resurrectione loqui videntur, eorumdemque sententias recenseamus, quibus ad tanti sacramenti veritatem aliqualiter

liter adpropinquarunt. Transferenda sunt igitur quaedam ex *Marsilii Ficini Commentariis* in Librum *De Divinis Nominibus*, Dionysio Areopagitae falso tributum, quae proposito nostro maxime conducunt. *Resurrectionem*, inquit, *corporum humanorum divina potestate futuram Plato in Regno describit, quam olim Zoroaster adseruit. Itaque legimus in Magorum carminibus, quod omnes usurpavere Platonici, animam nostram praeter terrenum corpus, habere caeleste, quo quasi curru quodam reversa sit in caelum. Iste animas Deo deditas, terrenum quoque corpus terrae tandem non relicturas, sed cum caelesti suo corpore, id quoque coelo corpus reddituras illuminandum. Quibus in verbis, & resurrectio corporum, & beatorum splendor, adseritur.* Et quidem *Ficini* verba in mentem revocant, quod *Diogenes Laertius* in *Prooemio* memoriae prodidit ex Theopompi Philippicorum VIII. & Eudemi Rhodii adsertione, Magis scilicet revicturos homines, & futuros immortales, adcreditum. Quod si eorum credulitas ab Aegyptiorum persuasione non differebat, eadem quoque corpora resumturos arbitrabantur; nam *Herodotus Lib. II. Cap. CXXIII.* scribit Aegyptios resurrectionem credidisse, eaque propter tantum studii & diligentiae in cadaveribus adservandis conlocasse. Ab his, ut videtur, suam doctrinam hausit Democritus, de quo ita *Plinius Lib. VII. Cap. LV. Similis & de adservandis corporibus hominum, ac reviviscendi promissa a Democrito vanitas, qui non revixit ipse.* Nec de dissimili opinione loqui videtur *Aurelius Augustinus LXXII de Civ. Cap.* 28. ubi ex Varrone quorundam refert Genethliacorum de mortuorum resurrectione sententiam; cuius verba sunt: *Mirabilius autem quoddam Mar-*

cus

cus Varro ponit in libris, quos conscripsit de gente populi Romani, cuius putavi verba ipsa ponenda: Genetbliaci quidam scripserunt, inquit, esse in renascentibus hominibus, quam adpellant palingenesiam Graeci: hanc scripserunt confici in annis numero quadringentis quadraginta: ut idem corpus & eadem anima, quae fuerant coniuncta in homine aliquando, eadem rursus redeant in coniunctionem. AEneas Platonicus in *Theophrasto*, *Porro*, inquit, *Zoroastes fore aliquando tempus, in quo mortuorum omnium futura sit resurrectio, praedicit. Chrysippus* apud *Lactantium De div. praem. cap.* 23. adfirmat postquam vitam finierimus, certis temporum vertiginibus revolutis, in hunc statum, in quo nunc sumus, restitutum iri. Et Seneca *Epist.* 36. *Desinunt ista*, inquit, *non pereunt; etiam mors quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam non eripit. Veniet iterum, qui nos in luce reponet, dies; aequo animo debet rediturus exire; observa orbem rerum in se remeantium. AEstas abiit, sed alter illam annus adducit; hiems occidit, referent illam sui menses; solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget.* Scio non defuturos, qui respondeant de mirabili anni magni revolutione, rerumque omnium ad eumdem statum, exacta illa saeculorum intercapedine, reversione memoratos supra philosophos intelligere; circuitus enim nonnulli temporum induxerunt, *quibus eadem semper fuissent renovata atque repetita in rerum natura, atque ita deinceps fore sine cessatione* adseverarunt *volumina venientium praetereuntiumque saeculorum, sive in mundo permanente isti circuitus fierent, sive certis intervallis oriens & occidens mundus eadem semper quasi nova, quae transacta, & ventura sunt, exhiberet,*

quae

quae sunt verba *Augustini Lib. XII. De Civit. Dei Cap. XIII.* De quo tamen quoniam alibi tractatu egimus latiori, non libet modo huiusmodi rei plusculis immorari. Sed elicere hinc contra adversarios iuvat argumentum hac potissimum ratione conceptum: Si apud vos non tantum vero non est absimile, sed etiam valde probabile, *sic eadem temporum temporaliumque rerum volumina repeti, ut verbi gratia, sicut in isto saeculo Plato philosophus in urbe Atheniensi, & in ea schola, quae Academia dicta est, discipulos docuit, ita per innumerabilia retro saecula multum prolixis quidem intervallis, sed tamen certis, & idem Plato, & eadem civitas, eademque schola, iidemque discipuli, repetiti, & per innumerabilia deinde saecula repetendi sint*, ut memoratus *ὁ πάνυ* inquit: quae nam tanta vobis oboritur difficultas, qui toties homines eosdem per longa quidem sed certa temporum intervalla in lucem vitamque redituros esse praedicatis, ut a credendo semel homines divina virtute, ubi tempus a Deo praedestinatum advenerit, a mortuis omnes excitatum iri tanto vos stupore deterreat? Credite, credite quod minus est, minoribusque obnoxium difficultatibus, & quod est creditu absurdius, vanissimam scilicet saeculorum eorumdem infinities repetitam iterationem, facili negotio falsitatis revincemus. Vestra quoque mirabilis sapientia haustam ex Pythagorae dictis, Platonisque auctoritate, animarum tam in humana, quam in ferina, corpora migrationem tenacius amplectitur, mordicusque defendit anilia passim fabulamenta venditans. Quamquam si Pythagorae placita, & quae Plato plerisque in locis adseruit, emendare libet, ut recte id se habere multis est visum, quos puduit sequi prae-

cepto-

ceptorem, qui tam vana atque portentosa docuisset, & μετεμψύχωσιν in bruta allegorice exponere, ut certe *Porphyrius*, aliique Platonicorum, quod *Augustinus Lib. X. De Civit. Dei Cap. XXX.* ait, exposuerunt; iam vestra deliramenta quidem ridemus, ob insipientiae tamen vobis detrimenta gratulamur, dum in humana tantum corpora humanas animas redire arbitramini sive in hoc orbe, sive in alio, nam, ut *Lucanus* ait, *regit idem spiritus artus Orbe alio*. Id quod passim docet *Plato*, & in *Phaedone* praesertim: *Est certe*, inquiens, *o Cebes*, *maxime omnium ita ut mihi videtur*; *ex mortuis reviviscentes homines fiunt*. Quae quidem hominum in tenebris densaque caligine agentium somnia, invalidi adversus eos argumenti telum invertens, ita irridet *Augustinus Lib. X. De Civit. Dei Cap. XXX. In hominum sane non sua, quae dimiserant, sed alia corpora redire humanas animas arbitratus est* (Porphyrius) *Puduit scilicet illud credere; ne mater fortasse filium in mulam revoluta vectaret, & non puduit hoc credere, ne revoluta mater in puellam filio forsitan nuberet. Quanto creditur honestius, quod sancti & veraces Angeli docuerunt, quod prophetae Dei spiritu acti loquuti sunt: quod ipsi venturum Salvatorem praemissi nuntii praedixerunt: quod missi Apostoli, qui orbem terrarum Evangelio repleverunt: quanto inquam honestius creditur, reverti semel animas ad corpora propria, quam reverti toties ad diversa?* Mirum enim, quod animae tam dira cupidine teneantur in aliena & diversa corpora revertendi, in suum vero, cuius consortio per longum temporis intervallum laetatae sunt, & quod peculiari amore dilexerunt, nullo unquam remeandi desiderio memores capiantur. Regerant forsan putrefactum iam esse,

ſe, atque diſſolutum. Cur igitur contendunt iterum ad tarda reverti corpora? quae lucis miſeris tam dira cupido? quumque ea non ſint niſi ipſarum ſepulcra, & carceres, cur non corporibus ſolutae manent? Forſan, quia ita Dei lege & fato decretum eſt? Et cur Dei lege & fato conſtitutum quoque non ſit, ut exacta certa ſaeculorum & temporum ſerie, corpora iterum prima reformentur, rurſumque antiquis compagibus in priſtinam faciem habitumque coagmententur, in quae dulcedine quadam captae, & veteris neceſſitudinis conſortiique recordatione geſtientes, tamquam in patria conſuetaque domicilia ex longa peregrinatione animae revertantur? Hactenus quid Plato contulerit ad reſurrectionis veritatem adſtruendam inſpeximus. Videamus modo quid ad veram reſurrectionis fidem vel Plato, vel Porphyrius, vel Varro, conferre potuerint, ſi opiniones eorum in unam ſententiam conveniſſent, quod totum divino *Auguſtini* ingenio acceptum ferimus ita *Libro XXII. De Civitate Dei Cap. XXVI. & ſequentibus* diſſerentis: *Plato dixit ſine corporibus animas in aeternum eſſe non poſſe. Ideo enim dixit etiam ſapientium animas poſt quamlibet longum tempus tamen ad corpora redituras. Porphyrius autem dixit animam purgatiſſimam quum redierit ad patrem, ad haec mala mundi nunquam eſſe redituram.* Marcus Varro ex Genethliacorum quorundam ſententia, ut ſupra retulimus, ſcriptum reliquit *confici in annis numero quadringentis quadraginta, ut idem corpus & eadem anima, quae fuerant coniuncta in homine aliquando, eadem rurſus redeant in coniunctionem.* Qui tres quidem Scriptores eximii id conferunt ad reſurrectionem mortuorum adſtruendam, quod colligit idem *Auguſtinus* inquiens

Qua-

Quapropter Plato & Porphyrius, vel potius quicumque illos diligunt, & adhuc vivunt, si nobis consentiunt, etiam sanctas animas ad corpora redituras, sicut ait Plato, nec tamen ad mala ulla redituras, sicut ait Porphyrius, ut ex his fiat consequens quod fides praedicat Christiana, talia corpora recepturas, in quibus sine ullo malo in aeternum feliciter vivant: adsumant etiam hoc de Varrone, ut ad eadem corpora redeant, in quibus antea fuerunt, & apud eos tota quaestio de carnis resurrectione solvetur. Sed quae de Metempsychosi Pythagoras, & Plato, Aegyptii, aliique, passim docuerunt, non parum fidem resurrectionis adstruant; nam resurrectionis quaedam species est, quod & ipse *Tertullianus*, qui multis Platonem *Libro De Anima* impugnat quod ex mortuis vivos fieri dixit, tamen *Lib. De Resurrectione Carnis* fateri coactus est illis verbis: *Ita saeculum resurrectionem mortuorum, nec quum errat, ignorat.* Quod & *Lactantius Lib. VII, Cap. XXIII.* animadvertit. Quare etsi verum esset, quod *Ioannes Clericus* in *Notis ad Philosophiam Orientalem Th. Stanleii* subspicatur, ubi apud antiquos placitum de resurrectione, & reviviscentia, mortuorum occurrit, id semper διὰ μετεμψυχώσεως fieri intelligendum esse; tamen & istuc ipsum non parum dogmati Christiano adstipulari deprehenderetur, quod & *Th. Burnetus* admittere videtur *Lib. De Statu Mortuorum Cap. VIII.*

Qui-

Quinam ex iis, qui in Ebraeorum vel Christianorum Ecclesia vixerunt, resurrectionem mortuorum impie inficiati sunt.

CAP. IV.

Non tamen defuerunt inter illos etiam, quibus verae religionis, & sacrarum literarum, lumen adfulsit, qui recedentes a Deo, & plus sapere praesumentes quam oportet sapere, certissimum resurrectionis dogma, & expresse & definite divinorum oraculorum auctoritate comprobatum, impie non minus quam impudenter inficiarentur. Sadducaei enim, qui inter Ebraeos novam sectam instituerant, mortuorum resurrectionem apertissime denegabant, ut scribit *Lucas* 20. 27. & *Matthaeus* 22. 23. in quo errore cum iisdem Samaritani conveniebant. Simon Magus idem nostrae religionis sacramentum impugnavit, ut apud *Tillemontium Tom. I. & Berninium Hist. haeres. saec.* 1. *c.* 1. videre est. Hymenaeus, & Philetus, vivo adhuc Apostolo Paulo, impie adserebant ubi de resurrectione in scripturis Sacris ageretur, non de corporea, sed de spiritali, qua a morte peccati ad vitam innocentem resurgitur, accipiendum esse, quod a *Paulo I. Tim. Cap. I.* traditur. Nicolaitae quoque, & Gnostici, Cerinthianorumque nonnulli; spurcissimus etiam Carpocrates eumdem cum Simone profano ore evomuit errorem; necnon Basilides eadem blasphemasse perhibetur, qui a *Nat. Alexandro Histor. Eccles. Saecul. I. Dissertat. XXVI.* egregie ac luculente confutatur, & cum eo alii omnes haeretici. Sed & haeresiarcha Saturninus eodem saeculo idem haereseos virus effudit, sicut

&

& Valentinus, exitialis insaniae homines; & Cerdo, & Marcion; item Apelles, Marcosiani, Ascondryti, & Archontici, haeretici Valentini sectae sequaces; Bardesanes, Cainistae, mortalium omnes perditissimi, qui vanissima deliramenta, fabulasque commenti orthodoxae fidei unitatem primis Ecclesiae seculis scindere sunt audacter, at incassum, adgressi; quae quidem omnia late exsequitur *Berninius Histor. Haeres. Saecul. II. Cap. II. V. VI.* & *Tillemontius Tom. II. Memorabil. Eccles.* Basilius auctor sectae Bogimilorum haereticorum saeculo XII. non aliam esse resurrectionem docebat, nisi poenitentiam, & vitam Evangelicam. *Bern. Hist. Haeres. Sec. XII. Cap. I.* Albigenses quoque Haeretici carnis resurrectionem fabulam esse dicebant. *Bern. Ibid. Cap. X.* Almericus haeresiarcha pariter negabat corporum resurrectionem. *Id. Saec. XIII. Cap. I.* Non defuerunt quoque apud Armenos, qui resurrectionem mortuorum negarent, ut constat ex *Benedicti XII. Epist. Dogm. num.* 108. Saeculo autem XVI. Petri Richerii, Carmelitae apostatae & haeretici, sequacium quidam carnis resurrectionem fore inficiati sunt, id quod *H. Spondanus* ad annum MDLV. & *Baelus* in *Diction.* voce *Petrus Richerius*, memoriae prodiderunt. Sed et eos in hunc censum referri posse crediderim, qui somnia Pythagorae, & Empedoclis, amplexi sunt, & μετεμψυχώσεις καὶ μετενσωματώσεις, καὶ παλιγγενεσίας inter Ecclesiae dogmata, Evangelicam doctrinam corrumpentes, reponere studuerunt. Et quidem Gnostici, Basilides, Carpocratiani, Valentiniani, Marcionitae, metempsychosin omnes invexerunt, ut apud *Philastrium*, *Origenem in Epis. ad Roman. Irenaeum*, *Tertullianum De Anima*, *Epi-*

phanium XLII. 12. videre est; & hi omnes, ut statim vidimus, carnis etiam resurrectionem negabant. Idem forte credendum de Christianis quibusdam Malabaris, quos Sancti Thomae vocant; nam ex Ethnicorum consuetudine metempsychoseos doctrinam acceperant, ut ex *Diamperanae Synodi Sessione III. Decreto IV.* compertum habemus. Nil aliud opinari licet de Manichaeo seu Manete, eiusque sectatoribus, qui *μετενσωμάτωσιν* Empedocleam passim docuerunt, ut ex *Actis Marcelli* intelligitur, & *Socrates* etiam *Lib. I. Cap. XXII.* confirmat. Quare mirari subit, quod Petrus quidam, Bogomilorum caput, qui Manichaeorum traduces erat, quum se ex Iudicum sententia iam lapidandum videret, suis discipulis dixerit, se die tertia a mortuis suscitatum iri. Quare illi lapidum, quibus is obrutus fuerat, congeriem servantes tertia die daemonem sub lupi imagine inde exire mirati sunt; unde Graeci hunc Petrum, Lyco-petron adpellaverunt, quod quidem *Euthymius Zigabenus* memoriae prodidit. Sed Criticus *Beausobrius Part. II. Histor. Manich. Lib. I. Cap. II.* fabulosam hanc narrationem iure censet; quare eam non admodum moror. Quum autem Manichaeus, eiusque sequaces, Docetae fuerint, hic generatim animadvertendum, Docetas omnes, qui Christum esse verum hominem negaverunt, & tantum hominis imaginem & inanem speciem praesetulisse docuerunt, unde & Δοκηταὶ dicti sunt, etiam eius resurrectionem inficiatos esse; adeoque hominum resurrectionem pariter aliquando fore non credidisse. Quicumque enim Christi resurrectionem non admiserunt, etiam ceterorum hominum restitutionem reiecerunt, quod recte observat laudatus *Beausobrius* eodem Libro *Cap. IV.* §. 7. Docetarum

ca-

caput fuit Simon, si *Theodoreto Prooem. Dialog. I.* credimus, quem sequuti sunt Cerdon, & Marcion, & Leucius, & Iulius Cassianus. Et certe Docetae antiquissimi sunt, eosque indicat *Ioannes* Apostolus *Epist. I. Cap. IV.* Sed heic sese obfert difficultas ex *Photio*, qui scribit Leucium resurrectionem quorumdam animalium, non secus ac hominum, docuisse. Sed eruditus *Beausobrius* non dubitat quin Photius hac in re falsus sit, ex vocis *resurrectio* ambiguo sensu apud Manichaeos aeque ac apud Marcionitas. Nam, ut *Epiphanius* tradit, Marcion *ψυχῆς ἀνάστασιν εἶναι λέγει καὶ ζωὴν καὶ σωτηρίαν μόνην*; sic & Menander resurrectionem suum baptismum vocabat, quemadmodum alii poenitentiam, & vitam Evangelicam. Quare Leucius nil aliud nomine resurrectionis intelligebat, quam corporis mortem, eamque animarum veluti resurrectionem & vitam considerabat. Et eatenus huiusmodi resurrectionem tam brutorum, quam hominum, esse dicebat, quatenus animas *ὁμοουσίους* tam in illis quam in his conlocabat, quemadmodum Marcion fecerat; & *Iustinus* Martyr olim crediderat, teste ipso in *Dialogo cum Tryphone*. Sed & eos commemorare fert animus, qui etsi resurrectionem mortuorum inficiati non sunt, tamen in ea exponenda longe a Catholica veritate recesserunt. Horum agmen ducit *Origenes*, qui de mortuorum resurrectione pessime sensit, ut constat ex *Epiphanio Haeres. LXIV. Theophilo Alexandrino*, *Hieronymo*, *Augustino*, *Iustiniano Augusto*, qui ipsum criminantur quod resurrectionem e medio substulerit. Sed revera resurrectionem corporis voce tenus adstruxit, carnis inficiatus est, ut constat ex eodem *Hieronymo Epistola ad Pammachium*, *Pamphilo in Apologia*,

 &

& Methodio apud *Epiphanium* , *& Photium* ; imo ex ipso *Origene II.* περὶ ἀρχῶν . *Cap. III.* & *Commentariis ad Psalmum I.* Addidit , illud qualecumque corpus , quod in mundi consummatione recepturae erant animae , orbiculatum fore , figuram omnium perfectissimam , & rerum caelestium propriam , novo corpori congruam existimans; cuius rei *Iustinianum Augustum* testem habemus. Et quidem mirari subit Origenem , qui Arabas male de animorum aeternitate sentientes , eosque una cum corporibus extingui , & cum iisdem tamdem resurrecturos dictitantes , in Concilio Arabico XIV. Episcoporum praeclare confutaverat , in errorem circa resurrectionem & ipsum lapsum fuisse. De Arabum erroribus scripsere *Eusebius* , *Augustinus* , *Libellus Synodicus* . Si autem ante Origenem Menandri prolixiorem mentionem non feci , in caussa fuit quod hic Baptismum suum tantum resurrectionem quamdam adpellabat , eoque immortalitatem aeternamque iuventam , ut diximus, pollicebatur . Synesium vero Ptolemaidis Episcopum referam , qui Christianis mysteriis initiari se passus est , non tamen admisso de carnis resurrectione dogmate , quod deinde recepisse non est dubitandum , id quod omne apud *Photium Cod. XXVI.* et *Evagrium Lib. I. Cap. XV.* videre est. Quamquam videtur carnis resurrectionem non omnino reiecisse , sed alio sensu eam accepisse , quam vulgus eam exponeret , ut ex eius Epistola CV. intelligere est. Eutychius quoque Constantinopolitanus Episcopus circa resurrectionis placitum erravit ; scripsit enim corpus nostrum in illa resurrectionis gloria futurum impalpabile , ventis aereque sub ilius , ut scribit *Gregorius Magnus Lib. XIV. Moralium* , qui & dialogum , quem cum ipso ha-

habuit, refert, & narrat quomodo eum a tanto errore in regiam veritatis viam tamdem reduxerit. Mirabile autem eſt Socinianorum de mortuorum reſurrectione decretum. Aiunt enim reſurrectionem impiorum nullam futuram, ſed in ea tantum impios iudicandos, qui tunc vivi ultimo die deprehendentur, eoſque una cum Diabolo in ignem aeternum detruſum iri; ut apud *Natal. Alexandrum Tom. VIII. Hiſtor. Eccleſ. Saecul. XV. & XVI.* videre eſt. Iudaeorum opinionem amplecti videntur, qui ad iuſtos plerumque, & ad Iſraelitas, reſtringunt reſurrectionem, ut apud *Buxtorfium Synag. Iudaic. Cap. I.* & *Gerardum de Reſurrect. Tom. VIII.* & *Daſſovium* videndum occurrit. Sed & *Thom. Burnetus* ſuo opere *De ſtatu Mortuorum, & Reſurgentium*, in Origenis, & Eutychii errores delabitur Cap. VIII. & IX. negatque corpus in reſurrectione idem futurum, atque illud quod cecidit; imo *inorganicum* & *inconcretum*, ex coeleſti & tenuiſſima materia tantum conſtans, fore, adſeverare non dubitat. Quin & Chiliaſtarum veſtigiis inſiſtens duplicem ſomniat reſurrectionem, primam, in qua cum Chriſto per mille annos in terra vivendum, & in qua *corpus noſtrum erit terreſtre, compoſitumque ad formam hodierni*; ſecundam, in fine *Millennii, quum adſcenditur in coelum*, in qua *mutabitur idem corpus in coeleſte, & aethereum*, id quod late diſputat *Cap. X.* eiusdem operis. Contra quos quidem omnes reſurrectionis veritatem adſtruentes ſermonem inſtituere animum induxeramus; ſed mutata ſententia adverſus philoſophos tantum, quorum argumenta Catholicam adſertionem impugnatia primo loco digeſſimus, ſuo proprio enſe confodiendos, digladiari fert animus.

Respondetur iis, qui mortuorum Resurrectionem impugnant, eo quod beatae animae, ut aiunt, corpus omne sit fugiendum.

CAP. V.

Cum Philosophis modo certamen est nobis, quibus quidem necesse erit vel se victos propria doctrina fateri, vel sua dogmata non sine pudore retractare. Inquit enim *Porphyrius* omne corpus esse fugiendum, ut anima possit beata permanere cum Deo, quum corpus illius felicitati impedimento esse possit. Quem ita egregie de more suo confutat *Augustinus Lib. X. De Civit. Dei Cap.* 29. & eiusmet propriis armis confodit. *An vero* inquit (de Christo loquitur) *quod ipsum corpus morte depositum & in melius resurrectione mutatum, iam incorruptibile atque immortale in superna subvexit? Hoc fortasse credere recusatis, invenientes Porphyrium in his libris, ex quibus multa posui, quos de regressu animae scripsit, tam crebro praecipere omne corpus esse fugiendum, ut anima possit beata permanere cum Deo. Sed ipse potius ita sentiens corrigendus fuit, praesertim quum de anima mundi huius visibilis, & tam ingentis corporeae molis, cum illo tam incredibilia sapiatis. Platone quippe auctore animal esse dicitis mundum, & animal beatissimum, quod vultis esse sempiternum. Quomodo ergo nec umquam solvetur a corpore, nec umquam carebit beatitudine, si ut anima beata sit, corpus est omne fugiendum? Solem quoque istum & cetera sidera non solum in libris vestris corpora esse fatemini, quod vobiscum omnes homines, & conspi-*

cere non cunctantur & dicere, verum etiam altiore ut putatis peritia haec esse animalia beatissima perhibetis, & cum his corporibus sempiterna. Quid ergo est, quod quum vobis fides Christiana suadetur, tunc obliviscimini, aut ignorare vos fingitis, quod disputare aut docere soleatis quod dicimus? Et alibi, *Lib. XIII. De Civ. Cap.* 13. videlicet: *Sed Philosophi contra quorum calumnias defendimus Civitatem Dei, hoc est eius Ecclesiam, sapienter sibi videntur irridere, quod dicimus animae a corpore separationem inter poenas eius esse deputandam. Quia vero eius perfectam beatitudinem tunc illi fieri existimant, quum omni prorsus corpore exsuta ad Deum simplex & sola, & quodammodo nuda, redierit. Ubi, si nihil quo ista refelleretur opinio in eorum litteris invenirem, operosius mihi disputandum esset, quo demonstrarem non corpus esse animae, sed corruptibile corpus, onerosum: unde illud est quod de scripturis nostris in superiore Libro commemoravimus. Corpus enim corruptibile adgravat animam. Addendo utique corruptibile, non qualicumque corpore, sed quale factum est ex peccato consequente vindicta, animam perhibuit adgravare. Quod etiam si non addidisset, nihil aliud intelligere deberemus. Sed quum apertissime Plato Deos a summo Deo factos habere immortalia corpora praedicet, eisque ipsum Deum, a quo facti sunt, inducat pro magno beneficio pollicentem, quod in aeternum cum suis corporibus permanebunt, nec ab eis ulla morte solventur; quid est quod isti ad exagitandam Christianam Fidem fingant se nescire quod sciunt: aut etiam sibi repugnantes adversum se ipsos dicere malunt, dum nobis non desinant contradicere? Nempe Platonis haec verba sunt, sicut ea Cicero in Latinum vertit, quibus inducit summum*

Deum Deos, quos fecit, adloquentem ac dicentem: Vos, qui sub mortalitatis fato orti estis attendite quorum operum ego parens effectorque sum. Haec sunt indissolubilia nutu meo, quamquam omne colligatum solvi potest. Sed quoniam estis orti mortales, vos quidem esse indissolubiles non potestis. Nec umquam tamen dissolvemini, neque vos ulla mortis fata periment, nec erunt valentiora quam consilium meum, quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa quibus estis, tunc quum gignebamini, colligati. Ecce Deos Plato dicit, & corporis animaeque colligatione mortales, & tamen immortales Dei, a quo facti sunt, voluntate atque consilio. Si ergo animae poena est in qualicumque corpore colligari: quid est quod eos adloquens Deus tamquam solicitos ne forte moriantur, idest, dissolvantur a corpore, de sua facit immortalitate securos? Non propter eorum naturam, quae sit compacta, non simplex; sed propter suam invictissimam voluntatem, qua potest facere ut nec orta occidant, nec connexa solvantur; sed incorruptibiliter perseverent. Et haec quidem repetit idem Doctor *Libro XXII. De Civit. Cap. 26.* & obiectam difficultatem facili negotio, & propriis adversariorum doctrinis, amolitur.

Respondetur iis, qui contendunt corpora in terram resolvi debere, nec in coelum ob gravitatem posse evehi.

CAP. VI.

Incassum quoque impetu facto nos impugnant philosophi, dum contendunt de terra sumta corpora

in

in terram debere resolvi, & ei, e qua sunt accepta, restitui. Incassum quidem inquam. Eorum enim conatus ita eludit *Augustinus Lib. XIII. Cap.* 17. statim laudati operis. *Contendunt etiam isti*, inquit, *terrestria corpora sempiterna esse non posse, quum ipsam universam terram Dei sui, non quidem summi, sed tamen magni, idest totius huius mundi, membrum in medio positum & sempiternum esse non dubitent. Quum ergo Deus ille summus fecerit eis alterum, quem putant Deum, idest istum mundum ceteris Diis, qui intra eum sunt, praeferendum: eum denique existiment esse animantem, anima sua sicut adserunt rationali vel intellectuali in tam magna mole corporis eius inclusa: ipsiusque corporis tamquam membra locis suis posita atque digesta quatuor constituerit elementa, quorum iuncturam, ne unquam Deus eorum tam magnus moriatur, insolubilem ac sempiternam velint; quid causae est ut in corpore maioris animantis tamquam medium membrum aeterna sit terra, & aliorum animantium terrestrium corpora, si Deus sicut illud velit, aeterna esse non possint? Sed terrae, inquiunt, terra reddenda est, unde animalium terrestria sumta sunt corpora; ex quo fit inquiunt ut ea sit necesse dissolvi, & emori, & eo modo terrae stabili ac sempiternae unde fuerant sumta restitui. Si quis hoc etiam de igne similiter adfirmet, & dicat reddenda esse universo igni corpora, quae inde sumta sunt, ut caelestia fierent animalia; nonne immortalitas, quam talibus diis velut Deo summo loquente promisit Plato, tamquam violentia disputationis huius intercidit? An ibi propterea non fit, quia Deus non vult, cuius voluntatem, ut ait Plato, nulla vis vincit? Quid ergo prohibet ut hoc etiam de terrestribus corporibus Deus possit efficere, quando-*

qui-

quidem ut nec ea quae orta sint occidant, nec ea quae sunt iuncta solvantur, nec ea quae sunt ex elementis sumta reddantur, atque ut animae in corporibus constitutae nec umquam ea deserant, & cum eis immortalitate ac sempiterna beatitudine perfruantur, posse deum facere confitetur Plato? Cur ergo non possit, ut nec terrestria moriantur? An Deus non est potens quousque Christiani credunt, sed quousque Platonici volunt? Hactenus ille. At inquiunt impossibile videri corpora terrestria, quae ex pugnantibus contrariisque constant elementis, plagisque quatiuntur adsiduis, perpetua posse atque aeterna permanere; quandoquidem,

——— quaecumque manent aeterna necesse est,
Aut quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat arctas
Dissociare intus parteis, ut materiai
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante.
Aut ideo durare aetatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut inane 'st,
Quod manet intactum, neque ab ictu fragitur bilum:
Aut etiam quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere dissoluique.
Sicut summarum summa est aeterna: neque extra
Quis locus est, quo dissiliant, neque corpora sunt, quae
Possint incidere, & valida dissolvere plaga.

Quae quidem *Lucretius Lib. V.* canit. Nullum quippe-

pe nobis talia negotium facessunt, parumque de elementorum discordia, conflictuque, perenni soliciciti sumus, utpote qui minime nos traducamus ambiguos, in aestimando quae cuiusque sit elementi natura, quam cum altero habeat repugnantiam, exploratissimum habentes voluntatem demum summi conditoris rei esse uniuscuiusque naturam. *Quomodo est enim*, inquit *Augustinus De Civit. L. XXI. c.* 8. *contra naturam quod Dei sit voluntate: quum voluntas tanti utique conditoris conditae rei cuiusque natura sit?* Et haec quidem voluntas etiam illa idcirco efficere potest, quae nobis impossibilia videntur, unde *Plato*; sed *Augustinum* audiamus Platonis sententiam referentem, *L. XXII. De Civit. Cap.* 26. *Vbi etiam*, inquit, *illud evertit quod dicunt, quoniam est impossibile, ideo resurrectionem carnis non esse credendam. Apertissime quippe iuxta eumdem philosophum, ubi diis a se factis promisit Deus non factus immortalitatem, quod impossibile est se dixit esse facturum. Sic etiam loquutum narrat Plato. Quoniam estis orti inquit, immortales esse & dissolubiles non potestis. Non tamen dissolvemini, neque vos ulla mortis fata periment, nec erunt valentiora, quam consilium meum, quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis colligati. Si non solum absurdi, sed surdi non sunt, qui haec audiunt: non utique dubitant diis factis ab illo Deo, qui eos fecit, secundum Platonem, quod est impossibile, fuisse promissum.* Quae omnia & illud eluunt obiectum, quo interiturum tamdem esse contendunt, quidquid exortus primordia cognoverit. At vana, inquiunt, est vestra de mortuorum resurrectione credulitas, quandoquidem & falsum esse deprehenditur revoca-

to-

torum in vitam hominum corpora in coeleftes plagas fidereumque axem, proprio pondere in terram naturaliter depreffa, fubvehi poffe. Quibus ita praeclare refutando eorum dicta refpondet laudatus *Auguftinus De Civ. L. XIII. Cap.* 18. *Intueantur*, inquit, *paulo attentius pondera ipfa terrena. Si enim ars humana efficit, ut ex metallis, quae in aquis pofita continuo fubmerguntur, quibusdam modis vafa fabricata etiam natare poffint; quanto credibilius & efficacius occultus aliquis modus operationis Dei, cuius omnipotentiffima voluntate Plato dicit nec orta interire, nec colligata poffe diffolvi: quum multo mirabilius incorporea corporeis quam quaecumque corpora corporibus quibufcumque copulentur, poteft molibus praeftare terrenis ut nullo in ima pondere deprimantur, ipfifque animis perfectiffime beatis ut quamvis terrena tamen incorruptibilia iam corpora ubi volunt ponant, & quo volunt agant, fitu motuque facillimo? An vero fi hoc Angeli faciunt, & quaelibet animalia terreftria rapiant undelibet, conftituantque ubilibet, aut eos fine labore non poffe, aut onera fentire credendum eft? Cur ergo fanctorum perfectos & beatos divino munere fpiritus fine ulla difficultate poffe ferre quo voluerint, & fiftere ubi voluerint, fua corpora non credamus? Nam quum terrenorum corporum, ficut onera in geftando fentire confuevimus, quanto maior quantitas, tanto maior fit & gravitas, ita ut plura pondo quam pauciora plus premant: tamen membra fuae carnis leviora portat anima quum in fanitate robufta funt, quam in languore quum macra funt. Et quum aliis geftantibus onerofior fit falvus & validus, quam exilis & morbidus: ipfe tamen ad fuum corpus movendum atque portandum agilior eft, quum in bona valetu-*

dine

Digitized by Google

dine plus habet molis, quam quum in peste vel in fame minimum roboris. Tantum valet in habendis etiam terrenis corporibus, quamvis adhuc corruptibilibus atque mortalibus, non quantitatis pondus, sed temperationis modus. Et quis verbis explicet quantum distet inter praesentem quam dicimus sanitatem, & immortalitatem futuram? Non itaque nostram fidem redarguant philosophi de corporum ponderibus. Nolo enim quaerere cur non credant terrenum posse esse corpus in coelo, quum terra universa libretur in nihilo. Fortassis enim de ipso medio mundi loco eo quod in eum coeant quaeque graviora, etiam argumentatio verisimilior habeatur. Hactenus *Augustinus*. Et quoniam de terra, quae pendula medio libratur in aere, mentionem fecit, quamquam id nonnulla explicari posse argumentationis verosimilitudine fateatur, tamen si varias philosophorum sententias percurrimus, & probabilissimae philosophiae rationibus adquiescimus, id ipsum non parum ad refellendam profligandamque adversariorum nostrorum, orthodoxam fidem pertinaciter oppugnantium, contumaciam conducere videatur. Primum enim non omnes philosophi conveniunt in eo, ut terram in mundi medio, quod centrum vocant, sitam esse concedant. Sed Pythagorei illam, quum igni mediam mundi sedem tribuissent, sublimem in coelum substulerunt, ut planetas & astra; & mobilem ratis annuisque conversionibus cum reliquis sideribus circumferri dixerunt, quod apud *Aristotelem* 2. *de Caelo tex.* 72. & *Plutarchum de plac. L.* 3. *c.* 11. videre est. Nullam hi quidem invenere repugnantiam, qua terrae pondus in sublimibus caelestibusque mundi plagis consistere, & permanere, prohiberetur. Quid Thales Milesius? Nonne adseruit

ter-

terrae globum aquis supernatare, ut auctor *Aristoteles de Caelo* 2. *tex.* 78. quum tamen apud omnes exploratissimum sit multo graviorem esse terram, quam aquam. Iure eumdem philosophum redarguit *Aristoteles tex.* 79. quod aquam aere ipso multo ponderosiorem ad terram fulciendam levissimo aeri superimposuerit. Sed & Epicurus terram inferiori aeri inniti adfirmat, nulla tamen sui ponderis vi deprimere illum, atque in inferna delabi; non enim satis arbitratur terram in media mundi regione collocari, ad hoc ut quiescat, neque nitatur inferius.

Terraque ut in media mundi regione quiescat
Evanescere paulatim, & decrescere pondus
Convenit, atque aliam naturam subter habere
Ex ineunte aevo coniunctam, atque uniter aptam
Partibus aeriis mundi, quibus insita vivit.

ut Epicuri sententiam exponit, *Lucretius Lib. V. de Rerum natura*; & Epicuro facem praetulerunt Anaximenes, Anaxagoras, & Democritus, ut ex *Aristotele* 2. *de Coelo tex.* 81. intelligere est. Quicumque vero terram in rerum universitatis centro sitam esse contendunt, atque ideo elementorum & corporum omnium infimam censeri oportere, quo pacto iis, qui mundum infinitum esse dixerunt, respondeant, ipsi viderint. Seleucus enim, aliique, mundum infinitum esse dixerunt, ut *Plutarchus de Plac. Lib.* 2. *Cap.* 1. tradit. Quapropter nullum medium in illo valet excogitari; medium enim semper refertur ad terminum, & aliquod semper extremum respicit. Quae ratio igitur & causa, cur terra gravissima in medio aere levissimo librata consistat immobilis? An ad quorundam veterum portenta, quae recenset *Seneca* VII.

Nat.

Nat. Quaest. Cap. 14. confugient dicentium, Ferri quidem semper terram, sed non adparere an cadat, quia infinitum est in quod cadit? Quod & quidam de mundo universo ausi sunt dicere, *ferri scilicet per immensum & cadere quidem, sed non adparere an cadat: quia praecipitatio eius aeterna est, nihil habens novissimum in quod incurrat*. At verosimillimam & passim receptam sententiam Philosophorum finitum & terminis circumscriptum mundum adserentium, ut par est, Christianus admittat, & firmiter teneat: terram quoque in mundi medio esse sitam, quod tamen a multis revocatur in dubium, haud aegre concedamus. Quid inde sequetur? Terram ideo in praeceps ferri non posse? minime id profecto. Vellem enim rationem adferrent cur omnia gravia in mundi centrum niti debeant, ibique quiescere. Quae catena tam firma ibidem talia corpora obstringat. Quis amor innatus eodem compellat. At inquient, gravia omnia deorsum ferri videntur; ergo ad centrum mundi. Cur, regeram, non ad centrum terrae, & per accidens, ut aiunt, ad mundi medium, quod sit commune cum centro terrae, ut inversa ea disputandi ratione utar, quam usurpat *Aristoteles De Coelo* 2. *tex.* 100. Ratio enim cur gravia in terram ferantur, non esse videtur, quia in mundi centrum nitantur; quandoquidem si terrae globus alio transferretur palam est, quum lapis ex alto decidit, in eum locum, in quo erat terra, ferri non posse; neque enim physica & realis esse potest lapidis propensio in punctum spatii, quod non est reale & Physicum; sed in terram, ubicumque illa sit, feretur. Verum non est hic huiuscemodi disputationi locus, quae curiosos naturae indagatores incassum laborantes

tes hucusque defatigavit. Quum igitur non constet quomodo in centro universi nullis subsulta fundamentis terra immobilis quiescat, quum sit gravissima, neque deorsum feratur; sed divinae voluntatis potentiae omnino videatur tribuendum, eiusque aeternae legi, qua unumquodque corpus in eo loco, & eo modo, permanere voluit, in quo primum collocavit, nisi vis extrinseca accedat, illudque impellat & trudat; vel vires illud moventes immutentur, aut destruantur; quid rei est, quod adeo verentur ne corpora divinitus in coelum sublata praecipiti lapsu in inferiora deferantur? At moleste ingerunt, terram ideo loco non moveri, quod non habeat quo cadat, quocumque enim caderet, in superna caderet, quod eis videtur absurdum. Quaelibet enim coeli pars est terrae supera. Sed nos in usum nostrum adversariorum argumenta transferentes, eodem pacto dicimus quaelibet corpora sublime lata atque in immenso caeli inani subspensa, quum in alium locum ferri non patiantur, sed in eo, quem illis tribuit natura, consistant, tamen ex omni parte caelum superius habere. Nihil enim interest, qua distantia ex aliqua parte coelum respiciant, ad hoc ut sublime illud adpareat. Imo si coeli immensitatem consideremus, aequali fere distantia, habita eiusdem immensitatis ratione, omnia coelestia opaca corpora, quae terrae naturam imitari probabilissimum est, ab eiusdem extima superficie recedunt. Quare tam exigua differentia efficere non potest, ut respectu coeli, globus extra centrum mundi situs partem habeat inferiorem, & superiorem, sicuti non habet tellus. Insuper esse locatum extra medium universi non efficit, ut in globo pars quaedam inferna, quae-

dam

dam ſuperna, dici debeat, ſed ad ſummum ut pars una propius, pars altera longius, a coelo recedere dicatur. Quapropter in quacumque coeleſtis inanis parte ſit corpus aliquod collocatum, non poteſt alio ullo pacto decidere, quia vel nullum habet ad medium adpetitum, vel nullam habet inferiorem, in quam decidat, partem. Nam, ut diximus, omnia quae de propenſione ad mundi medium adſeruntur, gratis quidem adſeruntur. Si igitur corpora in coelo ſubſpenſa librari non repugnat in partem nullam decidua, quod quo ferantur non habeant, coelo circumquaque ſuperne exſiſtente; quid rei eſt, quod incredibile videatur, immortalia & incorruptibilia iam effecta hominum corpora in coeleſtibus plagis ſublime divinitus lata poſſe firmiter, & omni exploſo delabendi timore conſiſtere. At habeant etiam inferiorem, in quam ferri poſſint, regionem, non tamen idcirco decident, ſubſidentque in ima. Nam & planetae omnes, & reliquae ſtellae, quae inerrantes, & ſtatariae dicuntur, inferiora haec terrae ſpatia habebunt, in quae nitantur, & conruant; & tamen ſubſpenſa nullum caſum ruinamque reformidant. Obiicient, aſtra vel ex leviſſima, & liquidiſſima conſtare materia, caeloque ipſi aequilibri; vel ſolidis connexiſque ſphaerarum lacunaribus eſſe ſubfixa, quibus ferruminata tenaciter, decidere nullo pacto queunt. Sed quidquid ſit de inerrantibus ſtellis, liquido conſtat planetas denſos, opacos, eſſe prorſus iniqua ſuperficie, montibus arduos, in valles ſubſidentes, in planities extenſos, quique ob craſſitudinem partiumque cohaerentiam, mutuatam a ſole lucem, reflectunt, ut ope Teleſcopii recentiores deprehenderunt Aſtronomi; quod de Luna adriſit

quoque *Plutarcho*, ut videre est in eo libro, quem *De ore orbis Lunae* inscripsit. Quare opus est ut ea siderum corpora ob spissitudinem ponderosiora sint, quam liquida tenuisque coeli materia, si ulla est; densiora etiam quam aer, qui raritatis causa lucem tam large, ut planetae, reflectere posse non videtur. Nec tamen in haec ima deprimi ea delabique videmus. Et ne novum inventum, & heri & nudius tertius excogitatum de pondere & gravitate astrorum existimetur, praeter id, quod de Luna, loco supra laudato, scriptum reliquit *Plutarchus*, idem philosophus *L. II. De placit. Cap.* 13. *&* *cap.* 20. literarum monumentis commendavit, visum esse Thaleti ignita quidem esse sidera, sed glebulenta. Anaxagoras dixit igneum aetherem suae impetu vertiginis saxa a terra raptantem, suo ipsa igne in stellas succendisse. Diogenes invisibiles lapides saepenumero coelo deciduos in terra restingui perhibet, haud secus atque olim in AEgos flumen saxeam stellam igni similem delapsam. Heraclitus, & Pythagorei, coelestes plagas terrenis corporibus, iisque innumerabilibus, re plent; putant enim unamquamque stellam mundum esse terram suam ambientem, aeremque adeo & aetherem in infinito aethere. At si crystallinis, solidisque sphaeris haec subfixa sunt, nil mirum si non decidunt. At etiam compertum est exactissimis astronomorum observationibus coelum esse liquidum, & spirabile, item corruptibile, & generationes rerum non excludens, ut ex motu planetarum, cometarum immensa distantia, solaribus maculis, stellis modo adparentibus, modo evanescentibus, mortalium peritissimi collegerunt. Possunt igitur gravia corpora in coelo consistere libra-

brata atque ſuſpenſa in nihilo. Quod ſi durum ſolidumque coelum admittimus, multo magis aptum erit ad ponderoſa corpora ſubſtinenda ne decidant. Vel enim circumferentia coeli extima, terrea ſit, ut vult Anaximenes, apud *Plutarchum De Placitis L. 2. Cap. 11.* & in modum tecti durata, & alti craſſique corporis, quod atomi congeſtae coacervataeque fecerunt, ut cenſet Artemidorus, prout *Seneca VII. Nat. queſt. Cap. 13.* tradit; vel ſolidum ſit omne coelum, ex aereque conſtans in cryſtalli duritiam ab igne compactum, ut contendit Empedocles, apud *Plutarchum* loco laudato: aut eo magis corpora gravia ſubſtinebit: aut illa erunt coeli materiae aequilibria, & ideo non ſubſident; aut nil repugnabit graviſſima corpora ſublimia exſiſtere atque permanere, dum coelum ipſum quum ſolidum ſit atque compactum, non poteſt non habere multum ponderis & gravitatis, quod *Seneca* expendit *Lib. VII.* citato *Cap. XIV.* quamquam id ex concava coeleſtis camerae figura, & fornice ipſo fieri quis dixerit. Vereor tamen ne noſtri adverſarii animum deſpondeant, & aditum deſperent in coelum; quia ſi tanta duritie eſt ſolidum, nulla parte poterit a craſſis corporibus penetrari. Sed advertant velim, non unum meatum, non unum oſtium patere. Meminerint quaeſo duo oſtia a Platonicis, in Cancro unum, in Aegocerote alterum, conſtitui, per quae patet in coelum remotiſſimum ingreſſus, egreſſuſque ex eodem. Meminerint pariter Ganimedem ab Aquila ad Iovem in coelum ſublatum, quando

Intactum timidis unguibus haeſit onus;

ut nihil dicam de tot diis corpulentis, & bene mutoniatis, a quibus tot peracti concubitus, tot com-

 preſ-

pressae virgines, tot geniti filii, coenacula maxima coeli, ut cum *Ennio* loquar, inhabitantibus, & sine lapsus timore circumcursantibus. Sed ut ad seria revertamur, quid mirum si etiam in liquido spirabilique coelo, si minus naturaliter, quod tamen est ostensum, saltem divinitus permanere corpora, & consistere possunt; dum videmus adsidue nubes aere ipso multo graviores, sublime ferri, atque in sublimi versari? At, inquiunt, cur videmus, si lapis in altum iaciatur, statim praecipitanter deorsum ferri ad terram, si gravia sursum permanere possunt? Vos forte respondebitis cum aliquibus hoc ideo evenire, quod pars ad suum totum naturali quadam propensione feratur, vel ad hunc motum ab effluviis terrae magneticis determinetur. Cur igitur, simili modo corpora hominum, quae sunt ex terra, & terrae partes, vel non ad suum totum ferentur, vel ab effluviis terrae magneticis non trahentur? Nos forte regeramus hoc ideo fieri non posse, quod, quum corpora extra spatium illud, per quod terrae effluvia protenduntur, sunt collocata, quum naturalis quaedam propensio ad terram vel nulla in iis sit, vel sola sine effluviis cum efficacia operari non possit, tunc non retineant ea corpora maiorem dispositionem revertendi ad terram, quam evadendi in Lunam, aut aliud astrum; & ideo extra quodcumque effluvium vel terrae, vel Lunae, vel alterius corporis consimilis, & naturae non admodum diversae, constituta, immobilia consistent in coelo. Quod vel sensisse potuit Anaxagoras, dum stellas dixit saxa coelestis impetu vertiginis a terra raptata atque igne succensa; vel si credidit eodem impetu sublimia substineri, atque subspendi; certe tamen est aliqua vis, quae etiam naturaliter

gra-

gravia in aethereis regionibus possit continere atque librare. Quod si plausibiliorem philosophandi methodum, quam magnus *Is. Neuutonus* invexit, sequi volumus, quum exploratum sit corpora quaeque in se mutuo gravitare, & alterum ab altero invicem attrahi, atque ea in se agere; tum corpus sublime, & a terra magis remotum, a quocumque alio coelesti corpore, aut sidere, ut Iove vel Saturno, adtrahetur potius, & in illud aget; non autem in terram. Et insuper, quum vis gravitatis corporum recedendo a centro telluris, decrescat in ratione inversa quadratorum distantiarum, si fieri posset ut nulla alia corpora per inane coeli spatium disseminata essent, corpus longissime a terra in coelum sublatum talem suae gravitatis diminutionem respectu terrae pateretur, ut vix sensibilis illa foret; quare vix conciperetur, quomodo alia vi etiam minima per inane illud substineri non posset, puta si motu etiam transverso ageretur, licet pigro admodum lentoque. Quod si coelum esset solidum, corpora ei propiora facta in illud tenderent, non autem in terram. Si autem liquidum est, in alia coelestia corpora corpus evectum aget, quibus magis adpropinquat, vel quae maiorem adtrahendi vim habent ob magnitudinem molis. Itaque semper, etiam naturaliter, corpus sublime latum, & a terra longissime recedens, in coelestibus regionibus consistere poterit. Quanto igitur magis divina virtus, atque supremi conditoris omnipotentissima voluntas id facere poterit? Philosophi quidam haud ignobiles existimarunt Cometas exhalationes esse terrestres extra magneticum terrae effluvium in altissima coeli spatia vi turbinis alicuius, vel alia, sublatas, quae vel succendantur, & du-

rent, donec igne omnis eorum materia fuerit absumta; vel solis lumen accipientes & reflectentes sese hominum adspectui manifestent. Et ea ratione ibi diutius commorari, neque deorsum cadere in terram, quod extra eius effluvia sint positi. Opinio quidem probabiliter falsa, & quae minus utiliter a *Ios. Papa* Medico Florentino, & Pisano Professore, dudum scriptis editis Reip. Litterariae obtrusa fuit; sed quae tamen demonstrat, non adeo absonum videri aliquod corpus a terra recedere & in eam amplius non tendere, ut non fuerint quidam etiam minus exactam & probabilem philosophiam profitentes, qui id fieri posse iudicarint. In praesens enim admodum verosimile videtur, Cometas, sidera esse seu planetas, & in orbitis ellipticis admodum excentricis moveri, ita ut inadspicui sint, quando a sole remotiorem orbitae partem occupant; quod ex quorumdam periodis satis regularibus deducitur; & ex observationibus constat, quosdam portiones ellipsium valde excentricarum, in quarum loco centrum solis erat, motu suo descripsisse. Eorum autem periodis observandis non sine laude incubuit doctissimus *Iac. Bernoullus*; ipsiusque est egregium opus, quod inscribitur: *Conamen novi Systematis Cometarum, pro motu eorum sub calculum revocando, et adparitionibus praedicendis*. At quomodo, inquiunt, gravia corpora sublime ferantur, & subvehantur ad coelum, quum aer, & ignis, si is supra aerem reperitur, multo sint quam ipsa leviores? Importuna postulatio. Vident vi ventorum terrenas exhalationes in editiorem coeli partem tolli posse existimare philosophos, sed quid exhalationes dico? saxa ipsa a coeli vertigine raptari, ut stellae evadant, ut praedicavit Anaxagoras; humidos

dos vapores, quum certum sit aere ipso esse graviores, compertum est ascendere sursum; lapides ipsos & saxa, & gravissima quaeque, si Historiis fides est adhibenda, sublime lata in pluviam decidisse; & verentur ne aliqua vis non reperiatur, quae illa corpora subvehat, & in coelestes sedes, ubi aeternum manebunt, quodammodo manuducat. Ille quidem Deus omnipotens, qui facultatem variam & ascendendi & subsidendi dedit elementis, & vim tribuit coelesti vertigini, & turbinibus, atque procellis, ut gravia quaeque in altum rapiant, atque compellant; ille idem, & levitatem insereret corporibus, si ita sibi placeret; vel pondus adiiceret elementis, aut impetum, & necessariam actionem rebus a se creatis tribueret ad subvectandum. Et haec quidem in philosophorum confutationem hactenus disputata sufficiant, ut brevitati consulamus; nam quamplurima alia possem adducere, quibus adversariorum obiecta magis atque magis infirmarentur non solum, verum etiam funditus penitusque destruerentur. At operi supremam manum admoveat *Augustinus L. XXII. De Civit. Dei Cap. XI.* illudque ad umbilicum deducat: *Contra quod*, inquit, *magnum Dei donum, ratiocinatores isti, quorum cogitationes dominus novit, quoniam vanae sunt, de ponderibus elementorum argumentantur: quoniam scilicet magistro Platone didicerunt, mundi duo corpora maxima atque postrema, duobus mediis aere scilicet, & aqua esse copulata atque coniuncta. Ac per hoc inquiunt, quoniam terra ab hinc sursum versus est prima, secunda aqua super terram, tertius aer super aquam, quartum super aera coelum, non potest esse terrenum corpus in coelo. Momentis enim propriis, ut ordinem suum teneant, singula elemen-*

ta librantur. Ecce qualibus argumentis omnipotentiae Dei humana contradicit infirmitas, quantum possidet vanitas. Quid ergo faciunt in aere terrena tot corpora, quum a terra sit aer tertius, nisi forte, qui per plumarum & pennarum levitatem donavit avium terrenis corporibus, ut portentur in aere, immortalibus factis corporibus hominum non poterit donare virtutem, qua etiam in summo coelo valeant habitare? Animalia quoque terrena, quae volare non possunt in quibus homines sunt, sicut sub aqua pisces, qui sunt aquarum animalia, ita sub terra vivere debuerunt. Cur ergo saltem non de secundo, idest, de aquis, sed de elemento tertio terrenum animal carpit hanc vitam? Quare quum pertineat ad terram, in secundo, quae super terram est, elemento vivere si cogatur, continuo suffocatur, & ut vivat, vivit in tertio? An erat hic ordo elementorum, vel potius non in natura rerum, sed in istorum argumentationibus deficit? Omitto dicere quod iam in tertiodecimo libro dixi, quam multa gravia terrena sint corpora, sicut plumbum, & formam tamen ab artifice accipiant, qua natare valeant super aquam, & ut accipiat qualitatem corpus humanum, qua ferri in coelum & esse possit in coelo, omnipotenti artifici contradicitur? Iam vero contra illud quod iam dixi superius, etiam istum considerantes atque tractantes elementorum ordinem, quo confidunt, non inveniunt omnimodo quod dicant. Sic est enim sursum versus terra prima, aqua secunda, tertius aer, quartum coelum, ut super omnia sit animae natura. Nam & Aristotiles quintum corpus eam dixit esse, & Plato nullum. Si quintum esset, certe superius esset ceteris. Quum vero nullum est, multo magis superat omnia. In terreno ergo quid facit corpore? In hac mole

quid

quid agit subtilior omnibus? In hoc pondere quid agit levior omnibus? In hac tarditate quid agit celerior omnibus? Ita ne per huius tam excellentis naturae meritum non poterit effici ut corpus eius levetur in coelum, & quum valeat nunc natura corporum terrenorum deprimere animas deorsum, aliquo modo & levare sursum terrena corpora non valebunt? Iam si ad eorum miracula veniamus, quae facta a diis suis opponunt martyribus nostris, nonne etiam ipsa pro nobis facere, & nobis reperientur omnino proficere? Nam inter magna miracula deorsum suorum profecto magnum illud est, quod Varro commemorat: Vestalem Virginem, quum prericlitaretur falsa subspicione de stupro, cribrum implesse aqua de Tiberi, & ad suos iudices nulla eius parte stillante portasse. Quis aquae pondus supra cribrum tenuit? Quis tot cavernis patentibus nihil inde in terram cadere permisit? Responsuri sunt: Aliquis Deus, vel aliquis Daemon. Si Deus: nunquid maior est Deo, qui fecit hunc mundum? Si Daemon, nunquid potentior est Angelo, qui Deo servit, a quo factus est mundus? Si ergo Deus minor, vel Angelus, vel Daemon potuit pondus humidi elementi sic suspendere, ut aquarum videatur mutata fuisse natura: ita ne Deus omnipotens, qui ipsa creavit elementa terreno corpori grave pondus auferre non poterit, ut in eodem elemento habitet vivificatum corpus, in quo voluerit vivificans spiritus? Deinde quum aerem medium ponant inter ignem desuper, & aquam subter, quid est quod eum inter aquam & terram saepe invenimus? Quid enim volunt esse nubes aquosas, inter quas & maria aer medius invenitur. Quonam quaeso elementorum pondere atque ordine efficitur, ut torrentes violentissimi atque undosissimi, antequam sub aere

in

in terris currant, super aera in nubibus pendeant? Cur denique aer est medius inter summa coeli & ima terrarum, quaquaversum orbis extenditur, si locus eius inter coelum & aquas, sicut aquarum inter ipsum & terras, est constitutus. Postremo si ita est elementorum ordo dispositus, ut secundum Platonem duobus mediis, idest aere & aqua, duo extrema, idest ignis & terra iungantur, caelique obtineat ille summum locum, hoc autem imi velut fundaminis mundi, & ideo in coelo esse non potest terra, cur est ipse ignis in terra? Secundum hanc quippe rationem, ita ista duo elementa in locis propriis imo, ac summo, terra & ignis esse debuerunt, ut quemadmodum nolunt in summo esse posse quod imi est, ita nec in imo posset esse quod summi est. Sicut ergo nullam putant esse vel futuram esse particulam terrae in coelo, ita nullam particulam videre debuimus ignis in terra. Nunc vero non solum in terris, verum etiam sub terris ita est, ut eum eructent vertices montium: propter quod in usibus hominum & esse ignem in terra, & eum nasci videmus ex terra; quandoquidem & de lignis & de lapidibus nascitur, quae sunt corpora sine dubitatione terrena. Sed ille inquiunt ignis est tranquillus, purus, innoxius, sempiternus. Iste autem turbidus, fumans, corruptibilis, antequam corruptor, non tamen corrumpit montes in quibus iugiter aestuat cavernasque terrarum. Verum esto: sit illi iste dissimilis, ut terrenis habitationibus congruat. Cur ergo nolunt ut credamus naturam corporum terrenorum aliquando circorruptibilem factam coelo convenientem futuram, sicut nunc ignis corruptibilis his convenit terris? Nihil igitur adferunt ex ponderibus atque ordine elementorum, unde omnipotenti Deo, quominus faciat corpora

pora

pora nostra talia , ut etiam in coelo possint habitare praescribant . Hactenus *Augustinus .*

Respondetur iis , qui de abortivis , infantibus , pumilionibus , gigantibus , nobis quaedam tamquam absurda in resurrectione mortuorum obiiciunt .

CAP. VII.

Aurelius Augustinus , qui hactenus mirabili sua sapientia , & excellenti facundia , adversariorum nostrorum machinamenta , quibus contra nos impetum facere adgrediebantur , egregie feliciterque destruxit , reliquos eorumdem conatus languidiores quidem , quam primos , at cavillationum strophiarumque plenos , facili negotio irritos reddet . Obiicientibus enim , si omnes aequali staturae modulo sunt resurrecturi , unde abortivis , & infantibus , pumilionibusque in resurrectione accessurum sit , quod hic defuit ; quandoquidem unusquisque in resurrectione recipiet , quod hic habuit ; ita respondet , responsoque difficultatem amolitur , *Lib. XXII. de Civit. Cap.* 13. *Ad haec ergo* , inquit , *quae ab eorum parte contraria me digerente mihi videntur opposita misericordia Dei nixibus meis opem ferente respondeam . Abortivos foetus , qui quum iam vixissent in utero ibi sunt mortui , resurrecturos , ut adfirmare ita negare non adeo , quamvis non videam quomodo ad eos non pertineat resurrectio mortuorum , si non eximuntur de numero mortuorum . Aut enim non omnes mortui resurgent , & erunt aliquae humanae animae sine corporibus in aeternum , quae cor-*

corpora humana quamvis inter viscera materna gestarunt : aut si omnes humanae animae recipiunt resurgentia corpora sua, quae habuerunt ubicumque viventia, ac morientia reliquerunt, non invenio quemadmodum dicam ad resurrectionem non pertinere mortuorum, quoscumque mortuos etiam in uteris matrum. Sed utrumlibet de his quisque sentiat, quod de iam matris infantibus dixerimus, hoc etiam de illis intelligendum est, si resurgent. Et Capite XIV. scribit : *Quid ergo de infantibus dicturi sumus, nisi quia et in ea resurrecturi sunt corporis exiguitate qua mortui, sed quod eis tardius accessurum erat tempore, hoc sunt illo Dei opere miro atque celerrimo recepturi. In sententia quippe Domini, ubi ait : Capillus capitis vestri non peribit, dictum est non defuturum esse quod fuit, non autem negatum est adfuturum esse quod defuit. Defuit autem infanti mortuo perfecta quantitas sui corporis, profecto quippe infanti deest utique perfectio magnitudinis corporalis, quae quum accesserit, iam statura longior esse non possit. Hunc perfectionis modum sic habent omnes, ut cum illo concipiantur atque nascantur, sed habent in ratione non mole, sicut ipsa membra omnia iam sunt latenter in semine, quum etiam natis nonnulla adhuc desint, sicut dentes, & si quid eiusmodi. In qua ratione uniuscuiusque materia indita corpori iam quodammodo, ut ita dicam, innatum esse videtur quod nondum est, imo quod latet, sed accessu temporis erit, vel potius adparebit. In hoc ergo infans iam brevis aut longus est, quod brevis longusque futurus est. Secundum hanc rationem profecto in resurrectione corporis detrimenta corporis non timemus, quia & si aequalitas futura esset omnium, ita ut omnes usque ad Giganteas magnitudines perveni-*

venirent, nec illi qui maximi fuerunt minus haberent aliquid in natura, quod eis contra sententiam Christi periret, qui dixit, nec capillum capitis esse periturum, creatori utique, qui creavit cuncta de nihilo, quomodo deesse posset unde adderet, quod addendum esse mirus artifex nosceret? Ita *Augustinus*, qui sequentibus capitibus solvit obiectum de aequo omnium staturae modulo, & de similitudine imaginis filii Dei, ita inquiens; *Si utique Christus in ea mensura corporis, in qua mortuus est, resurrexit, nefas est dicere quum resurrectionis omnium tempus venerit, accessuram corpori eius eam magnitudinem, quam non habuit, quando in ea discipulis, in qua illis notus erat, adparuit, ut longissimis fieri possit aequalis. Si autem dixerimus ad dominici corporis modum etiam quorumcumque corpora maiora redigenda, peribit de multorum corporibus plurimum, quum ipse nec capillum periturum esse promiserit. Restat ergo ut suam recipiat quisque mensuram, quam vel habuit in iuventute etiam si senex est mortuus, vel fuerat habiturus si ante est defunctus. Atque illud quod commemoravit Apostolus de mensura aetatis plenitudinis Christi, aut propter aliud intelligamus dictum esse, idest ut illi capiti in populis Christianis accedente omnium perfectione membrorum aetatis eius mensura compleatur; aut si hoc de resurrectione corporum dictum est, sic accipiamus dictum ut nec ultra nec infra iuvenilem formam resurgant corpora mortuorum, sed in ea aetate & robore usque ad quam hic Christum pervenisse cognovimus. Circa triginta quippe annos definierunt esse etiam saeculi huius doctissimi homines iuventutem, quae quum fuerit proprio spatio terminata, inde iam hominem in detrimenta vergere gravioris ac senilis aetatis; & ideo non esse dictum in mensuram corporis*

corporis vel in mensuram naturae, sed in mensuram aetatis plenitudinis Christi. Illud etiam quod ait praedestinatos fieri conformes imagini filii Dei, potest & secundum interiorem hominem intelligi: unde nobis alio loco dixit; Nolite conformari huic saeculo, sed reformamini in novitate sensus vestri. Vbi ergo reformamur ne conformemur huic saeculo, ibi conformamur Dei filio. Potest & sic accipi ut quemadmodum ille nobis mortalitate, ita nos illi efficiamur immortalitate conformes, quod quidem & ad ipsam resurrectionem corporum pertinet. Si autem etiam in his verbis qua forma resurrectura sint corpora sumus admoniti, sicut illa mensura, ita & ista conformatio non quantitatis intelligenda est, sed aetatis. Resurgent itaque omnes tam magni corpore, quam vel erant vel futuri erant iuvenili aetate, quamvis nihil oberit etiam si erit infantilis vel senilis corporis forma, ubi nec mentis nec ipsius corporis ulla remanebit infirmitas. Vnde etiam si quis eo corporis modo in quo defunctus est resurrecturum unumquemque contendit, non est cum illo laboriosa contradictione pugnandum. Haec ille.

Respondet Augustinus iis, qui de resectis capillis, & unguibus opponunt, deque macie & pinguedine.

CAP. VIII.

Quid iam respondeam da capillis atque unguibus? (sunt *Augustini* verba *L. XXII. de Civ. Dei Cap. 19.*) *Semel quippe intellecto nihil periturum esse de corpore, ut deforme nihil sit in corpore, simul intel-*

telligitur ea, quae formae factura fuerunt enormitatem massae, ipsi accessura esse, non locis in quibus membrorum forma turpetur: velut si de limo vas fieret, quod rursus in eumdem limum redactum totum de toto iterum fieret, non esset necesse ut illa pars limi quae in ansa fuerat, ad ansam rediret; aut quae fundum fecerat ipsa rursus faceret fundum: dum tamen totum reverteretur in totum: idem totus ille limus in totum vas nulla sui perdita parte remearet. Quapropter si capilli toties tonsi, unguesve desecti, ad sua loca deformiter redeunt, nec tamen cuique resurgenti peribunt, quia in eamdem carnem ut quemcumque ibi locum corporis teneant, servata partium congruentia materiae mutabilitate vertentur. Quamvis quod ait Dominus, capillus capitis vestri non peribit non de longitudine, sed de numero capillorum dictum multo aptius possit intelligi. Vnde & alibi dicit: Capilli capitis vestri numerati sunt. Neque hoc ideo dixerim quod aliquid existimem corporis cuique periturum quod naturaliter inerat, sed quod deforme natum fuerat, non utique ob aliud, nisi ut hinc quoque ostenderetur quam sit paenalis conditio ista mortalium, sic esse rediturum, ut servata integritate substantiae sola substantiae deformitas pereat. Si enim statuam potest artifex homo, quam propter aliquam causam deformem fecerat, conflare & pulcerrimam reddere, ita ut nihil inde substantiae, sed sola deformitas pereat, ac si quid in illa figura priore indecenter exstabat, nec parilitati partium congruebat, non de toto unde fecerat amputare atque separare, sed ita conspergere universo atque miscere, ut nec faeditatem faciat nec minuat quantitatem, quid de omnipotente artifice sentiendum est? Ergo ne potuerit quasque deformitates humanorum

rum

rum corporum non modo usitatas, verum etiam raras, atque monstruosas; quae huic miserae vitae congruunt, abhorrent autem ab illa futura faelicitate sanctorum, sic auferre aut perdere, ut quaecumque eorum fuerunt, & si naturalia, tamen indecora excrementa substantiae corporalis, nulla eius diminutione tollantur. Ac per hoc non est macris pinguibusque metuendum, ne ibi etiam tales sint, quales si possent, nec hic esse voluissent. Omnis enim corporum pulcritudo est partium congruentia cum quadam coloris suavitate, ubi autem non est partium congruentia, aut ideo quid offendit quia parvum est, aut ideo quia parum, ubi & quae parva sunt corrigentur, & quod minus est quam decet, unde creator novit, inde supplebitur: & quod plus est quam decet, materiae servata integritate detrahetur. Coloris porro suavitas quanta erit? ubi iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui? quae claritas in Christi corpore, quum resurrexit ab oculis discipulorum potius abscondita fuisse quam defuisse credenda est. Non enim eam ferret humanus atque infirmus aspectus, quando ille a suis ita deberet attendi, ut posset agnosci, &c. Ita *Augustinus.*

Quod in resurrectione mortuorum natura corporum quibuslibet modis dissipatorum in integrum undecumque revocanda erit.

CAP. IX.

Nescio quo autem modo (pergit *Augustinus Cap. XX.*) *sic afficimur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre, vul-*

dere vulnerum cicatrices, quae pro Christi nomine pertulerunt. Et fortasse videbimus. Non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, & quaedam quamvis in corpore non corporis sed virtutis pulcritudo fulgebit. Nec ideo tamen si aliqua martyribus amputata & ablata sunt membra, sine ipsis membris erunt in resurrectione mortuorum, quibus dictum est: capillus capitis vestri non peribit. Sed si hoc decebit in illo novo saeculo, ut indicia gloriosorum vulnerum in illa immortali carne cernantur, ubi membra ut praeciderentur percussa vel secta sunt: ibi cicatrices, sed tamen eisdem membris redditis non perditis, adparebunt. Quamvis itaque omnia, quae acciderunt corpori, vicia tunc non erunt, non sunt tamen deputanda vel adpellanda vicia, sed virtutis indicia. Absit autem ut ad resuscitanda corpora, vitaeque reddenda non possit omnipotentia creatoris omnia revocare, quae vel bestia vel ignis absumsit, vel quidquid in pulverem cineremve collapsum, vel in auras est exhalatum. Absit ut sinus ullus secretumque naturae ita recipiat aliquid subtractum sensibus nostris, ut omnium creatoris aut lateat cognitionem, aut effugiat potestatem. Deum certe volens sicut poterat diffinire Cicero, tantus auctor ipsorum. Mens quaedam est, inquit, soluta & libera, & secreta ab omni concretione mortali, omnia sentiens & movens, ipsaque praedita motu sempiterno: hoc autem reperit in doctrinis magnorum Philosophorum. Vt igitur secundum ipsos loquar, quomodo aliquid vel latet omnia sentientem, vel irrevocabiliter fugit omnia moventem? Vnde eam etiam quaestio illa solvenda est, quae difficilior videtur ceteris, ubi quaeritur quum caro mortui hominis etiam alterius sit viventis caro, cui potius eorum in resurrectione reddatur. Si enim

 quis-

quispiam confectus fame atque compulsus vescatur cadaveribus hominum, quod malum aliquoties accidisse, & vetus testatur historia, & nostrorum temporum infelicia experimenta docuerunt, non quisquam veridica remotione contendat, totum digestum fuisse per imos meatus, nihilque in eius carnem mutatum atque conversum, cum ipsa macies quae fuit & non est, satis indicet quae illis escis detrimenta suppleta sint. Iam itaque aliqua paulo ante praemisi, quae ad istum quoque nodum solvendum valere debebunt. Quidquid enim carnium exhausit fames, utique in auras est exhalatum. Unde diximus omnipotentem Deum posse revocare quod fugit. Reddetur ergo caro illa homini, in quo esse caro humana primitus coepit, ab illo quippe altero tamquam mutuo sumta deputanda est, quae sicut aes alienum redhibenda est, unde sumta est. Sua vero illi, quem fames exinaniverat, ab eo qui potest etiam exhalata revocare reddetur. Quamvis & si omnibus perisset modis, nec ulla eius materia in ullis naturae latebris remansisset, unde vellet eam repararet omnipotens. Sed propter sententiam veritatis qua dictum est, capillus capitis vestri non peribit, absurdum est ut putemus, quum capillus capitis perire non possit, tantas carnes fame depastas atque consumtas perire potuisse. Quibus omnibus pro nostro modulo consideratis atque tractatis, haec summa conficitur, ut in resurrectione carnis in aeternum eas mensuras habeat corporum magnitudo, quas habebat perficiendae sive perfectae cuiuscumque indita corpori ratio iuventutis, in membrorum quoque omnium modulis congruo decore servato. Quod decus ut servetur, si aliquid demtum fuerit indecenti alicui granditati in parte aliqua constitutae, quod per totum spargatur, ut neque id pe-

pereat, & congruentia partium ubique teneatur, non est absurdum ut aliquid inde etiam staturae corporis addi posse credamus, cum omnibus partibus ut decorem custodiant id distribuitur, quod si enormiter in una esset utique non deceret. Aut si contenditur in ea quemque statura corporis resurrecturum esse, in qua defunctus est non pugnaciter resistendum est, tantum absit omnis deformitas, omnis infirmitas, omnis tarditas, omnisque corruptio, & si quid aliud illud non decet regnum, in quo resurrectionis & promissionis filii aequales erunt angelis Dei si non corpore, non aetate, certe felicitate. Hactenus ὁ πάνυ. Etsi vero ita egregie differuerit *Augustinus*, non tamen omnem de plano difficultatem amovit, quae ex feris Anthropophagorum moribus, & foedo victu, a nonnullis obiicitur, & praecipue ab *Avicenna Cap. III. De Almahad*, & a nostrae aetatis heterodoxo homine *Th. Burnetio Libro De Statu Mort. & Resurgent. Cap. IX.* Nam seriem, exempli gratia, Anthropophagorum ponamus, qui per mille & amplius annos sibi successerint, omnesque humana sui invicem carne alti, & satiati, fuerint. Certe fieri posse videtur, ut caro unius hominis in decem aut quindecim alios successive transierit, substantia unius in alterius substantiam transeunte; totaque iam unius substantia, aliena carne exsistente; adeo ut, si caro sua aliis reddenda est, huius substantia destruatur necesse sit. Quamquam vero id captu per quam difficile sit, quomodo scilicet sua huic caro & substantia reddi possit, sine detrimento aut destructione aliorum; aut aliis sine huius interitu & defectu: facile tamen id esse Dei omnipotentiae credendum est, ut monebat *Augustinus*; & captu etiam non impossibile. Certe enim Anthropophagi illi, & hominum voratores, non semper fue-

re; ſed primus aliquis fuit, qui morem immanem invexit. Hic autem primus corpus, & ſubſtantiam, recipiet, quam habuit ante quam ex comeſtis hominibus pingueſceret; adeoque voratis illis hominibus ſua caro reddenda erit, quae in primi huius carnem tranſierat. Quod ſi & hic primus ab aliis hominibus voratus fuerit; & ab his eius caro auferetur, ut ei reſtituatur, ex quo iterum hominibus ab eo devoratis reddenda eſt; id quod & in infinitum progrediendo dicendum erit. Nam facile eſt divinae omnipotentiae huiuſmodi opus per infinitos gradus retexere. Quod ſi quis nullam aliam ſubſtantiam haberet, quam quae ex aliarum hominum carnibus exſtitit, tunc huic alicuius aetatis ſubſtantia relinqui poterit ut exſiſtat; & aliorum aetatum auferri, ut aliis reſtituatur; ſicuti aliis alia reddi, non ea, in qua vorati fuere. Nam, quod latius capite inſequenti diſputabimus, non propria cuique hominis aetati univerſa & ſolida ſubſtantia homini reddetur, ne pro hominibus montes reſtituantur, quod prudenter *Avicenna* animadvertebat; ſed tanta ex eadem ſubſtantia reſtituetur, ut idem homo, & eadem caro, & integrum perfectumque corpus priſtinum, dici poſſit. Id quod ab antiquis noſtris Theologis non ſatis animadverſum, vel non ſatis declaratum, & praecipue ab *Auguſtino*, ut ex ſuperiore *Capite VIII.* patet, ubi nimius eſt, & pluſquam oportet ſolicitus, in tota etiam capillorum & unguium materia reſtituenda; nam illi ſubſtantiam noſtram in fluxu eſſe, nec eamdem nos ſemper habere, forte non animadverterunt; quamquam animadvertit *Avicenna De Almabad. Cap. III. Membra*, inquit, *continuo reſolvuntur & reſtaurantur. Et partes membrorum continue reſolvuntur*; per-

permutantur in nutricatione ; & quaedam eorum nutriuntur ex nutrimento alterius superfluo , & sic est impossibile ut resurgat idem corpus cum eisdem membris , & cum tota materia quam habuit toto tempore vitae suae . Aliter enim homo cum membris suis resurgeret cum quantitate excessiva , sicut mons .

Quid Th. Burnetius *de carnis resurrectione senserit ; & eius opinionum confutatio .*

Cap. X.

Nos quidem adversum Philosophos tantum de carnis resurrectione disputare decreveramus ; Christianos homines omittentes , qui circa hoc dogma turpiter lapsi sunt; eorumque confutationem aliis relinquere ferebat animus , qualem *Nat. Alexander* praeclariter exsequutus est . Sed quum videam nostrae aetatis hominem *Th. Burnetium* eo libro , quem *De statu mortuorum & resurgentium* inscripsit , multa circa hoc placitum peccare , magis Philosophum , quam Theologum , agentem , dum plus suae ratiocinationi concedit , quam divinis oraculis , & Patrum traditionibus , defert ; adridet quaedam etiam adversus eum , sed breviter , & via compendiaria , differere .

Ille igitur *Capite* sui Operis VIII. censet , atque adseverat , corpus resurgentium minime *organicum* fore ; illudque ex materia caelesti refingendum , ita ut sit *instar flammae* , *aetheris* , *aut lucis liquidae* ; adeoque idem vocat *inorganicum* , & *inconcretum*.

Hinc etiam *Capite* insequenti, veluti consectarium adstruere conatur, non eamdem carnem, non idem corpus resurrecturum, sed alio spiritali & aethereo animas indutum iri, ut iam de eo prope possimus pronunciare, quod de Lucano haeretico scripsit *Tertullianus De Carn. Resurrect. Viderit unus aliquis Lucanus, nec huic quidem substantiae parcens, quam secundum Aristotelem dissolvens, aliud quid pro ea subiicit tertium, quiddam resurrecturum, neque anima, neque caro, idest non homo, sed Vrsus forsitan, tamquam Lucanus.* Quibus rationibus & argumentis id confirmare conetur, iamiam videbimus; interim observabo *Th. Burnetium* hoc suo consulto, & resurrectionem e medio tollere, quemadmodum Origenes, & sequaces fecerunt; & *identitatem* hominum, ac personam etiam iuxta quosdam, destruere; & contra coelestium litterarum, & Sanctorum Patrum traditionem, & auctoritatem, venire. Et quod primum attinet, exploratae fidei est, & ex ipsa vocis significatione manifestum, resurrectionem dici tantum de eo, quod cecidit; id quod a *Ioanne Damasceno*, & *Michaele Glyca* nostro, late & recte ac prudenter observatum fuit, & ante illos a *Tertulliano De Resurrect. Carnis. Quum audio resurrectionem homini imminere, quaeram necesse est, quid eius cadere sortitum sit. Si quidem nihil resurgere, expectabit, nisi quod ante succiderit.* Si ergo eadem corpora, quae cadavera iam lapsa & corrupta fuerant, animae in resurrectione non adsumunt; de quo nam resurrectio dici poterit? Num de anima, quae numquam moritur, quae numquam cadit? Verum id impossibile. Num de corpore coelesti, & ex materia aetherea constanti, quod numquam antea fuerat, quod tunc primum

con-

condetur? Sed tunc creatio erit, non resurrectio. Resurrectio igitur hoc erratico decreto destruitur.

Sed tamen sibi minime constans *Burnetius* Resurrectionem esse vult. At si resurrectio futura est; quo esse possit, necessarium erit, ut Deus id, quod cecidit, cadavera scilicet, quae dilapsa fuerant, ac perierant, mirabili sua virtute resuscitet. Iusta igitur, & digna, & necessaria erit causa, cur ad divinam omnipotentiam provocemus. Quorsum igitur illa insubida & temeraria *Burnetii* verba: *Nec ad omnipotentiam divinam provocandum est sine causa iusta, digna, & necessaria. Quum vero plane inutile sit, easdem (numero aut specie) nos habere partes in corpore immortali, quas habuimus in mortali, circa rem inutilem occupare non licet summam Dei potentiam.* Quum autem ne quid inutile fieret tam bene providisset, etiam Dei quieti consulere satagit, & ne operando fatigetur solicitus timet. *Miraculum esset*, inquit, *ut ita dicam operosissimum omnium cadaverum humanorum, ab origine mundi ad eiusdem finem, recolligere pulveres & pulvisculos; dehinc separatum referre unumquemque ad suam massam vel cumulum; illamque massulam exinde in veterem corporaturam refingere & recomponere: huiusmodi miraculi, multifarii, & sine fructu, nullum adhuc novissemus exemplum.* Qui ita de Deo, eiusque virtute, differit, nil mirum si & de resurrectione tam male sentit atque iudicat; nam & credit aliquid Deo minus aut magis operosum contingere posse; & miraculorum insolentiam refugit; atque id, quod suis paralegismis minus aptatur, minime Deo convenire statuit. Verum id parum esset, nisi & Deo de potentia litem moveret, & eius infinitam virtutem sua curta intelligentia

 meti-

metiretur. *Haec de rei*, inquit, *inutilitate & ambagibus : ceterum an sit in censu possibilium, a multis ambigitur ; quum eadem pars materiae non possit esse simul in diversis locis, aut in diversis corporibus*. Ac deinde Anthropophagos in medium adducit, & cadaverum particularum in sexcentas diversas species transmutationem proponit, divinae, si Deo placet, potentiae inextricabilem. Sed huiusmodi difficultatem merito contemnentes ad *Cap. IX.* huius Dissertationis Lectorem amandamus, ubi ei sufficienter occursum est, atque satisfactum. Egregie *Tertullianus: Restitutionem carnis faciliorem credas institutione*.

Ridiculum pariter est & plane exsibilandum, quod deinde, eamdem prope difficultatem amplificando, obiicit, materiae partes quotidie *ex uno genere in aliud* transire, *mutatis earum figura, & magnitudine, aliisque subinde qualitatibus. Caro non manet caro*, inquit, *neque sanguis, sanguis, a principio ad finem mundi, vel a cuiusque obitu ad ipsius resurrectionem. Rem clarius explico. Quaelibet species, vel ordo corporum, constat ex particulis sibi propriis, & distinctis ab aliis figura, mole, motu aut quiete. Quibus particulis certo modo dispositis, debite situ, mistione, aut textura, fit corpus talis, aut talis speciei, ordinis, & nominis. Ponamus itaque carnem, exempli gratia, aut sanguinem constare particulis sibi propriis : hae particulae non sunt immutabiles : quumque putrefacto cadavere, solutae fuerint, & transierint in alia corpora, fieri non potest, quin varios subeundo poros, & dissimiles meatus in corporibus dissimilibus, figuras & magnitudines mutarint, cesserintque eo ipso in alius generis particulas : ac proinde si recollectae essent, &*

com-

commiſtae non conſtituerent denuo carnem & ſanguinem, ſed alterius generis ſubſtantias aut ſuccos. Quomodo enim cum ſibilis non exculcetur ab omnibus hoc ratiocinium? Quaſi difficile futurum ſit ei, qui partes has omnes & diſperſas, & tranſmutatas, colligere iterum potuerit, etiam in priſtinam figuram reſtituere, cuius ope & carnem & ſanguinem, aliaſque corporis humani partes componere iterum & conſtituere poſſint. Nihil dico, quod controverſum, & Peripateticis omnibus impugnandum, figurarum immutatione, & diverſa modificatione texturae, generationem & corruptionem rerum fieri; quare non adeo infirmum fundamentum praeiiciendum fuerat, cui ſtabile dogma inniteretur. Ergo certum Eccleſiae placitum eiurandum erit, ut tam incertis dubiiſque ratiociniis fidem adhibeamus? Quid ſi ſuam ὁμοιομερίαν Anaxagoras nobis haud venditet? Iam quanti faciendum eſt illud epiphonema, quo exclamat: *Haec pauca, ni fallor, palam faciunt, inutile ac operoſum eſſe, ſi non prorſus impoſſibile, ut unum idemque habeamus corpus in hac vita & futura; perpenſis ſcilicet omnibus quae in illa* idemtitate *includuntur?*

Quum igitur corporis *idemtitatem* neget, & idemtitatem hominum deſtruat neceſſe eſt. Imo ipſum hominem. Audi *Tertullianum de Reſurrectione carnis: Hominem autem memento carnem proprie dici, quae prior vocabulum hominis occupavit: & fecit Deus hominem limum de terra. Iam homo, qui adhuc limus.* Quamquam enim perſona immutatis ſubſtantiis eadem ſecundum quoſdam permanere poſſit, ſi ſui, ſuarumque actionum, conſcia anima, vel quaecumque res cogitans, perſeveret, quod late exſequitur acutiſſimus *Lokius*

Lib.

Lib. II. De Intellectu humano Capite XXVII. Non tamen est amplius idem homo, idem animal, si idem corpus, & eadem corporis structura destruatur. Praeclariter idem eximius Philosophus laudato *Capite* §. *VI. Id ostendit etiam in quo eiusdem hominis identitas consistat, in eo solo videlicet, quod eadem vita gaudet, quae per materiae partes in perpetuo fluxu exsistentes continuatur; quae tamen partes ita sibi succedentes eidem corpori organis instructo vitaliter uniuntur. Quicumque autem hominis identitatem in alia re consistere adseverabit, quam in ea, quae ceterorum animalium identitatem constituit, hoc est in corpore bene disposito & organis instructo certo temporis puncto, & quod exinde in ea vitali organizatione, per diversarum materiae particularum, quae ei uniuntur, successionem, perseverat, difficulter efficiet ut embryon, homo adultus, furiosus & sapiens, sint idem homo, ob hypothesin, ex qua consectarium non exsistit fieri posse, ut Seth, Ismael, Socrates, Pilatus, Sanctus Augustinus, & Caesar Borgia, sint unus & idem homo. Nam si sola animae identitas efficit ut homo idem sit, & nihil sit in materiae natura, quod, ne idem spiritus individuus diversis corporibus uniri possit, impediat; possibile certe erit hos homines, qui diversis saeculis vixerunt, & diversi temperamenti fuerunt, unus & idem homo olim fuerint. Modus quidem loquendi, qui niteretur insolenti usu adplicandi vocem* homo *ideae, a qua corpus formaque exterior excluderetur. Hic loquendi modus difficilius etiam accommodaretur rationibus illorum Philosophorum, qui Metempsychosin admittentes, opinantur hominum animas in criminum poenam in ferina corpora transire, tamquam in domicilia brutis adfectibus explendis propria & idonea.*

Haud

Haud enim ipse crediderim aliquem persuasum, Heliogabali animam in aliquo suorum porcorum exsistere, dicturum illum porcum esse hominem, aut eumdem hominem atque Heliogabalum. Et ex intervallo: *Animal est corpus vivens organis instructum; & consequenter idem animal est, ut animadvertimus, eadem vita continuata, quae cum differentibus materiae particulis communicatur, dum sibi succedentes huic corpori organizato & iam vita praedito uniuntur: & quidquid de aliis definitionibus dicatur, sincera observatio nos profecto docet, ideam, quam in mente habemus, eius, quod voce* homo *significatur, nil aliud esse quam ideam animalis cuiusdam certa, & determinata forma praediti; id est, de quo nullo pacto dubito. Puto enim mihi audacter proferre licere, quicumque nostrum animal videret factum fictumque, ut semetipsum, etsi numquam plus rationis ostendisset quam Felis, aut Psittacus, tamen illud* hominem *adpellaturum; & e regione, si videret Psittacum recte sapienterque loquentem non secus ac Philosophum, non vocaturum & non crediturum illum nisi Psittacum; & de priori horum animalium dicturum, hominem esse hebetem, stolidum, & ratione carentem; de posteriori autem, esse Psittacum ingeniosum, & ratione exornatum.* Et mox: *Opinor enim, id, quod in plerisque ideam hominis constituit, non esse solum ideam entis cogitantis & rationalis, sed etiam illam corporis certo modo formati ac dispositi, quod illi enti coniunctum est. Itaque si ea est hominis idea; idem corpus constans partibus successivis, quae non omnes simul & eodem tempore dissipantur, concurrere debet aeque ac spiritus immaterialis ad eumdem hominem constituendum.* Hactenus perspicacissimus ille Philosophus. Opinio igitur *Burnetiana* homi-

homines destruit resuscitandos, nec eosdem umquam restituit; etsi eadem persona non perimeretur. Quod quidem Lokiana doctrina facile demonstratur; non autem illis futilibus rationibus, quas *Burnetius* adfert, atque ita habent: *At dices forsan non fore eamdem personam, nisi idem sit corpus, saltem quoad partem ipsius maximam. Imo vero nullam licet partem haberet anima corporis demortui; quinimo nullum licet omnino haberet corpus, esset tamen eadem persona. Sanctus Paulus ait se raptum esse in tertium coelum, & nescivisse an in corpore fuerit, vel extra corpus. Ponamus eum raptum extra corpus, ideo ne non fuit Paulus adhuc, atque eadem persona?* Et quae sequuntur. Quid si negarem tunc fuisse hominem? Nonne etiam Paulus esse desiisset? Nam *Paulus* designat certum hominem individuum, qui quidem per separationem animae a corpore destruitur: homo enim nec anima est nec corpus; sed ex utroque constans. Praeclariter *Tertullianus De Resurrectione carnis: Porro nec anima per semetipsam homo, quae figmento iam homini adpellato postea inserta est: nec caro sine anima homo, quae post exsilium animae cadaver inscribitur. Ita vocabulum homo consertarum substantiarum duarum quodammodo fibula est, sub quo vocabulo non possunt esse nisi cohaerentes.* Sed si minus est *Paulus*, ut etiam *Lokius* adfirmat, quorsum illa *Burneti*? *Ideo ne non fuit Paulus adhuc? Quin quum subiungat atque eadem persona*; eminet illum *personam* cum homine confundere; adeoque quum homo interierit, etiam persona necessario destructa est; quod *Burnetium* minus sibi constantem evinceret. Idem dici potest de Latronis, & Martyrum, & Prophetarum, exemplo quod minus apte & utiliter *Burnetius* profert. Nam &

ii,

ii, qui personam in alio, quam in conscientia, conlocant (id quod Orthodoxis faciendum videtur, ne duas in Christo personas cum Nestorianis admittant, ad quod *Lokius* cogi censeatur, etsi forte defendi possit) facile concedent, & Latronem fuisse in Paradiso cum Christo, & ibidem esse Martyras & Prophetas, & esse easdem animas, quae minus proprie Martyres & Prophetae ex communi usu dicuntur, quomodo & divinae litterae saepe loquuntur; sed non esse iam easdem personas humanas, quales post resurrectionem futuri sunt. Dicerent insuper interim praemia non dari personae, quae iam destructa est, sed parti hominis incorruptae & aeternae; donec completa & perfecta beatitas post iteratam corporum adsumtionem etiam personae restitutae contingat. Quare incassum clamat: *Omnes denique defuncti, sive boni sive mali, ante resumta corpora eaedem manent personae, ut patet ex cuiusque sorte propria, & ab aliis omnibus diversa.*

Ex doctrina autem Lokiana quam superius adtulimus, etiam aliam non contemnendam *Burnetii* difficultatem facile amoliri est. Inquit enim: *Dispiciendum itaque in primis, quid in se contineat, & includat illa sententia de idemtitate utriusque corporis, terrestris & coelestis: quae commoda aut incommoda, & si qua etiam repugnantia. Paulo supra notavimus, corpus nostrum in hodierna vita esse multiplex; dissipatur & resarcitur in dies, & post aliquot annos fit ex integro novum. Proinde in curriculo totius vitae, sex aut septem habemus diversa corpora; & adhuc quidem plura, si vivaces & longaevi simus. Hoc facit ut mihi veniat in mentem quaestionis a Sadducaeis male propositae, de femina quae septem ha-*

habuisset maritos. Quemnam scilicet ex iis habitura esset in resurrectione. Femina illa sit anima, quae septem habuit corpora, quasi coniuges: quaeritur ex his septem quodnam habitura sit in resurrectione? Omnia enim habuit. Illud e septem, opinor, dices, quod habuit ultimum. Ceterum fieri potest, animam multo plus boni aut mali perpetrasse in alio corpore, quam in novissimo: proinde illud aliud potius socium habere deberet suae gloriae aut miseriae. Praeterea dedecet aulam coelestem, coetusque Angelicos corpus aut vietum & attritum, aut pusillum & infantile: & in horum alterutro maxima pars humani generis fatis concedit. Quod si corpusculum illud infantile ad florem aetatis promovere velles, aut eodem reducere corpus senio confectum, tot tantisque opus esset additamentis & interpolationibus, ut, instar navis Argus centies reparatae, nomine tenus tantum idem esset corpus. Denique mallem ego aedificium de coelo novum, quam tugurium terrenum quomodocumque adauctum, aut resarcitum. Haec ille. An non huiusmodi offuciis respondere possim, etsi corpus nostrum, si vita longaeva sit, forte septies totum immutetur, ad hominis *identitatem* fore satis in resurrectione ut unum ex illis septem corporibus animae restituatur; quum viderimus eam *identitatem* ex organizatione certa certi corporis certo temporis puncto dependere, & sufficere ut substantia illa sit, quae aliquando certi hominis fuit, ut ex his, quae *Lokius* egregie disputavit, elucet atque eminet. Id quod alias plures difficultates solvit, & praecipue de iis, qui ab Anthropophagis devorantur. Iis enim etsi idem corpus, in quo absumti fuerunt, non redderetur; tamen alia substantia restitui posset, quae olim ho-

minem

minem illum eiusque corpus constituit, & iam effluxit & dispersa est. Sed de his alibi latius egimus superius *Cap. IX.* Si vero hoc corpus minoris meriti esse potest, quam illud quod non restituetur; quae quidem una rationum est, cur Theologi *identitatem* exigant; id quidem minus officit, quum satis videatur ut generatim eidem homini integro & perfecto praemia dentur; & poenae, iuxta meritum, insligantur. Nec est quod *Burnetius* argumentationem hanc, qua corporis identitatem exigunt, esse prorsus ἀφιλόσοφον, nulli aut falso innixam fundamento, proclamet. *Neque enim*, inquit, *praemii aut poenae, doloris aut gaudii, capax est materia quaecumque: semper insensilis, sive in hodierno corpore, sive in futuro. Anima sola non tantum vult & intelligit, sed etiam sola sentit, sive dolorem, sive voluptatem, solaque habet adfectus, bonos aut malos, &c.* Ipse primum regeram, si res ita habet, nullam causam intelligi, cur & suum illud corpus caeleste animae tamdem dandum sit, quum aeque beata ac misera sine illo esse possit. Deinde adiiciam in confesso non esse apud omnes Philosophos materiam omni sensu destitui, nec doloris aut gaudii esse capacem: plerique enim Philosophorum corporalem & ex materia constantem animum esse dixerunt, & tamen sensu & intellectu praeditum illum adgnoverunt. Quin & multi Sancti Patres fuere, qui nihil incorporale, praeter Deum, esse arbitrantes, & animum humanum corporeum esse dixerunt, inter quos eminet *Tertullianus* Carthaginiensis. Nec impossibile videtur *Lokio Lib. IV. Cap. III.* ut Deus materiae sensum & intelligentiam donet; adeoque, ut materia cogitet, & intelligat. Quare si minus ἀφιλόσοφος est *Bur-*

netii

netii disputatio, certe adrogans nimis est, atque insolentis hominis propria, qui pro certo & explorato venditat, quod inter Philosophos controversum est. Sed sola anima sit quae vult, & intelligit, & sentit; certe donec corpori unita est, non vult, neque intelligit, neque sentit, sine corpore; & eius voluntatis, & intelligentiae, & sensus, organum & instrumentum corpus est; & mira quaedam inter animam & corpus consensio est ad omnes operationes exercendas. Cur igitur nolit Deus, ut quae per corpus agens & operans bene vel male in vita meruit; per corpus etiam praemia poenasve participet? Quod si dicat id non esse necessarium; respondebo non fuisse quoque necessarium ut in hac vita corpore instrueretur, quo bene, vel male ageret; & tamen Dei conditoris voluntate sine corpore non fuisse, quemadmodum Dei restitutoris iussu corpori iterum coniungenda in resurrectione est. Egregie *Tertullianus De Resurrectione Carnis : Quem enim naturae usum, quem mundi fructum, quem elementorum saporem, non per carnem anima depascitur? Quid ni? Per quam omni instrumento sensuum fulciatur, visu, auditu, gustu, odoratu, contactu : per quam divina potestate respersa est, nil non sermone perficiens vel tacite praemisso. Et sermo enim de organo carnis est; artes per carnem. Studia, ingenia, per carnem. Opera, negotia, officia, per carnem : atque adeo totum vivere animae carnis est, ut non vivere animae nil aliud sit, quam a carne divertere. Sic etiam ipsum mori carnis est, cuius & vivere. Porro si universa per carnem subiacent animae, carni quoque subiaceat per quod utaris (quum eo utaris) necesse est. Ita caro dum ministra & famula animae deputatur, consors*

fors & coheres invenitur : si temporalium, cur non aeternorum? Deinde cur anima non cum corpore iudicanda? Audi iterum *Tertullianum. Haec erit tota causa, imo necessitas resurrectionis, congruentissima scilicet Deo destinatio iudicii : de cuius dispositione dispicias, an utrique substantiae humane diudicandae, censura divina praesideat, tam animae quam & carni. Quod enim congruet iudicari, hoc competet etiam resuscitari. Dicimus plenum primo perfectumque credendum iudicium Dei, ut ultimum iam atque exinde perpetuum. Vt sic quoque iustum, dum in aliquo minus. Vt sic quoque Deo dignum, dum pro tanta eius patientia, plenum atque perfectum. Itaque plenitudinem perfectionemque iudicii, non nisi de totius hominis repraesentatione constare. Totum porro hominem ex utriusque substantiae congregatione parere, idcircoque in utraque exhibendum, quem totum oporteat iudicari : qui nisi totus, utique non vixerit : Qualis ergo vixerit, talem iudicari : quia de eo quod vixerit, habeat iudicari. Vita est enim causa iudicii; per tot substantias dispungenda, per quod & functa est. Age iam scindant adversarii nostri carnis animaeque contextum, prius in vitae administratione, ut ita audeant scindere illud etiam in vitae remuneratione. Negent operarum societatem, ut merito possint etiam mercedem negare. Non sit particeps in sententia caro, si non fuerit & in causa. Sola anima revocetur, si sola accedit. At enim non magis sola decedit, quam sola decucurrit. Illud unde decedit vitam hanc dico. Adeo autem non solum anima transigit vitam, ut nec cogitatus licet solos, licet non ad adfectum, per carnem deductos auferamus a collegio carnis. Siquidem in carne, & cum carne, & per carnem agitur ab anima, quod agitur in corde. Hanc denique carnis*

speciem, arcem animae etiam Dominus in sugillationem cogitatus taxat. Quid cogitatis in cordibus vestris nequam? Et, Qui conspexerit ad concupiscendum, iam adulteravit in corde. Adeo & sine opere, & sine effectu, cogitatus, carnis est actus. Sed & si in cerebro, vel in medio superciliorum discrimine, vel ubi philosophis placet, principalitas sensuum consecrata est, quod hegemonicon adpellatur, caro erit omne animae cogitatorium. Numquam anima sine carne est, quamdiu in carne est. Nihil non cum illa agit, sine qua non est. Quaere adhuc an cogitatus quoque per carnem administrentur, qui per carnem dignoscuntur extrinsecus. Volutet aliquid anima, vultus operatur indicium: facies interiorum omnium speculum est. Negent factorum societatem, cui negare non possunt cogitatorum. Et illi quidem delinquentias carnis enumerant: ergo peccatrix tenebitur supplicio. Nos vero etiam virtutes carnis opponimus: ergo & bene operata tenebitur praemio. Et si anima est, quae agit & impellit in omnia, carnis obsequium est: Deum non licet aut iniustum iudicem credi, aut inertem: iniustum, si sociam bonorum operum a praemiis arceat: inertem, si sociam malorum a suppliciis secernat: quum humana censura eo perfectior habeatur, quo etiam ministros facti cuiusque deposcit, nec parcens, nec invidens illis, quo minus cum auctoribus aut poenae, aut gratiae communicent fructum. Quae vero de corpore vieto & attrito; aut pusillo & infantili habet, ea nihili sunt; quum servata quomodocumque substantia & forma, immutari, & perfici, & gloriosum reddi debere esse, communis Theologorum Christianorum doctrina sit, de qua late superius *Cap. VII. & seqq.* egimus; ubi & de interpolationibus & additamentis huiusmodi

di corporum magnus *Augustinus* egregie disseruit. Prudentius de his loquutus est *Io. Clericus* in *Notis ad Grotium De Veritate Religionis Christianae*, qui tantum protulit, ubi de identitate corporis in resurrectione agitur, non nimis subtiliter & scrupulose procedendum, quum corporis substantia in fluxu sit, nec eadem semper permaneat. Si vero ipse mallet aedificium novum de coelo, quam tugurium terrenum quomodocumque resarcitum, nescio an alii eodem desiderio teneri possint aut velint, metuentes ne forte nullum sic habituri sint, quum ignorent an somniata a *Burnetio* materia illa coelestis, unde corpora demum fabricentur, vere exsistat, & ullibi sit; ut nihil dicam de amore animae erga suum corpus, de quo nonnulla Platonici pronuntiaverunt, sed ita ut scelestis & malis animis illum tribuerent, ut in *Phaedone* videre est; nec lubeat modo illam excitare quaestionem, *An coniugium animae cum corpore sit delectabile*, quam video a quodam nostra aetate paulo curiosius institutam.

At id quod peius est, sua opinione *Burnetius* caelestibus oraculis, & sanctorum Patrum documentis, adversatur. Id quidem & ipse fatetur non invitus dum scribit: *Secundum hypothesin litteralem Scripturae, idem corpus, quod cecidit, resurrecturum est, idem cadaver, quod iacet in sepulcro, proditurum est. Ad vocem Christi, vel ad sonitum tubae, mare eiiciet mortuos suos, terra suos itidem, & quodlibet elementum aut regio huiusce mundi inferioris, quae absorbuerat & recondiderat cadavera, in apricum proferet, vel intacta vel redintegrata. Haec mibi videtur idea resurrectionis in sacris litteris maxime obvia, & vulgo quidem accommodatissima,*

sima, *&c.* Fatetur igitur saltem hoc placitum divinas litteras sensu obvio prae se ferre; sed illud admitti posse negat, & quia aliud latenter occulteque eaedem litterae insinuant; & ratio ipsa repugnat. Quas rationes huc usque a *Burnetio* pro sua opinione adlatas expendimus, eas futiles esse & minus subsistere vidimus; quanti aliae faciendae sint, suo loco inferius ad examen revocabimus. Iam quomodo sacras litteras sacris litteris opponat videamus. *Sunt autem praeterea*, inquit, *in iisdem sacris litteris, corporis quod habituri sumus in resurrectione characteres quidam occultiores, qui rei naturam penitus inspicientibus, satis indicant, quum erimus* ἰσάγγελοι, *& conformes gloriae & lumini ipsius Christi, alterius ordinis ab hodierno fore corpus nostrum, &, tam materia quam forma, diversissimum ab hac membrorum compage, viscerumque & humorum farragine. Ac proinde aliam esse doctrinam arcanam, sive hypothesin rationalem, aliam vulgarem, in hoc argumento.* Iam illud ex hac ratiocinatione absurdum exstat loca divinae Scripturae plana & aperta, quaeque nulli difficultati obnoxia sunt, per occulta, & obscuriora, perplexa atque ambigua, illustrari & explicari debere, contra omnem regulam, quam quidem aut *Tychonius*, aut alius Patrum, excogitaverit. Nam ut vere ac recte *Augustinus Lib. III. De Doctr. Christ. Cap. XXVI.* inquit, *Locum unum sacrae scripturae exponere per alium eiusdem Scripturae clariorem, optima interpretatio est.* Sed *Burnetius* e regione obiicit. *Idque saepe accidit in stilo sacrae Scripturae, & rem exprimi aut repraesentari populariter & ad captum vulgarem, nonnullis in locis: in aliis tamen non deesse indicia, quibus sedulus investigator latentem veri-*

rita-

ritatem eruere possit. Et mox. *Nulli non notum est, & in confesso, Scripturam sacram saepius* ἀνθρωπολογεῖν, *more loqui humano, in tractandis rebus abstrusioribus. Et fallor nisi tam scena iudicii generalis, quam scena resurrectionis generalis, more humano repraesentantur, in prima sui facie, & adparatu exteriori.* Ipse quidem credo in hoc *Burnetium* falli; nam divinas Scripturas saepe ἀνθρωπολογεῖν, humano more loqui, ubi res aliter explicari vulgaris sermonis consuetudo, aut captus humani imbecillitas, facile non patitur, ut quum Deo membra, & humanos adfectus tribuunt, verissimum est: sed ubi nihil locus id exigit, cur faciat, aut cur facere intelligendum sit, haudquaquam video. Nam ut egregie *Basilius* in *Hexaem. Congress. IX.* ait, *Litteralis expositio maxime commendatur, ubi commode fieri potest.* Et verissimum est quod *Hieronymus* in *Epistolam ad Galatas* observat: *Allegoria aliud praetendit in verbis, aliud significat in sensu. Non tamen quaerenda est in praeceptis, quae ad vitam pertinent, aut in his quae perspicua & manifesta sunt. Nam haec regula sanctarum Scripturarum est.* Et profecto quid opus habebant sacrae Scripturae pronunciandi, eosdem homines resurrecturos, e sepulcris prodituros, ab elementis cadavera redditum iri, si nihil horum fieri debebat? An non eadem rei intelligentia, & humano captui vulgarique accomodatissima, si dixisset Deum caelestia corpora olim animis daturum; & alia forma praedita, nec decere moribunda, & caduca, & iam dilapsa & corrupta membra, iterum iis circumdari? Quae rei & narrationis qualitas exigit, ut illis ambagibus, & verborum perplexitatibus, haec involvantur? Fateor igitur non invitus Scripturam divinam aliquando ἀνθρωπολογεῖν; sed

 quum

quum non ubique id faciat, eas heic notas ac characteres non habeo, ex quibus coniiciam & heic more humano loqui, quum res tamen diversissimas, quam littera praeferat, significare velit. Ad rem. *Tertullianus De resurrectione carnis*: *Quis ergo discendi magis adfinis, quam praesumendi: & credendi diligentior, quam contendendi: & divinae potius sapientiae religiosus, quam suae libidinosus, audiens aliquid a Deo destinatum in carnes, & cutes, & nervos, & ossa, aliud quid haec commentabitur, quasi non in hominem destinetur, quod in istas substantias praedicatur? Aut enim nihil in hominem destinatur, non liberalitas regni, non severitas iudicii, non quodcumque est resurrectio: aut si in hominem destinatur, necesse est in eas substantias destinetur, ex quibus homo structus est, in quem destinatur. Illud etiam de argutissimis istis demutatoribus ossium, & carnium, & nervorum, & sepulcrorum requiro, cur si quando in animam quid pronunciatur nihil aliud animam interpretantur, nec transfigunt eam in alterius rei argumentum; quum vero in aliquam speciem corporalem quid dicitur, omnia potius adseverant, quam quod nominatur.* Sed quomodo, inquiet *Burnetius*, conciliandi sunt cum hac resurrectionis idea characteres illi resurrectionis occultiores, qui in sacris litteris abunde & luculenter insinuantur? *Corporis*, ait, *immortalis nostri formam, an futura sit organica, vel inorganica, respicere & indicare videntur hi quatuor Characteres sacri.* Non opus habebit ventre aut escis. *Non constabit* carne & sanguine. *Erit* ἀχειροποίητον, *& denique* ἰσάγγελον. *Hi quatuor characteres examinandi sunt singillatim ut quantum quisque valeat, quid in se involvat, quousque pertingat, discernamus. Quoad*

ad primum, *de quo sic loquitur Apostolus I. Cor. VI.* 13. Escae ventri, & venter escis. Deus autem & hunc & illas abolebit. *Quando vero abolebit? Non in hac vita*, *ergo in futura*; *non in hoc corpore mortali*, *ergo in corpore glorioso & immortali*. O mirabilem interpretationem! Iam ridiculum est & exsibilandum, characterem resurrectionis certum eruere ex loco obscuro, ambiguo, & qui non unam recipit interpretationem; & quem certe omnes Enarratores diverso modo edisserunt & exponunt. Quis tibi revelavit, *Burneti*, te unum veram huius loci intelligentiam percepisse, omnes alios viros doctissimos falsos esse? Ecce *Chrysostomus*, *Theodoretus*, *Theophylactus*, *Nicetas Heracleensis* a me editus, *Beda*, *Thomas de Vio*, *Fromondus*, *Calmetius*, quos ego consului, aliter exponunt, & aut gulositatem destructum iri intelligunt, aut usum tantum escarum & ventris, in futura resurrectione. Quin *Theodoretus* censet id commode de abolitione per mortem intelligi posse; finem enim haec una cum corpore acceptura sunt. Sed quidquid de Theodoreti opinione sit, evidens prope est ea voce uti Apostolum, quae luculenter indicet usum tantum harum rerum, non ventris substantiam, destructum iri. Audi igitur edisserentem *Fromondum*: Destruet: *Graece* otiari faciet, *seu* evacuabit, *ut idem verbum Rom. III. v.* 3. *noster vertit*, καταργήσει; *venit a nomine* ἄργος *quasi* ἄεργος, *idest otiosus*, *& sine opere*. *Venter*, *inquit*, *escae*, *victus*, *amictus*, *res sunt viles & minimae*, *quarum usum cum mortali & brevi hac vita*, *Deus otiari*, *& cessare faciet*, *nec postea in vita immortali eorum erit amplius usus*. Non igitur ventris peribit substantia, sed usus. Quorsum igitur tua illa consectaria? *Quod*

ventre careat illud corpus , carebit etiam visceribus , & parenchymati , aliisque quibuscumque intra ventris cavitatem contentis , &c. Et mox : *Praeterea ubi nulla est esca , nulla erit nutritio : Nutritioni autem subserviunt plures facultates & organa : quae pariter abolenda sunt una cum esca . Huiusmodi sunt organa gustus , &c.* Nam quum haec de ventre dici non possint, nec de aliis organis profecto enunciare fas erit : non enim destruitur substantia , sed usus . At ex non usu *Burnetius* inducit organa , & membra illa omnia , quibus nunc corpus instruitur , fore inutilia , adeoque omnia abolenda : *Haec igitur inferiora omnia erunt ita abolita ; ut nullius usus & supervacanea .* Sed cui usui erit corpus illud suum *inorganicum?* Nulli profecto . Quorsum igitur animi informi illa mole implicandi ? Vt male igitur philosophum dialecticumque agit *Burnetius* ! Aut omnia neget , aut omnia concedat , quorum par ratio est . Insuper nullo modo quoque erit necessarium , quum animi corpore soluti , totum exsequuturi sint , quod cum Burnetiano corpore facerent . Quid si vera esset *Theodoreti* opinio , escas scilicet & ventrem morte tandem aboleri , & Scholasticus aliquis , ut *Mastrius* aut *Lauria* , ne Iesuitam *Blasiuccium* nominem , non secus ac *Muhammedes* in suo *Alcorano* Sur. XXXVII. XXXVIII. & LV. & apud *Avicennam De Almahad. Cap. III.* adfirmaret homines post resurrectionem voluptatibus sensilibus explendos , corporalibusque oblectationibus in Paradiso & coelo demulcendos? Idque & adductis utrumque sacrae Scripturae testimoniis , & rationibus non minus probabilibus , quam Burnetianae sint , confirmare conaretur ? At nonne quidam etiam censuere Adamum , si minus peccasset , sensili cibo non usurum , ut quidem

vult

vult *Glycas* noster *Epist. II.* & cum eo *Gregorius Nyssenus*, *Anastasius Sinaita*, *Ioannes Damascenus*, *Ambrosius*, aliique, de quibus *Petavius Tom. III. Theologic. Dogmat. Lib. II. C. VII.* Et tamen Adamus corpore suis organis omnibus instructo praeditus fuisset, iuxta illos; adeo non repugnat habere organa, quae tamen cessent, & integritatem conservent. Deinde respondere quoque est cum *Tertulliano De carnis Resurrectione*: *Licet officiis liberentur, sed iudiciis retinentur: ut quis referat per corpus, pro ut gessit. Salvum enim hominem tribunal Dei exigit: salvum vero sine membris non liquet eum ex quorum non officiis, sed substantiis constat. Nisi forte & navem sine carina, sine prora, sine puppi, sine compaginis totius incolumitate, salvam adseverabis.* Sed opponatur nullum in resurrectione fore sexuum discrimen, statuisse *Athanasium Sermone III. contra Arianos*, *Hilarium Canone III. in Matthaeum*, *Basilium in Psalm. CXIV. Theodoretum Quaest. XXXVII. in Genesin*, *Macarium Homil. XXIV.* ut de *Michaele Glyca* nostro taceam, qui tam multa de his *Epistola VI.* superius disputavit, & differentiam huiusmodi nullam fore contendit. Sed facilis est responsio; nam ad corporis humani, quale primum creatum fuerat, integritatem sexuum discrimen pertinere illi non crediderunt; quod ex *Glycae* laudata Epistola intelligere est. Sed quantum probabiliter falsi sint, qui ita censuerunt, ostendimus ad dictam Epistolam in *Observationibus pag. 4. & 10.* Non enim videtur dubitandum de iis, quae doctissimus *Augustinus Lib. XXII. De Civit. Dei Cap. XVII.* habet, dum ita differit: *Non est enim vitium sexus femineus, sed natura: quae tunc quidem & a concubitu, & a*

partu

partu immunis erit. Erunt tamen membra feminea, non accommodata usui veteri, sed decori novo; quo non alliciatur adspicientis concupiscentia, quae nulla erit, sed Dei laudetur sapientia, atque clementia, qui & quod non erat, fecit, & liberavit a corruptione quod fecit. Et infra: *Qui ergo utrumque sexum instituit, utrumque restituit. Denique & ipse Iesus interrogatus a Sadducaeis cuius septem fratrum erit uxor, quam singuli habuerunt? Erratis, inquit, nescientes scripturas, neque virtutem Dei. Et quum locus esset ut diceret: De qua me interrogatis, vir erit ipsa, non mulier; non hoc dixit, sed dixit: In resurrectione enim neque nubent, neque uxores ducent: sed sunt sicut Angeli Dei in coelo. Nuptias ergo Dominus in resurrectione negavit esse, non feminas; & ibi negavit, ubi talis quaestio vertebatur, ut eam negato sexu muliebri, celeriore facilitate dissolveret, si eum ibi praenosceret non futurum.*

Sed iam videamus quid *Burnetius* de alio suo charactere deliret. *Quum disseruisset*, inquit, *Apostolus de qualitatibus corporum beatorum, addit in fine sui sermonis*, Hoc autem dico, Fratres, quod caro & sanguis regnum Dei hereditare non possunt. *Non possunt, inquit. Est aliqua repugnantia, ut videtur, inter statum coelestem, & conditiones carnis & sanguinis: proindeque necessitas quaedam, ut corpus, quod anima induit in coelis post resurrectionem, sit ἄναιμον καὶ ἄσαρκον, carne & sanguine careat.* Sed & heic rursus *Burnetio* regero: Cur potius crediderim tuam huius loci interpretationem esse veram atque sequendam, & litteraliter hunc locum esse accipiendum; quam aliorum doctissimorum virorum enarrationes, qui mystice, & allegori-

gorice illum intelligendum esse arbitrantur, mihi amplexandas? Saltem loci sensus controversus est, & iure quidem; quum alias aliis apertissimis Scripturae locis adversari videatur, qui de eadem carne restituenda loquuntur. Quare non gratis, ut ais, moralem sensum inducimus; sed necessitate quadam ad id faciendum compellimur; & nomine carnis & sanguinis, & corruptionis, opera carnalia iure intelligimus. Sed & si litterali sensu Apostoli verba intelligere volumus non video ex illis consequi, quod *Burnetius* contendit; quum perspicue Apostolus sese explicet, & indicet evidenter quid nomine *carnis* & *sanguinis* intelligat, ubi *corruptionem* statim subiicit; significat enim carnem & sanguinem hanc corruptibilem, qualem in hoc corpore mortali habemus, regnum Dei non hereditaturos; sed caro & sanguis, qui incorruptibiles evaserint, quum corpus e terrestri spiritale & coeleste effectum fuerit. Egregie de more suo *Fromondus*: *Caro & sanguis, idest, corpora animalia constantia carne, quae alitur, & sanguine eam alente, qualia scilicet gestamus in hac mortali vita*. Et mox: *Hereditare non possunt: nisi scilicet officia illa animalis carnis & sanguinis exsuant; idest corpora resurgentium debent non animalia, sed spiritualia esse: unde iterum se interpetrans: Neque corruptio: idest corpus corruptibile, abstractum pro concreto, &c.* Quae optime iam disserebat *Augustinus* Consentio scribens *Epist. CXLVI. Quod ergo legitur apud Apostolum, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt; solvitur quidem quaestio etiam isto modo quem tu commemorasti, ut carnis & sanguinis nomine, opera carnis & sanguinis intelligantur: verum quia non de operibus, sed de modo resurrectionis loquebatur Apo-*

sto-

stolus ; & eam quaestionem disputando versabat , melius eo loco intelligitur caro & sanguis , pro corruptione carnis & sanguinis posita . Si enim nomen carnis significat operationem , cur non significet etiam corruptionem , sicut dictum est , omnis caro foenum ? Nam & hic ipsa corruptibilitas significata est . Sequitur enim . Et omnis honor carnis ut flos foeni : foenum aruit , flos decidit . Et ex intervallo *Quum igitur de resurrectione corporis Apostolus disputans , doceret nostra corpora futura ex corruptibilibus incorruptibilia , ex contemtibilibus gloriosa , ex infirmis fortia , ex animalibus spiritalia , hoc est , ex mortalibus immortalia , subiecit unde agitur , atque ait . Hoc autem dico fratres , quia caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt . Et ne quisquam putaret secundum substantiam carnis hoc Apostolum definisse , aperuit quid diceret subiungendo : Neque corruptio incorruptionem possidebit. Tanquam diceret , quod dixi , Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt : ideo dixi , quia corruptio incorruptionem non possidebit . Hoc ergo loco nomine carnis & sanguinis corruptionem mortalitatis intelligi voluit . Denique tamquam ei diceretur : Quomodo caro erit , & caro non erit ? Caro quippe erit , quoniam Dominus post resurrectionem ait . Palpate & videte , quia spiritus ossa & carnem non habet , sicut me videtis habere . Caro autem non erit , quoniam caro & sanguis regnum Dei non possidebunt . Exponit quid dixerit , adiiciens . Ecce mysterium vobis dico .* Et ecce obvia Apostolicorum verborum , & litteralis expositio , ex qua nihil minus defluit , quam quod *Burnetius* pertendit , ut expositionem pariter litteralem *D. Irenaei Lib. V. advers. Haeres. Cap. IX.* silentio transiliam . Non me latet quid ipse replicet . *Coelum terrae* , inquit , *miscent* ,

qui

qui corruptibile & incorruptibile hoc modo confundunt. Sanguis incorruptibilis id mihi videtur, quod Logici adpellant contradictionem in adiecto. Stamina enim sanguinis sunt admodum dissolubilis texturae & mistionis: iisque dissolutis, sequitur corruptio vel putrefactio. Atque idem dici potest de carne; quae sanguinis, similisve succi est quoddam coagulum. Id quod latius alibi ad nauseam ingerit, pluribus haec omnia diducens. Quid nam homini Christiano ita ratiocinanti nunc regeram? Certe hic sanguis, haec caro eadem haberi a resurgentibus non potest, nisi Dei virtus omnipotens dispersos eorum cineres, dispersasque substantias, iterum collegerit, atque in eamdem formam redegerit, & animis iisdem coniunxerit; opus difficillimum iuxta *Burnetium*, & in quo divina potentia prope deficiat, si credere dignum est. Sed qui labor, quae deinde tam grandis difficultas ei, qui tam operoso negotio carnem dilapsam dispersamque restituerit, eamdem iam restitutam & compactam aeternum servare? Servarunt cadavera succis & opobalsamis quibusdam illita AEgyptii, & ea sic medicata hactenus durant; Deus non poterit viventia corpora perpetuum servare sua omnipotentia, quia qui id fieri possit *Burnetius* non capit? An *Burne ii* sesquipedale ingenium divinae potentiae mensura erit? Si resurrectio carnis futura est, totum id miraculum erit, divinae potentiae effectus: quid quaeris amplius? Et si maius admittis, quid de minori solicitus es? Egregie *Augustinus Epistola CXLVI. ad Consentium*. Ex *consuetudine rerum expertarum, inexperta opera divina, infirmitas metitur humana, & argutule se garrire arbitratur, quum dicit, si caro est, & sanguis est: si san-*

si sanguis, & ceteri humores, si ceteri humores ergo & corruptio: Eo modo *diceret. Si flamma est, & ardet: si ardet, & urit: si urit, ergo virorum trium in fornacem ignis ab impio rege missorum corpora incendit. Si autem hoc in tribus viris miraculum factum esse non dubitat, quisquis de divinis operibus recte sapit, cur non creditur qui fecit illa corpora non posse igni corrumpi, fecisse illud corpus, nec igne, nec fame, nec morbo, nec senio, nec ulla vi alia, qua solet humana corpora labefactare corruptio? Quod si quisquam dicit non carni trium illorum virorum additam contra ignem incorruptionem, sed ipsi igni detractam corrumpendi facultatem, quid veremur ne carnem facere nequiverit non posse corrumpi, qui fecit ignem non posse corrumpere? Nam si illud non de carnis, sed de ignis mutatione intelligitur, multo est mirabilius. Simul enim & hominum corpora non urebat, ne posset nocere, & ligna fornacis urebat ut posset ardere. Sed qui etiam ista non credunt, nimium divina potestate diffidunt, nec cum eis, vel ad eos, nunc sermo nobis est. Qui autem ista credunt, ex his etiam illa utcumque coniiciant quae fideliter quaerunt. Valet igitur divina potentia de ista visibili atque tractabili natura corporum quibusdam manentibus auferre, quas voluerit qualitates: ac per hoc valet etiam membra mortalia formae liniamentis manentibus, corruptione vero mortalitatis emortua, stabili vigore firmare, ut absit labes, adsit effigies: adsit motio, absit fatigatio: adsit vescendi potestas, absit esuriendi necessitas.* Iam video *Burnetium* neque admissurum Adamum, si non peccasset, immortalem cum tota sua posteritate futurum fuisse, quod tamen sacrae litterae, & Patres omnes concorditer docent, ut apud *Dionys. Peta-*

Petavium Tom. III. Theolog. Dogmat. Lib. II. Cap. VI. videre est.

Et hoc modo etiam de Christi corpore ratiocinari debes, *Burneti*, ne tua te philosophia destituat. Quid enim sibi volunt illa: *Christus post suam resurrectionem aliæ atque alia forma comparuit (Marc. XVI. 12. Luc. XXIV. 16. Iohan. XX. 15. & XXI. 5.) se visibilem aut invisibilem praestitit, pro arbitrio Luc. XXIV. 31. Clausisque foribus bis ingressus est aedes, ubi erant discipuli. Ioh. XX. 19. & 26. Et tamen se praebebat osseum & carneum suis discipulis, ut, iis dubitantibus, fidem faceret suae resurrectionis. Quibus indiciis satis ostendit se corpus suum in tenue & volatile resolvere; aut in concretum crassumque recolligere potuisse. Denique quum adscendit coelum more alitis Angeli, quale fuit ipsius corpus aut vehiculum? Erat leve & mobile instar currus igneus, quo vectus olim Elias, coelum vivus adiit. Pariter quum postea visus est Christus a Sancto Ioanne in Pathmo*, Oculi erant, ut flamma ignis; pedesque similes Chalcolibano, velut in fornace ardentes: *ut antea a Daniele visus fuerat filius hominis. Denique rediturus est tamdem in eadem forma gloriosa, lucida, flammea: aliter habitantibus terram haud visibilis esset in alto aethere, nocte dieque. Quin etiam illa* Gloria Patris, *quacum adpariturus dicitur, est ipsissima haec forma lucida: prout pater, vel antiquus dierum, ab eadem Propheta describitur, cum adparatu flammanti & luminoso.* Et ex intervallo: *His ita expositis statuendum esse videtur, Corpus Christi gloriosum quod in coelis gerit, esse instar flammae, aetheris, aut lucis liquidae.* Ipse quidem risu abstinere non possum, quum haec audio. Christum post resurrectio-

nem

nem alia atque alia forma ſpecieque comparuiſſe, ex locis Evangeliorum adlegatis numquam *Burnetius* evincet. Nam *Ioannes* XX. 15. & XXI. 4. non dicit Ieſum facie adſpectuque mutatum fuiſſe; ſed Mariam Magdalenam eum hortulanum, quum bene non animadverteret prae ſtupore, cenſuiſſe; & eius diſcipulos ſtantem in littore non ſtatim cognoviſſe, ob diſtantiam forte, vel quod omnes tenebrae noctis penitus diſſipatae nondum fuiſſent. *Lucas* autem XXIV. 16. ait tantum diſcipulorum oculos retentos fuiſſe, ne Ieſum adgnoſcerent; non ergo Ieſus alia ſpecie adparuit, ſed vis divina illos, ne ſtatim adgnoſcerent, impedivit. Quod vero *Marcum* XVI. 12. attinet, qui ſcribit quod Ieſus *oſtenſus eſt in alia effigie*, id non ad corpus, ſed ad habitum veſtemque referendum eſt. Egregie ad hunc locum *Bernard. Lamius Harmon. Evangel. Lib. V. Cap. XLII.* Dominus autem *oſtenſus eſt* ἐφανερώθη *adparuit, in alia effigie* ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ, *ideſt veſtitu, ſive habitu alio, quam quo uti ſolebat, ideo advenam putabant; formam enim nativam retinuit, ut ex eo liquet, quod retentione oculorum opus erat, ne ipſum diſcipuli adgnoſcerent. Sic in hiſtoria transfigurationis, verbum* μετεμορφώθη, *ad habitum refertur. Ita Marcus cum Luca facile conciliatur; primus dicit alium fuiſſe habitum Chriſti; ſed nec alium vultum; alter divinitus impeditos oculos diſcipulorum, quominus eum ex vultu adgnoſcerent.* Manichaeus cum *Burnetio* aliter ſentiat, non ego. Ad rem *Hieronymus Epiſt. ad Hedibiam Quaeſt. V.* de Maria Magdalena loquens: *Quumque videret Angelos; & quos cernebat, ignoraret; ſtupore perterrita huc atque illuc faciem circumferebat, nihil aliud niſi Dominum videre deſiderans; converſaque retro, vidit Ieſum ſtan-*

ſtantem: & neſciebat, quia Ieſus erat: non quod, iuxta Manichaeum, & alios haereticos, formam Dominus vultumque mutaſſet; ut pro voluntate diverſus ac varius videretur: ſed quod Maria, ſtupefacta miraculo, hortulanum putaret, quem tanto ſtudio requirebat. Quamquam & *Glycas* noſter in Burnetiana ſententia eſt *Epiſt. V*, ad quam tamen eum opportune caſtigavimus. Si ſe aliquando inviſibilem reddidit, quomodo id factum fuerit videndum eſt. Nam illud *Lucae*, *Evanuit ex oculis eorum*, *ἄφαντος ἐγένετο*, Syrus, & Arabs, exiſtimare videntur factum ſubita loci mutatione. *Epiphanius* diſcipulorum oculis potius obductam caliginem putat; id quod vero ſimillimum ex iis quae antea habet *Lucas*: *Oculi autem illorum tenebantur ne eum adgnoſcerent*. Quid ſi ſolo id ſuae omnipotentis voluntatis arbitrio feciſſet, ſine ulla ſui corporis immutatione? Si autem clauſis foribus ingreſſus eſt, easdem hic difficultates patitur corpus tenue & liquidum, ac corpus craſſum & ſolidum; nam duo corpora, qualiacumque ſint, non poſſunt eſſe ſimul in eodem loco. Num fluens, ut aqua; & ſpirans, ut ventus, per oſtiorum rimulas penetravit? Sed quid tunc de forma humani corporis faciemus? Quo per foramen ingrederetur, oportuit ut in funiculi longitudinem ſe tenuaret atque protenderet; ut rimam ſubiret, veluti bractea tenuiſſima evaderet neceſſe habuit. Proteum de Chriſto, *Burneti*, iam facis. Iam *Burnetio* non replicem Chriſti corpus etſi paſſibile & caducum, ubi ille natus eſt, per clauſa Deiparae clauſtra divina virtute tranſiſſe; nam homo haereticus de virginitate in partu Deiparae facile litem una cum *Ludovico ἀποθεῷ* movebit, contra receptam Eccleſiae traditionem, ut apud *D. Pe-*

tavium T. VI. Theol. Dogm. Lib. XIV. Cap. VI. videre est; etsi inficiandum non sit quosdam antiquos Patres in contraria fuisse sententia, ut *Tertullianum*, *Origenem*, *Irenaeum*, *Athanasium*, *Epiphanium*, *Basilium*, *Isidorum Pelusiotam*, *Gregorium Nyssenum*, *Amphilochium*, *Ruffinum*, *Nicephorum Callistum*, quorum tamen nonnulli commodam recipiunt interpretationem. Non osseum modo & carneum se praebet, modo tenue & volatile corpus Christi; sed divina eius virtus sola voluntate modo facit ut videatur & tangatur; modo inadspicuum & impalpabile reddit. Quemadmodum eadem virtus Babylonicae fornacis ignem non extinxit, non immutavit, sed ne pueros combureret effecit; non mutavit naturam & qualitatem rei, sed impedivit effectum; non aliam rem fecit, sed igni actionem in sanctos illos denegavit. Si Christus ab oculis discipulorum evanuit, non immutatione corporis fecit; videndi se illis abstulit facultatem. Non fuit sui corporis transformatio; sed fuit spectantium infirmitas, ut egregie de more *Augustinus Lib. XXII. de Civit. Dei Cap. XIX.* docet, cuius verba superius *pag.* 144. produximus. Idem dicendum de Christi corpore in coelum adscendente. Etsi aere gravius fuisset, tamen illud divina virtus elevabat. Ferrum in flumine Deo volente supernatat; corpus Christi, etsi grave, Deo volente in coelum non evolabit? Sed a tua ratione, a tua philosophia non recedamus. Ignis sit, flamma, aether, corpus Christi; certe semper materiatum, semper corpus, semper grave. Ne me ludas cum *Torricellio*, & omnia levia esse dicas; nam saltem magis vel minus levia inter se erunt. Si ignis igitur, aut aether, certe aere levior. Sed quum in confinio aeris erit, quae vis, quae

quae pressio illud sublevabit: ultra aerem, vel aether, vel nihil. Si aether, aequilibre erit nec adscendet; si nihil, multo minus adscendet. Sed si corpora mutuo gravitant, & mutuo sese adtrahunt; iam corpus igneum semper gravitabit in terram, & a terra adtrahetur; non igitur a terra recedet, nisi alia vis illud impellat. Sed quae nam haec vis erit, quae in caelum illud ferat? Et si talis vis adest, cur & ad corpus crassum & solidum in coelum tollendum non adsit? Sed quae nam vis huiusmodi? Nulla profecto, nisi virtus divina. Vbi nunc tua ratio, ubi tua philosophia? Cur susque deque omnia misces, si eaedem difficultates etiam in tua sententia recurrunt? At, inquiet, corpus beatorum, iuxta *Paulum*, erit potens, ἐγείρεται ἐν δυνάμει, erit igitur actuosum, *& potentia corporis consistit in motu, aut in vi movendi seipsum, & alia. Quod facile & celeriter se movet de loco in locum, dicitur agile, &c. proinde ut corpus sit agile, necesse est ut partes ipsius sint in motu, ut in aere, vento, flamma, & luce.* Quid si potens erit, ut fuit Sansonis corpus, quod a capillis vim accipiebat? Quid si beatorum corpus, non a capillis, sed ab anima glorificata suam virtutem recipiat, cui quidem *ius plenum in tale corpus* concedit. Si nunc, quando corpus quod corrumpitur adgravat animam, anima tamen illud movet tam facile & agit; quid non faciet illa ubi ab incorruptibili corpore non adgravabitur, quod aliquatenus expendebat *Augustinus* superius *Cap. VI. pag.* 124. adductus? Quid quod videmus, quo corpus robustius est & bene compactum plus habere potentiae; cur non & tunc fieri id credam? Quod si potentia est alia impellere & mo-

movere; quanto maiore vi aliquando corpora solida & densa alia impellunt, quam tenuia & subtilia?

Si igitur corpus Christi lucidum est, si flammeum, si gloriosum; ne credas quoad substantiam, sed quoad gloriam. Nam nec quum in monte transfiguratus est, resurrexerat, & carneum corpus adhuc gerebat, & tamen resplenduit sicut sol, & mirae gloriae ac lucis radios coruscabat. Non propria haec corporis sunt, sed corporis dotes sunt adcessoriae, & extrinsecus advenientes. Quidquid tu blateres, & proprium fuisse corpori contendas, & ex eo tamquam ex penito fonte emicare. Sed te vel *Glycas* noster confutare potest, qui licet in multis tibi aduletur, tamen in hoc a te maxime discrepat, docetque corpora etiam terrena hominum, luce mira & radiis interdum munere divino insigniri, *Epist. III. & V. pag.* 279. Iam prope te dicerem Palamitam, etsi non divinitatis essentiam, sed ipsius corporis effluvium, splendorem illum esse dicis. Quamquam multum Palamitis accedis ubi de Christo transfigurato ita loqueris: *Christus dum in terris esset, se totum lucidum reddidit in sua transfiguratione: non lumen aliunde illapsum reflectendo; sed ex se ipso virtutem illam emisit, qua corpus, vultum, & vestitum, gloria imbuit, luce inundavit, & immersit.* Sed si minus Palamita es, Christum saltem in laternam occlusam ridicule convertis, ignem lucisque fontem altius in corpore suo servantem, & ubi libuerit, emittentem atque patefacientem. Nec eum iuvet quod *Augustinus Lib. XXII. De Civit. Dei Cap. XIX.* ait: nam ibi de glorioso corpore, & Christo a mortuis excitato, loquitur; non autem de corpore corruptibili, & morti obnoxio. Insuper aliter quomodo id fiat exponit.

Non

Non est haec corporis terreni natura; sed Dei glorificantis donum. Non est lumen e passibili Christi corpore erumpens; sed est splendor, quem Deus inhabitans creando coruscat. Ita autem de glorioso Christi resurgentis corpore differendo, nulla superest de forma clavorum in eodem corpore inhaerente difficultas; nulla de eius manducatione; nulla de eo quod tangi potuit. Atque ita explicandi sunt Patres, qui id totum συγκαταβάσεως fuisse aiunt. *Clemens* enim Alexandrinus *VI.* στρωμ. de Christi resurgentis comestione id pronunciat, quod Christus tunc cibo non indigeret; sed ut suae resurrectionis, & sui veri corporis, fidem faceret comedit & bibit. Eodem sensu loquitur *Ioannes Damascenus Lib. IV. De fide Orthodoxa Cap. I.* Eodem pariter modo accipiendi *Theophylactus in Caput XXIV. Lucae*, *& Beda in Cap. XX. Ioannis*; quamquam maiorem obiicem opponere videtur *Chysostomus Homil. LXXXVII. in Ioannem*. *Dignum autem*, inquit, *dubitatione quomodo corpus incorruptibile formam clavorum acceperit, & mortali manu tangi potuerit Sed hoc te non perturbet, hoc enim permissionis fuit συγκαταβάσεως. Corpus enim tam tenue & leve, ut clausis ianuis ingrederetur, omni crassitudine carebat; sed, ut resurrectio crederetur, talem se exhibuit*; in cuius sententiam it quoque *Glycas* noster *Epist. V.* Sed male heic Philosophum agit *Chrysostomus*; nam vere ostensum est, corpus licet tenuissimum, ut lucem, non posse aliud corpus penetrare; & si per poros & exiles meatus subeat, disgregari & disrumpi eius partes; ergo alia virtute Christi corpus clausis ianuis ingrediebatur. Quare iam non melius de forma clavorum, si eodem sensu accepit, philosophatus est; quum nulla neces-

 sitas

sitas fuerit, & nullum argumentum suppetat, credendi corpus Christi gloriosum omni crassitudine caruisse. Quidquid corpus est, qualecumque est, tangi potest; & lux ipsa atque aer tangitur, eorumque impulsus sentimus. Sed quid faciemus *Epiphanio in Concilio Nicaeno II. Act. VI.* Iconoclastarum illud effatum adprobanti, Christum cum Patre iam sedere, & tandem huc rediturum *οὐ μὲν σάρκα, οὐκ ἀσώματον δέ*, ut videatur ab iis a quibus compunctus est, & maneat Deus extra crassitudinem carnis? Quae quidem deducta sunt ex *Oratione XL. Gregorii Nazianzeni*, de eadem materia agentis, & iisdem verbis utentis. Sed illa verba, *Non amplius quidem carnem, nec tamen vacantem corpore*, ab insequentibus explicantur; non carnem scilicet crassam & ponderosam, sed tenuem ac levem. Hinc ita haec concipiuntur: *Ut maneat Deus extra CRASSITUDINEM carnis*. Et in *Gregorio Nazianzeno: Ut Deus MOLIS omnis, & CRASSITIEI expers maneat*. Quae quidem verba citavit etiam eruditissimus *Glycas Epist. V. pag.* 270. carnem negans corpus nostrum in resurrectione futurum; quod quidem ibidem falsitatis revicimus. Ergo non ad substantiam carnis, sed ad qualitates illi respiciunt. Et his in rebus non omnia a nobis nosci credendum est. Quare idem Nazianzenus ait ibidem de Christo: *Sed augustius diviniusque corpus habentem, qualeque ipse solus novit*. Praeclare igitur *Augustinus Epist. CXLVI. ad Consentium*: *Quaeris utrum nunc corpus Domini ossa & sanguinem habeat, aut reliqua carnis lineamenta. Quid si adderes, utrum etiam vestimenta; nonne augeretur quaestio, qua causa, nisi quia ea quae in usu vitae huius nostrae corruptibilia novimus, sine corruptione cogitare vix possumus, quum divinorum miracu-*

Digitized by Google

raculorum quaedam documenta iam data sint, ex quibus liceat coniectare maiora? Nam si vestis Israelitarum per tot annos in eremo sine tritura esse potuit, si morticina pellis calceamentorum tamdiu sine labe duravit, potest ubique Deus quorumlibet corporum, per quantum voluerit tempus, incorruptam protendere qualitatem. Ego proinde Domini corpus ita in coelo esse credo, ut erat (in terra) quando adscendit in coelum. Dixerat autem discipulis, ut in Evangelio legimus, de sua resurrectione dubitantibus, & illud quod videbant, non corpus sed spiritum esse putantibus: Videte manus meas & pedes, palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere. Sic eorum quum esset in terra contrectatus est manibus, sic eorum est quum iret in coelum deductus adspectibus; ubi vox angelica sonuit: Sic veniet quemadmodum eum videtis euntem in coelum. Fides adsit, & nulla quaestio remanebit. Nisi forte de sanguine requirendum est, quia quum dixisset, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet: non addidit, sanguinem. Non ergo & nos addamus inquirere, quod ille non addidit dicere. Et de compendio si placet, finita sit quaestio. Fortassis enim, accepta occasione sanguinis, urgebit nos molestior perscrutator, & dicet: Si sanguis, cur non & pituita, cur non & fel flavum, & fel nigrum, quibus quatuor humoribus naturam carnis temperari etiam medicinae disciplina testatur. At non video qui sibi constet *Burnetius*, ubi alibi de Christi corpore ait: *Praeterea convenit pariter utrimque, ni fallor, corpus Christi, quum resurrexit a mortuis, iisdem, quibus antea, constitisse particulis: & quum adscendit in coelum, eisdem etiam retinuisse, & ad puritatem*

 coele-

coeleſtem evexiſſe virtute ſui ſpiritus vivifici. Sed video quid opinetur, factam ſcilicet fuiſſe fuſionem & reſolutionem illarum partium, qualis ſit quum *corpora terrena purificantur, aut convertuntur in flammam*. At hic quo conceſſit eius Philoſophia? Nam ſi ita erit, quale tamdem corpus futurum eſt? Aut quomodo tamdem non abſumetur? Quum videamus omnia quae igneſcunt & accenduntur, conſumi tamdem deficiente materia, & interire? Num ad Dei potentiam recurres? Sed quae tunc neceſſitas, ut dixi, noſtram reiiciendi ſententiam, quae divinae potentiae ratione habita, tua Chemica portenta in reſurrectione non ſomniat? Memini, quum Lugduni eſſem, Dominum quemdam *A Campis*, qui mihi ſe verum philoſophum dictitabat, quod in tranſmutationem metallorum ſtolide incumberet, adſeruiſſe quondam, ubi dies mundi extremus adveniſſet, omnia inflammanda eſſe, & igne in cryſtalli & vitri ſpeciem convertenda, ita ut mirari eſſet Lugdunum & alias urbes, vitreas omnes: homines vitreos, vitrea, animalia, vitreas arbores & plantas; ſed ſi ad haec efficienda idonea vis ignis eſſet iuxta illum, *Burnetius* tamen non vitrea vult corpora vi ignis fieri, ſed ignem ipſum, flammam, lucem; qua vi & quomodo ipſe novit. Magna certe utriuſque capitis deliramenta.

Quum igitur conſtiterit quale ſit corpus Chriſti; & exploratae fidei ſit corpus noſtrum glorioſum conforme futurum glorioſo corpori Chriſti, iam patet quale & ipſum futurum ſit, quamque circa illud *Burnetius* deſipiat; patet quomodo glorioſum, hoc eſt lucidum ſit; quomodo ſit ἀχειροποίητον, ut illud vocat *Apoſtolus II. Cor. V*. 1.

hoc

hoc eft, divina virtute perfectum & immutatum; non quod ille fomniat, *inorganicum*: nam praeter abfurdam poteftatem voci fubiectam, nullum corpus vivens fingi poteft, quod inorganicum fit; etfi eadem, aut omnia, organa integra non fervet. Et quidem quum Apoftolus ἀλληγορικῶς ibi loquatur, & noftrum corpus *tabernaculum* nuncupet, quo eius mortalitatem infinuet; ut allegoriam fervet, quum tabernacula manu fiant, debuit adpellare corpus immortale & coelefte *non manufactum*, ut immortalitatis donum a Deo conceffum indicet, & non ab homine; tabernaculumque effe doceat multo hoc temporario praeftantius; quod video aliquatenus fenfiffe etiam *Io. Chryfoftomum* & *Theophylactum*. Sed quid fibi vult illud, corpus noftrum erit fpiritale? Non quidem quod vult *Burnetius*, corpus erit igneum & aethereum, fpiritufque evadet, fed quale illud *Auguftinus* defcribit *Epiftola ad Confentium CXLVI. Spiritale autem corpus, quod iam cum fpiritu immortale eft: quamvis nonnulli arbitrentur tunc fieri corpus fpiritale, quum iam & ipfum corpus mutatur in fpiritum, & quod homo erat ex corpore & fpiritu; utrumque ac totum fpiritus erit: quafi dixerit Apoftolus: Seminatur corpus animale, furget corpus fpiritale. Proinde ficut animale corpus non eft anima, fed corpus; ita & fpiritale corpus non fpiritum debemus putare, fed corpus.* Et ut exponit etiam *Lib. XIII. De Civ. Dei Cap. XX.* a quo non difcrepat *Glycas Epift. V.* 253. At inquit *Burnetius*, ἰσάγγελλοι erimus, Chrifto ipfo id docente. Concedo profecto. Sed quid inde? Nullum aliud confectarium video ex hoc, quam quod non nubemus, quum Chriftus huc refpexerit quando id dixit; & quod immortales erimus ficut Angeli; unde

unde & nuptiae tamquam supervacaneae excluduntur. Id enim volunt illa *Lucae XX.* ἀπιθανεῖν οὐκ ἔτι δύνανται, ἰσάγγελοι γάρ εἰσι. *Nec enim mori possunt amplius, pares enim sunt Angelis.* Sed de his latius inferius agemus. Verum iuxta *Paulum*, inquit, beatorum corpus *caeleste* erit; & *quum dicitur coeleste, notat id materiam ex qua componitur. Quemadmodum enim hodiernum corpus constat ex materia terrestri; ita corpus quod coeleste dicitur, ex materia coelesti constabit.* Sed qualis est haec materia coelestis? Ecce respondet, tamquam e tripode Sybilla, *Burnetius*: *Non est dura aut solida, instar vitri, crystalli, aut glaciei; ut e veteribus nonnulli somniabant. Sed est purissima aut tenuissima, sicut aer aut aether: huiusmodi proinde erit corpus nostrum coeleste.* Quid si materia coeli fumus esset, ut voluit esse primum coelum *Muhammedes* in *Alcorano Sur. III.* fumeumne corpus nostrum futurum est? Sed quo tunc ignis, & flamma, & lux? Quam male ignis fumo permutatur? Quid si dicam nullam esse coeli materiam? Omne quod coelum vocatur esse vacuum; quod quidem caerulei coloris esse videtur, mixtione tenebrarum vacui, & candidorum radiorum lucis, ut id explicant Neutoniani? An non potius coeleste corpus dicitur, quod qualitates coelestes induerit?

Nunc illud expendam quod *Burnetius* ait, ideam resurrectionis iuxta obviam coelestium Scripturarum intelligentiam esse qualem vulgo tenemus & credimus; sed revera id procedere quod divinae Scripturae penitus intellectae non fuerint, quum de duabus resurrectionibus illae loquantur; & de prima verum sit quod vulgo creditur; de secunda quod ipse adfirmat. Scribit enim: *Est aliud praeterea observandum,*

unde

unde suborta est in tractando hoc argumento aliqua obscuritas aut confusio. Ex eo scilicet, quod non satis distinxerint iidem Auctores resurrectionem primam & secundam, ex mente veterum. Has enim distinxere ex antiquissimis Patribus multi, atque aliud nos genus corporis habituros esse in prima resurrectione, aliud in secunda, statuerunt. In prima quidem, corpus carneum, osseum, & sanguineum, instar hodierni: sed purius & perfectius, quale fuisse creditur Adami corpus in Paradiso. In secunda autem resurrectione erit corpus spirituale, coeleste; Christi, secundi Adami, glorioso corpori conforme: sine carne & sanguine, quale describitur a Sancto Paulo in suo sermone de resurrectione ad Corinthios. Atque haec duo genera corporum post hanc vitam distinguebant Patrum quotquot (utique nec pauci, nec exigui nominis) millenne Christi regnum tuebantur. Aeque adhibita distinctione, quaestionibus supra propositis, de natura & de identitate corporum in resurrectione, alio atque alio modo respondendum, prout de prima aut secunda resurrectione quaestionem intellexeris. Si de prima, corpus quidem erit carneum, sed non idem numero *cum praecedenti. Si de secunda, erit quidem corpus idem numero cum proxime praecedenti, sed non carneum, neque terrestre. Proinde vides in hac lite nihil certo & exacte definiri posse, donec conventum fuerit de statu causae: de unica nempe, aut duplici resurrectione. Quaecumque autem disseruimus supra de resurrectione, ex characteribus sacris, respiciunt resurrectionem ultimam & universalem, corpusque coeleste, quod tunc temporis habituri sunt sancti. Haec enim est notissima, & in sacris Literis celebratissima resurrectio: de qua etiam, ni fallor, suam dissertationem unice instituit Apostolus Paulus.*

lus. De prima autem resurrectione, in millenni regno Christi, & renovatione rerum, sequenti capite acturi sumus. Eaque exposita, quid de tota hac materia statuendum sit, clarius elucescet. Sed quam gratis haec adferuntur? Non me latet Papiam Hierapolitanum, Irenaeum, Iustinum Martyrem, Cyprianum, Lactantium, plurefque alios fuisse Chiliastas; sed haec sententia iam explosa est, & eiecta certissimis rationibus & argumentis. *Burnetius* tamen crambem hanc recoctam obgerere voluit, & Chiliastarum errores homo fanaticus renovare non dubitavit integro tractatu, qui cum *Theoria sacra telluris* circumfertur. At num propterea haec opinio, quia eam *Burnetius* defendit ac substinet, vera est? At si falsa est, ut quidem est, lateque ostendit *N. Alexander T. I. Hist. Eccles. Dissert. XXVII. in Saecul. I. Art. II.* quid eius duplici resurrectioni fiet? Deinde & si opinio Chiliastarum subsisteret, quomodo tam absurde scripturae loqui possent, ut resurrectionem, secundam vocarent, quae nihil aliud esset quam corporis, quod iam resurrexerat, immutatio in caeleste & spiritale? Resurrectio est eius quod cecidit, non eius quod stat & persistit, licet transmutetur. Nulla itaque est secunda resurrectio; nonnisi igitur de una Scripturae loquuntur; adeoque falsa est *Burnetii* opinio, utpote divinis oraculis contraria. Sed etsi secunda haec resurrectio esset, *Burnetio* minus prospere succederet; nam is qui tam operosa dissertatione, & prolixis ambagibus identitatem corporum excitandorum negavit, tunc sibi contradicens illam admitteret. Nam quum alicubi fateatur in prima resurrectione eadem corpora futura, & de ea loqui Scripturas, ubi eadem corpora excitatum iri adserunt; quidquid alibi

ali-

aliter dicat; iam in secunda resurrectione eadem corpora remanebunt, sed immutabuntur tantum, ad incorruptibilem conditionem evecta. Quod quidem de his, qui vivi in resurrectione reperientur, ipse concedit his verbis: *Convenit, opinor, utrimque, quoad corpora eorum qui reperientur inter vivos in adventu Domini: Ea scilicet mutatum iri immediate, manentibus iisdem particulis, aut earum magna parte.* Insuper alibi addit: *Si quem vero tantus incessit amor sui corporis terrestris, ut eo carere nequeat, resurgat & reddatur ei per me licet, sub eadem forma & iisdem particulis, modo statim immutandum concedat illud corpus terrestre in coeleste alterius formae & qualitatum.* Non tamen cum eo convenimus, quod modum attinet; neque id eventurum *quum resoluta hac mortali compage membrorum, eadem materia (sordibus exceptis) transmutabitur in aliam formam & in alias qualitates: utpote in easdem quas habent corpora immortalia & incorruptibilia.* Id quod nos haud quaquam admittimus, quum partes omnes a Deo immortales & incorruptibiles reddendas credamus. Mutabuntur enim non peribunt. Ad rem *Tertullianus de Resurrect. Carnis*: *Discernenda est autem demutatio ab omni argumento perditionis. Aliud enim demutatio, aliud perditio. Porro non aliud, si ita demutabitur caro, ut pereat. Peribit autem demutata, si non ipsa permanserit in demutatione, quae exhibita fuerit in resurrectione. Quemadmodum enim perit, si non resurgit; ita etsi resurgit quidem, verum in demutationem subducitur, aeque perit. Aeque enim non erit, si non resurrexerit. Et quod ineptum, si in hoc resurgit, ut non sit, quae potuit non resurrexisse, nec esse: quia non esse iam coeperat. Non miscebuntur omnino diversa, mutatio atque perditio, operibus*

bus utique diversa. Perdit haec, illa mutat. Quomodo ergo quod perditum est, mutatum non est: ita quod mutatum est, perditum non est. Perisse enim est in totum non esse quod fuerit? Mutatum esse, aliter esse est. Sed porro dum aliter est, idipsum potest esse: habet enim esse quod non perit. Mutationem enim passum est, non perditionem. Atque adeo potest & demutari quid & ipsum esse nihilominus, ut & totus homo in hoc aevo substantia quidem ipse sit, multifariam tamen demutetur, & habitu, & ipsa corpulentia, & valetudine, & conditione, & dignitate, & aetate, studio, negotio, artificio, facultatibus, sedibus, legibus, moribus, nec quidquam tamen admittat homini, nec ita alius efficiatur, ut cesset id esse: imo nec alius efficitur, sed aliud. Hanc formam demutationis divina etiam documenta testantur. Mutatur Mosei manus & quidem ad instar emortuae, exsanguis & exalbida, frigida, sed & recepto calore, & refuso colore, eadem caro & sanguis est. Mutatur postea & facies eiusdem, incontemplabili claritate. Sed Moyses erat proinde qui non videbatur. Sic & Stephanus angelicum iam fastigium induerat, sed non alia genua in lapidatione succiderant. Dominus quoque in secessu montis etiam vestimenta luce mutaverat, sed lineamenta Petro agnoscibilia servaverat. Vbi etiam Moyses & Helias, alter in imagine carnis nondum receptae, alter in veritate nondum defunctae, eamdem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria perseverare docuerunt. De quo exemplo instructus & Paulus: Qui transfiguravit, inquit, corpus humilitatis nostrae conformale corpori gloriae suae. Quod etsi transfigurationem & conversionem in transitum substantiae cuiusque defendis: ergo & Saul in alium virum conversus, de corpore

suo

suo excessit. Et ipse Satanas quum in Angelum lucis transfiguratur, qualitatem suam amittit. Non opinor. Ita & in resurrectionis eventum mutari, converti, reformari licebit cum salute substantiae.

Sed & Patrum traditioni huiusmodi opinio contraria est, quoad ex iam dictis satis elucere arbitror; & unus pro cunctis audiatur *Hieronymus* Pammachio & Oceano scribens, & *Burnetianum* errorem in Origene, sectatoribusque confutans. *Credimus, inquiunt, resurrectionem futuram corporum. Hoc si bene dicatur, pura confessio est. Sed quia corpora sunt coelestia & terrestria, & aer iste & aura tenuis, iuxta naturam suam corpora nominantur: corpus ponunt non carnem, ut Orthodoxus corpus audiens, carnem putet: haereticus spiritum recognoscat. Haec est eorum prima decipula, quae si deprehensa fuerit, instruunt alios dolos, & innocentiam simulant, & maliciosos nos vocant, & quasi simpliciter credentes, aiunt: Credimus resurrectionem carnis. Hoc vero quum dixerint, vulgus indoctum putat sibi sufficere, maxime quia idipsum & in symbolo creditur. Interroges ultra; circuli strepitus commovetur, fautores clamitant: Audisti resurrectionem carnis: quid quaeris amplius? Et in perversum studiis commutatis, nos sycophantiae: illi simplices adpellantur. Quod si obduraveris frontem, & urgere coeperis, carnem digitis tenens, an ipsam dicant resurrecturam, quae cernitur, quae tangitur; quae incedit & loquitur: primo rident, deinde adnuunt. Dicentibusque nobis, utrum capillos & dentes, pectus & ventrem, manus & pedes, ceterosque artus ex integro resurrectio exhibeat: tunc vero risu se tenere non possunt, cachinnoque ora solventes, tonsores nobis necessarios & placentas, & medicos, ac su-*

ſutores ingerunt. Vtroque interrogant, utrum credamus & genitalia utriuſque ſexus reſurgere, noſtras genas hirtas, feminarum leves fore, & habitudinem corporis pro maris ac faeminae diſtinctione diverſam. Quod ſi dederimus, ſtatim expetunt vulvam & coitum, & cetera quae in ventre ſunt & ſub ventre. Singula membra negant, & corpus quod conſtat ex membris, dicunt non reſurgere. Non eſt huius temporis contra dogma perverſum, rhetoricum iactare ſermonem. Non mihi dives Ciceronis lingua ſufficiat: non fervens Demoſthenis oratio, animi mei poſſit implere fervorem, ſi velim haereticorum fraudolentias prodere, qui verbo tenus reſurrectionem fatentes, animo negant. Solent enim mulierculae eorum mammas tenere, ventri adplaudere, lumbos & femora & putres attrectare axillas, & dicere: Quid nobis prodeſt reſurrectio, ſi fragile corpus reſurget? Et futurae Angelorum ſimiles, habebimus & naturam? Dedignantur videlicet cum carne & oſſibus reſurgere, cum quibus reſurrexerit & Chriſtus. Hactenus quidem *Hieronymus*. Sed regerit *Burnetus: Quidquid ſtatuerint, ſive Concilia, ſive Patres, cedendum eſt ſacris litteris & rationi*. Bona verba quidem. Iam ſacras litteras *Burnetio* adverſari demonſtravimus, nec ſua ratione multum proficere. Non enim *Burnetii* ratio, ea ratio eſt, quae cuncta dirigit ac diſponit, aeternaque lege omnia ducit ac colligat. Sed ſunt deliria, qualia iam multa redarguimus, ut corpus terrenum in coelo conſiſtere non poteſt, quod quam falſum ſit oſtendimus *Capite VI.* corpus tenue alia corpora penetrare poteſt, & ianuis clauſis in aedes ingredi, quod quam rationi contrarietur, ſtatim vidimus; & id genus ſexcenta ſomnia, & paralogiſmi. Num cedendum eſt huic ratio-

rationi? Sed recta ratio sit quam *Burnetius* persequitur, numquid si quid ratio humana in Christianae sapientiae placitis minus intelligere ac comprehendere potest, statim non est admittendum? Numquid divina potentia eos faciendi fines sibi praescripsit ut nihil moliretur, nisi quod homines intelligere & comprehendere possent? Humanus ne captus omnipotentiae mensura erit? *Paulus* dicit resurrectionem mortuorum *mysterium esse*. Quis igitur cognovit sensum Domini, aut consiliarius eius fuit? Nihil quidem a Deo contra rationem fit; multa tamen supra rationem humanam. Nam quidquid Deus facit ratione facit, quum ipse ratio ipsa sit; & ratio numquam sine ratione esse possit. Ideo satis & luculenter superius ostensum est, nihil eorum, quae in resurrectione mortuorum eventura Ecclesia docet, rationi repugnare, etsi ea mens humana minus intelligat.

Burnetii *opiniones ulterius confutantur; & De Angelorum Daemonumque corporibus iuxta veteres Theologos, Platonicosque, disseritur.*

CAP. XI.

Sed res *Burnetio* confecta videtur, si ostendat corpora beatorum, esse eadem cum Angelorum corporibus. Sed audiamus ipsum ita *Cap. VIII.* scribentem; *Ultimus character desumitur a paritate Beatorum*

torum in coelo cum Angelis. Christus dicit ad Sadducaeos, filios resurrectionis fore ἰσαγγέλους, similes Angelis. *Quod quidem adspectu primo respicit nuptias & concubitum, aliis tamen non exclusis. Imo, ea occasione, sententiam magis generalem Christus edidisse videtur, qua paritas filiorum resurrectionis cum Angelis, ad plura possit, & debeat extendi. Et ad plura quidem extenditur a Sancto Luca, qui hoc dictum Christi ita profert:* Qui vero digni habiti fuerint, qui saeculum illud consequantur & resurrectionem ex mortuis, neque ducunt uxores, neque nuptui dantur. Neque enim mori posse amplius, dicendum est pares enim sunt Angelis, οὔτε γὰρ ἀποθανεῖν δύνανται, ἰσάγγελοι γάρ εἰσι. *Ex his verbis, primo, constare mihi videtur, Angelos habere corpora; dein nos talia habituros esse corpora, qualia habent Angeli: ac proinde inorganica. Quoad primum. Si paritas illa Beatorum cum Angelis consistit tantum in parte spirituali utriusque, non in corporibus: tum corpora nostra, post resurrectionem, possunt esse mortalia, non obstante hac paritate. Christus autem dicit, propter hanc paritatem nos amplius mori non posse. Oportet igitur, corpora utriusque sive partem corporalem respiciat haec paritas: morimur enim, seu mortales sumus, ratione corporis tantum: sive in hac vita, sive quavis alia. Praeterea haec immortalitas & paritas cum Angelis, de quibus loquitur Christus, sunt privilegia resurrectionis, vel nobis accedunt post resurrectionem, aut immortalitas animae semper fuit: & quae nobis advenit per & post resurrectionem, est immortalitas corporis. Hoc igitur respectu futuri sumus pares Angelis. Denique similes essemus Angelis potius ante resurrectionem, quam post, si Angeli non habent corpora.*

pora. Angelos non esse nudas substantias spirituales, sed vestiri corporibus sui generis & ordinis, id praeterea demonstrare mihi videtur, quod constituturi sint comitatum & satellitium Christi in suo adventu glorioso. Oportet igitur, ut sint visibiles & corporibus induti, iisque nobilioris ordinis: ut coelestis illius pompae maiestatem & magnificentiam augeant & expleant. Nec sustinebis, opinor, dicere, habituros quidem corpora tunc temporis, sed mutuatitia, vel facta ex aere, pro re nata; dissipanda iterum, aut deponenda, ubi finitum fuerit spectaculum. Haud patieris, inquam, hoc dici, Christum quidem rediturum esse comitatissimum, sed phantasmatibus: fugitivis umbris millies mille, & inanibus visis; & huiusmodi larvatos Angelos solium Dei in coelis circumdare. Porro, quum dicitur in sacris Litteris, Satanam se transformare quandoque in Angelum lucis: *illa metamorphosis supponit Angelum lucis habere aliquam externam formam, aliquam speciem visibilem, qua dignoscitur & distinguitur. Id vero, quidquid sit, habere non possunt absque omni corpore. Et quoad malos Angelos in genere, quum sint capaces poenae & cruciatus per ignem corporeum, eoque destinati, exinde patet hos spiritus degeneres sua habere qualiacumque corpora. Dein ex altera parte, Sanctis & Beatis nihil societatis aut commercii intercedere potest cum bonis Angelis, nisi hi, perinde ac illi, sint aliquo modo visibiles & incorporati. Denique, ut hoc addam, ecquis sanae mentis, atque operum Dei aequus aestimator, rem secum reputans, credere potest bona fide & ex animo, regiones coelestes & aethereas, quantas quantas, vacuas esse omni creatura intelligente visibili, omni animali ratione praedito praeter paucula animas humanas? Quantas oportet*

tet fingere in rerum natura solitudines & eremos? Ad quas tamen suis incolis replendas, Deo Optimo Maximo, rerum Conditori, nec potentia defuit, nec bonitas. Quod si nobiscum statuas, Angelos habere corpora sui generis & ordinis: non quidem organica: (Quid Angelis enim cum ossibus, artubus, visceribus, aqualiculo, aut membrorum compage?) sed lucida & aetherea: quemadmodum e Patribus non pauci statuerunt, ut alibi dictum est: atque his corporibus Angelicis nostra fore similia si concedas; Ex hac hypothesi, Deo, universitatis Opifici, constabit suus bonos: Coelo suus adparatus, & illustrium incolarum exercitus: Nobis denique cum Angelis vitae societas, iisque par & cognata corporis animique indoles & immortalitas.

Sed expendamus singula. Iam quod ex Evangelio adducitur, nos scilicet in resurrectione similes Angelis futuros, a nuptiis abstinentiam, & immortalitatem tantum respicit, quod superius *Augustinus* luculenter ostendit *pag.* 170. & nos pariter animadvertebamus. Quod ergo ait, ex hoc loco constare Angelos habere corpora, consectarium non exsistit; multo minus quod ea corpora sint *inorganica*. Nam si inde similitudinem corporum Angelorum cum corporibus resurgentium inferre licet, potius ea esse *organica* confirmabimus: Nam ea Christi verba iuxta *Hieronymum*, organa corporis, & sexuum discrimen indicant. Nam, ut ipse ait, *Non de lapide & ligno dicitur, non nubent neque nubentur, quae naturam nubendi non habent; sed de iis qui possunt nubere*. Id quod & *Augustinum* deduxisse *pag.* 170. superius vidimus. Et totum id, quod deinde disputat, usque ad illud *si Angeli non habent corpora*, falsa hypothesi innititur, hoc est, quod Christus dixerit

xerit

xerit nostra corpora futura corporibus Angelorum similia; quum alium omnino significare voluerit, ut ostensum est. Sed, inquit, *Augustinus in Psalmum LXXXV.* ad illa verba: *Eruisti animam meam ex inferno inferiori*, *Talia*, inquit, *erunt corpora nostra post resurrectionem, qualia sunt Angelorum corpora*. Et in *Psalmum CXLV.* non procul ab initio, corpus nostrum caeleste adpellat *corpus Angelicum*. *Tertullianus* suo modo adpellat, *carnem Angelificatam Libro De Resurrect. carnis Cap. XXVI.* & *demutationem in substantiam Angelicam Lib. III. contra Marcionem Cap. ultimo*. *Lactantius*, *transformationem in similitudinem Angelorum Lib. VII. Cap. XXVI.* Deinde rogat ut consulamus, quum vacat, plura loca *Augustini*, ubi eumdem prodit sensum, ut *Epistola III. ad Fortunatian. Lib. II. de Genes. ad litter. Cap. XVII. Lib. III. Cap. X. Lib. XII. Cap. XXXV.* Ipse autem *Burnetium* rogo, ut attentius Opera laudatorum Patrum legat, & illis loquutionibus quid vere sibi voluerint, melius intelligat. Certe si evolvat, quae ex *Augustino* superius *Cap. IX. pag.* 147. attulimus, numquam dicet *Augustino* haec in mentem venisse; & multo minus si perlegat ea etiam, quae de carnis resurrectione in *Enchiridio ad Laurentium* dissertat. Rogo autem in primis ut *Tertullianum* laudato libro *De Carnis resurrectione* legat & perlegat, totumque consideret, ne in suam sententiam invitum *Tertullianum* trahat, qui eodem libro suam *Angelificatam* carnem ita exponit, ut nec nos ludificet, & *Burnetium* mendacii & malae fidei revinciat: *Sed huic disceptationi, finem dominica pronunciatio imponit. Erunt, inquit, tamquam Angeli. Si non nubendo, quia nec moriendo, utique nec ulli simili necessitati succidendo corporalis conditionis.*

nis. Quia & Angeli aliquando tamquam homines fuerunt, edendo & bibendo, & pedes lavacro porrigendo. Humanam enim induerant superficiem, salva intus substantia propria. Igitur si Angeli facti tamquam homines in eadem substantia spiritus carnalem tractationem susceperunt, cur non & homines facti tamquam Angeli in eadem substantia carnis, spiritalem subeant dispositionem, non magis solemnibus carnis obnoxii, sub Angelico indumento, quam Angeli tunc solemnibus spiritus sub humano? Nec ideo non permansuri in carne, quia non & in solemnibus carnis, quum nec Angeli ideo non & in spiritu permanserint, quia non & in solemnibus spiritus. Denique non dixit, erunt Angeli, ne homines negaret: sed, tamquam Angeli, ut homines conservaret. Non abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit. Ecce verus verborum laudatorum Patrum sensus; ecce ut contra *Burnetium* Iurisconsulti axioma procedit, quod habetur in *L. Incivile ff: de Legibus*. Quam melius divina dicta Muhammedanus *Avicenna* intellexit *Cap. III. De Almahad* nil aliud percipiens in illo *erunt sicut Angeli Dei in caelo*, quam quod *erunt sicut Angeli non comedentes, neque bibentes, neque coeuntes*, quae sunt eius ipsissima verba, ut ab *Andrea Alpago* in Latinum ex Arabico conversa fuere.

Alia autem argumenta, quibus *Burnetius* Angelis corpora vendicare conatur, levia admodum sunt, & quae facile solvi queant, ut a Theologis, & Philosophis doctissimis iam ostensum est. Nam non video cur in comitatu Christi etiam Angeli sine corporibus esse non possint; cur transfiguratio Satanae in Angelum lucis ἀλληγορικῶς accipienda non sit; cur Daemones sine corporibus cruciari non valeant?

Cur

Cur coeli regiones non possint habere alios incolas corporibus instructos praeter Angelos; aut si Angeli corporibus nudi eas habitant, non satis habitatae sint & frequentes?

Sed quoniam vult *Burnetius* ut, an Angeli corpora habeant, consideremus, & in corporum Angelicorum naturam & qualitates inquiramus, illis verbis: *Quare illis auctor sum, ut primum expendant, num Angeli habeant corpora: dein qualia sint*; proferam heic Dissertationem, quam olim vernante adhuc aetate conscripsi, *De Angelorum & Daemonum statu*, dum Theologiam Platonicam cum Christiana contenderem; ut cognita Angelicorum corporum, si verum esset Angelos iis instrui, natura & indole; videamus etiam quam falso ea *inorganica* a *Burnetio* dicantur; & quam id solus ipse somniaverit. Nam exstabit, si minus eadem organa ac nos Angeli habeant, tamen aliis organis nostris non omnino dissimilibus eos praeditos esse, ex veterum Theologorum, Philosophorumque sententia. Hinc eorum presentiae, eorum Epulae, eorum concubitus, eorum colloquia, ambulatus, incursus, comitatus, peregrinationes, & quaecumque propria hominum sunt; & quae sine instrumentis humanis similibus peragi perficique non possunt. Et eo lubentius eam Dissertationem profero, quo perspectius habeo multa in ea iuxta etiam Philosophorum Ethnicorum placita tractari, quae frustra in aliis, qui de Angelorum corporibus egerunt, ut *Petavio*, *Gregorio a Valentia*, ceterisque quaesiveris. Illa autem est quae sequitur.

De Angelorum & Daemonum Statu Digressio.

Et si nonnulla, quae ad statum Angelorum pertinere videri possunt, obiter iam superius attigimus, huius rei modo tractatio instituenda est, de eaque late disserendum. Virum egregium, & multa doctrina praestantem, *Augustinum*, animarum nomine Angelos alicubi indigitasse memoravimus, delevisse itidem, seu potius retractasse deinde, quod dixerat, *L. I. Retract. Cap. XI.* quod numquam in divinis litteris animas Angelis vendicari liquido comperisset; cui tamen mirificus ille *Adamantius* praeluxerat, *L. II.* περὶ ἀρχῶν, caelestium oraculorum testimoniis animis Angelos esse praeditos probari posse negans, quamquam eosdem esse animantes nullus dubitat, quod & rationibus evincere nititur. Cui libenter & adsensum praestet *Augustinus*, qui *L. III. De Genes. ad lit. Cap. X.* Apuleii, ceterorumque Platonicorum omnium vestiigis insistens, aerea daemonas animalia esse praedicat, corpora ex aere concreta illis tribuens, sicuti Angelis coelestia. Quae quum ita se habeant, cur esse quidem animalia & fateantur & doceant, & habere animas adfirmare reformident, haud plane intelligo; quum animalia nonnisi ex anima & corpore coalescere perspicuum sit. Verum parum nostra refert, qua mente id dixerint, pervestigare: modo illud ratum firmumque sit, nullo omnino corpore Angelos adseruisse numquam, sed vel coelestibus vel aereis corporibus uniter aptos existimasse. Quae quidem sententia illustrissimos alios Ecclesiae Patres fautores habet, quandoquidem in eam iverunt inter Grecos

cos *Irenaeus* Lugdunensis Episcopus, *Iustinus* Martyr & Philosophus, *Tatianus* Assyrius, *Athenagoras*, *Clemens* Alexandrinus, *Methodius*, *Athanasius* pariter Alexandrinus, *Eusebius* Caesariensis, *Basilius Magnus*, *Caesarius* Gregorii Nazianzeni frater, & *Ioannes* Thessalonicensis, quibus addere iuvat Iudaeum Historicum *Iosephum*, & Christianum Philosophum *Michaelem Psellum*; inter Latinos vero in hac haeresi sunt, *Caecilius Cyprianus*, *Minutius Felix*, *Lactantius*, Stridoniensis *Hieronymus*, *Severus Sulpitius*, *Claudianus Mamercus*, *Gregorius Magnus*, *Bernardus* Claravallensis, quibus facile adiungerem *Tertullianum*, *Hilarium* Pictaviensem, *Ioannem Cassianum*, *Faustum* Regiensem, *Paschasium* Romanae Ecclesiae Diaconum, *Rupertum* Abbatem, *Raimundum Lullum* si minus viderem eos non tantum corpora adnata Angelis adserere, quantum omnino corporeos, & totos corpora illos praedicare, quamquam tenuia, & exilia, & quae vel tantum intelligentia percipiantur, quum nihil prorsus praeter Deum incorporeum admitterent; & forte nec ipsum Deum *Tertullianus*. Verum quum ista a Platonica doctrina quam maxime abhorreant, & iam omnium Theologorum iudicio eiecta sint, atque exculcata, & nos haud iniuria reprobamus, & ullam eorum rationem habere negligimus. Virum tamen & scientia, & dignitate eminentissimum haud fas praetermittere, qui quamquam proximis saeculis floruerit, antiquiorum tamen sententiae non parum momenti sua auctoritate addiderit, *Thomam* Caietanum; hic enim *Comm. in Cap. II. Epist. ad Ephes.* veterum placita sequutus, Daemones aerea animalia esse dicit; & ne haec ab illo quasi dictata reddantur, ratione ad hoc conquisita firmare contendit. Nos tamen non multum, quibus

haec

ſhaec naturalibus rationibus comprobentur , ſoliciti ſumus , in hoc unum incumbentes , ut Platonis in hoc decreta Chriſtianae Philoſophiae conſona demonſtremus ; quapropter ſacrarum tantum Scripturarum teſtimonia adferemus in medium , quibus ſententiam ſuam laudati Scriptores conantur adſtruere. Et primum *Origenes Prooem. in lib.* περὶ ἀρχῶν argumentum ad huius opinionis veritatem indicandam minime contemnendum exiſtimat , altum in coeleſtibus litteris de natura ulla incorporea ſilentium , ignotumque ipſis ἀσωμάτου vocabulum ; iure flocci pendens id , quod ex libro Aprocryho , cui titulus eſt *Doctrina Petri* , in contrarium adducitur , Chriſtum ſcilicet Apoſtolis colloquentem dixiſſe : *Non ſit Daemonium incorporeum* ; ſimulque animadvertens , & ſi forte umquam in Scripturis ſanctis *incorporei* vocabulum occurrat , eo ſenſu illud demum accipiendum , ut non ſimpliciter , ſed comparate dictum intelligatur ; incorporeum ſcilicet videri id , quod ſubtile , & tenue eſt , & prope inſenſile , craſſis & ſolidis , tactuque obnoxiis , quibus nos circundamur , corporibus comparatum. Id quidem , quod cautum fecit Theſſalonicenſem Praeſulem *Ioannem* , qui quum adverſus ſacrilegos Iconomachos in quinta Synodo ageret , obiicem omnem , qui Venerabilium Patrum ſententiae reſiſteret , remoturus haec addidit: εἰδέπου εὕροις ἀσωμάτους καλουμένους τοὺς ἀγγέλους , ἢ δαίμονας , ἢ ψυχάς , ὡς μὴ ὄντας ἐκ τῆς συμμίξεως τῶν ὑλικῶν τεσσάρων στοιχείων , καὶ τοιαῦτα σώματα πάχεα καὶ ἀντίτυπα , ὡς ἡμεῖς περικείμεθα , οὕτως αὐτοὺς προσηγόρευσαν. τῷ ὄντι γὰρ ὡς πρὸς ἡμᾶς ἀόρατοί εἰσιν. hoc eſt , *Si umquam vero Angelos , ſeu Daemones , ſive animas , incorporeos adpellari repereris , tamquam non ex commixtione quatuor materiatorum ele-*

elementorum constantes, neque corpora crassa, & solida, prout nos, habentes, ita illos adpellaverunt. Ei enim, qui quemadmodum nos, se habet, minime sunt adspectabiles Quibus forte verbis illorum se turbae adgregat, quos nihil, praeter Deum, incorporei admittere dignantes postremo loco recensuimus. Hinc vis omnis elanguet, & plane deficit momentum, illius argumenti, quod ex ambigüis constitutionis, quam Concilium in Aedibus Lateranensibus tertium coactum edidit, verbis, satis imbecillum, conficitur a contraria sententibus. Quamquam enim in illa *Deum simul ab initio temporis utramque de nihilo condidisse creaturam, spiritualem & corporalem, Angelicam videlicet & mundanam*, verbis fere totidem, verissime definitum est; haec tamen *Origenis*, & *Ioannis* expositionem, & haud quidem invita, receperint, quod & recentiores Theologi recte observarunt. Sed ne *Origenis* argumentum videatur infirmius, utpote quod sola nititur taciturnitate Scripturarum, a quibus non omnem semper veritatem pandi exploratissimum habemus; laudati *Caesarius*, & *Ioannes*, & Viennensis Ecclesiae sophista *Claudianus*, perspicuum ex indubitatis oraculis testimonium ad suam sententiam roborandam confirmandamque adferunt, illud scilicet divini Cantoris, a *Paulo* Apostolo deinde ad Ebraeos scribente repetitum: *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem, seu flammam ignis*. Et siquis ἀλληγορικῶς locum hunc conetur exponere, lapidem lavare, ut aiunt, & oleum & impensam perdere, memoratus *Claudianus* existimat. At idem insuper Scriptor acutissimus *Eusebii Hieronymi*, & *Ioannis Cassiani*, opinioni favens satis explicate Angelorum seu Daemonum corpora a divo

vo Paulo indicari arbitratur, prima ad Corinthios Epiſtola *corpora coeleſtia*, & *corpora terreſtria* memorante. Quod ſi apertius adhuc deſideretur oraculum, quamquam & huius poſtremi auctoritate id perſuaſiſſimum habet *Michael Pſellus*, illud adferat abſtruſioris doctrinae homo, *Caietanus*, qui docte & perſpecte ſapiens, aerea Daemonibus corpora a Paulo vindicari cenſet, ubi ad Epheſios ſcribens, ait: *Secundum Principem poteſtatis aeris, ſpiritus qui nunc operatur in filios diffidentiae*. Quae quidem omnia pluribus exequuti ſumus, ut a Chriſtiana doctrina Platonem minime diſſentire liqueret, Deos Daemonaſque certis ſui generis corporibus innexos circumſeptoſque introducentem in *Timaeo*, & *Epinomide*. Si vero lubet illorum Platonicorum ſententiae accedere, qui & Deos quosdam nullo corpore ut ſupra innuimus, eſſe adfirmant, quos quidem *ὑπερκοσμίους* adpellant, Dei ſummi contemplationi tantum addictos, Platonis dogmata partim cum Theologorum illorum credulitate conciliabimus, qui Angelos eſſe corporis prorſus exſortes perſuaſibiliter docent. *Auguſtino* vero, qui pravis Daemonibus tantum, *Libro III. de Geneſi ad litteram Cap. X.* corpora tribuere videtur, concordes illos multo magis dixiſſem, ſi minus poſtea, quamquam dubitanter, reprobis Angelis vindicaret ibidem, & alibi quidem adſereret adfirmate in *Enchiridio*. Hic tamen blandiri *Porphyrio* videretur ſcribens *De diverſ. quaeſt. LXVIII. ſpiritualiter ſummos Angelos vivere, infimos vero animaliter*, niſi audacius dictum de infimis, quam ut poſſet vel Scripturis Sanctis, vel ipſis rebus oſtendit; quia & ſi forſitan poſſet, difficillime poſſet, adſumta in ſeipſum virga cenſoria notaſſet *Retract. L. I. Cap. XXVI. Porphyrius*

enim

enim ſi *Iamblycho De Myſter.* fides Deos puros intellectus eſſe dixit, Daemonas vero intellectus animales, a quo non multum diſcrepare *Plotinum*, liber quem hic *De Amore* inſcripſit *Cap. VI.* haud obſcure indicat. Pereruditus ille *Fauſtus*, qui de ſuae Eccleſiae nomine Regienſis adpellatur, *Tract. Quod nihil ſit in rebus creatis incorporeum*, Claudianum Mamerquum ἀνταγωνιστὴν cauſa poene periclitatum oſtendit, quod Angelos fatali ruina de ſedibus coeleſtibus deturbatos, concreta ex aere corporum involucra ſuperinduiſſe contenderet; atque ita in ea fuiſſe ſententia ſubindicat, ut Angelos corporatos partim, partim corpore omni ſolutos exiſtimaret. Verum quum illum mendacii & calumniae arguat *Claudianus L. 3. De ſtat. an. Cap. VII.* ſe id umquam dixiſſe vel ſenſiſſe negans, haud quidem laudatorum Platonicorum fidei ſuppetias tulerit. Ratio illis potius faveret, qua Patrum nonnulli ad corpora Angelis tribuenda impelluntur, eos ſcilicet a Beato Apoſtolo λειτουργικὰ πνεύματα dici εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, *miniſtratorios*, videlicet, *ſpiritus in miniſterium miſſos propter eos, qui ſunt hereditatem ſalutis adituri. Quomodo ergo*, exclamat hic Claravallenſis Praeſul, *Serm. V. in Cantic. implent miniſterium ſuum abſque corpore, praeſertim apud viventes in corpore? Denique non eſt diſcurrere, nec de loco ad locum tranſire, niſi corporum, quod frequenter Angelos facere tam indubitata, quam nota probat auctoritas. Hinc eſt quod & viſi ſunt Patribus, & ad eos intraverunt & manducaverunt, & pedes laverunt.* Ita quidem *Bernardus*, cui iam *Gregorius Magnus* facem praetulerat in *Moralibus*. Sic enim eos tantum corporibus adnatis implicari opinandum occurreret, quos

homi-

hominum curae & tutelae destinatos, & veluti ministeria, intelligimus, quemadmodum & quos orbis terrarum praesides, & tamquam huius universitatis aedituos divina providentia constituit; reliquis circumiecto cuiuslibet corporis integumento liberis, ut qui tantum Dei contemplationi incumbentes perpetuo illum cultu & observatione venerantur. Pravis quoque Daemonibus necessaria esse corpora facile comprehendimus, qui nihil antiquius habent, quam insidias mortalibus struere, & qua aperta vi, qua clandestinis conatibus luctam cum illis exercere perpetuam. Sed quum generaliter Angelos omnes ministratorios spiritus adpellet *Apostolus*, vereor ut falso corporibus partim illigatos, solutos exemtosque partim quis inde subspicetur. Haud tamen hic animadvertere supersederim, simplicius faciliusque ea, quae de Angelorum praesentiis, & occursibus, in litteris arcanis habentur, explicaturos esse nos, si illos habere corpora non diffitebimur; quando absurdum alioquin incongruensque videtur, eas naturas, quae hominum curae & ministeriis addicendae erant, iis instrumentis, quibus ad sua munera obeunda maxime indigerent, naturaliter insitis defici; sed adsumtis adventitiisque formis, non tam hominibus adparere, quam illudere. Verum de hisce unusquisque sentiat, ut lubet, nullum enim reperire est certum explicatumque Ecclesiae scitum, quod rei dubietatem dirimat, & rixas incertorum Theologorum componat. Contrariam certe sententiam communi recentiorum poene omnium consensu receptam esse, & calculi; frequentioribus comprobatam, animi parum ingenui esset dissimulare; inficiari, etiam impudentis. Antiquorum nonnullis, ut *Gregorio* Nazianzeno, *Ioanni Chrysostomo*, *Dionysio*,

cui

cui falso Areopagitae cognomentum adscribitur, quicumque ille sit, *Ioanni* itidem Damasceno hoc idem placuisse liquet; quamquam de *Dionysio* levem admodum esse coniecturam dicendum, ex eo quod Angelos νοεροὺς καὶ νοητὰς *intelligentes & tantum sub intelligentiam cadentes* adpellat, ut iis, qui antiquorum Patrum, & Platonicorum Philosophorum volumina evolverint, haud ignotum esse potest. Sed tunc demum huius opinionis admiratio percrebuit, quum tenebras illas, quas litteris liberalibusque artibus armorum furor, & Barbarorum incursus, tristi iustitio disciplinis indicto densissimas offuderat, nonnullus Peripateticae doctrinae discidit fulgor, ex Arabia ad nos bono an malo nostrorum fato haud dictu facile, sub undecimum saeculum transmissus. Tunc Aristotelis nomen scholae omnes sive philosophorum, sive θεολογουμένων resonare; tunc quidquid ille effutiisset, admirari, & tamquam de tripode dictum accipere. Tunc mentes nescio quas minime materiatas, nullo corpore, coelestibus orbibus adfixas, ratarum coeli conversionum caussas, volentibus & nolentibus passim ingerere, atque inculcare. Quae tamen a me ita dicta velim, ut nemo ex hisce νεωτερικῶν Theologorum sententiae me contraire calumnietur, luculentam siquidem illam magnificamque demiror, & maiestatis nescio cuius amplitudine supra ceteras attolli, atque eminere. Cui quidem haud quaquam verendum est ne quinctae Synodi τῆς οἰκουμενικῆς scita resistant, ubi *Ioannis* Thessalonicensis oratio laudatur, adprobaturque. Quum enim in eo consessu de sacrilegis Iconoclastarum ausis compescendis ageretur tantum ut, adversus sacras imagines cultus, & religio sarcta & tecta, ut aiunt, atque in-

inviolata servaretur, ad afferendam divinis simulacris venerationem omnis Patrum respiciebat intentio. Hinc laudati quidem *Ioannis* ex iure manu conferentis, & observantiam Dei & Angelorum imaginibus vindicantis actionem adclamantes commendarunt: rationes tamen & argumenta, quibus rem ita se habere, atque haud secus facto opus esse, probabiliter persuasibiliterque demonstrare nitebatur, comprobasse pariter Patres, nulla nos credere cogit auctoritas, aut necessaria convenientia suadet. Sed eo minus Aristotelis sententiae adversari lubet, quo eidem Platonem blandiri video, & ab animis corporis prorsus expertibus caelestes revolutiones fieri posse suspicantem. Ita enim de siderum anima agens scribit *L. X. Leg. Vel tertio, quamvis ipsa nuda sit corpore, quia tamen alias vires supra modum mirabiles habet, facile ducit.* Immo *Iamblichus De Mysteriis* quomodo substantiae incorporeae corporibus uniantur, edisserens, rem ita exponit ut modis omnibus Platonicum placitum non multum ab Aristotelis sententia discrepare videatur. *Incorporeae substantiae*, inquit, *non sunt in corporibus: sed extrinsecus ea ducunt, dantque eis aliquid, non accipiunt. Igitur nec una cum his commutantur, neque ad eorum distributionem distribuuntur. Non enim sunt habitus corporum, vel materiales formae, sed subsistentes, separabilesque, immo iam separatae & ante corpora vivunt.* Attamen quum res in incerto sit, iuxta illorum fidem, qui aptos alicui corpori Angelos censent, quod & Platonicorum placita maxime probant, de illorum corporibus curiose & diligenter inquirendum est, & qualia illa sint, vel esse dicantur, haud iniucunda quidem tractatione differendum. Et primum Platonis, & asseclarum ve-

vestigiis inhaerentes diversa, nec eiusdem generis corpora, diis, & daemonibus tribuemus. Differenter enim & quoad corpora se habere haud vero quidem absimile, quos in diversos ordines dissimilis omnino conditio discriminat. Est deorum quidem corpus tenue admodum, & liquidum, nec admixtione ulla concrescit, rebus propemodum incorporeis adnumerandum. Illi potissimum conveniant, quae doctus, & acutus homo, *Iamblicbus* de coelestibus corporibus litterarum monumentis consignavit. *Coeleste corpus*, inquit, *rebus est incorporeis cognatissimum, propter naturam simplicem, indivisam, constantem, & actionem unam, idest, circuitum, & vitam sibi congenitam, atque lucem. Non fit in coelo compositio ex anima & corpore in tertiam naturam unam, sed prorsus ad naturam animae trahitur, atque est quasi adspectabilis quaedam anima.* Hinc merito idem philosophus docet; *numina supera nihil in se habere quod pati possit; & hoc quidem natura, non virtute consequuta esse.* Haud aliter *Origenes Prooem.* περὶ ἀρχῶν Angelorum corpora, tamquam auram, tenuia & subtilia esse ait: *Caesarius* vento, aut fumo, aut igni, aut aeri adsimilat: quos ideo *Ioannes* Thessalonicensis λεπτοσωμάτυς, ἢ ἀερώδεις, ἢ πυρώδεις adpellat. Platonicis ad miraculum adstipulatur *Augustinus*, qui *Libro de Genesi ad literam tertio Cap. X.* quum bifariam elementa partitus esset, haec quidem ad patiendum, humorem scilicet, & humum distribuit: ad faciendum illa, aerem & ignem videlicet. Ex igne autem corpora Angelica, quae coelestia vocat ille, compingit, utpote quae perpessionis expertia: in aeream vero degenerasse qualitatem corpora perduellium Angelorum opinatur, ut aliquid ab igne, elemento naturae superioris,

pati possent : aeri tamen nescio quid vapidum, & caliginosum admiscet, quo id contingat : sed aerem in eis praevalere dicit, ut actuosi elementi efficientia illorum dissolutio prohibeatur. *Augustino Claudianus Mamereus*, Regiensis *Faustus*, *Petrus* Lombardus, contrastare non audent : *Caecilius Cyprianus*, & *Firmianus Lactantius* etiam favent. Ille enim *Lib. Quod Idola dii non sint*, *&* *De habitu Virg.* scribit daemonas *a vigore coelesti terreno contagio recessisse:* Hic *L. II. Inst. div. Cap. XV.* Deum misisse Angelos ad tutelam, cultumque generis humani, iisdemque praecepisse ante omnia, *ne terrae contagione maculati substantiae coelestis amitterent dignitatem*. Platonici quoque crassiora corpora daemonibus tribuunt, quam diis : quorumdam etiam adspectabila, ut aquatilium, inducit *Plato* in *Epinomide*, & in hoc nostris maxime concinens. Verum de his pluria, ubi de Deorum praesentiis agetur. Interim animadvertere est, non omnino a Christianis philosophis diffidere *Platonem* in Epinomide, dum non uniusmodi omnia omnium daemonum corpora infert, sed alia quidem aetherea, aerea alia, & aquea : quandoquidem, quum *Augustinus L. III. de Genes. ad Litt. Cap. X. & L. II. Cap. XVI.* aethereos quosdam Angelos memoret, cui & *Ioannes* Damascenus *L. I. De Fid. Orthodoxa Cap. IV.* assentit, hosce perduellionis reos e pristinae dignitatis culmine deiectos cecidisse in ima, atque animalia evasisse autumans ; statim video & corpora, elemento, in quo collocati fuerant, cognata gessisse olim, atque ita *Augustinum*, & *Ioannem* Platonicae sententiae adulari quodammodo. Quid quod daemonas partim caelestes, partim terrenos, invehit *Lactantius Lib. II Cap. XV.* Nonne & diversas corporum qualitates distribuat

illis

illis necesse est? Sed iam tempus *Michaelem Psellum* philosophum profecto non spernendum, de Angelorum Daemonumque corporibus differentem audire: *Non est*, inquit, *corpus idem cognatum Angelis atque Daemonibus. Angelicum enim corpus radios quosdam effundens alternis oculis sustineri non potest, eis penitus evanescens: Daemonicum vero si unquam tale fuerit, eloqui nescio. Videtur autem tale aliquando exstitisse, quum Isaias nominet Angelum, qui cecidit, Luciferum; nunc vero alioquin obscurum, tenebrosumque exsistit, ac si coniugato lumine nudatum oculis offeratur, molestum nobis occurrit. Et Angelicum quidem materiae penitus expers, quapropter & per universum solidum penetrat, atque pertransit, minusque etiam quam solis radius passionibus est obnoxium. Solis namque radium per corpora diaphana atque tralucida procedentem, sive ingredientem obstacula terrena & opaca obstantia detinent, adeo ut sustineat fractionem, utpote qui ad malum cognationem habeat: Corpori vero Angelico nihil horum obstat, utpote quod nullam a quoque oppositionem patitur, quippe cum horum nullis in ordine congruat, vel natura.* De Daemonum autem corpore haec habet. *Corpora vero Daemonica quamvis ob tenuitatem natura cerni non possint, attamen materiata quodammodo sunt, passionique obnoxia, praesertim quaecumque loca subterranea subiere. Haec adeo concreta sunt, ut tactui subiiciantur, pulsataque doleant, & igni adpropinquantia comburantur, adeo ut horum quaedam cinerem quoque relinquant. Quod quidem apud Nursios Italiae populos accidisse historia traditur, neque haec loquor, quasi poeticam fabulam, monstraque in medium adferens Cretensium Phoeniciumque more, sed ex ipsis Salvatoris verbis persua-*

fus haec adfirmo, quae tradunt Daemones igne torqueri, utpote, qui propterea quod corporei sunt, pati possint. Quae quidem *Pselli* verba nos admonent naturae daemonum patibilis, ut quidem & Platonicis placet. Quamquam refragatur omnino *Iamblichus De Mysteriis* negatque patibilem esse daemonum, deorumque naturam, nec perturbationum umquam, adfectuumque motibus concitari; quod tamen *Porphyrius* adseruit. Sunt tamen & hanc in rem eiusdem *Michaelis* non minus elegantia verba, quae quamvis plufcula, tamen e re huius tractatus fore arbitror, si adferantur in medium. *Sed numquid corpora Daemonum pulsari possunt?* inquit. *Possunt sane atque dolere, solido quodam percussa corpore. Verum quo nam pacto quum sint spiritus, neque solida neque composita natura, & compositorum est sensus? Sed profecto in iis, quae sentiunt, non nervus ipse est, qui sentit, sed qui ei spiritus inest. Quapropter si atteratur nervus, si frigesiat, si quid aliter patiatur, spiritu videlicet in spiritum misso, fit dolor. Nempe compositum nunquam per se doleret, sed quando participat spiritum, quo quidem privatum privatur & sensu. Daemonicum itaque corpus per totum se naturaliter sensuale secundum partes singulas absque medio videt, audit, tangit, patiturque tangendo, & divisum dolet sicut corpora solida. Sed hoc interest quod corpora quidem solida, divisa quum sunt, aut vix, aut numquam restituuntur: corpus vero daemonicum ubi secatur, mox in se iterum recreatur, & coalescit, sicut aquae, aerisque partes, quando aliquid intercidit solidum, sed & dictu velocius daemonicus spiritus in se revertitur. Dolet tamen interea dum dividitur, quamobrem aciem ferri metuit, idque animadvertentes, qui fugare Daemones moliuntur,*

tur , tela & enses in rectum ibi constituunt , quo nolunt daemones adventare , atque alia machinamenta , tum oppositis passionibus propulsantes , tum congrua quadam adfectione mulcentes . Haec laudati philosophi oratio mirum est dicere , quantum lucis adferat iis , quae a duobus principibus Poetis , *Homero* , & *Virgilio* , gravibus , & philosophiae plenis , carminibus ornate decenterque finguntur. Ille enim Circem inducens Vlyssi suadentem , ut ad inferos descendat , & vatis Tiresiae animam conveniat , quum primum quae sacra facienda , quae inferenda libamina, quaecumque rite peragenda , ut vita functorum animas adliceret , & evocaret , monstrasse illam dixisset , cautum quoque Heroem fecisse ait , ut omnium primam Tiresiae umbram accedere permitteret , eamque adloqueretur , reliquis iterum , erepto vagina gladio , ab sacri sanguinis poculis adpropinquando deterritis , & procul manere coactis .

Αὐτὸς δὲ ξίφος ὀξὺ ἐρυσσάμενος παρὰ μηρῦ
Ἧσθαι, μὴ δὲ ἐᾶν νεκύων ἀμενηνὰ κάρηνα
Αἵματος ἆσσον ἴμεν πρὶν Τειρεσίαο πυθέσθαι.

Quae commode Latine reddi possunt

A femore ipse autem rigidum quum eduxeris ensem
Adsideas , minimeque sinas ut luce carentum
Debilia accedunt capita, & prope sanguinis undam
Delibent ; sed Tiresiam prius ipse rogaris .

Hic vero quum non absimilem Aeneae ad inferos Sibylla duce descensum recte sapienterque commentus esset , sacris rite peractis , & iam adventante Proserpina , conclamantem vatem inducit , & procul abscedere profanos imperantem,atque ita praecipientem Aeneae,

Tuque invade viam , vaginaque eripe ferrum ;
Nunc animis opus , Aenea , nunc pectore firmo .
Tantum effata , furens antro se immisit aperto .

 Ille

Digitized by Google

Ille ducem haud timidis vadentem passibus aequat.

Et profecto tali quidem prudens admonitu, quum per loca nocte silentia late graderetur, & obviae sibi obscenae pestium variarum formae frequenter occurrerent, corripit

—— subita trepidus formidine ferrum
Aeneas, strictamque aciem venientibus offert.

Nec quod sequitur sententiam nostram infirmat, ita enim exponendum est, ut Dux Troianus incassum aerea corpora verberaturus intelligatur, quod & ictibus cedant, & omnino irritos non resistendo conatus efficiant. Versus sunt:

Et ni docta comes, tenueis sine corpore vitas
Admoneat volitare cava sub imagine formae,
Inruat, & frustra ferro diverberet auras.

Verum si patibilis naturae sunt Daemones, vulneribusque inflictis dolent, & vel ignis vi, vel coeli intemperie, misere adficiuntur, non secus ac reliqua mortalium animantium saecula, dissolutioni & interitu obnoxios eos dicere, haud profecto absonum existimabitur. Nam *Lucret. L. V.*

Nec ratione alia mortaleis esse videmur
Inter nos, nisi quod morbis aegrescimus iisdem,
Atque illi, quos a vita natura removit.

Et quidem mortales esse Daemones, & certis vitae curriculis peractis interire haud vero absimile *Plutarcho De def. Oracul.* videtur, apud quem ita Cleombrotus disserit: *Quin etiam Hesiodus censet certis temporum curriculis Daemonas interire. Nam in persona Naidis, etiam tempus illud significans ait,*

Terna virescentum ter vincere garrula cornix
Secla virum iusto vivendi limite fertur:
Et quater egreditur cornicis saecula cervus:
Alipedem cervum ter vincit corvus, at illum

Mul-

Multiplicat novies Phoenix, Iovis alma propago,
Quem decies vestro Nymphae praevertitis aevo.
Temporis huius immensam summam conficiunt, qui saeculum perperam accipiunt, quum sit annus, ut si in assem colligas, novies mille septingenti viginti anni Daemonum vitae tribuendi sint: ut Mathematicorum plurimi summam aevi minorem censeant; maiorem ne Pindarus quidem dicat, qui aequali arborum & confatali eis fine canit Nymphas frui, ac proinde Hamadryadas eas adpellat. Hactenus Cleombrotus, cui aliisque doctis viris, qui a Plutarcho de natura Daemonum disputantes inducuntur, interloquens opportune Philippus, fabulam seu potius historiam refert de cuiusdam daemonis obitu, Thamo nescio cui navis gubernatori Echinadas insulas praeter naviganti, audita repente voce, nuntiato: quamquam hunc Pana, hoc enim nomine extinctus daemon designatus fuerat, non vere daemonem fuisse censet *Proculus L. I. in Timaeum p.* 35. sed animam quamdam ex una in aliam generationem certa revolutione migrantem. Et huius narrationem excipiens Cleombrotus, & se talia quaedam commemorare posse ait, sed iam satis sibi esse proposito nihil repugnare, neque impedimentum sic ei ullum adferri. *Quamquam non me latet*, inquit, *Stoicos non solum mecum de daemonibus sentire, sed etiam in tanto deorum populo, unum sempiternum & immortalem, alios nativos & interituros existimare.* Quod tamen in Chrysippo, & Cleanthe, haud quidem iniuria, *Plutarchus* Stoicorum insectator acerrimus *De Contrad. Stoic. & De commun. not. adv. Stoic.* carpit, reprehenditque vehementer. Sed & antea rationem adtulerat, cur mortales omnino daemones habendi sint, adversus Heracleonem aliter

opinantem insurgens Cleombrotus; *Quin tute*, illum veluti obiurgans ait, *potius ipse imprudenter, quod concedis, id tollis? Nam qui esse daemonas fateris, quum tamen neque improbos, neque mortales esse censeas, iam hoc ipso ne daemonas quidem tueris. Quid enim inter Deos & Daemonas intererit, quum si naturam spectemus, interitus: si virtutem, perturbationum atque peccatorum sint expertes?* Istorum sententiae accedere videtur *Porphyrius L. II. De Sacrific.* qui corpora Daemonum esse dissolubilia arbitratur. *Ficinus Argum. in Apolog.* tamen advertit aqueos tantum Daemones, qui infimi ordinis sunt, habitos esse mortales, utpote non perpetuos sed longaevos tantum; quamquam ceteri fere Platonici repugnant quammaxime, & *Iamblichus* praecipue, & *Maximus* Tyrius *Sermone XXVII.* Quorum ille corpora minime patibilia Daemonibus adserit in *Mysteriis*: hic eatenus patibiles esse Daemones dicit, quatenus antiqua studia, & vitae anteactae imitamina (animos enim corpore exsutos, Daemones esse censet) adhuc exercere intelligantur. *Xenocrates* certe Platonis sodalis apud *Plut. De Def. Orac.* triangulo lateribus aequabili, Deum comparans: inaequabili, homines: cruribus exaequato, Daemonas, satis aperte significat Deum omni ex parte parem & aequalem: homines vero totos undique dispares: naturam vero daemonum aequalem partim, partim inaequalem, utpote quae & mortalium perturbationem, & deorum potestatem, aeternitatemque miscet. Quam quidem sententiam sua auctoritate fulciunt *Plotinus*, & *Iamblichus*, & *Maximus* Tyrius, & Madaurensis *Apuleius*, praeter alios plerosque, utpote Platonis documentis consonam, & mirifice convenientem. Hic enim ita Deum Daemonas adloquen-

quentem proponit in *Timaeo: Quamquam omne colligatum solvi potest, est tamen certe mali velle dissolvere, quod convenienti & bona cohaeret harmonia. Quare quum orti sitis immortales, certe quidem ex toto non estis, nec indissolubiles, nec tamen umquàm dissolvemini, nec mortis fatum subibitis. Nam mea voluntas maius potentiusque vobis est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa quibus estis colligati.* Atque ita quidem ille, qui huiusmodi verbis mihi ea in mentem revocat, quae de Angelorum seu Daemonum perpetuitate clarissimi Ecclesiae Proceres serio iudicatoque senserunt; eos quidem immortales aeternosque esse adfirmantes, non tamen natura, sed Dei conditoris dono & voluntate, quam quidem rei cuiusque naturam merito adpellat magnus *Augustinus*, maius potentiusque vinculum ad illorum perpetuitatem, quam ipsa natura sit, ab augustissimo philosophorum graviter magnificeque iam dictam. Et hunc loquendi modum, ubi de naturarum, quae tantum intelligentia percipiuntur, aeternitate sermo est, & apud Lugdunensem Antistitem *Irenaeum*, & Philosophum Christianaeque veritatis testem *Iustinum*, & duo Ecclesiae lumina, *Ambrosium*, & *Augustinum*, & Acta pariter septimae Synodi τῆς οἰκουμενικῆς facile inveneris. Quin & *Ioannes* Damascenus, qui fere omnium primus divinioris philosophiae tractationem certa via, ac ratione digessit, explicavitque; quique in ea fuit haeresi, quae Angelos incorporeos omnino, & materiae expertes censet, eos tamen non natura immortales perpetuosque dicit, sed Dei tantum munere ab interitus corruptione, veluti privilegio, exemtos fuisse arbitratur. Et hi quidem Ecclesiastici scriptores, rerum humanarum divinarumque

con-

consultissimi, philosophis maxime afsentari videntur, apud quos illud loco certissimi oraculi habitum, & passim decantatum, nativa quaecumque sunt, & ab aliquo temporis principatu genita, haec eadem natura esse corruptioni & mortalitati obnoxia, & aliquando interitura. Verum id quibusdam Christianae sapientiae antistitibus adeo fuit persuasum, ut Angelos longinqui temporis mora, gravique labore & diuturno vexamine adflictos vel posse mori prope iam dixerint. *Tatianus* enim Iustini philosophi auditor in hanc rem hisce verbis scripsit: *Non facile autem moriuntur* (de Daemonibus loquitur) *isti, quum carnei non sint: sed viventes negotia mortis exercent, toties nimirum & ipsi morientes, quoties illos, quibus praeeunt, peccatis imbuerint*. Cui quidem haud disentire videtur Hipponensis Theologus, qui certe parum abest, quin Daemones dissolvi posse, atque interimi, existimet, *L. III. de Genes. ad lit. Cap. X. Quapropter*, inquit, *etsi Daemones aerea sunt animalia, quoniam corporum aereorum natura vigent, & propterea morte non dissolvuntur, quia praevalet in eis elementum, quod ad faciendum quam ad patiendum est aptius, &c.* At mirum videri non debet, si qui ex Christianis philosophis ambiguam prope dixerim, aut saltem imbecillam Daemonibus perpetuitatem vendicent, quum non aliam & animis nonnulli, Stoicis velut adsentantes, tribuere videantur. *Iustinus* quidem Martyr *Dialog. cum Tryphon.* sene quodam interlocutore inducto, hominis animam esse immortalem verbis disertissimis inficiatur. Cui tamen mantelum quaeritur, si advertamus, non tam inibi animae immortalitatem negare, quam Platonicorum impugnare rationem, qua animam esse aeternam, mortisque expertem, evincere conten-

tendunt : eam nimirum nullum habuiſse principium, & propterea nec finem ullum habituram aliquando dictitantes. Quam quidem *Iuſtini* verborum expoſitionem ii, qui cum illo ſummo iure agunt, veram & plauſibilem tamdem agnoſcent, ſi ad ea, quibus alibi animorum immortalitatem adſtruit, animum advertant. Non tam facile fortaſſis quis a *Tatiani* ambagibus, involutiſque verbis ſeſe explicet, & Ariadnes alicuius induſtriam, favoremque imploret, ut ſinuoſos inextricabilis erroris anfractus vel relegat, vel evadat. *Non immortalis eſt anima*, inquit, *o Graeci, ſuapte natura, ſed mortalis; eadem tamen ne moriatur fieri poteſt*. Et rurſus de anima pariter verba faciens: *Moritur*, inquit, *& diſſolvitur cum corpore, quae veritatis ignara eſt: reſurgit ae poſtea in conſummatione mundi una cum corpore, mortem in ipſa immortalitate per cruciatum & poenam ſentiens*. Et rurſus. *Anima quae Dei cognitione inſtructa eſt, licet ad tempus ſolvatur, non moritur. Siquidem anima per ſe tenebrae eſt, & nihil habet lucis. Hinc illud in ſacris litteris pronunciatur: Tenebrae non comprehendunt lucem. Non enim ſpiritus ab anima ſervatus eſt, ſed ipſe animam ſervavit & lux comprehendit tenebras. Eſt autem ratio lux divina, anima imperita tenebrae*. Sed pone virorum doctiſſimorum veſtigia ſequentes ab dubiae locutionis diverticulis in regiam apertiſſimae doctrinae viam, una virum doctum & eruditum deducentes, ſpero nos reverſuros. Et primum conſiderandum eſt, quod Syrus ille philoſophus de animae aeternitate, non natura illi, ſed alio quocumque modo convenienti ait, nil aliud profecto praeſeferre, quam id, quod pleriſque Eccleſiae Patribus, quorum nonnullos ſupra recenſuimus, ut ferebat illius aetatis Theo-

Theologia, placuit: esse Angelos nimirum & animos non natura, sed Dei tantum effectoris munere & liberalitate perpetuos. Quod quidem altius eorum animis haesisse comprehendimus; dum illos fere omnes nil in Angelis, nil in nostris animis, nisi corporeum & materiatum adgnovisse, quod profecto natura perpetuum & indissolubile esse non potest, haud quaquam ignoramus. Quae vere expressius deinde explicatiusque de animae interitu, & resurrectione Sophista ille Syrus adfirmat, enarrabimus fortasse, nec procul omnino a vera ratione ferri demonstrabimus, si penitissima secretioris philosophiae adyta, ut certe initiatis fas est, rite subeamus. Summatim igitur breviterque indicandum est, quod tamen alibi opportunius latissime retractabitur, quosdam philosophos, ut Platonicos certe, triplicem in homine excogitasse substantiam, animam scilicet, & corpus, & tertiam quamdam naturam, quae inter animam corpusque esset media, quaeque ista disparia alioquin, & inter se maxime discrepantia apto nexu, & amicabili, veluti foederata, coniungeret. Eam quidem diversis nominibus indigitarunt; Vehiculum, dixere Platonici; Spiritus vero nomine interdum significari in sacris litteris, haud vero ab simile est; sed Animae, probabilius, frequentiusque. Quod quidem nomen libentius amplexati sunt nostri, *Melito* in primis Sardorum Episcopus, *Tatianus*, cuius verba edisserere nitimur, *Origenes Adamantius*, aliique, quos percensere longum est. Iam, adrectis animis, ubi *Tatianus* de animae interitu loquitur, de ista natura media verba facere intelligamus. Eam interimi dissolvique, haud quidem absonum, quod latius alibi apertiusque demonstrabitur, spiritu interim, mente scilicet,

sive

fine principatu, incolumi atque immortali manente. Quamquam huic explicationi doctiſſimus Praeſul *Pet. Daniel Huetius* in *Origenianis* repugnat. Iam *Tatiani* verba intellectu facillima, iam & *Iuſtinus* a calumniis vindicatus; ſicubi enim vitali ſpiritu ſecreto diductoque animam corrumpi & extingui docet, iam quid animae nomine intelligat, perſpicuum manifeſtumque eſt. Non igitur hic Stoicis adulatur: non ille Arabibus, animas cum corpore perimi, in reſurrectione iterum excitandas, ſomniantibus, adſentitur. Et haec quidem expoſita atque explicata nos traduci ambiguos non ſinunt, quin & iuxta Procerum Chriſtianae ſapientiae placita daemones & quoad corpus patibili natura ſint, & doloribus variiſque incommodis adflictentur, quod quidem expreſſe incluto *Auguſtino*, & *Claudiano Mamerco*, *Fauſtoque* Regienſi probatur, quorum primus ita *L. III. de Geneſ. ad lit. Cap.* X. ſcriptum reliquit. *Si autem tranſgreſſores illi, antequam tranſgrederentur coeleſtia corpora gerebant, neque hoc mirum eſt ſi converſa ſunt in aeream qualitatem, ut iam poſſint ab igne, ideſt, ab elemento naturae ſuperioris aliquid pati.* Verum ſi res ita ſe habet, inquiſitione dignum videtur, utrum corpus daemonicum patiendo, & cruciatus doloreſque experiundo, ſuo robore & vigore ullo modo periclitetur, ita ut, vel infirmetur, vel imminuatur, vel mancum mutilumque plagis vulneribuſque reddatur. Et quidem ſi Platonicae ſectae homines conſulantur, corpora quidem Daemonum & plagis percelli, & vulneribus caedi, adfirmate reſpondeant, quod iam ſupra ſatis indicavimus ipſiſſimis *Michaelis Pſelli* verbis, ita tamen ut recreentur ſtatim & convaleſcant, ne forte aegritudine & imbecillitate

diu-

diutius immanente, dissolvantur prorsus ac pereant; labore vero aliisque incommodis ita eos vexari, frangique adfirment, ut corpora eorum languescant quodammodo, deperdant aliquid, quod reparari oporteat, prout ceterorum animantium corpora lassescentia, cibo potuque sumto, reficiuntur iterum, vegetanturque. Hinc non defuerunt, qui ali Daemones, ciboque & potu roborari, & pinguescere, existimarent, inter quos *Porphyrius*, librorum, quos *De Sacrificiis* inscripsit, secundo, haec litteris commendavit; *Hi sane sunt dumtaxat* (de pravis tamen daemonibus loqui hic advertendum) *qui libamine, nidoreque carnium oblectantur. His enim spiritale corpus eorum pinguescere solet. Vivit namque hoc vaporibus fumigationibusque, atque varie admodum (ut par est) per vana, nidoreque sanguinis & carnium vires adsumit. Psellus* vero ut est in Daemonum natura, & ingenio persequendo diligens, & curiosus, & quomodo se nutriant, congruumque recipiant alimentum, ex Marci Eremitae relatione, distincte admodum tradit. *Nutriuntur sane*, inquit *Marcus* (sunt laudati Pselli verba) *alii quidem inspiratione, veluti in arteriis & nervis viget spiritus. Alii vero humore, sed non ore, immo vero sicuti spongiae, atque ostrea, exsugentes quidem humorem extrinsecus adiacentem, rursus autem quod in humorè concretius est secernentes. Id vero non patiuntur omnes, sed solum genera Daemonum materiae proxima genusque Daemonum quod odit lucem, & aquatile, atque subterraneum.* His tamen repugnat *Iamblichus* solertissimus, negatque daemones cibis, qui ex materia elementisve constent, capi, vel vesci, tostarumque carnium nidore delectari, utpote qui corpus habeant, ut ille ait, *immutabile, nec patibile*

bile , lucidum , nec indigum , ut nihil effluat inde , nihilque necessarium sit influere. Et si aluntur , de quo tamen dubitat , nil nostri esse indigos prudenter adfirmat , nec quasi coenipetas , & parasitos nostras adpetere & venari epulas , cibosque corporibus nostris convenientes exposcere , sed suo quodam more ali nobis ignoto , & suae naturae maxime congruo , aliisque omnino escis , quam nobis comminisci aut excogitare liceat . Quae quidem divi *Iamblichi* sententia illud in mentem revocat , quod Angelus Raphael Tobiae , filioque dixisse traditur *Cap. XII. v.* 19. *Videbar* , nimirum , *quidem vobiscum manducare & bibere : sed ego cibo inivisibili & potu , qui ab hominibus videri non potest , utor.* Quamquam panem Angelorum a divino Cantore memorari liquet , quem quidem *Magnus Basilius Orat. I. de Ieiun.* eorumdem cibum esse censet , siquidem Angeli cibo & nutritione indigent , scribit enim alicubi : εἰ δὲ καὶ ἀγγέλων ἐστί τις τροφὴ, ἄρτος ἐστὶν ὥς φησιν ὁ προφήτης, ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος· οὐ κρέα, οὐδὲ οἶνος , οὐδὲ ὅσα τοῖς δούλοις τῆς γαστρὸς διεσπούδασται. Hoc est , *Si vero ulla est Angelorum esca , panis est , ut ait Propheta : Panem Angelorum manducavit homo : non caro, non vinum , non aliquid eorum , quae servis ventris studiose conquiruntur.* Verum ubi de Daemonibus sermo est in Porphyrii , Psellique sententiam eunt *Iustinus Martyr* , *Tatianus* , *Origenes* , *Clemens* Alexandrinus , *Tertullianus* , *Cyprianus* , *Eusebius* , *Minutius Felix* , *Basilius* , *Ioannes Chrysostomus* , *Hieronymus* , eosque *sibi pabula propria nidoris & sanguinis procurare , simulacris & imaginibus oblata* serio arbitrantur : quos ideo Stridoniensis Theologus *Epist. CXLVI. ad Damas.* porcorum Evangelicorum siliquis

vescen-

vescentium, & coeno sordibusque gaudentium nomine intelligit, iam ab Alexandrino illo veteris eruditionis promtuario, & laedoriis hoc eodem nomine impetitos, & merita illusione derisos *in Protrept. Ipsi certe Daemones fatentur*, inquit, *suam ingluviem libaminis & nidoris, ut qui dicant sortiti sumus hoc munus. Quamnam aliam vocem ederent, si vocem acciperent dii Aegyptiorum, nempe feles, & mustelae, quam Homericam & Poeticam, cui placet nidor, & condimentum obsoniorum?* Porro mirari non subit, quod *Septimius Tertullianus De Anim. Cap. VI. & Cap. XXXII.* epulis inhiare Daemonas censet, suffituque, & libamentis, carniumque nidore saturari, passim & sine more helluantes; quum & animae cibum & alimentum necessarium existimet, ne deficiat, corpus alioquin deserturae. Scio *Pythagoram* (*apud Laert. in Vita*) qui animam sanguine nutriri dixit, & *Soranum* methodicae medicinae eruditissimum Q. Septimio praelusisse: adlusisse autem *Lactantium* ex nostris *De opif. Dei Cap. XI. & XVII.* & saepe memoratum *Faustum*, si ἀνταγωνίςῃ *Claudiano De Stat. Anim. L. I. Cap. XVII.* fides adhibenda est. *Augustinum* video *Lib. de Vita Beat.* quaedam argumenta ad idem comprobandum, acute exiliterque comparantem, non hic tamen prementem vestigia, sed, sententiae demum acclamantem Platonicorum, scientiam, & rerum notitiam, atque intellectum esse animae alimentum recte & sapienter adstruere. Haud igitur παράδοξον, philosophorum nonnullos Daemonibus, tamquam servis demensum praebere, quasi cum Plautino liberto instent inclamentque sibi opus esse, quod pappent: quum nec animos quidam huic indigentiae subtrahant, sed eos una cum corpore convivari, & comessa-

ri

ri dictitent, immunes tamen, nec ſymbolam dare coactas. Haec autem omnia ad poetarum facile principem, *Homerum*, illuſtrandum maxime conferant, apud quem animae ab inferis evocatae atrum victimarum ſanguinem avide bibunt, quod quidem hactenus notare diſtulimus, quodque ille de animabus vita functis iucundo commento praedicat, & Daemonibus commode aptari poſſint; ut egregii Vatis carmina de curatione & cultu Daemonicorum corporum tractationem decenti, & ornata clauſula terminarent. Apud Poetam igitur Vlyſſes ſibi ita loquutam Tireſiae umbram dicit:

Ἀλλ᾽ ἀποχάζεο βόθρου, ἄπισχε δὲ φάσγανον
ὀξὺ,
Αἵματος ὄφρα πίω, καί τοι νημέρτεα εἴπω.
Ὣς φάτ᾽. ἐγὼ δ᾽ ἀναχασσάμενος ξίφος ἀργυρόηλον
Κουλεῷ ἐγκατέπηξ᾽, ὁ δ᾽ ἐπεὶ πίεν αἷμα κελαινόν.

Sed fovea abſcede, & gladium removeto rigentem,
Sanguinis ut potu ſatier, tibi veraque dicam.
Sic ait. Ipſe autem argento praeſigne recondo
Vagina ferrum: nigrum bibit ille cruorem;

At quum plenam & abſolutam, quatenus operis ratio contextuſque patitur, de Daemonum ſubſtantia & corporibus diſputationem inſtituerimus: atque omne corpus certis finibus claudi, & alicuius figurae lineamentis circumſcribi, perſpicuum, evidenſque ſit: inveſtigandum ſupereſt qua facie, qualique totius corporis habitu, Daemones ſint perficianturque. Et primum, quae de forma corporum Daemonicorum *Porphyrius* commentatus ſit, videamus. Hic *Libro II. De Sacrificiis* hac ſuper re ita ſcribit:

 Sunt

Sunt autem hi omnes (scilicet Daemones malefici) *tum quos divisimus ab his, diversi* (probi beneficique videlicet) *invisibiles, nec prorsus humanis sensibus manifesti, non enim solido corpore vestiuntur. Praeterea nec unam omnes formam habent, sed figuris plurimis insignitas. Et formae, quae illorum spiritum obsignant, alias quidem adparent, alias vero nequaquam, aliquando vero & formas mutant, illi scilicet, qui deteriores sunt. Spiritus autem eorum, qua quidem ratione corporeum quiddam est, passioni obnoxium est, atque dissolubile: sed qua ab animis ita devinctum, species eius diu perseverare potest, neque tamen est aeternum. Consentaneum est aliquid ab eo semper effluere atque nutriri. In commensuratione quidem corpus bonorum consistit, quemadmodum & corpora nobis manifestorum, sed maleficorum Daemonum inconcinna sunt, ac affectione passiva locum incolunt terrae vicinum.* Non multo aliter *Psellus*, Marci fidem & narrationem sequutus, de facie daemonum loquitur: *Tum Marcus*, inquit, *dubitationem meam animadvertens, ait; nullus Daemon suapte natura mas est, vel femina. Compositorum enim sunt huiusmodi passiones: corpora vero Daemonum simplicia sunt, directu flexuque facilia, ad omnemque configurationem naturaliter apta. Sicut enim nubes suspicimus nunc hominum, nunc ursorum, nunc draconum, aliorumque praeferre figuras, sic & corpora Daemonum. Sed hoc interest quod nubes externis agitatae ventis figuras varias agunt, Daemones autem proprio consilio, prout ipsi volunt, corporum formas in se variant, & modo in breviorem molem contrahuntur, modo rursus in longiorem se extendunt. Quemadmodum lumbricis videtur accidere ob substantiam molliorem ductuque facillimam: neque solum*

ma-

magnitudine in eis diversitas accidit, verum etiam figuras coloresque variant multiformes: corpus enim Daemonis ad utrumque est natura paratum. Qua enim ratione est natura facile cedens, sic in varias figurarum species facile transformatur, qua vero aereum est, diversos aeris instar colores subit. Verum quum *Psellus* ita loquens de malis noxiisque daemonibus tantum verba faciat, *Porphyrio De Sacrif. L. II.* valde consonant, qui praeter ea, quae superius ex illo in medium attulimus, eos itidem alibi dicit *omniformibus figuris imaginibusque abundare*, a quorum sententia non omnino recedere audentem egregium *Augustinum* video, immo in eam magis quam in aliam propendere, nisi quod & sanctis coelestibusque Angelis nativorum corporum transfigurationem tribuit, & in varias multiplicesque formas, prout libet, conversionem: quum illos de Daemonibus tantum loqui certum sit, & his quidem maleficis & pravis. Sed iam Antistitem coelestis sapientiae clarissimum, quamquam incertum, dubitanterque *L. III. de Trin. C. I.* differentem audiamus: *Sed fateor*, inquit, *excedere vires intentionis meae, utrum Angeli manente spirituali sui corporis qualitate, per hanc occultius operantes adsumant ex inferioribus elementis corpulentioribus quod sibi coaptatum quasi aliquam vestem mutent, & vertant in quaslibet species corporales etiam ipsas veras: sicut aqua vera in verum vinum conversa est a Domino. An ipsa propria corpora sua transforment, in quod voluerint, accommodate ad id quod agunt. Sed quodlibet horum sit, ad praesentem quaestionem non pertinet. Et quamvis haec, quoniam homo sum, nullo experimento possim comprehendere, sicut Angeli, qui haec agunt, & magis ea norunt, quam ego novi: quatenus mutetur*

 cor-

corpus meum in adfectu voluntatis meae, sive quod in me, sive quod ex aliis expertus sum, quid horum tantum ex divinarum Scripturarum auctoritatibus credam nunc non opus est dicere, &c. Hactenus *Augustinus*, qui & in *Enchiridio Cap. LVIII.* suam servat indifferentiam, quaestionem definire non ausus ne determinaret cum discrimine, quod sine crimine nesciebat. Vt vero hic fluctuat incertus, animumque modo huc, modo dividit illuc, ita & *Tertullianus*, qui doctrinae certe apud nostros summatim obtinet, hac super re se tradit ambiguum, modo enim Angelos, ubi Patribus visi sunt, conversos in effigiem & corpulentiam humanam adfirmat *L. de Carne Christi*; modo *L. III. adver. Marc.* non putativam fuisse in eis carnem, *sed verae & solidae substantiae humanae*, insolentia opinionis mirabili scribit. Quamquam neve hic eius stat gradus, sed legentium, utrum malint, relinquit arbitrio, modo carnem Angelos, *undeunde sumtam, & quoquomodo omnino dimissam*, mentitos non esse, adversus Marcionem phantasmata & larvas tantum invehentem, firmet atque adstruat. Attamen quum in alteram sententiam inclinare videatur animum, nullum est dubium, quin humanam Angelis formam, eamque perpetuam, vindicet; non enim sub alia specie & pedes eis lavit Abraham: & manibus ipsorum ereptus est Sodomitis Lothus; conluctatus quoque homini Angelus toto corporis pondere, dimitti desideravit ab eo, a quo detinebatur. Quam quidem formam daemonibus tribuisse *Proclum*, haud quaquam dubito, quandoquidem & sexuum diversitatem inter eos explicate adfirmatéque constituit. Videre enim est apud eum primo commentariorum, quos in Platonis Timaeum exaravit, θεὺς δαίμονας &

θείας

θείας δαιμονίδας *divinos Daemones*, *divinasque Daemonides*, diſerte memoratos: ψυχικὸς item δαίμονας & ψυχικὰς δαιμονίδας, quemadmodum σωματικὸς & σωματικὰς *animales* ſcilicet *Daemones*, *& animales*, ſi ita vertere fas eſt, *Daemoniſſas*, *corporales* pariter utroſque; ſexuum certe differentia a diverſo corporis habitu ſumta: ordinum, a miniſterio, & procuratione praefecturarumque diſcrimine. Et quidem ita ſentiendo non multum ab Epicuri ſententia abludere *Proculum* video: ille enim apud *Cic. I. de Nat. deor.* & mares Deos, & feminas eſſe dicit, & humana ſpecie, & figura praeditos, utpote quae omnium pulcerrima, & abſolutiſſima exiſtimanda ſit; multum inſuper vaniſſimis populorum ſuperſtitionibus adulari, nil niſi Deorum Dearumque amores, rivalitates, coniugia, proles, adulteria, ſcortationes, commentis obſcaeniſſimis ingerentium, quos quidem errores poetae, pictores, opifices, ad miraculum auxerunt. Verum haec nobis attingere lubuit, ut ea quae diis pudenda & nefaria paſſim a veteribus tribuuntur, ea daemonibus tantum convenire una cum *Plutarcho* moneremus, qui plerumque magnorum ſcelerum labe temerati, naturae ſimilitudine Deorum famae & aeſtimationi nocuerunt. Quae quidem omnia lucem *Platoni* foenerantur, Deorum Dearumque amores in *Cratylo* memoranti, eorumque proſapiam & generationes expedienti in *Timaeo*. Attamen parum noſtra intereſt ſi & diis ſexus diſcrimen adferatur, quum non me fugiat *Septimium Tertullianum De An. Cap. IX. & XXXVI.* illud & noſtris animis nimis confidenter adiudicare, quod & antea *Apelles* non pictor, ſed haereticus, a Philumena edoctus, praedicaverat: a quorum ſententia non multum abhor-

 ruiſſe

ruisse *Vincentium Victorem*, dum corporis, quod circumtulerunt, formam servare animas morte obita dixit, luculenter testatur *Augustinus L. IV. De Anim. & eius orig. Cap. XX. Valentinus* quidem feminas illas omnes censuisse videtur, dum illas secundum obitum nuptui tradit, Angelisque legis Papiae mulctam metuentibus connubio iungit. *Tertullianus adv. Valentinum* mares propterea Angelos esse arbitratur ne potius oscitantem hallucinari dicam, quum plerosque Ecclesiae patres eosdemque & sanctitate & doctrina conspicuos, eius partibus in hoc favere probabilissimum videam, humanam ideo formam angelis vindicare cum *Tertulliano* censendos. Cur enim alia figura potius, quam humana, Angelos circumscriptos eos existimasse crediderim, quos hominum ritu, deliciis delinitos, & voluptatibus deditos, mulieribus concubuisse praedicarunt. In hac haeresi fuerunt *Iustinus* Martyr, *Irenaeus*, *Clemens* Alexandrinus, *Athenagoras*, *Methodius*, *Tertullianus*, *Cyprianus*, Caesariensis *Eusebius*, *Minucius Felix*, *Lactantius Firmianus*, *Ambrosius* Mediolanensis, ut Iudaeum *Philonem* praeteream, variosque Ebraeorum magistros, quorum modo rationem habere negligimus. Sed quae tanta fuit causa, cur haec illi de Angelis, reiecta postmodum ab omnibus, atque exsibilata, sentirent? Geminam illam esse video, ni cum viris doctissimis fallor: geminas scilicet divinorum scriptorum auctoritates. Prima est sacrorum Bibliorum, iuxta septuaginta interpretum versionem, ut *Hieronymus Quaest. Hebraic in Genes.* observat; ubi enim in *Genesi VI* secundum Aquilam legitur: *Videntes filii Deorum filias hominum quod essent pulcrae, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant.* Symmachus vertit:

Viden-

Videntes filii potentum filias hominum, &c. Vulgata vero translatio habet ; *Videntes filii Dei filias hominum, &c.* Vetustissima illa traductio, atque etiam Italica, habebant : *Quum vidissent Angeli Dei filias hominum, &c.* Et de Italica quidem testantur *Ambrosius, Augustinus, Procopius.* Altera vero est libri, qui Enochum vulgo praeferebat auctorem, doctrina, quem quidem divinum diximus, ut primis Ecclesiae seculis proprie omnium ferebat opinio : & qui si *Nourrio*, ubi de Angelorum concubitu iuxta Martyrem Iustinum agit, credere dignum est, forte ab Enocho exaratus est, vel si minus, illo Enochi sensa & documenta Noemi industria posteritatis memoriae commendata. Et istud quidem ex *Tertulliano* exploratissimum habemus ita in libro, cuius titulus est, *De cultu Feminarum*, scribente. *Per Angelos autem peccatores demonstrata sunt, qui & ipsas materias prodiderunt : & operositas cum raritate commissa pretiositate, ex ea libidine possidendae preciositatis feminarum. Quod iidem Angeli qui materias eiusmodi illecebras detexerunt, aurum dico, & argentum illustrium, & opera eorum tradiderunt, etiam calliblepharum vellerumque tincturas inter cetera docuerunt, damnati a Deo sunt, & Enoch refert.* Sed quamquam haec olim plausibilia fuerint, iam quod communibus insequentium Theologorum suffragiis probatum est, firmiter atque inconcusse teneamus, nullum videlicet sexum esse in Angelis, & divi *Hieronymi Epist. CXLIII. Damaso*, verba sedule memoriae mandemus ita scribentis : *Nec putandum sexum esse in virtutibus Dei, quum etiam ipse Spiritus Sanctus, secundum proprietates linguae, femineo genere proferatur Ruach, Graece neutro, τὸ πνεῦμα, Latine masculino, Spiritus. Ex*

 quo

quo intelligendum est, quando de superioribus disputatur, & masculinum aliquid, seu femininum ponitur, non tam sexum significari, quam idioma sonare linguae. Quae quidem verba consulto de scripto recitata transcripsimus, ne si forte aliquando in divinis literis alicuius coelestis virtutis femineum nomen occurrit, statim sexum designatum subspicemur, ut quum Regina coeli nominatur: hac enim adpellatione coelestem aliquam potestatem significari censet *Origenes* περὶ ἀρχῶν. Verum & illud insuper animadversum velim, non illico fortassis vetustissimos illos Ecclesiae Proceres, quibus Angelos mulieribus se miscuisse placuit, eos humana specie, & figura formatos credidisse indubitate censendos: potuerunt enim & alia forma praediti feminis libidinoso congressu copulari, quod, licet dubitanter, indicat ὁ πάνυ *Augustinus* in haec verba scribens *L. XVI. De Civ. Dei Cap. XXIII. Et quoniam creberrima fama est, multique se expertos, vel ab eis, qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse confirmant, Silvanos & Faunos, quos vulgo Incubos vocant, improbos saepe extitisse mulieribus, & earum adpetiisse & peregisse concubitum: & quosdam Daemones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc adsidue immunditiam & tentare, & efficere, plures talesque adseverant, ut hoc negare impudentiae videatur: non hinc aliquid audeo temere diffinire, utrum aliqui spiritus elemento aereo corporati, nam hoc elementum etiam quum agitur flabello, sensu corporis tactuque sentitur, possint etiam hanc pati libidinem, ut quomodo possunt sentientibus feminis misceantur.* Sed & vir eruditione & scientia praesignis *Plutarchus* in *Vita Romuli* apertissime scribit *non absurde putari Aegyptios dicere,*

nihil

nihil prohibere quin halitus Dei adpulsus mulieri principia generationis infundat, quod satis ostendit haud quaquam humana forma opus esse Daemonibus ut mulieribus congrediantur. Immo *Iustinus* ipse, qui ceteris forte Patribus in hac opinione praeluxit; nihil minus, quam speciem humanam Angelis in feminas insanientibus vindicare videtur; eos enim per spectra mulieribus adparuisse, atque ita iis illusisse manifeste declarat *Apol. I. Daemones*, inquit, *perpectra adparentes ἐπιφανείας ποιησάμενοι, mulieres constuprarunt, & pueros imminuerunt, & terriculamenta hominibus exhibuerunt*. Verum hisce omnibus reluctatur non spernendae eruditionis Monachus, *Ioannes Cassianus Collat. VII. Cap. XXI.* & haud iniuria fortassis, Daemones feminis concumbere ullo modo posse inficiatur. At memoratos longa recensione Patres, humanae figurae lineamentis Angelos circumscripsisse postremum suadet, prolem ex eorum congressu genitam vultu & facie reliquis hominibus similem, rubustiori tamen longiorique corporis habitu paternae originis excellentiam, & generosita tem adtestantem, serio iudicatoque existimasse. Inde enim ortos esse Gigantes autumarunt, immani corpore homines, & incredibilis adrogantiae fastu tumidos, quod tradit *Augustinus L. XVI. De Civ. Dei Cap. XXII.* ut praecipue sensit *Athenagoras*, quorum animas Daemones illos evasisse dixit, qui circa terram obversantes, seducunt, decipiuntque mortales, assidueque illis insidias callidissimi meditantur, cui quidem non abludere Caesariensem *Eusebium* video *Prepar. Evang. L. II. Cap. IV.* Quamquam aliter se rem habere apud *Iustinum* video: non enim Gigantes ex Angelorum coitu, sed Daemonas esse ortos disertissime *Apolog. II.* scribit:

An-

Angeli, inquit, *dispositionem illam* (Dei) *transgressi*, *cum mulierum, concubitus causa, amoribus sunt victi, tum filios procrearunt eos, qui Daemones dicti sunt, atque insuper reliquum genus humanum in servitutem redegerunt*. Eadem sentientem *Tertullianum* adverto. In celebri enim *Apologetico Cap. XXII.* ita scribit: *Sed quomodo de Angelis quibusdam sua sponte corruptis corruptior gens daemonum evaserit damnata a Deo cum generis auctoribus, & cum eo quem diximus principe, apud literas sanctas ordine cognoscitur*. Verum omnium clarissime istorum opinione adhaerens *Firmianus L. II. div. Instit. Cap. XV. Qui autem*, inquit, *sunt ex his procreati, quia neque angeli, neque homines fuerunt, sed mediam quamdam naturam gerentes, non sunt ad inferos recepti, sicut in coelum parentes eorum. Ita duo genera daemonum facta sunt, unum coeleste, alterum terrenum*. Ex quo intelligere est hybridas, secundum istos, quosdam Daemones procreatos fuisse, quos satis congruenter & lepide, ut iam semideos *in Protrept.* irrisit ἡμιόνυς, hoc est mulos, adpellasset *Clemens* Alexandrinus. Hisce non dissona sunt, quae Plato de Heroibus scribit in Cratylo, medio quodam scilicet genere inter Deos & homines, illos nimirum *vel ex amore Deorum erga mulieres humanas, vel ex amore virorum erga Deas, fuisse genitos*. Hinc idem *Plato*, & *Pythagoras*, & *Xenocrates*, & *Chrysippus* priscos sequuti Theologos Typhonem, & Osiridem, & Isidem, Daemonas illos fuisse subindicantes, excellentiores quam homines fuisse adfirmant, ut *Plutarchus* quidem auctor est *Lib. de Iside*. Sed & hi fortassis Gigantes Daemones esse sub humana specie censuerunt, ut in *Libro Enochi* habetur, & *Iustinus* opinatur, quodque non adeo a nobis remota

mota

mota aetate *Paulus Burgensis* defendit. Quae quidem omnia si vera essent, nimium demisse de Daemonum fecunditate sensisset *Psellus*, vel potius solitudinum cultor Marcus, qui Psello *interroganti utrum Daemones pati possent. Et valde quidem respondit, adeo ut nonulli Daemonum semen iaciant, atque in pusilla quaedam animalia oriantur:* Tum instanti, *incredibile videri, Daemonas excrementa habere, & membra genitalia. Habent quidem, inquit ille, membra, sed non talia. Excrementum vero aliquod ex illis emanat.* Vt iam confirmet, quod supra dixisse vidimus, Daemones scilicet nec mares esse, nec feminas. Et haec quidem de specie & figura Angelorum, & Daemonum iuxta utriusque philosophiae decreta dicere habuimus, quae tamen omnia mirabilis, & praeter omnium opinionem, Tertulliani alas illis adfingentis sententia concludat: *Omnis spiritus ales est*, inquit. *Hoc Angeli & Daemones. Igitur momento ubique sunt.* Haud tamen silentio praeteritum velim, ut dilucida & absoluta de Patrum circa Angelorum cum mulieribus congressum sententia tractatio sit, eos duas in classes secerni distribuique. Et hos quidem de pravis tantum, & perduellibus ista sensisse: illos, de bonis quidem, at sensim tamdem illecebrosa voluptate delinitis, & ad deteriora delapsis. A priorum partibus, si demum alterutris subscribendum esset, staret *Augustinus L. XV. de Civ. Dei Cap. XXII.* verum in hoc Solonis legem sibi rogatam negat, & utramque opinionem impugnat prorsus, refellitque.

Tò

Τῷ τιμιωτάτῳ Μοναχῷ κυρῷ ἠσαΐᾳ· περὶ τοῦ ἤτε προκόπτην οἱ δίκαιοι μέλλουσι κατά γε γνῶσιν, καὶ δόξαν, ἤτε καὶ μὴ μετὰ τὴν ἐκεῖσε ἀποκατάστασιν.

Λόγος η.

Πρῶτον μὲν οὖν ἐπὶ τούτοις ἀναγκαῖον εἰπεῖν θεοείκελε ἄνερ ὁποῖά τις ἐστὶν ἡ ἐκεῖσε τοῖς δικαίοις ἀποταμιουσμένη κατάστασις· καὶ ὅπως αὐτῶν ἕκαστος καὶ τίνα τρόπον μετὰ ἐνθένδε βιοτὴν ἀναπαύσεται· οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡ περὶ τοῦ κεφαλαίου τοῦδε συζήτησις ἐκφαντικωτέρα γενήσεται τοῖς προσέχουσιν. εἰ γὰρ καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ ἐν εὐαγγελίοις ἠκούσαιμεν λέγοντος· ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρός μου πολλαὶ μοναί εἰσιν, ἀλλ'

οὐ

Admodum Venerando Monacho Domno Esaiae. Vtrum iusti proficere debeant scientia, & gloria, vel non, post eam, quae ibi erit, restitutionem.

Epistola VIII.

PRimum quidem igitur de his dicere necesse est, divinevir, qualis videlicet conditio est, quae ibi iustis reservatur; & quomodo ipsorum quilibet post hanc vitam requiescet. Ita enim & de capite hoc quaestio attendentibus evidentior fiet. Si enim & servatorem nostrum Iesum Christum in Evangeliis dicentem audiamus, in domo Patris sui multas esse mansiones, non utique domiciliorū differentiam hac & il-

lae

οὐ διαφορὰν οἰκημάτων
ἔνθεν κἀκεῖσθαι ἐγει-
γερμένων καὶ τοῖς δι-
καίοις ἀποκεκληρωμέ-
νων· χαρισμάτων δὲ
ἰδιότητας ὁ εὐαγγελι-
κὸς καὶ θεῖος λόγος ἐν-
τεῦθεν ὑπομνημήνατο·
περὶ τοῖς χαρίσμασιν
λοιπὸν τὸ διάφορον· ἡ
γὰρ μονὴ μία καὶ οὐ
πολλαί· τίς δὲ ἡ μονὴ
ἐκείνη καὶ πόθεν τοῖς
δικαίοις ἀπονενέμηται
τὰ χαρίσματα αὐτὸς ὁ
κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χρι-
στὸς τοῖς πᾶσι πάντα
τότε καθίσαται· αὐτός
ἐστιν ἡ μονὴ, καὶ ἡ ἀ-
νεκλάλητος τῶν δικαί-
ων χαρά· αὐτὸς ἡ ἀ-
πόλαυσις, αὐτὸς ἡ
πάντων ἀνάστασις· καὶ
τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν ὁ
θεολόγος γρηγόριος οὕ-
τως οὕρηται λέγων·
οὐκέτι λοιπὸν ἀθετή-
σω τὰ ὁμολογηθέντα
μοι ἐν τῷ βαπτίσμα-
τι, ἵνα μὴ τῆς ἐκεῖ-
θεν

lac excitatorum, &
a iuftis hereditate a-
deundorum, fed cha-
rifmatum proprieta-
tes evangelicus & di-
vinus fermo inde cō-
memoravit. Cete-
rum charifmatum di-
fcrimen eft, una e-
nim manfio, non mul-
tae. Quae vero man-
fio illa, & unde iu-
ftis charifmata di-
ftribuantur, ipfe Do-
minus nofter Iefus
Chriftus cunctis om-
nia tunc conftitutus
eft. Ipfe eft manfio, &
ineffabile iuftorum
gaudium; ipfe frui-
tio, ipfe omnium re-
furrectio. Et id ma-
nifeftum ex iis, quae
Theologus *Gregorius*
ita dicere reperitur.
Ceterum ne amplius
contemnam, quae in
Baptifmo confeffus sū,
ne illa beatitudine ex-
cidam. Hæc autem eft
Tri-

θεν ἐκπέσω μακαριότητος. ἡ δέ ἐστιν ἡ τῆς τριάδος ἐκτυπωτέρα κατάληψις· πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ ὁσιώτατος βαρλαὰμ, τίς ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐρωτηθεὶς τοιαύτην πρὸς τὸν ἰωάσαφ ἐκεῖνον ἐποιήσατο τὴν ἀπόκρισιν, ὡς ἐκ γραφῆς μεμάθηκα ἔγωγε τὸ πλησίον γενέσθαι τῆς θεωρίας τῆς ἁγίας τριάδος· καὶ ἀνακεκαλυμμένῳ τῷ προσώπῳ τὴν δόξαν αὐτῆς ἐνοπτρίζεσθαι· ἔνθεν τοι καὶ τῷ νοητῷ μὲν ἡλίῳ ἐπεντρανίσουσιν ἅπαντες δίκαιοι, καὶ τοῦ θείου ἐκείνου φωτὸς γενήσονται μέτοχοι, εἰ καὶ μὴ ἐπίσης ἅπαντες· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ὅμως καθαρότητα ἕκαστος, καθάπερ γὰρ ὁ αἰσθητὸς οὗτος ἥλιος κοινὸς εἰς θέαν ἅπα-

σφο-

Trinitatis expreſſior comprehenſio. Inſuper & ſanctiſſimus *Barlaam*, quid ſit regnū caelorum interrogatus, talem Ioaſapho illi reſponſionem dedit, *Vt ex ſcriptura ipſe didici, contemplationi ſanctæ Trinitatis proximum fieri, & revelata facie gloriam eius intueri*. Hinc & intelligibilem quidē ſolem intuebuntur omnes iuſti, & divinae illius lucis participes fient, licet non ex aequo omnes, ſed iuxta ſuam pariter munditiam quilibet. Sicuti enim ſenſilis hic ſol communis ad ſpectaculum omnibus proponitur, & huic minus, illi vehementius radios ſuos emittit; ſed pariter iuxta oculorum diſpoſitionem quilibet,

ci-

σι πρόκειται καὶ οὕτω μὲν ἔλασσον τῷ δὲ σφοδρότερον τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ ἐπαφίησιν· ἀλλ' ὅμως κατὰ τὴν τῶν ὀμμάτων διάθεσιν ἕκαστος, καὶ τὴν ἔλλαμψιν ἐκεῖθεν εἰσδέχεται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀπροσίτου ἐκείνης μαρμαρυγῆς καὶ τῶν ἐπεντρανισάντων αὐτῇ τηνικαῦτα γενήσεσθαι πίστευε· κατὰ γὰρ τὸν μακάριον παῦλον μετασχηματίσει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ σωτὴρ εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· αὐτὸς λοιπὸν ὑπάρχει τὸ φῶς· αὐτὸς ἡ ἀνεκλάλητος ἐκείνη χαρὰ· αὐτὸς αἱ πολλαὶ μοναί· αὐτὸς οἱ θρόνοι· αὐτὸς ἡ τράπεζα· αὐτὸς ἡ βρῶσις, καὶ ἡ πόσις, καὶ πᾶν, εἴτι ἕτερον ἥδυσμα· αὐτός ἐστιν τῶν

οὐκ

& inde fulgorem recipit; ita & de illo inacceſſo ſplendore, & eis, qui ipſi inhaerent, tunc fore crede. Iuxta enim beatum *Paulum* transformabit tunc hoc noſtrum humile corpus Servator, ut corpori ſuo conforme fiat. Ceterum ipſe lux eſt; ipſe ineffabile illud gaudiũ; ipſe manſiones multae; ipſe ſedes; ipſe menſa; ipſe, cibus, & potus, & omne, ſi quid aliud, quod ſuave ſit. Ipſe eſt bonorum illorum participatio, quae oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcenderunt. Quid enim admirabilius & ineffabilius quam per viſionem ipſi eius faciei adſtare? Norunt illi

inau-

ἀγαθῶν ἐκείνων ἡ μέθεξις· ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν· καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη· τί καὶ γὰρ παραδοξότερόν τι καὶ ἀῤῥητότερον τοῦ διὰ θέας αὐτῷ καὶ αὐτὸ προσώπως οὕτω παρίςασθαι· ἴσασιν ἐκεῖνοι τὴν ἀνεκδιήγητον ταύτην, καὶ ἀνήκεστον ἀγαλλίασιν, οἱ παρ' αὐτοῖς τοῖς κρατοῦσι παῤῥησίας μετέχοντες· οἱ δὴ ἠνεκῶς παριςάμενοι· καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν, καὶ ἀπαριθμεῖν καθ' ἕκαςον; αὐτὸς ἡ πάντων ἀνάπαυσις· αὐτὸς καὶ ἡ κόλασις· καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ θεολόγος γρηγόριος ἔλεγεν· ὢ τριὰς ἁγίη πᾶσι τότε γνωσθησομένη· τοῖς μὲν τῇ ἐλλάμψει, τοῖς δὲ τῇ κολάσει· καὶ αὖθις· φῶς ἐκεῖθεν τοῖς κεκι-

enarrabilem hanc & inauditam exſultationem, qui apud ipſos imperantes libertatẽ dicendi participant, qui continuo adſtant. Et quid multa dicere oportet, & ſingula enumerare? Ipſe eſt omnium requies; ipſe eſt punitio. Et exploratum ex iis, quae Theologus Gregorius dicebat: *Sancta Trinitas omnibus tunc cognoſcetur, bis quidem ſplendore, illis vero punitione*. Et iterum. *Lux illic puris Dei viſio, quam & regnum caelorum nominamus; tenebrae vero mente excoecatis Dei alienatio* Ceterum ſtant iuſti tunc mirabiliter fulgore perfuſi, & fulgentes, ut corpus pellucidum ſplendorem ſolis excipiens. Stant ineffabi-

καθαρμένοις ἡ τοῦ Θεοῦ θεωρία, ἣν δὴ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζομεν· σκότος δὲ τοῖς τὴν διάνοιαν τυφλώττουσιν, ἡ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτρίωσις· ἵστανται λοιπὸν οἱ δίκαιοι τότε παραδόξως ἐλλαμπόμενοί τε καὶ λάμποντες καθάπερ τὸ σῶμα διαφανὲς μαρμαρυγὴν ἡλίου δεχόμενον· ἵστανται τῆς ἀῤῥήτου ἐκείνης φωτοχυσίας μετέχοντες κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος, ὡς εἴρηται, καθαρότητα· ἵστανται τὴν ἀπερινόητον ἐκείνην δόξαν περινοούμενοι· ἧς μέτοχοι γενέσθαι κατηξιώθησαν· ἧς οὐκ ἔστι κόρος λοιπόν· οὐκ ἔστι μέτρον, οὐκ ἔστι τελείωσις· ἀλλὰ μὴ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ· εἰ γὰρ ἀφθάρτῳ βασιλεῖ παριστάμενος κόρον οὐκ εἶδε τῆς ἐκείνου θέας,

καὶ

bilis illius lucis effusionis participes, iuxta suam quisque, ut dictum est, puritatem. Stant, intelligibilem illam gloriam comprehendentes, (1) cuius participes fieri digni fuerunt; cuius nulla deinde satietas, nulla mensura, finis nullus. Sed ne peregrinam rem hanc existimato. Si enim incorruptibili regi adstans satietatem non novit spectaculi illius, & conversationis; sed quantum ipse fruatur, tantum desideret, & liceat ob eam deliciis adfluere; multo magis is qui ineffabili illa gloria impleri & deferri dignatus fuerit. Bene igitur heinc iusti & gloria & cognitione proficere dicuntur; & audi quid dicat

Q San-

(1) Videtur locus esse corruptus.

καὶ ὁμιλίας· ἀλλ' ὅσον ἂν αὐτὸς ἀπολαύοιτο τοσοῦτον ἐφίεσται, καὶ ἔξεστι ταύτης κατὰ τρυφᾶν; πολλῷ μᾶλλον ὅς τις ἀῤῥήτου δόξης ἐκείνης ἐμφορεῖσθαι πότε καταξιώθειεν· καλῶς οὖν ἐπὶ τούτοις οἱ δίκαιοι καὶ δόξῃ καὶ γνώσει προκόπτειν λέγονται· καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ τῆς κλίμακος ἁγιώτατος ἰωάννης. τινὰ μὲν τῶν γεγονότων καὶ τέλος παρὰ τοῦ πεποιηκότος ἐσχήκασιν· οἷον, ἡγεμονία βασιλεία καὶ πλοῦτος. ἡ ἀρετὴ δὲ τὸ πέρας ἀπέραντον κέκτηται· ἐν ᾗ προκόπτοντες οὐδέποτε καταλήξομεν· οὐ κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, οὐ κατὰ τὸν μέλλοντα· φωτὶ φῶς γνώσεως προσλαμβάνοντες· κατὰ ταύτην μὲν οὖν τὴν διαληφθεῖσαν δηλονότι ἀπόδειξιν,

Sanctissimus Ioannes a Scala: *Quaedam vero eorum, quae facta sunt, ab eo, qui fecit, finem habuerunt, veluti imperium, regnum, & divitiae; virtus autem finem infinitum possidet, in qua proficientes numquam quiescemus, non hoc saeculo, non futuro; luce lucem scientiae accipientes. Iuxta hanc igitur sumtam demonstrationem manifestum est, quod neque intelligibiles substantias non proficientes ego dixerim; gloriam vero gloriam semper magis excipere, & scientiam, supra scientiam definio, sicut deiloquus & magnus dixit Dionysius*. His igitur laudati Joannis, & divinissimi *Damasceni* verba omnino concinunt; dicit enim & ipse, pote-

sta-

ξιν, οὐδὲ τὰς νοερὰς οὐσίας ἀπροσκόπτους ἔγωγε εἴποιμι ἄν, δόξαν δὲ δόξῃ μᾶλλον ἀεὶ προσλαμβανούσας, καὶ γνῶσιν ἐπὶ γνώσει ὁρίζομαι, καθὼς ὁ θεοφάντωρ καὶ μέγας ἔφη διονύσιος· τούτοις μὲν οὖν τοῖς τοῦ διαληφθέντος δηλαδὴ ἰωάννου, καὶ τὰ τοῦ θειοτάτου δαμασκηνοῦ παντάπασι συμφωνεῖ· λέγει γὰρ καὶ αὐτὸς ἐξουσίαν ἔχειν τοὺς ἀγγέλους μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ οὐ μόνον τοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν πρωτόπλαστον ἄνθρωπον· εἰ τοίνυν καὶ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἀδὰμ ἐξουσίαν εἶχε μένειν, καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ἀφορᾷ δὲ ὅμως καὶ τὰ τῆς ἀναστάσεως εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην, καὶ πρώτην κατάστασιν, ὡς

ὁ νυσ-

ſtatem habere Angelos manendi, & proficiendi in bono, & non ſolum Angelos ſed & ipſum protoplaſtum hominem. Si igitur & primus ille Adam poteſtatē habuit perſiſtendi, & proficiendi in bono; reſpiciunt vero pariter, quae reſurrectionem attinent, ad antiquam illam & priſtinam conditionem, ut Nyſſenus divus *Gregorius* dixit; exploratum omnino eſt & ipſos Angelos ſcientia & gloria proficere, ut praecedens ſermo manifeſtavit. Et propterea ne mirere. Si enim & myſteria quaedam tunc ut diſcant futurum eſt, quae hic ob eorum tenuitatem cōprehendere non potuere, ut Theolo-

Q 2 gus

ὁ νύσσης ἔφη θεῖος γρηγόριος εὔδηλον πάντως· καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους κατά γε γνῶσιν καὶ δόξαν προκόπτειν, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐγνώρισε· καὶ τούτου χάριν μὴ θαύμαζε. εἰ γὰρ καὶ μυστήριά τινα τότε μεμαθηκέναι μέλλουσιν, ἅπερ ἐντεῦθεν διὰ τὸ ἀδιάληπτον αὐτῶν καταλαβέσθαι οὐκ ἴσχυσαν, ὡς ὁ θεολόγος ἔφη γρηγόριος, πῶς οὐχὶ καὶ γνῶσιν ἐπὶ γνώσει φαίη τις ἂν τοῖς τοιούτοις προστίθεσθαι; κἀντεῦθεν προκόπτειν αὐτοὺς καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι διὰ τῆς τῶν τοιούτων μαθήσεως; εἴγε καὶ μᾶλλον ὁ ἡμέτερος νοῦς προκόπτειν εἴωθε τοῖς μαθήμασιν, ὡς ὁ μέγας φησὶ βασίλειος. τοῦτο μέν τοι τὸ δόγμα, καὶ ὁ πάμμεγας παῦ-

gus *Gregorius* ait, quomodo non & sciẽtiam supra scientiam, dicat quis talibus non addi, ac proinde proficere ipsos, & iis, quae antea possidebant, adiungere, per rerum huiusmodi doctrinam; si & magis nostra mens proficere consuevit disciplinis, ut magnus *Basilius* inquit. Hoc certe placitum & omnino magnus *Paulus* aperuit ita dicens: *Ex parte siquidem cognoscimus, & ex parte prophetamus; quum autem perfectio venerit tunc ex parte evacuabitur; tunc cognoscemus sicut utique & cogniti sumus.* Non igitur rationabile est amplius dubitare. Si enim idem Theologus Dominũ, quum arcana illa dignis

παῦλος ἐνέφηνεν οὕτως εἰπὼν ἐκ μέρους ἄρτι γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον τότε ἐκ μέρους καταργηθήσεται· τότε ἐπιγνώσομεν καθὼς ἄρα καὶ ἐπιγνώσθημεν· οὐκοῦν ἀμφιβάλλειν ἐπὶ πλέον οὐκ εὔλογον· εἰ γὰρ αὐτὸν ὁ θεολόγος τὸν κύριον ἡνίκα τὰ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων τοῖς ἀξίοις παραγυμνοῖ τρέφεσθαι λέγει κατὰ νόμον ἀνθρώπινον· τροφὴ γάρ ἐστιν ἡ δίδαξις καὶ τοῦ λέγοντος, τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τῶν διδασκομένων αὐτῶν, καὶ τραφήσονται πάντως τοῖς ἐκείνων διδάγμασιν, καὶ πνευματικὴν ἐπίδοσιν ἐπιδώσουσιν, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐγνώρισεν· οὕτω μὲν οὕτω καὶ ταῖς ὑπερτάταις ἔσται δυνάμεσι. πολλὰ γὰρ

καὶ

gnis denudaverit, ali dicit iuxta humanam legem. Alimentum enim est doctrina etiam dicentis; quid oportet dicere de his, qui docentur & alentur omnino illorum documentis, & spiritalem accessionē adiicient, ut praecedens sermo exposuit. Ita quidem ita etiā supremis erit potestatibus: multa enim & hae discunt, ut diviniſſimus *Dionyſius* inquit: & vide ante alia ipsa sex alias instructa Seraphī, quorum Propheta Esaias spectator fuit. Nisi enim divina gloria repleta fuissent, nisi identidem quibusdam scientiae splendoribus fulgurassent, non utique mirabilitate perculsa suis se alis abscondissent;

 non

καὶ ταῦτα διαδιδάσκουσιν, ὡς ὁ θειότατός φησι διονύσιος. καὶ ὅρα πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὰ τὰ ἑξαπτέριγα σεραφὶμ, ὧν ὁ προφήτης ἡσαΐας θεωρὸς ἐχρημάτισεν εἰ μὴ γὰρ ἐπὶ δόξης ἐπληροῦτο θεοπρεποῦς, εἰ μὴ καθ᾿ ὥραν ἠστράπτοντο μαρμαρυγαῖς τισὶ γνώσεως, οὐκ ἂν ὑπερεκπληττόμενα ταῖς ἑαυτῶν ἐκαλύπτοντο πτέριξιν, οὐκ ἂν εἰς πρὸς τὸν ἕτερον ἀτενίζοντες οὑτωσὶ καὶ κεκραγέναι παρεβιάζοντο, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος· τοῦτο γὰρ ὁ χρυσορρήμων ἰωάννης φησὶν ἀνεκδιηγήτου σημεῖον ἐκπλήξεως· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει πάντως ἐπαπορεῖν σε οὐκ ἄξιον, εἴγε τοὺς ἁγίους κατά γε γνῶσιν καὶ δόξαν προκόπτειν ἐς διηνεκὲς οἱ θεῖοι

non utique unum, in alium intendens ita & clamare compelleretur: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus*. Hoc enim aurea verba fundens *Ioannes* ait ineffabilis stuporis signum. Si vero haec ita habent, ambiguum te traducere indignum omnino est, an Sanctos secundum scientiam & gloriam continuo proficere divini Patres tradiderint. Incomprehensibilem enim adgredientes tũc intelligere quomodo ab huiusmodi impetu quiescent, & quodammodo adiicient terminum adgressioni? Incomprehensibile tunc comprehendere conantes, quomodo desiderii cõpotes sint, si umquam progredientes cursus fi-

θεῖοι πατέρες παραδεδώκασιν· τὸν γὰρ ἀκατανόητον ἐπιχειροῦντες τότε κατανοῆσαι οἱ δίκαιοι πῶς τῆς τοιαύτης ὁρμῆς ἀποπαύσονται· καὶ τίνα τρόπον ἐπιθήσονται πέρας τῷ ἐγχειρήματι τὸν ἀκατάληπτον τηνικαῦτα καταλαβέσθαι πειρόμενοι, πῶς τῆς ἐφέσεως αὐτῆς ἐπιτύχωσιν, ἢ ποτε προβαίνοντες τοῦ δρόμου τέλος εἰσδέξονται; ἐφίενται μὲν τῶν ἔμπροσθεν, καὶ ταῖς ὁρμαῖς ἀναλόγως προκόπτειν νομίζουσιν ἕκαστος, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ πέρας ἀφικέσθαι οὐ δύνανται· πῶς γὰρ ὅλου αὐτοῦ περιλαβέσθαι ἰσχύσουσιν ἀπρόσιτον ὄντα παντάπασι, καὶ ἀκατάληπτον; ταύτῃ τοι καὶ διώκουσι μὲν, οὐ καταλαμβάνουσι δὲ, γνῶσιν ἀεὶ προσλαμβάνοντες

ἐπὶ

finem adsequantur? Concupiscunt quidē ea, quae ante habuerunt, & impetibus congruenter proficere putant quilibet; sed ad ipsum finem pervenire non possunt. Quomodo enim ipsum totum comprehendere valebūt, quum sit omnimodis inaccessum, & incomprehensibile. *Sic* persequuntur quidē, non autem comprehendunt; scientiam semper supra scientiam recipientes, & profectū supra profectum. Sed superpleno exsistente eo, quod comprehēditur, quomodo erit terminata huiusmodi comprehensio? Aliquando vero delationis ad ulteriora obliti fuerint, aliquando proficientes stabunt, ali-

ἐπὶ γνώσει· καὶ ἐπὶ προκοπῇ προκοπήν· ἀλλ' ὑπὲρ πλήρους ὄντος τοῦ κατανοουμένου, πῶς ἔσται τούτοις τελεία τοῦ τοιούτου κατάληψις; πότε δὲ καὶ τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω φορᾶς ἐπιλάθωνται πότε προκόπτοντες στήσονται· πότε τῆς ἐκεῖθεν δόξης ἐμφορούμενοι κορεσθήσονται· ἀλλ' εἰ καὶ κορησθῆναί ποτε δόξουσιν ἐπὶ πλέον αὖθις διψόντες εὑρίσκονται· καὶ τοιοῦτο πάσχειν ἐοίκασιν ὁποῖον οἱ πρός τι τῶν ὄντων ἐρωτικῶς διακείμενοι· πόθου μὲν γὰρ αὐτοῖς ὑπανάπτεται φλόξ· οὐ σβέννυται δὲ, εἴγε τοῦ ποθουμένου, καὶ μάλιστα καταπολαῦσαι οὐ φθάσουσι. καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ἡ ἁγία γραφὴ τὸν θεῖον ἐκεῖνον ἔρωτα παριστῶσά φησιν· οἱ τρώ-

quando illa gloria delati ſatiabuntur. Sed et ſi unquam ſatiati eſſe videbuntur, amplius iterum ſitientes invenientur. Et tale quid eis contingere videtur quale iis,qui aliquam creaturarum perdite amant. Deſiderii enim ipſis ſuccenditur flamma, non extinguitur vero,ſiquidem eo, quod deſiderant,maxime fruiſci non adſequuntur. Et hoc eſt, quod ſancta Scriptura divinum illum amorem exhibens dicit: *Qui manducant me, eſurient, & qui bibunt me, ſitient*. Haec igitur ſanctorum eſt ibi conditio Inde profectus iuſtis ſuperadiicitur: inde ſcientia ipſis multipliciter ſuperaugetur; inde iu-

τρώγοντές μὲ πεινάσουσι, καὶ οἱ πίνοντές με διψήσωσιν· αὕτη μὲν οὖν ἡ παρὰ τοῖς ἁγίοις ἐκεῖσε κατάστασις· ἐντεῦθεν ἡ προκοπὴ τοῖς δικαίοις προσεπιγίνεται, ἐντεῦθεν ἡ γνῶσις αὐτοῖς εἰς πλῆθος ἐπαύξεται, ἐντεῦθεν ἡ τῶν δικαίων δόξα πολυπλασιάζεσθαι εἴωθε: διὰ τί δὲ ταῦτα καί τινος ἕνεκεν οὐδέποτε προκόπτοντες ἵσανται· ὅτι τὸν ὑπὲρ πλήρη καὶ ἀκατάληπτον καταχεῖν ἐπὶ πλέον ἐφίενται· μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφίβαλλε· τοιαύτας ἤδη καὶ περὶ τούτου τὰς ἀποδείξεις, καὶ τοσαύτας δεξάμενος.

iuſtorum gloria multiplicari conſuevit. Cur vero haec? & cuius rei gratia numquam proficientes ſtant? Quia illum, qui ſuperfluit & incomprehenſibilis eſt continere amplius deſiderant. Ne igitur ambiguum te traducito quum huiuſmodi iam de hoc demonſtrationes, & tãtas, acceperis.

Τῷ αὐτῷ, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι φθαρτός ἐστιν ὁ παράδεισος, καὶ ὅτι μετὰ τὸν σταυρὸν αὐτίκα οὐκ εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ λῃστής.

Λόγος θ΄.

Εἴ δὲ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ παραδείσου βούλει μαθεῖν ὁποῖός τε τὴν φύσιν ἐστὶ καὶ ὅπου μέχρι καὶ τήμερον ἔστηκε χερσὶ Θεοῦ κατ᾽ ἀρχὰς φυτευθείς, ἄλλον εὗρε μωσέα θειότατον ἐπιλύειν δυνάμενον τὰ κεκρυμμένα τῷ πνεύματι· ὃς ἔφθασε μὲν ὄρους ἐπιβῆναι τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς· εἴσω τε χωρῆσαι νεφέλης τῆς γραφικῆς ἐπικρύψεως. ὁμιλῆσαι Θεῷ τῷ πρώτῳ φωτὶ κἀκεῖθεν ἔλλαμψιν δέξασθαι· δῆλα ποιοῦσαν τὰ κεκρυμμένα, καὶ ἔκφορα.

τοῦ-

Eidem utrum oporteat attendere dicentibus, corruptibilem esse Paradisum, & post crucem non statim in eum introiisse latronem.

Dissertatio IX.

SI autem & de ipso Paradiso vis discere qualisque natura sit, & ubi hucusque stetit Dei manibus a principio plātatus, alium inveni Mosen divinissimum, qui spiritu occulta resolvere possit. Qui potuit quidem montem practicae virtutis ascendere; intusque penetrare nubes arcani scripturarum; conversari cum Deo prima luce, & inde, splendorem accipere, manifesta facientem occulta, & vulgata. Hunc inve-

ve-

Digitized by Google

τοῦτον εὗρε· κἀκεῖνον ἐρώτα περὶ παραδείσου καὶ μάνθανε· ἡμεῖς γὰρ, θεοείκελε ἄνερ, ἀμαθεῖς ἐπὶ τοσούτων ὄντες καὶ χαμαὶ συρόμενοι φρόνημα, πῶς ὑψηλοτέρων ἅψασθαι νοημάτων θαῤῥήσαιμεν; πῶς δὲ καὶ κινῆσαι τὴν γλῶσσαν ὅλως τολμήσαιμεν, ἐφ' οἷς ὁ ὑποφήτης τοῦ πνεύματος οὐκ οἶδ' ὅπως τὰ πλείω σεσίγηκεν; ἀμήχανον πάντως ἀμήχανον· ὅθεν ἐγγωνιάζειν, καὶ ἡμᾶς ἔπρεπε τὰ πλεῖστά τε σιωπᾶν· καὶ τί γὰρ ἕτερον δράσαιμεν ἐφ' οἷς οὐχ εὕρομεν τὸν συγγραφέα ὁμοῦ καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον· ἀλλὰ συνήθως ὅμως ἐπικλινόμενοι τοῖς σοῖς ἐπιτάγμασιν ἑκόντες ἀέκοντες καὶ τῶν ἀνεφίκτον ἤδη κατατολμῶμεν· ἐκεῖνα καὶ μόλις

veni, & illum de Paradiſo interroga, & diſce. Nos enim, divine vir, indocti ſuper talibus ac tantis quum ſimus, & ſenſum humi trahentes, quomodo ſublimiorem omnibus aliis cogitationem attingere audeamus; quomodo vero& movere linguam omnino audeamus ſuper his, quorum Spiritus Sancti Propheta neſcio quomodo pluria conticuit. Impoſſibile omnino impoſſibile. Vnde recedere, & nos decet, & plurima ſilentio tranſilire. Quid enim aliud fecerimus in his, in quibus non invenimus ſcriptoremductorem pariter & magiſtrum. Sed de more pariter ad tua mandata nos incli-

λις προσφέροντες ὅσαπερ ἔνθεν κἀκεῖθεν ἐφθάκειμεν ἄκρις ὠσὶν ἐνωτίσασθαι· καὶ τηνικαῦτα τοῦ θειοπάτου ἰωάννου τοῦ δαμασκηνοῦ κατὰ λέξιν οὕτω περὶ παραδείσου λέγοντος ἄκουε· ἐπειδὴ δὲ ἔμελλεν ὁ θεὸς ἐξ ἀοράτου τε καὶ ὁρατῆς κτήσεως πλαστουργεῖν τὸν ἄνθρωπον κατ' οἰκίαν εἰκόνα τε καὶ ὁμοίωσιν προκαθίστησιν οἷόν τι βασίλειον, ἐν ᾧ διαιτώμενος μακαρίαν ἕξει ζωήν· τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ὁ θεῖος παράδεισος θεοῦ χερσὶν ἐν ἐδὲμ πεφυτευμένος ἐν ἀνατολῇ μὲν πάσης τῆς γῆς ὑψηλότερον διακείμενος φυτοῖς ἀειθαλέσι κομῶν· εὐοδίας πλήρης, φωτὸς ἔμπλεως, ὅρας ἁπάσης αἰσθητῆς καὶ κάλλους, ὑπερβαίνων ἐπίνοιαν· θεῖον ὄντως

χω-

clinantes, volentes nolentes, & quod inacceſſum eſt iam audeamus; illa vix adferentes quaecumque hinc & inde in anteceſſum ſummis auribus excepimus; & interim diviniſſimum *Ioannem* Damaſcenum de Paradiſo ad verbum ita loquentem audi: *Quoniam Deus ex inviſibili, & viſibili creatura hominem formaturus erat ad propriã imaginem & ſimilitudinem, praecedenter veluti regiam conſtituit, in qua degens, beatam vitam duceret. Haec autem eſt divinus Paradiſus Dei manibus in Edẽ plantatus, in oriente quidem univerſa terra ſublimius, poſitus, plantis ſemper virentibus comans; odore plenus,*

lu-

χωρίον καὶ ἄξιον τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐνδιαίτημα· ἐν ᾧ οὐδὲν ἀλόγων κυλίξετο· μόνον δὲ ὁ ἄνθρωπος τῶν θείων χειρῶν τὸ πλασούργημα· καὶ ταῦτα μὲν ὁ διαληφθεὶς οὗτος θεῖος ἀνὴρ περὶ τοῦ παραδείσου διέξεισιν· ἀφ' ὧν ἐξέσι τῷ προσέχοντι καταμαθεῖν, κτῆμά τε θειότερον αὐτὸν εἶναι, καὶ τῆς διεφθαρμένης ταύτης ἀνώτερον κτήσεως· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν οὐκ ἂν ὁ ἀδὰμ ἐκεῖνος ἐν αὐτῷ διατρίβων ἠγαλλιάσατο καὶ ἔχαιρεν· οὐκ ἂν ὁ ἄφθαρτος ἐν φθαρτῷ διαιτώμενος μακαρίας ἦν ἀπολαύων ζωῆς· ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τοιοῦτον ἦν καὶ αὐτὸς ὁ μέγας βασίλειος ἀριδήλως ὑπέδειξε περὶ παραδείσου, καὶ τά-

luce adfluens, cuiuscumque spectaculi sensilis, & pulchritudinis, superas intelligentiam; divina omnino regio, & dignum eo, qui ad imaginem Dei factus esset, habitaculum, in quo brutorum animantium nullum versabatur; homo vero tantum divinarum manuum opificium. Et haec quidem laudatus hic divinus vir de Paradiso differtat. Ex quibus licet animadvertenti ediscere, creaturam ipsum esse diviniorē, & hac corrupta natura superiorem. Nisi enim hoc esset, non utique Adamus ille in eo commorans exsultasset & laetaretur, non utique īcorruptus ī corruptibili degens beata vita frueretur.

Haec

τάδε διειληφθεὶς οὕτω καὶ τὸ ἐνδιαίτημα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἰδίας αὐτοῦ χειρὸς ἔργον ἐποίησε· τόπον ὑπερφέροντα τῆς ὅλης κτήσεως, ἐν περιόπτῳ κείμενον ἀνεπισκότη τὸν διὰ τὸ ὕψος εὐόρατον, οὐ λαίλαψ ἐκεῖσε, οὐ πρηστὴρ, οὐ χάλαζα, οὐ χειμερινὴ πῆξις. γῆ πίων καὶ μαλακὴ, καταῤῥυτος ὕδασιν γονιμωτάτοις· ἀλλὰ πῶς εἰς ὄψιν τὰ τῆς πατρίδος ἐκείνης ἀγάγωσοι; ὅπως ἐκ τῆς ἐξορίας ταύτης ἐς αὐτὸν ἀνακκλῶσε; μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν ὦ ἱερα κεφαλὴ, ὁποίας ἐστὶ φύσεως ὁ παραδεισος· εἰ γὰρ καὶ δῶμεν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασι, καὶ αὐτὸν τῷ κυκλοῦντι πάσαν τὴν γῆν ὠκεανῷ περιορίζεσθαι, καθάπερ οἱ πλείους ᾠήθησαν, ἀλλὰ τῆς ἀλ-

λοι-

Haec autem ita habere, & locum illum huiusmodi esse, & ipse magnus *Basilius* manifeste demõstravit etiam haec dissertans: *Ita & habitaculum hominis suae propriae manus opus fecit, locum omni creatura excellentiorem, in circũspectabili positũ, tenebris inaccessum, & ob sublimitatem maxime spectabilem; non ibi procella, non turbo, non grando non biberna cõcretio; terra pinguis ac mollis, irrigua aquis foecundissimis. Sed quomodo in conspectum tuũ quae in illa patria sunt adducam? quomodo ex hoc exsilio in ipsam te revocem?* Disce igitur inde, o sacrum caput, qualis naturae sit Paradisus. Licet enim concedamus una cum aliis

om-

λοιουμένης ταύτης, καὶ καθ' ὥραν μεταβαλλομένης, ζωῆς ἀνώτερον ὑπολάμβανε· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐν περιόπτῳ κεῖσθαι ἐλέγετο· οὐκ ἂν ἁπάσης τῆς γῆς ὑψηλότερος. οὐκ ἂν ἀειθαλέσι φυτοῖς καὶ ἀθανάτοις κατακοσμούμενος. ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τῆς γῆς ταύτης ὕπερθεν ὁ παράδεισος, καὶ ὁ τὰ θεῖα σοφὸς ὑπέδειξε Θεοδώρητος οὕτως εἰπών· ἐξ ἁπάσης μὲν οὖν τῆς γῆς ὥσπερ τινὰ ἔξοχον τόπον κατ' ἀνατολὰς ὁ θεὸς ἐκλεξάμενος ἐδὲμ ὀνομαζόμενον, ἐν αὐτῷ δὴ τὸν παράδεισον κατεσκεύασεν· ἐν ᾧ δὴ τιμῆσαι βουληθεὶς γεγονότα τὸν ἄνθρωπον ἔταξεν οἰκεῖν· πρόσεχε οὖν· φαίνεται γὰρ ἐντεῦθεν ὡς ἄφθαρτος ἦν ὁ παράδεισος· εἰ μὴ γὰρ

omnibus, etiam ipsum Oceano, qui terram universam ambit, circumscribi, sicuti plures arbitrati sunt, tamen hac, quae variatur, & qualibet hora immutatur, vita, praestantiorem existima. Nisi enim hoc esset, non utique in loco circumspectabili positus diceretur; non utique universa terra sublimior; non utique semper virẽtibus plantis, & immortalibus exornatus. Haec autem ita habere, & hac terra sublimiorem esse Paradisum etiam divinarum rerum peritus *Theodoretus* indicavit ita dicens: *Ex universa igitur terra, veluti quemdam excellentem locum in Oriente Deus quum ele-*

γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐν αὐτῷ τιμῆσαι βουλόμενος τὸν ἄνθρωπον ἔθετο· καὶ ταῦτα περὶ πάσης τῆς ἁγίας γραφῆς παραχθῆναι τοῦτον ἄφθαρτον μαρτυρουμένης· καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; ἄφθαρτος ἦν ὁ παράδεισος· εἰ τῷ κυκλοῦντι πᾶσαν τὴν γῆν ὥς φασιν ὠκεανῷ περιεγράφετο ἔφθασεν ἂν ἐξ ἀνάγκης ὁ παγκόσμιος ἐκεῖνος κατακλυσμὸς, καὶ αὐτὸν συνδιαφθεῖρε μετὰ τῶν ἄλλων ὡς φθορᾷ ὑποκείμενον, εἴγε τηνικαῦτα τὸ ὕδωρ ὥς φασιν ἡ γραφὴ ὅρους ὑπερθὲν ὑψώθη παντὸς ἐπὶ πήχεσι πέντε καὶ δέκα· εὔδηλον οὖν κἀντεῦθεν ὅτι τῆς ἀλλοιουμένης ταύτης ζωῆς ἀνώτερος ὁ παράδεισος· εἰ δὲ τῆς ζωῆς ταύτης ἀνώτερος εὔδηλον ὅτι καὶ ἄφθαρ-

legisset Edem cognominatum, in ipso Paradisum construxit; in quo quum vellet honorare hominem, quem fecerat, eum habitare iussit. Attende igitur. Adparet enim inde corruptionis expertem fuisse Paradisum. Nisi enim hoc esset, non utique in ipso, quum honore adficere vellet, hominem conlocasset. Et haec de omni Sancta Scriptura productum fuisse hunc corruptionis expertem atteſtante. Et quid oportet multa dicere? Corruptionis exſpers erat Paradisus; & si ambienteterram universam, ut dicunt, Oceano circumscribebatur, debuit utique necessario generale illud diluvium & illum una cum aliis corrum-

τος· εἰ δὲ ἄφθαρτος ἀνάγκη πᾶσα, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα φυτὰ φθορᾶς εἶναι ὑπέρτερα. εἰ γὰρ καθά τινες οἴονται φθορᾷ καὶ ἀλλοιώσει ταῦτα ὑπόκειντο καὶ τὸ γευόμενον πάντως αὐτὸν τὸν αἰσθητῆς βρόσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον· καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἰ φθαρτὸς ἦν ὁ παράδεισος οὐκ ἂν ὁ θειότατος ἀμβρόσιος καὶ ὁ τοῦ χριστοῦ μάρτυρ ἰουστῖνος αἰσχρὸν εἶναι ἔλεγον τὸ φάσκειν τὴν τοῦ θείου λόγου προσκηνη τὴν θειότητα σὺν αὐτῷ τῷ δικαίῳ λῃστῇ εἰς ῥευστὸν παράδεισον εἰσελθεῖν· καὶ τὸν μακάριον παῦλον ὡσαύτως ἐν ῥευστῷ παραδείσῳ ἀκοῦσαι, ἅπερ ἐν τῷ τρίτῳ οὐκ ἤκουσεν οὐρανῷ, ἀλλὰ μὴ ἔνθεν κἀκεῖθεν περι πλανάσθω σου ἡ διάνοια·

μὴ

rumpere, ut corruptioni subiectum, siquidem tunc aqua, ut scriptura ait, elevata est super universũ quindecim cubitis. Exploratum igitur est heinc, mutabili hac vita sublimiorem esse paradisum. Si vero hac vita superior, manifestum est esse corruptionis expertem; si vero corruptionis expers, necessarium omnino est, & omnes plantas, quae in eo sunt, corruptione superiores esse. Si enim, ut quidam putant, corruptioni & mutationi haec subiiciebantur, & eum, qui in mutatione positus erat, gustasse sẽsilem cibum omnino dicendum est. Et quid opus est multa dicere? Si corruptibilis erat paradisus, non

R uti-

μὴ παράδεισος ἄλλος ἀσυντάκτως οὕτω ζητείσθω σοι· ὃν γὰρ ἡ τοῦ πρωτοπλάστου παράβασις ἔκλεισε, τοῦτον ἡ τοῦ λῃστοῦ μετανοία παραδόξως ἀνέωξε· τηνικαῦτα καὶ ἡ φλογίνη ῥομφαία στρεφομένη τε ἦν ἀληθῶς καὶ τοῖς ἀφικομένοις ἐκεῖσε παρέχουσα πάροδον· ἅμα τε γὰρ κατὰ πλευρὰς ὁ κύριος τὴν ῥομφαίαν ἐδέχετο, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, καὶ ἅμα στρεφομένη ἐγένετο ἡ φλογίνη ῥομφαία τὰ νῶτα πᾶσιν ἐδείκνυεν ἡ κατὰ πρόσωπον ἀπαντῶσα τὸ πρῶτον. μὴ τοίνυν ἐν οὐρανοῖς παράδεισον ἕτερον φύτευε· μηδὲ τὸν λῃστὴν ἐκεῖσε παράπεμπε κεκλεισμένον ἐκεῖνον ἀφεὶς τῇ φλογίνῃ ῥομφαίᾳ πεφυλαγμένον καθ' ὃν ἡ παράβασις γέγονεν·

ἐκεῖ

utique diviniſſimus *Ambroſius*, & Chriſti martyr *Iuſtinus*, turpe eſſe dixiſſent adfirmare, divini verbi inhabitantem divinitatem cum ipſo iuſto latrone in fluxum paradiſum intrare; & beatum *Paulum* pariter in fluxo paradiſo audiiſſe, quae in tertio coelo non audivit. Sed ne huc & illuc animum tuum divide nec alius Paradiſus temere ita quaeratur abs te Quem enim protoplaſti transgreſſio clauſit, hunc latronis poenitentia mirabiliter aperuit. Tunc & flammeus gladius verſatilis erat vere, & adeuntibus ibi tranſitum praebens. Simul enĩ latere Dominus gladium excepit, ſicuti linguam Aureus dicit,

et ſi-

ἐκεῖ καὶ γὰρ εἰσῆλθε λῃστὴς ὅθεν ἀδὰμ ἐξελήλυθε· ὡς ἐντεῦθεν, εἴγε χρὴ καὶ μικρόν τι χαριεντίσασθαι· τὸ παροιμιῶδες ἐκεῖνο πέρας ἐπὶ τῷ διαβόλῳ. τὸ λέγον· ὃ ποιήσεις ἐκεῖνο πάντως καὶ πάθῃς· ἔφθασε μὲν γὰρ ἐν παραδείσῳ ποιῆσαι τὴν κλοπὴν τοῦ ἀδάμ· ἀλλ' ἔπαθεν ὕστερον τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ λῃστοῦ· κατὰ γὰρ τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν, ἐδέθη μὲν ὁ ἰσχυρὸς τὰ σκεύη καὶ αὐτοῦ διαρπάγμα γέγονεν· ὅθεν ὃν τὸν ἀδὰμ ἐκπεσεῖν ἐποίησε διὰ τῆς παρακοῆς ἐκεῖ διὰ μετανοίας ὁ κύριος εἰσήγαγε τὸν λῃστήν. μηκέτι λοιπὸν ἀμφίβαλλε περὶ τούτου· μηδὲ λογισμοῖς ἀλόγοις ἑπόμενος ἀποφάσει μόνῃ νόμιζε τὸν λῃστὴν τοῦ παραδείσου γενέσθαι οἰκήτορα, καὶ πεί-

& simul versatilis adparuit flammeus gladius, & terga cunctis monstrabat contra faciem primũ occurrens. Ne igitur in coelis paradisum alium planta. Neque latronem illuc mitte. Clausum illũ dimitte flammeo gladio custoditum, in quo trãsgressio facta est. Illuc etenim intravit latro, unde Adamus exivit. Ita inde, si oportet & parum aliquid gratificari, proverbialis illesinis de diabolo dicens : *Quod facies illud omnino passurus es.* Praevenit enim in Paradiso facere Adami furtum, sed passus est posterius sibi latronem auferri. Iuxta enim Domini vocem, colligavit quidem fortis vasa, & eius rapina fuerunt.

πείθου τῷ χρυσορρήμονι πρὸ τῶν ἄλλων ἰωάννῃ ἐν τῷ εἰς τὴν μεγάλην παρασκευὴν λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτω διαλαμβάνοντι. δύο σήμερον θαύματα ὁ κύριος ἐκάλεσε πράγματα· καὶ τὸν παράδεισον ἀνέωξε, καὶ τὸν λῃστὴν εἰσήγαγεν σήμερον· πρόσεχε οὖν· τὸ γὰρ σήμερον δὶς εἰπὼν, ἔδειξε προφανῶς, ὅτι τὸν παράδεισον οὕτως εὗρεν ἀληθῶς ὁ λῃστὴς ὥσπερ ἀληθῶς αὐτὸν ἀπώλεσεν ὁ ἀδάμ· ἐκ τότε οὖν ἀκωλύτως οἱ δίκαιοι πρὸς αὐτὸν εἰσάγονται τὸν παράδεισον· οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸν λῃστὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶσαν ἁγίου ψυχὴν διεβιβάσθη ἡ λέγουσα θεῖα φωνή· σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. καὶ τούτου χάριν

Vnde igitur Adamū excidere fecit per inobedientiam, illuc per poenitentiam Dominus latronem introduxit. Ne ulterius igitur dubita. Neque ratiocinationibus irrationabilibus inhaerens enuntiatione nō mansione puta latronem paradisi esse habitatorem, & crede aurea verba fundenti prae aliis *Ioanni in Oratione in magnam Parasceven* de his ita differenti: *Duo hodie miracula Dominus actiones vocavit, & Paradisum aperuit, & latronem in eum hodie induxit*. Attende igitur, bis enim *hodie* dicens ostendit manifeste ita vere a latrone Paradisum inventum fuisse, ut vere ipsum Adamus perdidit. Ex tunc igi-

ριν μὴ θαύμαζε· καθάπερ γὰρ ἡ ἀρχαία ἐκείνη κατάρα πρὸς αὐτὸν μὲν ἀπελύετο τὸν πρῶτον ἄνθρωπον· γῆ γάρ, φησιν, εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· ἀλλ' ὅμως τὴν ἀρχὴν ἐκεῖθεν λαβοῦσα κατὰ παντὸς ἐχώρει τοῦ γένους ἡμῶν· οὕτω καὶ ἡ πρὸς τὸν παράδεισον εἰσάγουσα θεία φωνή, ἐπ' αὐτοῦ μὲν τοῦ λῃστοῦ λαμβάνει τὴν ἀρχήν· δι' αὐτοῦ δὲ πρὸς πᾶσαν ἁγίου διαβαίνει ψυχήν, καὶ ὥσπερ οὐκ ἀπόφασις ἐτύγχανε μόνον ἐκεῖνα δὴ τὰ κατὰ τοῦ ἀδάμ· ἀλλ' ἐπικολλήθη τῷ λόγῳ καὶ τὰ τῆς μάστιγος, οὕτως οὐ λόγοι μόνον ψιλοὶ ταῦτα δὴ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ λῃστοῦ· εἰ γὰρ τοῦτο δώσωμεν καὶ ἄδικος ἂν ὁ δίκαιος εὑρεθείη θεός· εἴγε τὸν μὲν

gitur sine ullo impedimento iusti in ipsum Paradisum introducuntur. Neque enim ad latronem tãtum, sed etiam ad omnem sancti animam confirmata est divina vox dicens: *Hodie mecum eris in Paradiso*. Nec propterea mirare. Sicut enim antiqua illa maledictio ad ipsum quidem primum hominem amandata est. *Terra*, enim inquit, *es, & in terram reverteris*. Sed pariter quum inde initium accepisset in universum nostrum genus concessit; ita & in Paradisum inducens divina vox, ab ipso latrone exordium sumit. Per ipsum vero in omnẽ sancti animam pertransit; & sicuti non enuntiatio fuere tantum

μὲν ἀδὰμ ἁμαρτήσαντα τηνικαῦτα τοῦ παραδείσου ἐξήγαγε τὸν δὲ λῃστὴν ὁμολογήσαντα μετὰ χρόνους εἰσάξειν ἐκεῖσε ὑπέσχετο· ἀλλ' οὐκέστι τοῦτο οὐκέστιν. ὅτι καὶ δίκαιος ὁ θεὸς καὶ φιλάνθρωπος· καὶ εἰ μὴ πείθῃ τοῖς λεγομένοις, αὐτῷ τῷ μεγάλῳ ἀθανασίῳ καὶ τῷ ἁγίῳ γρηγορίῳ τῷ διαλόγῳ πείσθητι· λέγουσι γὰρ μὴ μόνον ἐν τῷ παραδείσῳ τὴν τοῦ λῃστοῦ διάγειν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ πάσας ὁμοῦ τὰς τῶν λοιπῶν ἁγίων ψυχάς. ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ εὔλογον. εἰ μὴ γὰρ ποῦτο ἦν, εἰ μὴ τὸν παράδεισον ᾤκησε παρευθὺς ὁ λῃστὴς, οὐκ ἂν ὁ δαμασκηνὸς ἰωάννης, καὶ ἐν ᾅδου μετὰ τῆς ψυχῆς ἔλεγεν εἶναι τὸν θεὸν, καὶ ἐν παραδεί-

tum illa quae contra Adamum gesta sunt, sed sermonem flagellum consequutum est; ita non sermones quidem nudi tantum haec profecto quae cum latrone gesta sunt. Si enim hoc censeamus & iniustus utique iustus Deus reperiatur. Siquidem Adamum quum peccasset tunc e Paradiso eduxit; latronem vero, quum confessus sit, post multum temporis illuc īducere substinebat. Sed non ita res habet, non ita; quia & iustus Deus, & benignus erga homines. Et si his, quae dicūtur, non persuaderis, ipsi magno *Athanasio* & sancto *Gregorio Dialogo* fidem adhibe. Dicunt enim non solum in Paradiso la-

σω διάγειν μετ' αὐτοῦ τοῦ λῃστοῦ, καθὼς ἐκεῖνος ἔφησε πρὸς αὐτόν· σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. ἐκ τότε οὖν ἀκωλύτως οἱ ἅγιοι πρὸς αὐτὸν, ὡς προείπομεν, εἰσάγονται τὸν παράδεισον· ἀλλὰ καὶ πρὸς οὐρανοὺς ἀνάγεσθαι οὐκ ἀπείργονται. καὶ ταύτην γὰρ τὴν ὁδὸν αὐτὸς ὑπέδειξεν ὁ χριστός· κατὰ τὸν μακάριον παῦλον ὁ ἐκεῖσε πρόσδρομος εἰσελθών. ἔτι εἰ φθαρτὸς ἦν ὁ παράδεισος πῶς ἐν αὐτῷ τὸν ἀδὰμ ἄφθαρτον ὄντα κατ' ἀρχὰς ἔθετο ὁ θεός; διὰ τί δὲ καὶ πρὸς κεκρουκότα, κἀντεῦθεν φθορᾷ περιπέσοντα διατρίβειν αὐτὸν ἐν αὐτῷ οὐκ ἐᾷ; πῶς δὲ καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἔκπτωσιν οἷον ἀποκλαιόμενος ὁ θεολόγος γρηγόριος καὶ

tronis animam degere, sed & omnes pariter ceterorum sanctorum animas. Ambiguum igitur in his se amplius traducere rationi consonum nō est. Nisi enim hoc esset; nisi Paradisum statim latro incoluisset, non utique Damascenus *Ioannes*, & in inferno cum anima diceret esse Deū, & in Paradiso degere cum ipso latrone, sicut ille ei dixit: *Hodie mecum eris in Paradiso*. Ex tunc igitur sine ullo impedimento sancti in ipsū, ut superius diximus, paradisum inferuntur; sed & ad coelos adduci non prohibentur, & hanc enim viam ipse Christus ostendit, iuxta Beatum *Paulum*, qui illuc praecursor ingres-

καὶ τὸ χωρίον ἀποσεμνύνων ἐκεῖνον, καὶ τάδε φησί. ὁ ἀδὰμ τῆς ἐντολῆς ἐπιλαθόμενος. ὁμοῦ τε τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ τοῦ παραδείσου καὶ τοῦ θεοῦ ἐξόριστος γίνεται. εὔδηλον οὖν ἐντεῦθεν, ὡς οὔτε φθαρτὸς ἔκτιστο κατ' ἀρχὰς, οὔτε φθαρέντι συνεφθάρητο ἀδὰμ, καθάπερ, ὁρωμένη αὐτὴ κτήσις· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν οὐκ ἂν ἐκεῖθεν ὁ ἀδὰμ ἡμαρτηκὼς ἀπεριπίπτετο. οὐκ ἂν ἡ φλογίνη ῥομφαία φυλάττειν ἐκεῖνον ἐκτάσσετο διὰ τί δὲ καὶ τινος ἕνεκεν οὐσυνεφθάρη τῇ κτήσει ταύτῃ, καὶ αὐτὸς ὁ παράδεισος, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἀφορῶμεν ἀεί. ἵνα διηνεκῆ τὰ δάκρυα φέρομεν· κἀντεῦθεν τὴν ἁμαρτίαν ἐκφεύγωμεν· δι' ἣν τῆς μακαρίας ζωῆς ἐκείνης ῥι-

gressus est. Insuper si corruptioni obnoxius Paradisus est; quomodo in ipso Adamum corruptionis expertem ab initio Deus conlocavit? Cur vero & transgressum proptereaque in corruptionem incidentem versari illum in eo non sivit? Quomodo vero illum ex eo lapsum veluti deplorans *Gregorius* Theologus, loci illius recordatus & haec dicit: *Adamus praecepti oblitus, simulque ligni vitae, & paradisi, & Dei, exsul fit*. Manifestum igitur hinc, neque corruptibilem a principio creatum esse, neque una cum corrupto Adamo corruptum fuisse, sicut ipsa creatura, quae videtur. Si enim hoc es-

ῥιφῆναι πόῤῥω κατεδικάσθημεν· ματαιάζει λοιπὸν τὸ γράμμα, ὅπερ ἐμφανίζεις ἡμῖν. εἰ γὰρ ὡς αὐτὸ περιέχει τοῦ παραδείσου τούτου καθ' ὃν ἡ παράβασις γέγονεν, χρείαν ἄρτι οὐκ ἔχομεν ἅτε πρὸς ἕτερον οἰκητήριον ἐν οὐρανῷ διαβιβαζόμενοι τροπικῶς οὕτω παράδεισον ὀνομαζόμενον. πῶς εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντες ὡς οἱ μαθηταὶ τοῦ χριστοῦ διωρίσαντο καὶ τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν ὥσπερ ἐπικαλούμενοι πατρίδα, πρὸς ἀνατολὰς ποιούμεθα τὴν προσκύνυσιν· δὸς ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν· ἔτι εἰ φθαρτὸς ἦν ὁ παράδεισος, καὶ ἀλλοίωσιν ἂν τῷ χρόνῳ ἐδέετο· καὶ σηπεδόνι ὑπέπιπτε. φθαρτοῖς τε ὀφθαλμοῖς καθορᾶτο καὶ βατός ἐστιν ὅτε τοῖς παρο-

esset, non utique inde Adamusquum peccasset eiiceretur; non flammeus gladius custodire illum iuberetur. Cur autem & cuius rei gratia non corrumpitur una cũ hac creatura & ipse paradisus? Vt ad ipsũ perpetuo respiciamus, ut continuas lacrimas feramus; & inde peccatum fugiamus, propter quod a beata illa vita longe proiici condemnati fuimus. Supervacanea est reliqua littera, quam nobis ostendis. Si enim id continet, paradisi huius in quo transgressio facta est, usum adhuc nullum nos habere, siquidem in alterum habitaculum in coelo adscendentes ita figurate paradisũ nominatum, quomodo

ραδεύουσιν ἦν· ἀλλ' οὐκέστι τοῦτο οὐκ ἔστιν. ὅτι καὶ ἄγνωστος ὁ τοιοῦτος παντάπασιν· ὃν γὰρ τρόπον ἐπὶ τοῦ δικαίου ἐκείνου ἐνὼχ ἔστιν ἰδεῖν. μετατεθῆναι μὲν γὰρ αὐτὸν ἀκούομεν, ποῦ δὲ καὶ ποίῳ τρόπῳ καὶ ὅπως ἔχει σήμερον *γινώσκομεν· ὅτι καὶ σεσίγηται τῇ γραφῇ. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ παραδείσου χρή σε νοεῖν. φυτευθῆναι μὲν γὰρ ἀκούομεν κατ' ἀνατολάς· ποῦ δὲ καὶ τινα τρόπον, καὶ ὅπως ἔχει θεσέως καὶ ἕξεως οὐδενὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος ὡς οἶμαι διέγνωσται· ὅτι καὶ τῷ παναγίῳ ταῦτα σεσίγηται πνεύματι. εἰ φθαρτὸς ἦν ὁ παράδεισος, οὐκ ἂν τὸν δίκαιον λῃστὴν εἰς αὐτὸν ὁ σωτὴρ ἐκάλει λέγων. σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. ποία καὶ γὰρ αν-

* Videtur deesse οὐ.

do in ipsum intuentes, ut Christi discipuli definierunt, & antiquam nostram veluti invocantes patriam, ad orientem versi orationem fundimus. Da super his responsum. Insuper si corruptibilis erat paradisus, & mutationem in tempore excipiebat, & putredini obnoxius erat; & corruptibilibus oculis videbatur,& pervius erat praetereuntibus. At non est hoc, non est. Quia & ignotus huiusmodi erat omnino. Quomodo enim videre est in iusto illo Enoch. Trãslatum enim eum esse audimus, quo vero,& qua ratione, & quomodo hodie habet, nõ cognoscimus, quia & a scriptura tacetur. Ita & de para-

ἀντίδοσις τῆς ἐπὶ σταυροῦ τοιαύτης ὁμολογίας αὐτοῦ, τὸ εἰς ῥευστὸν εἰσαχθῆναι παράδεισον; εἰ φθαρτὸς ἦν ὁ παράδεισος, πῶς τὴν ἐν αὐτῷ θαυμάζων ὁ παῦλος ἁρπαγὴν ἐκεῖ μυσταγωγηθῆναι τὰ ἄρρητα ἐκεῖνα ἔλεγε ῥήματα; μάνθανε οὖν κἀντεῦθεν ὡς ἀνάπαυσις ἀντιλογίας κρείττων ῥεύσεως ὁ παράδεισος. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ δίκαιος ἀγωνοθέτης ὥσπου φησὶ θεοδώρητος τοῖς ὑπὲρ ἀρετῶν ἀγωνιζομένοις, ἔπαθλον ὥσπερ προὔθηκε τὸν παράδεισον. οὐκ ἂν τὰς καλλινίκας τῶν μαρτύρων ψυχὰς μετὰ τοσούτους καμάτους ἀναπαύσεως ἕνεκεν αὐτὸς διεδέχετο. ὅτι φθορᾶς ἀνώτερος ὁ παράδεισος, καὶ αὐτὸς ὁ μέγας ἀθανάσιος ἐν τοῖς

radiſo oportet te cogitare. Plantatũ enĩ eſſe audimus in oriẽte; ubi vero, & quomodo, qualiterque ſe habeat, quoad poſitũ habitumque nemini eorum, qui hucuſque vixere, ut arbitror, cognitũ eſt. Quia & ſãctiſſimus Spiritus hęc reticuit. Si corruptioni obnoxius erat Paradiſus, nõ utique iuſtũ latronem in ipsũ Servator vocaſſet dicens: *Hodie mecum eris in Paradiſo.* Quae etenim retributio cõfeſſionis, huiuſcemodi ab eo in cruce factae, in fluxum paradiſum induci? Si corruptibilis erat Paradiſus, quomodo raptus in ipſum Paulus admirans, ibi edoctum arcane ſe eſſe ineffabilia illa verba pronuntiavit? Diſce igi-

τοῖς πρὸς ἀντίοχον οὕτω φησίν· πρὸς μὲν τοὺς παρ' ἡμῖν καρπούς τε καὶ παραδείσους πάσης φθορᾶς ἐστιν ὑψηλότερος. πρὸς δὲ τὴν δόξαν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη· καὶ πάνυ ἐλάσσων ἐστίν· ἀλλὰ καὶ ὁ ὑμνογράφος μέγας κοσμᾶς οὕτω λέγων· ξύλου γευσάμενος ὁ πρώτος ἐν βροτοῖς φθορᾷ παρῴκησεν· ἀριδήλως ἐνέφηνε τὸν παράδεισον ἄφθαρτον· εἰ γὰρ καθάπερ εἴρηται φθορὰ μετὰ τὴν τοῦ ξύλου γεῦσιν ὁ ἀδὰμ ἐκεῖνος παρῴκησεν, εὔλογον πάντως ὅτι πρὸ τῆς τοιαύτης γεύσεως ἐν ἀφθάρτοις χωρίοις ἐποίητο τὴν οἴκησιν. φθορᾶς μὲν οὖν ὕπερθεν ὁ παράδεισος, καὶ οἱ

igitur & heic ut a contradictione cesses, corruptione superiorem Paradisum fuisse. Nisi enim hoc erat, non utique iustus Agonothetes, ut ait *Theodoretus*, his qui in virtutibus certant, praemium paradisum ita proposuisset. Non utique victrices martyrum animas post tot ac tantos labores, ut requiescant ipse reciperet. Corruptione autem superiorem esse Paradisum & ipse magnus *Athanasius* in *Quaestionibus ad Antiochum* ita ait: *Respectu fructuum autem qui apud nos sunt, & paradisorum, ille corruptione omni sublimior est; respectu vero gloriae futurorum bonorum, quae oculus non vidit, & auris non au-*

Digitized by Google

οἱ ἐν αὐτῷ πάντες καρποί· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν οἱ θεῖοι πατέρες ἀειθαλῆ ἔλεγον εἶναι τὰ ἐν αὐτῷ φυτὰ καὶ ἀθάνατα· εἰ δὲ τὰ τῶν καρπῶν ἄφθαρτα, καὶ τοῦ βρωθῆναι πάντως ἀνώτερα. εἰ γὰρ καὶ τῆς ἁγίας γραφῆς οὕτω λεγούσης ἤκουσας ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγῃς· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο καὶ προσκόπτειν ἄξιον τῇ γραφικῇ ταύτῃ συγκαταβάσει τε καὶ παχύτητι. οὐδὲ βρῶσιν αἰσθητὴν ἐντεῦθεν οἴεσθαι καταστημαίνειν τὰ θεῖα ῥητά· τίνι καὶ γὰρ ἡ ῥευστὴ τράπεζα προύκειτο, εἴγε κατὰ τὸν χρυσορρήμονα ἰωάννην ἀνώτεροι ἦσαν πάντων τῶν σωματικῶν οἱ πρωτόπλαστοι. εἰ γὰρ φθαρτὸς ἐκτίζετο κατ' ἀρχὰς ὁ ἀδὰμ

καὶ

audivit, *& in cor hominis non adscenderunt*, *omnino minor est*. Sed & Hymnographus magnus *Cosmas* ita dicens: *Lignum quum gustasset primus mortalium corruptioni inhaesit*: perspicue demonstravit corruptionis expertem esse paradisum. Si enim, sicuti dictum est, corruptioni, postquam lignum gustasset, Adamus inhaesit, manifestum omnino est, ante huiusmodi libationem in immortalibus locis domicilium habuisse. Supra corruptionem igitur Paradisus est, & eius fructus omnes. Nisi enim ita res se haberet, non utique divini Patres semper virentes dixissent eius plantas & immortales. Si vero fructus

in-

καὶ ῥευστῆς ἐξ ἀνάγκης ἐδεῖτο τροφῆς, ἢ κατὰ τὴν ἁγίαν γραφὴν πᾶσαν ἄφθαρτος ἐκεῖνος παρήγετο καὶ χρεῖα καρπῶν, οὐ μὲν ἦν πάντως ῥευστῶν· ὅτι μηδὲ φθαρτῇ κεχρῆσθαι τραπέζῃ τὸν ἄφθαρτον εὔλογον. μὴ τοίνυν τὸν χερσὶ θεοῦ πεφυτευμένον παράδεισον ῥευστὸν ὑπολάμβανε· μηδὲ κατὰ τὸ γράμμα μόνον ἐπέρχου τὰ θεῖα ῥητά· ὅρα γὰρ νουνεχῶς· ὅτι καί τινες ἕτεροι τοῦτο παθόντες εἰς λογισμοὺς ἀτόπους ἐξεκβλίσθησαν· οἱ μὲν γὰρ ἐνσώματον εἶναι τὸν θεὸν καθ' ἡμᾶς ἐδογμάτισαν· ἕτεροι δὲ καὶ τὰ θηρία νοερὰν ἔχειν ψυχὴν ὑπολήφασι. τοῦ θεοῦ δῆθεν ἀκούσαντες τὰ πετεινὰ, καὶ τοὺς ἰχθύας εὐλογοῦντος. μανιχαῖοι δὲ

incorruptibiles, etiam praestantiores omnino sunt, quam ut edi possint. Si enĩ & sanctam scripturã ita dicentem audisti, *Ex omni ligno, quod in Paradiso est manducabis*; & non propterea offendere par est in hac scripturae indulgentia, & crassitie; neque sensilem manducationem divinis verbis hic significari putandum est. Cur enim fluxa mensa adponatur, si iuxta aurea verba fundentem *Ioannem*, Protoplasti rebus omnibus corporalibus superiores erant. Si enĩ corruptibilis creatus est a principio Adamus, & fluxi necessario indigebat alimenti, vel secundum cunctam sanctam scripturam incorruptibilis

δὲ μετὰ τοὺς πρωτοπλάστους ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες ἐν ἐκκλησίαις γυμνοὶ συνάγεσθαι οὐ παρῃτήσαντο. καὶ ἄλλοι δὲ ἄλλα τοιαῦτα κακοβούλως ἐφρόνησαν· ἔνθετοι καὶ οἱ ἀρχαιότεροι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐξηγητῶν, φίλων τε ὁ φιλόσοφος καὶ τῶν ἀποστόλων ὁμόχρονος παπίας ἱεραπολίτης, εἰρηναῖος ὁ λουγδουνεύς, ἰουστῖνος ὁ μάρτυρ καὶ φιλόσοφος, κλήμης τε ὁ γραμματεύς, καὶ οἱ καππάδοκες θεῖοι γρηγόριοι, ἀνατρέψαι μὲν καὶ τὰ αἴσχιστα βουληθέντες ταῦτα φρονήματα· ἐπευτρανίσαι δὲ ὅμως καὶ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. καθάπερ παῦλος παρακελεύεται, τὰ περὶ τοῦ παραδείσου, πάντα πνευματικῶς ἐθεώρησαν· οἰκονομικῶς

τῶ

lis productus est, nulla erat omnino indigentia fluxorum fructuum, quum neque corruptibili uti mensa incorruptibilem rationi consonum sit. Ne igitur consitum Dei manibus Paradisum fluxum existimato; neque secundum litteram tantum divina verba adi. Attente enim vide alios quosdam idipsum facientes in absurda ratiocinia delapsos fuisse. Hi enim corporalem esse Deum quemadmodum nos, censuerunt; alii vero anima rationali bruta esse praedita opinati sunt; Deum scilicet audientes volucribus & piscibus benedixisse. Manichaei vero post Protoplastos, viros & feminas in Ecc-

cle-

(1) Legendum videtur ὁ στρωματεύς

τῷ ὄντι τὰ ἑαυτῶν συντάγματα μεταχειρισάμενοι· ἀλλὰ τὸν μέγαν ἴσως παράγεις βασίλειον, τὸν χρυσορρήμονα καὶ θεῖον ἰωάννην, τὸν μακάριον ἐπιφάνιον, καὶ τὸν θειότατον κύριλλον· καὶ λέγεις ὅτι κατὰ τὸ γράμμα τὰ ἐν παραδείσῳ πάντα διῆλθον. οἴδαμεν τοῦτο καὶ ἡμεῖς καὶ οὐκ ἂν ἀρνησαίμεθα· ἀλλ' ὅρα τὴν τῶν θείων θεοφρόνων πατέρων οἰκονομίαν. ὅρα τὸ δαβιτικὸν ἐκεῖνο ῥητὸν πέρας ἐπ' αὐτοῖς λαμβάνοντο λέγον. σοφὸς ἀνὴρ οἰκονομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει· τὸν γὰρ κατάρατον εὑρόντες ὠριγένην εἰς μυθικὰς τραγῳδίας πᾶσαν ἀλληγορήσαντα τὴν ἑξαήμερον μηδέν τι κατὰ τὸ γράμμα νοήσαντα· τόν τε γὰρ ἀδὰμ καὶ

ctesiis nudos congregari non detrectarunt; alii vero alia huiusmodi malo consilio fecere. Hinc & vetustiores Ecclesiasticorum Expositorum, Philoque philosophus, & Apostolis contemporalis Papias Hierapolitanus, Irenaeus Lugdunensis, Iustinus Martyr & Philosophus, Clemensque Stromateus, & Cappadoces divini Gregorii, quũ vellent evertere turpissimas has cogitationes, & respicere simul in divinitus inspiratam scripturam, sicut *Paulus* iubet, ea, quae paradisum attinent, omnia spiritaliter contemplati sunt, vere oeconomice sua opera adgredientes. Sed magnum forte producis *Basilium* aurea

καὶ τὸν παράδεισον ἀσωμάτως ἐκενολόγησε· τὰ λοιπὰ δὲ πάντα νοητῶς ἐξελάβετο· τὰς ἀλληγορίας ἀφέντες τὰ εἰς τὴν ἑξαήμερον αὐτῶν συντάγματα κατὰ τὸ γράμμα· καὶ πάνυ σοφῶς ἐκλαβέσθαι διενοήσαντο. καὶ γὰρ τὴν συκῆν, οὐκ ἂν συκῆν ἐκάλεσαν καὶ σῦκον αὖθις τὸ ξύλον τῆς βρώσεως εἴπερ τινὸς ἤκουσαν ξύλου βρώσεως τὴν πρώτην ἐκείνην γυναῖκα ματαιολογίσαντος ὅτι δὲ βρῶσιν αἰσθητὴν οὐκ ἤσθιεν ὁ ἀδὰμ ἐν παραδείσῳ, καὶ αὐτὸς ὁ χρυσοῤῥήμων ἰωάννης ὁ συγκαταβάσει τοσαύτῃ χρησάμενος ἐπὶ ταῖς εἰς τὴν ἑξαήμερον ὁμιλίαις αὐτοῦ προφανῶς ἔδειξεν, οὕτως εἰπών· βίον εἶχε θαυμαστὸν ὁ ἀδὰμ, καθάπερ γὰρ ἄγγελός τις οὕτως ἐπὶ

rea verba fundentem & divinum *Ioannem*, beatum *Epiphanium*, & divinissimum *Cyrillum*, & dicis ad litteram omnia de Paradiso exposuisse. Scimus hoc etiam nos, & non negamus. Sed vide divorum, divinaque cogitantium, Patrũ oeconomiam. Considera Davidicũ illud dictum terminum in ipsis recipiens, quod ait: *Sapiens vir disponet sermones suos in iudicio.* Quum enim reperissent exsecrabilissimũ *Origenem* in fabulosas tragoedias Hexaemeron per allegorias convertisse, & nihil ad litteram intellexisse, & Adamum & Paradisum incorporales dixisse; reliqua vero õnia spiritaliter accepisse; allegorias

πὶ τῆς γῆς διέτριβεν ὁ ἄνθρωπος· σῶμα μὲν περικείμενος, ἔξω δὲ τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν ὑπάρχων. εἰ τοίνυν τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν ἀνώτερος ἦν, πῶς ἢ τίνα τρόπον εἰς βρῶσιν ἐφείλκετο· μήτε διαπνεόμενος τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, μήτε παρὰ τῆς φύσεως αὐτῆς βιαζόμενος ὡς ἄκραν ἔχων ἀπάθειαν; φαίνεται οὖν ἐντεῦθεν ὡς ἄλλη τις ἡ βρῶσις ἐκείνη ἐτύγχανεν, ἣν τὰ ἐν παραδείσῳ φυτὰ παρεῖχον τῷ ἀδὰμ εἴπερ ἡ αἰσθητὴ βρῶσις αὐτὴ τοῦ ὑπεκρεύσαντός ἐστιν ἀναπλήρωσις. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔχει τὸν τρόπον. οὐ δὲ μὴ παροδοιτικῶς τὴν θείαν ἐπέρχου γραφὴν, μηδὲ τοῖς μὲν τῶν διδασκάλωνπροσέχειν αἱροῦ· τοὺς δὲ παρορᾷν ἀπερισκέπτως καὶ ἀπο-

valere iubentes ſuas inHexaemeron lucubrationes ſecundum litteram, & ſapienter omnino, accipere deliberaverunt. Etenim ficum, non ficum vocaverant, & ficum iterum lignum comeſtionis, ſi quod audierunt lignum comeſtionis, in primam illam feminam inani interpretatione converterant. Cibum autem ſenſilem ab Adamo manducatum non fuiſſe in Paradiſo, & ipſe aurea verba fundens Ioannes, qui tanta indulgentia uſus, in ſuis Homiliis in Hexaemeron manifeſte oſtendit, ita dicens: *Vitam habuit mirabilem Adamus; ſicuti enim Angelus aliquis, ita in terra verſatus eſt homo; corpore qui-*

ἀποστρέφεσθαι. τοῦτο καὶ γὰρ οὐκ ἀκίνδυνον· ἀλλὰ πάντας ὁμοῦ σπουδάζε συμβιβάζειν καλοθελῶς ὡς ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ λαλήσαντας πνεύματι. εἰ δὲ καὶ διαφωνεῖν ἴσως πρὸς ἀλλήλους δοκοῦσι, μὴ τοὺς διδασκάλους αὐτοὺς ἀλλὰ τοὺς καιροὺς αἰτιῶ καὶ τὰ πράγματα. κερδῆσαι γὰρ καὶ ἔτοι κατὰ τὸν μακάριον παῦλον ἅπαντας, μηχανώμενοι οἰκονομικῶς τοῖς πράγμασι μετεφέροντο· πρόσεχε οὖν οἱ μὲν ἀρχαιότεροι τῶν ἐξηγητῶν, ὥσπου φησὶν ὁ θειότατος, πνευματικῶς τὰ περὶ παραδείσου ἐθεωρήθησαν, τοὺς ῥευστὸν φρονήσαντας τὸν παράδεισον, καὶ πάνυ σοφῶς ἐκ μέσου ποιούμενοι. οἱ δὲ μετ' ἐκείνους θεοφόροι πατέρες τὰ ἑαυτῶν συντάγματα κα-

quidem circumdatus, extra vero corporales necessitates exsistens. Si igitur corporalibus necessitatibus superior erat, quomodo & qua ratione ad cibum transibat? Neque per transpirationem suam carnem exhalans, neque ab ipsa natura compulsus, ut summam habens passionum vacuitatem. Patet igitur hinc alium quemdam cibum illum fuisse, quem Paradisi plantae praebebant Adamo; siquidem sẽsilis cibus ipse eius, quod occulte effluit, repletio est. Et haec quidem ita habent. Ne vero obiter ad divinam scripturam accedas, neque elige attendere his magistris; illos vero inconsulte despicere, & aversa-

κατὰ τὸ γράμμα ἐξέθεντο. τὰ τοῦ ματαιόφρονος Ὠριγένους ἀνατρέποντες ληρωδήματα· ἕτεροι δὲ τῶν διδασκάλων μέσην τινὰ τάξιν ἐβάδισαν· καὶ οὔτε δι' ὅλου ῥευστόν τε καὶ αἰσθητὸν ἐδόξασαν τὸν παράδεισον. εἰ γὰρ τοιοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ κύριος τὴν ἐν αὐτῷ διαγωγὴν, ὥσπερ τι ἐξαίρετον τῷ λῃστῇ ὁμολογήσαντι ἐδωρήσατο. οὔτε πάλιν κατὰ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην ἀφθαρσίαν τε καὶ ἀθανασίαν ἄϋλόν τε καὶ πνευματικὸν εἰς ἅπαν ἐκεῖνον ἐφρόνησαν· εἰ γὰρ τοιοῦτο ἦν οὐκ ἂν ἐκεῖθεν ἐλέγοντο τὰ νειλῶά τε καὶ εὐφρατήσια ὕδατα. ἐνθέντε καὶ διπλοῦν οἱ θεῖοι πατέρες προήχθησαν τὸν παράδεισον αἰσθητὸν ἅμα καὶ πνευματικόν. καὶ πνευματικὸν μὲν, ὅτι

ri. Id enim periculo non caret. Sed omnes aeque ſtude conciliare bona voluntate, ut eos qui uno eodemque ſpiritu loquuti ſunt. Si vero & diſſentire forte invicem videntur, non doctores ipſos, ſed tempora & res cauſare. Lucrari enim & hi iuxta beatum *Paulum* cunctos contendentes, per diſpenſationem rebus ipſis deferebantur. Attende igitur. Antiquiores quidem Expoſitores, ut ait Diviniſſimus, ſpiritaliter ea, quae Paradiſum attinent, conſideravere; eos qui fluxū Paradiſum dixere, & omnino ſapienter, e medio tollentes. Deiferi vero Patres, qui eis ſucceſſere, ſua opera ſecundum litte-

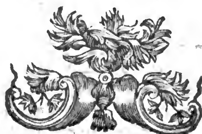
ὅτι τὸν δίκαιον λῃστὴν καὶ τὸν μακάριον παῦλον ὡσαύτως ἐδέξατο. αἰσθητὸν δὲ πάλιν ὅτι τὸν ὄφιν τά φυτά τε καὶ τὰ ὕδατα τὸν ἀδάμ τε καὶ τὴν εὔαν ἐν αὐτῷ τυγχάνειν ἀληθῶς ἡ μωσαϊκὴ βίβλος ἱστόρησεν· αὐτὴ οὖν καὶ αἰτία δι' ἣν οἱ πατέρες διπλοῦν, ὡς εἴρηται, δοξάζουσι τὸν παράδεισον. τοῦτο μὲν τὸ δόγμα καὶ ὁ δαμασκηνὸς ἰωάννης ἐν τῷ περὶ παραδείσου κεφαλαίῳ καταδεχόμενος φαίνεται κατὰ ῥῆμα καὶ γὰρ οὕτως ἐκεῖσε διέξεισι. τινὲς μὲν τὸν παράδεισον αἰσθητὸν ἐφαντάσθησαν, ἕτεροι δὲ νοητόν· πλὴν ἔμοιγε δοκεῖ, ὅτι ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος αἰσθητὸς ἅμα καὶ νοητὸς δεδημιούργητο, οὕτω καὶ τὸ ἱερώτατον τούτου τέμενος αἰσθητὸν ἅμα καὶ νοη-

teram exposuere, stulti Origenis ineptias evertentes. Alii vero doctores mediã quamdam viam inierunt; & neque omnino fluxum & sensilem Paradisum putavere. Si enim huiusmodi erat, non utique Dominus vitã in eo degere; tamquam aliquid eximium latroni, qui confessus erat, donavisset. Neque rursus secundum futuram illam incorruptibilitatem & immortalitatem, materiae expertem, & spiritalem in totum, illum censuere. Si enim tale quid erat, non utique inde esse Niloticae Euphraticaeque aquae dicerentur. Indeque duplicem divini Patres induxere Paradisum, sensilem si-

νοητὸν καὶ διπλοῦν ἔχον ἔμφασιν· πρόσεχε οὖν ἀκριβῶς· ὅτι καὶ ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα παράδεισον αἰσθητὸν ἅμα λέγει καὶ νοητὸν καὶ διπλοῦν ἔχοντα ἔμφασιν. τοιαῦτα μὲν οὖν καὶ τοσαῦτα περὶ παραδείσου τοῖς διαληφθεῖσιν ἄνωθεν πατράσι διείληπται. εἴτε δὲ ἄφθαρτος ὁ τοιοῦτος εἴτε καὶ μή, τῇ σῇ μεγαλονοίᾳ διασκέψασθαι τὰ περὶ τούτων ἀφίημι καὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν ὡς ἔθος ὑποτυπώσας.

simul et spiritalem. Et spiritalem quidē qui iustum latronem, et beatum Paulum pariter excepit; sensilem vero iterum, quod serpentem, plãtasque, et aquas, Adamumque et Evam, in se continuisse, vere Mosaicus liber memoriae prodidit. Eadem igitur est caussa, propter quam Patres duplicem, ut dictum est, Paradisum arbitrantur. Hoc quidem placitum etiam *Ioannes* Damascenus in *Capite de Paradiso* recepisse videtur. Ad verbum enim ita ibi disserit. Quidam certe Paradisum sensilem imaginati sunt, alii vero intelligibilem. Verumtamen mihi videtur quod, sicuti homo sensilis simul et intelligibilis conditus est; ita et huius sacratissimus lucus sensilem simul et intelligibilem et duplicem adspectum habeat. Attende igitur diligenter; quia et divinus hic vir unum et eumdem Paradisum sensibilem simul

mul et intelligibilem, et adſpectum habere duplicem, dicit. Talia igitur et tanta de Paradiſo laudatis ſuperius Patribus diſputata ſunt. An vero incorruptibilis huiuſmodi fuerit, vel non, tuae magnae intelligentiae conſiderandum relinquo, quum tantum iis de more deſcripſerim, qui haec ignorant.

Τίνος ἕνεκεν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐσαρκώθη ὁ κύριος. καὶ διὰ τί μὴ πολλῷ πρότερον εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθε· καὶ γὰρ εἰ προλαβὼν ἐποίησε τοῦτο οὐκ ἂν ἐξ ἀγνοίας ὁ ἀπειροπληθὴς ἐκεῖνος λαὸς ἐν ἀσεβείᾳ κατέλυσε τὴν ζωήν.

Cur in ultimis temporibus Dominus incarnatus sit, & non multo prius in mundum venerit; si enim prius fecisset hoc, non utique ex ignorantia immensus ille populus in impietate vitam finiisset.

Λογὸς Ι΄.

Disputatio X. (1)

Bonav. Vulcanio Interprete.

ΚΑὶ τοῦτο τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως ἐπαποροῦντος οὕτω καὶ λέγοντος· ἐὰν ἐπὶ σωτη-

DE hoc etiam invicto & sancto Imperatore (2) nostro dubitante, atque ita dicente (3): Si propter ho-

(1) Haec Epistola ex *Gregorio* Nysseno, *Cyrillo* Alexandrino, & *Ioanne* Damasceno, conflata est. Vulcanius quum Codicem harum Epistolarum recenti manu scriptum valde corruptum habuisset, huic Epistolae suas castigationes & coniecturas adiecit.

(2) Hic Imperator esse potuit Manuel Palaeologus, seu eius successores Ioannes vel Constantinus Palaeologis; nam his temporibus floruisse Glycas mihi cum *Allatio*, & *Oudino* videtur.

(3) Vide Thomasinum Tom. III. Theol. Dogmat. Tract. V. ubi hanc eamdem quaestionem tractat.

τηρία τῶν ἀνθρώπων ἡ τοῦ Θείου λόγου γέγονεν ἐνανθρώπησις διὰ τί μὴ πολλῷ πρότερον αὐτὴ ἐγένετο ὥστε καὶ αὐτοὺς ἐκείνους ἐπιγνῶναι τὸν κύριον; ὅσοι δὲ ἄγνοιαν ἐν ἀσεβείᾳ τὸν βίον κατέστρεψαν· τοιαύτην ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν ἀπόκρισιν ἐποιήσαμεν λέγοντες *. ἐπ' ἐσχάτων μὲν οὖν ὁ Θεῖος λόγος ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἀληθῶς ἐνανθρώπησεν. ἐφ' ᾧ καὶ ἀπορήσειεν ἄν τις· ἵνα τί λέγων μὴ κατὰ τοὺς ἔμπροσθεν χρόνους, τὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ἐγένετο.

hominum salutem, humanam Dei Verbum naturam adsumsit, qua de causa non multo ante id factum est, ut & illi omnes, qui ex ignorantia vitam in impietate finierũt, adgnoscerent Dominum? Talem coram ipso responsionem dedimus, atque ita disseruimus (1). Novissimis quidem tẽporibus divinũ Verbum pro salute hominum humanam vere naturam adsumsit, eaque de causa etiam dubitaverit aliquis, dicens: Quare non prioribus tempo-

* Huc usque in Codice Bonaventurae Vulcanii initium huius Epistolae deerat, quod ipse ex Codice Riccardiano supplevi, & interpretatus sum.

(1) Ἐπ' ἔσχατον μὲν οὖν. Vulcanius ita corrigit. pro οὖν lege καιρῶν. Sed Codex Riccardianus, quo utor, eodem modo habet, quo Codex ille Vulcanii. Quare quidquam mutandum esse non censeo.

Google

το· ὡς ἐντεῦθεν ἅπαντας τὸ κατὰ χριστὸν ἐπιγνῶναι μυστήριον· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τοῦ κυρίου ἐν εὐαγγελίοις ἠκούσαμεν λέγοντος· πάτερ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, τουτέστιν ὁ προσήκων καιρός· ὁ καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων προορισμένος· εἰ μὴ

poribus haec[1] humanae carnis adſumtio non contigit ut heinc omnes Chriſti myſterium cognoſcerēt. Ceterum quum Dominum in Evangeliis dicentem audivimus: *Pater venit hora*, hoc eſt, conveniens tempus quod ante conſtitutionem mun-

(1) Τὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας. Vox οἰκονομία ab Eccleſiaſticis Scriptoribus varie accipitur. Modo enim ἐνανθρώπησιν ἤτοι ἐνσάρκωσιν τοῦ μονογενοῦς, *Humanationem*, ut ita dicam, *& Incarnationem Unigeniti* ſignificat; modo conſilium divinum, & diſpenſationem, atque adminiſtrationem, qua Deus uſus eſt in generis humani inſtauratione; ut paſſim apud eos videre eſt, & praecipue apud *Iſidorum* Peluſiotam, & *Cyrillum* Alexandrinum. Adverbium quoque οἰκονομικῶς apud *Iſidorum* laudatum Epiſt. 407. Libri I. *certo conſilio* interpretandum eſſe videtur; quemadmodum apud noſtrum *Michaelem Glycam* in *Epiſt.* Porro notandum eſt vocem οἰκονομία a *Tertulliano* contra *Praxean* de divina Trinitate agente pro Divinitatis in tres perſonas diſtributione uſurpari. *Cuſtodietur*, inquit, οἰκονομίας *ſacramentum, quae unitatem in Trinitatem diſponit, tres digerens, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum*. Et mox. *Non intelligentes unicum quidem, ſed cum ſua* οἰκονομία *eſſe credendum, expaveſcunt ad* οἰκονομίαν.

μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἔλεγεν ὁ μὲν ὑὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει κατὰ τὸν ὡρισμένον· τίς ἐπὶ τοσοῦτον ἑαυτῷ τεθάῤῥηκεν, ὡς οὕτω φανερῶς ἀντιπίπτειν, ἐν οἷς ἂν αὐτὸς ὁ κύριος ἀποφαίνηται· προσήκων δὲ ὁ καιρὸς οὗτος ἐφαίνετο· καὶ πρός γε τὸ θεῖον βούλημα εὔθετος, ὅτι ἡ πάναγνος ἡ τῷ κατὰ χριστὸν μυστηρίῳ ὑπηρετήσουσα τότε παρήχθη τῷ κόσμῳ. καὶ ὅτι τηνικαῦτα ἡ τῆς κακίας νόσος παρήκμαζε. κατὰ τὸν νυσσαέα θεῖον γρηγόριον, ἡ ἀρχῆθεν ἐνσκήψασα τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος. εἰ γὰρ προσλαβὼν ἐνηνθρώπη-

mundi pro salute hominum est praefinitum (nisi enim hoc ita esset, non dixisset) Filius quidem hominis subdit tempus (1) praefinitum; quisnam tantum sibi ipsi est confisus, ut ita manifeste reluctetur (2) iis, quae ipse Dominus adfirmat? Conveniens autem tempus hoc visum est: & divinae voluntati accõmodatum, quod & purissima illa Virgo quae Christi mysterio inservitura erat, tunc temporis mundo producta est, & quod tunc nequitiae morbus (quemadmodum divi-

(1) Κατὰ τὸν ὡρισμένον. *Vulcanius* censet locum esse corruptum, & forte esse legendum καίρον προωρισμένον. Attamen ita etiam habet Codex Riccardianus; quare nihil mutandum.

(2) Ἀντιπίπτειν ἐν οἷς αὐτὸς &c. Vulcanius vult, τὸ ἐν παρέλκειν. Sed ita etiam habet Codex, quo nos usi sumus.

πησεν, οὐκ ἂν εὐδομυχοῦσα ἡ κακία εὐπετῶς τοῖς φαρμάκοις ὑπέπιπτεν· οὐκ ἂν τὰ ἔθνη τηνικαῦτα καλούμενα ἤκουσεν· οὐ γὰρ ἐνδίδοῖ ὠμὸν ἐὸν τὸ πάθος καθά τις ἔφη σοφὸς, τουτέστιν εἰς βάθος ὁ διεφθορὸς χυμὸς ἡδρασμένος ὢν ταῖς ὁλκαῖς τῶν φαρμάκων οὐ ῥαδίως ἐφέλκεται. εὐκαίρως οὖν ἐπὶ τῆς γῆς ὡς εἴρηται κά-

vinus ille Gregorius Nyſſenus ait) deferbuerat; qui ab initio naturae humanitatis inhaeſerat. Si enim anticipato hoc tempore incarnatus fuiſſet, malitia quae intus inſederat non facile medicamẽtis ceſſiſſet, neque gentes tunc vocatae audiſſent, neque enim cedit crudus exſiſtens vitioſus adfectus, quemad-

(3) Aliter ſenſiſſe videtur *Iſidorus* Peluſiota Epiſt. CCCXXIX. Lib. ſcribit enim: ὅτε οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες μετὰ τοῦ στρατηγοῦντος αὐτοῖς διαβόλου, οὐδὲν εἴασαν ἐν τάξει μένειν ἀλλὰ πάσης ἀδικίας καὶ πλεονεξίας ἐμφορούμενοι καὶ ὕβρεως κόρον οὐκ εἰδότες, ἐπὶ τὸ ἔσχατον τῶν παθῶν τοὺς ἀνθρώπους ἀπήλασαν· τότε δὲ αὐτὸς ὁ τῶν ἁπάντων βασιλεὺς ὁ πατρὸς λόγος, τὴν μὲν μισήσας τὴν τυραννίδα, τὰς δὲ οἰκτείρας τὰς συμφορὰς ἀνθρωπείαν ὑποδὺς φύσιν. ἐπὶ τῆς παρατάξεως ἔστη. τρόπαια τοιγαροῦν τὰ μὲν ἔστησε· τὰ δὲ ἠγείρατο. τὰ μὲν ἦν ἐν ἐλπίσι. καὶ τὸ μὲν βάρβαρον τῶν δαιμόνων στῖφος μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τὰς συμφορὰς ἔστενεν· ἡ φύσις δὲ ἀνθρωπεία εἰς ἐλευθερίαν ἀνέτρεχε. *Quum ſcelerati Daemones cum duce ſuo Diabolo, nihil in ordine manere ſiverant,* ve-

κάτεισιν ὁ θεὸς ὅτε γὰρ φησιν παῦλος, ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν ὑὸν αὐτοῦ, εὐκαίρως λοιπὸν καὶ τὰ τῆς θεραπείας μεταχειρίζεται· οὐ γὰρ προδήλως ἡμῖν ὡς θεὸς ἐνεδήμισεν, οὐδὲ θείᾳ δυναστείᾳ ἐχρήσατο ὥστε καὶ ἄκοντα τὰ ἔθνη πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι. ὅτι μηδὲ τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν ὅπως δή-

madmodum doctus quidam ait, hoc est malum alte humoribus impactum, attractionibus medicamentorum non facile evellitur. Tempestive itaque in terrā, dictum est, descendit Deus. Quum enim, inquit Paulus, venit plenitudo temporis, emisit Deus Filium suum, atque opportune remedia ad-

verum omni iniquitatis & violentiae genere se ingurgitantes, nullaque iniuria & protervia se exsatiantes, homines ad extrema mala redegissent; tum vero omnium rex ille Patris Sermo, & illorum tyrannidem exosus, & horum aerumnas miseratus, humanam subiens naturam in aciem prodiit. Quocirca trophaea partim quidem fixa sunt, partim erecta, partim speranda manserunt: & atrox quidem illud Daemonum agmen cum duce suo malo accepto doluit: humana vero natura in libertatem denuo est adserta. Cyrillus quoque Alexandrinus *Libro adversus Anthropomorphitas Cap. XXIV.* late differit, atque adfirmat, tunc a Verbo divino humanam naturam adsumtam fuisse, quum ad mensuram summam nequitiae caligo excrevisset, & superabundasset peccatum. Ipse etiam medici exem-

δήποτε λυμήνασθαι ἤθελεν· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, τάχα ἂν καὶ κατὰ τοὺς ἔμπροσθεν χρόνους ἐνανθρωπήσας, αὐθεντικῶς οὕτω τὴν ἡμῶν σωτηρίαν εἰργάσατο· καὶ μή μοι λέγε, ὡς ἀνεύθυνοι λοιπὸν οἱ πρὸ τοῦ χριστοῦ πάντες εἰσίν· εἰ γὰρ προσλαβὼν ἐνηνθρώπησεν, οὐκ ἂν οὕτως ἐξ ἀγνοίας ἀπόλλοντο οἱ ἐν ἀπιστείᾳ τὴν ζωὴν καταλύσαντες· τοιοῦτόν τι λέγε μηδέν· ὅσοι καὶ γὰρ, ὡς ὁ δαμασκηνὸς ἰωάννης φησὶν, βίον ἀσκητικώτατον ἔχον εἰ καὶ λανθάνοντες περὶ τὴν πίστιν ἀπεπλανήθησαν, ψυχῆς τε τοσοῦτον ἦσαν εὐπειθοῦς καὶ εὐγνώμονας, ὡς ἰδόντες τε καὶ ἀκούσαντες ἑτοίμως πιστεῦσαι, ἐκεῖνοι πι-

adhibet. Neque enĩ magno cum adparatu atque auctoritate Deus ad nos venit, neque divina potentia eſt uſus, ita ut etiam invitas ad ſe traxerit gentes, quod neque arbitrii noſtri libertatem ullo modo labefactare voluerit. Si enim hoc ita eſſet, fortaſſe prioribus tẽporibus homo factus fuiſſet, atque ita pro ſua auctoritate ſalutem noſtram operatus fuiſſet. At ne idcirco mihi dixeris omnes, qui ante Chriſtum fuere, culpa vacare. Si enim anticipato hoc tempore factum fuiſſet, non ita ex ignorantia periiſſent, qui expertes fidei ex hac vita deceſ-

xemplo utitur, ſed plane ad contrarium inſinuandum. Ceterum *Glycas* haec eadem diſſerit *III. Parte Annalium.*

πίστευε οὐκ ἀπώλλοντο. οὐδὲ γὰρ ὁ φύσει ἀγαθὸς θεὸς τὴν ἀγαθήν τε αὐτῶν προαίρεσιν, καὶ τὸν τῶν καμάτων ἄπειρον εἰς καιρὸν ἀποβῆναι ἠνέσχετο. ἔνθεντοι καὶ πρὸς τὸν ᾅδην νόμῳ φύσεως κατιόντος αὐτοῦ κακεῖσε κυρύξαντος καὶ προσεδέξαντο οὗτοι τὸ κύρυγμα καὶ ἐπίστευσαν· εἰ δέ γε ἀμβλυωπίαν ἐκ πονηρίας νοσοῦντες, οὐ μόνον ἐπεντρανίσαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλὰ καὶ τέλεον ἀπετυφλώθησαν τοῦ νοητοῦ ἡλίου, ὡς ἔφημεν, ἐκεῖθεν ἀστράψαντος. αὐτὸ τοῦτο, καὶ ὁ ἐν θεολογίᾳ διαπρέψας μέγας γρηγόριος ὑπεμφαίνων ἔλεγεν. ἄρα πάντας ἔσωσεν ἐπιφανεὶς ὁ κύριος, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας· καὶ

ceſſerunt. Nihil tale dixeris. Quotquot (1) enim, ut Ioannes Damaſcenus ait, vitam laborioſiſſimam in exercitio pietatis duxerunt, etiam ſi imprudentes circa fidem aberrarunt, quique animo erant adeo obediente, & grato, ut ſi vidiſſent atque audiſſent promti paratique ad credendū fuiſſent; illi, crede, non perierunt. Nec immenſos illorum labores Deus ſuo fructu deſtitui permittet. Idcirco quum etiam in infernum ipſe deſcendiſſet, ibique praedicaſſet, & amplexi ſunt hi praedicationem, & crediderunt. Qui vero caecutientia ex malitia la-

(1) Deerat γὰρ in Codice *Vulcanii*, ſed ipſe ex coniectura ſupplevit. Codex Riccardianus habet ὅσοι καὶ γάρ.

οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας ἐπιφάνιος ἔν τινι τῶν αὐτοῦ λόγων, οὗ ἡ ἀρχὴ τί τοῦτο, σιγὴ πολλὴ, καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισι· τί οὖν πάντας ἁπλῶς σώζει ἐπιφανεὶς ὁ θεὸς, οὐκ ἀλλὰ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας· τίνες δὲ οἱ πιστεύσαντες, ἢ πάντως οἱ ἐν ἀσεβείᾳ μὲν τὴν ζωὴν, διαλύσαντες πιστεῦσαι δὲ ὅμως ἕτοιμον ἔχοντες· καὶ τούτου ἕνεκεν μὴ ἀμφίβαλλε. ἔχεις γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων κορυφαῖον πέτρον οὕτω περὶ τούτου λέγοντα· καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασι ποτέ. ἐντεῦθεν οὖν καὶ ὁ μέγας ὁρμώμενος κύριλλος ἔλεγεν. ὥσπερ οὖν τοῖς ἐν σαρκὶ μετὰ σαρκὸς συνεστρά·

laborant, non solum manifeste obtueri nō potuerunt, verum etiam tamdem excaecati sunt, intellectuali illo sole, ut diximus, illic coruscante. Hoc ipsum excellens ille in rebus divinis Gregorius magnus subindicans dixit: Quo circa Dominus quum in inferno adparuit, omnes servavit, vel etiam illic non credentes ad credendum tamen paratos (1). Non haec autem solum, sed & magnus Epiphanius in quodam suo sermone, cuius initium *quid hoc silentium multum*, & haec ad verbum differit: Quid igitur omnes simpliciter salvet Deus

(1) In Vulcanii editione deerat ab οὐ ταῦτα usque ad καὶ τούτου ἕνεκεν, quod nos ex Codice Riccardiano supplevimus.

ϛράφη ὁ Θεὸς, οὕτω καὶ ταῖς ἐν ᾅδῃ ψυχαῖς διεκήρυξεν, ἴδιον ἔχων φρόνημα τὴν ἑνωθεῖσαν αὐτῷ ψυχήν· οὐχ ἧττον δὲ τὰ περὶ τούτου καὶ ὁ θειότατος διείληφε Δαμασκηνὸς, λέγων. ὥσπερ τις ἐν γῇ εὐηγγελίσατο εἰρήνην, καὶ τοῖς μὲν πιϛεύσασι σωτηρίας γέγονεν αἴτιος· τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιϛίας ἔλεγχος, οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδει· οὐκ οὖν εὐμεθόδως τὰ πάντα οἰκονομῶν· ὡς μήτε τούς ἀγαθοὺς ἐξ ἀγνοίας ἀπωλέσαι τὴν αὐτῶν ἀγαθότητα. μήτε τοὺς πονηροὺς οἱ ἂν δή τινα ἔχειν πρόφασιν λέγοντας, εἰ εἴδομεν ἐπιϛεύσαμεν ἄν, κηρύττει καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ᾅδῃ ὡς εἴρηται παραπλησίως τοῖ ἄνω· κἀντεῦθεν ἐπισπᾶται τοὺς ἐπι-

us praesens? Non ; sed eos qui & ibi crediderunt. Quidam vero, qui crediderunt vel omnino vita in impietate excessere, ad credendum autem parati erant. Atque hac de causa ne dubita. Habes enim prae aliis etiam ipsum Principem Apostolorum ita de hoc dicentem: Et his, qui in carcere erant spiritibus veniens praedicavit, qui increduli fuerant aliquando. Hinc itaque etiam magnus ille Cyrillus impulsus dixit: *Quemadmodum itaque cum iis, qui in carne erant, cum carne versatus est Deus: ita etiam animabus in Inferno praedicavit, proprium habens* (1) *ge-*

T *sta-*

(1) Codex Vulcanii legebat: φρόνημα. Ipse recte emen-

ἐπιτηδείας ἑλόντας ἕλκεσθαι· καὶ οἷά τις λαμπρὸς ἀριστεὺς, σὺν αὐτοῖς ἐκεῖθεν ἐπάνεισιν. εἰ γὰρ καὶ πᾶσι κοινῶς ἐχαρίσατο ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν τὴν τελευταίαν ἐκείνην ἀνάστασιν, ἀλλ᾽ οὐχὶ πάντες αὐτῷ συνανῆλθον. ἐξ ᾅδου ἀνερχομένῳ μόνοι καὶ οἱ πιστεύσαντες, ὡς ὁ θεολόγος ἔφη γρηγόριος, ἐντεῦθεν οὖν ἀποδέδεικται· ὅτι καὶ κατὰ καιρὸν ἐνηνθρώπησε τὸν προσήκοντα, καὶ ὡς οὐδεὶς ἐξ ἀγνοίας ἀπώλετο, εἴγε πάντες ὡς εἴπομεν, κατήκοοι γεγόνασι τοῦ θείου κηρύγματος. καὶ ἡμεῖς μὲν τοιαύτην ἐπὶ τῷ ἀπορήματι

ſtamen unitam ſibi animam. Neque vero ſecius de his ſtatuit diviniſſimus Damaſcenus, dicens: *Quemadmodum iis, qui in terra erant, adnuntiavit pacem, atque iis quidem qui crediderunt ſalutis auctor exſtitit: inobedientes vero incredulitatis arguit: ita etiam iis qui ſunt in inferno*. Optimo itaque ordine omnia diſpenſans, ita ut neque bonis per ignorantiam bonitas ipſorum pereat, neque mali ullam omnino excuſationem habeant, dicentes: *Si ſciviſſemus crediddiſſemus utique*, prae-

emendans poſuit: φόρημα, quum animadvertiſſet hunc locum mutuo acceptum fuiſſe a Cyrillo libro de Incarnatione Vnigeniti, qui in latina editione ſic habet: *Perinde atque iis, qui adhuc in carne verſantur; ita etiam animabus in Inferno praedicavit proprium ſuum geſtamen habens animam ſibi unitam*. Tamen codex etiam Riccardianus φρόνημα habet.

τι δεδώκαμεν τὴν ἀπόκρισιν. ὁ δὲ πλήρης πάσης συνέσεως βασιλεὺς οὐκ ἐπὶ πλέον ἀντέπεσε, μᾶλλον μὲν οὖν ὑπερηγήσατο τοῦ Θεοῦ τοῦτο καθ' οὓς οἵδε τρόπους οἰκονομήσαντος.

praedicat etiam in Inferno, ut diximus, similiter atque iis qui in terris degunt; atque hinc extrahit, qui apti sunt beneque cõparati ad trahendum, & veluti illustris quidam princeps cum eis illinc adscendit. Tametsi enim etiam omnibus communiter largitus est, suscitatus e mortuis, extremam illam resurrectionem, non tamen etiam omnes cum ipso venerunt ex inferno redeunti, soli vero qui crediderunt, ut inquit Gregorius Theologus. Ex his itaque demonstratum est, quod & convenienti tempore homo factus sit, quodque nemo per ignorantiam perierit, siquidem ut diximus, divinae praedicationi obedientes fuerint. Et nos quidem tale ad quaestionem sive dubium responsum dedimus. Imperator vero omni prudentia plenus, non ultra est refragatus, quin potius summopere admiratus est Deum hoc rationibus ac modis ipsi cognitis dispensare.

(1) Hanc eandem sententiam *Glycas* defendit ac substinet *III. Part. Annal.* auctoritatibus *Petri* Apostoli, *Gregorii* Nazianzeni, & *Iohannis* Damasceni in medium adductis, sed *Petrus* & *Gregorius* ei concinere non videntur.

Qvum Vir Clarissimus *Scipio Maffeius* Marchio, Veronensis, pro sua singulari humanitate Codicem Graecarum Epistolarum a recentioribus Graecis scriptarum mihi commodaverit, & minus tempestivum mihi fuerit XI. Glycae Epistolam huic volumini addere; partem Epistolarum ineditarum *Maximi Margunii* Cytherorum Episcopi heic adtexere iniucundum & inutile Lectori fore non putavi; adeoque hanc earum portionem a reliquo memorati Codicis textu separatam selegi, quae heic ederetur; cuius Latinam interpretationem in alio volumine quamprimum praestabo.

ΤΩι ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΩι
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩι ΦΙΛΑΔΕΛΦΙΑΣ

Καὶ ἐν χριςῷ παναιδεσιμωτάτῳ πατρὶ κυρίῳ γαβριὴλῳ τῷ σεβήρῳ, μάξιμος ἐλάχιςος ἱερομόναχος ὁ μαργούνιος, εὖ πράττειν.

Τοσούτῳ μείζων μοι ὁ τῆς θείας σου καὶ ἱερᾶς κεφαλῆς ὁσημέραι πόθος ἐγγίνεται, πανιερώτατε δέσποτα, ὅσῳ μοι λυπηροτέρα καθέςηκεν ἡ ἐνταῦθα διατριβὴ, καὶ εἰ μὴ εὔελπις ἦν ἐπίγε αὐτῷ, ἢ ὅτι τάχιςα εἰς τὴν πατρίδα ἐπαναδραμεῖν, ἢ καὶ τῆς ἄλλης ἐπιφερούσης καθάψεσθαι, τάχ᾽ ἂν ἀπαραμυθήτως εἶχον παντάπασι, πλὴν καὶ τούτοιν θάτερον ἔμοιγε θυμηρεςέρως, καί μου ἐπικλινεςέρως πως ἔχει πρὸς τὰ ὑμέτερα ἡ ψυχή· καὶ γὰρ καὶ πρὸ τοῦδε, σοῦ καὶ μάλα παρεσχηκότος τε, καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον παρέξοντος ἂν τὰς ἀφορμάς· ἀλλὰ περὶ μὲν τού-

του

τῷ Θεῷ μελετῶ, ὧγε καὶ τὰς τῆς προαιρέσεως ἀνατίθημι. περὶ δὲ τῶν ἐνταῦθα μελετωμένων τί ἄνσοι καὶ γράφοιμι; προκάθηται φεῦ παχώμιος, οἷος ὤδημε καὶ νόμοι, τῆς τοῦ χῦ ἐκκλησίας προςάτης, καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἐφ' ἑαυτῶν ἐπιμέλειαν ἀράμενος, οὐ σωμάτων, καὶ γὰρ ἀνεκτότερον ἂν ἦν τὸ κακὸν, ἀλλὰ ψυχῶν τὸ δεινότατον. τὸ δ' ἐπὶ τούτοις τῶν μητροπόλεων αἱ πλείους οἷς ἂν βουλομένοις εἴη εὐωνύματοι· σκέψις δὲ τούτων, ἡ περὶ τῆς ἐκκλησίας, φησὶν οἰκονομία, κὴ γὰρ ἄλλως τυραννικῶν χειρῶν οὐκ ἂν ἠλευθέρωτο, τῆς ἀναισχυντίας. καὶ πῶς ἂν τὰ τοῦ ψεύδους σαίη, εἰ μή που τι, καὶ ἡμεῖς παραπαίαμεν, καὶ ἀληθείας ταῦτ' ἔχεσθαι, καὶ ὁπωσοῦν διϊσχυριζαίμεθα· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα, αὐτὸν μὲν ἄλλοι ἅτε δὲ ἐπιβάτην καὶ παρανόμως προκαθεσθέντα ἐκβαλεῖν, ἑαυτοὺς δὲ ἀντικαταςῆσαι ἐπείγονται, οὐ μὴν οὐδ' οὗτοι, πῶς οἴει, ἐπὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας, τὸν ἐμὸν εἰπεῖν, συμφέροντι, ἀλλ' ὡς ἂν αὐτοῖς ἐξείη, καὶ μᾶλλον τοῖς οἰκείοις, χρῆσθαι θελήμασιν· τοῦτο τοῦτό ἐςι τὸ κακὸν ὅπερ ἡμᾶς ἀπολώλεκε· διάτοι τοῦτο καὶ τυραννικῇ δυνάμει ὑποκεῖσθαι παραχωρούμεθα, αὐτοὶ ἑαυτοῖς δογμάτωντε καὶ ἐκκλησιαςικῶν θεσμῶν ἀνατροπῆς γιγνόμενοι αἴτιοι· ἀλλὰ τί ἂν πράττοιμεν; κρεῖττον γὰρ τῷ ὄντι ἢ τῆς καθ' ἡμᾶς δυνάμεως ἢ τῶν τοιούτων ἀπαλλαγή. σὸν τοίνυν ἂν εἴη λοιπὸν καὶ τῶν κατὰ σε αὐτὸν θειόθεν ἐπιζητεῖν. οἶδε γὰρ θεὸς τὸ θέλημα τῶν

φοβουμένων αὐτὸν ποιεῖν, καὶ ἐπικάμπτεσθαι φιλανθρώπως τοῖς ὅλῃ ψυχῇ τάτε ἑαυτῶν καὶ τὰ τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας διωκοῦσιν. ἐῤῥώσθαι, πανιερώτατε δέσποτα, καί μου ἐν ταῖς θείαις προσευχαῖς μὴ ἐπιλανθάνοιο δέομαι, καὶ ἀντεπιστεῖλαί μοι ἀπαξιώσειας. χαριεῖ γάρ μοι τὰ μέγιστα·

Ἐκ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς κυρίας τῆς χρυσοπηγῆς τοῦ γαλατᾶ, σκιῤῥοφοριῶνος ἐ φθίνοντος· κατὰ τὸ αλπδʹ ἔτος, ἀπὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐνσάρκου οἰκονομίας.

Τῷ σοφῷ ἀνδρὶ καὶ ἐντιμοτάτῳ κυρίῳ κυρίῳ ἀδριανῷ τῷ σπείρᾳ, μάξιμος ὁ μαργούνιος, ταπεινὸς ἐπίσκοπος κυθήρων σωτηρίαν παρὰ θεοῦ.

Πῶς οἴει; δὴ ὀχλοῦμαι τὰ τῇδε, καὶ ὅτι μάλιστα ἀηδῆ, ὦ θαυμάσιε, καὶ τοσοῦτον, ὅσον τῶν ὧν ἤδη ἐπήγγελμαι καὶ πάντη ἀλλότρια· τί δ' ἂν καὶ πάθοιμι ὅπουγε τὸ τῶν ἁμαρτιῶν φορτίον καὶ ταῦτα συνεπεσπάσατο, ἅτε δὴ μὴ τοῖς πεφθακόσιν ἠγαπηκός; ποῦ γὰρ πρὸς τοῦ φιλίου, μοναχῶν ταῖς ἐνταῦθα διατριβαῖς ἐμφιλοχωρεῖν, πολὺ μὲν πρὸς τὰ θωπεύειν ἐπιῤῥεπές. πλεῖον δὲ τὸ πρὸς ἡδονὰς ἐπαγωγὰν, καὶ οὐχ ἧττον τὸ θορυβῶδες ἐχούσαις· τὸ δὲ χεῖρον ὅτι καὶ τὰ τῆς ἠνεγκαμένης μοι ὅσαγ' ἐμὲ εἰκάσαι, λοιπὸν ἀποκέκλεισται, τῶν κακῶν· ἔγωγ' οὖν καὶ οὕτως οὐκ ἀπολέγομαι τὴν ψυχὴν, καίτοι καὶ πρὸς παραμυ-

μυθοῦμαι πῶς ἐμαυτόν. τί γάρ οἶδας κατ' ἐμαυτόν φημι δύςηνε, εἰ καὶ ταῦτα πρὸς τὸ λυσιτελέστερον ἐπικέκλωσαι· ἔσω γὰρ, ἀπέγνωςαίσοι τὰ τῆς φιλτάτης, ἀλλ' οὐχ οὕτω καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν τὴν σὴν τόγε μεῖζον καὶ εὐκταιότερον, ξυμβάλλοντα· ἐξέςαι γάρ σοι ἐπ' ἐξουσίας τὴν ἐπὶ τὸ ἅγιον ὄρος φέρουσαν ὁδεῦσαι καὶ τὴν φίλην ἡσυχίαν ἀναζητῆσαι καὶ ἐφευρεῖν, ὡς ἂν ῥᾷον προσέχοις σαυτῷ, καὶ τί καὶ κρεῖττον προσεπικτήσαιο, αὐτόθεντε ὁρμώμενος, καὶ ὧν συναγελάσῃ τοῖς ὑποδείγμασιν· ὁρᾷς ὡς ἐξ ὑπογείου μοι τὰ τῆς παραμυθίας, καὶ ὅτι μάλιςα εὔωνα· ἐδ' ἂν καὶ προσπαραμυθοίης δίκαιος ὢν, τοῖς τε ἐμοῖς λόγοις, ἔχγε τῶν ἐνόντων. συμπέφυκε δέσοι καὶ πολλὰ καὶ καλὰ, συνηγορῶν, καὶ τῇ ξυνήθεισου καλοκαγαθίᾳ τὰ δυνατὰ προσεπικυρῶν. τὴν γὰρ ἐπίτε τοῖς φθάσασι, κἄντοι ἐπιγενησομένοις σου περὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπιμέλειαν καὶ τηλικαύτην φροντίδα, κἂν ἡμεῖς μὴ οἴοιτε ὦμεν. τὸ γοῦν θεῖον πολλῷγε τῷ περιόντι καὶ πλείοσι καὶ μείζοσι δωρεαῖς ἀνταμείψεται· καὶ ταῦτα μὲν μέχρι τούτε εἰρήσθω· αὐτὸς δ', ὦ θαυμάσιε, ἑκατεράντε ὑγιαίνοις τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἡμῖν δ' ὅσης αἰδῶς ἄγασι τὰ σὰ, ἀντεπιςέλλων μὴ κατοκνοίης δεόμεθα. κύσαις δ', ὡς ἐπ' ἐμοῦ τὼ χεῖρε τοῦ εὐγενεςάτου κυρίου ἀνδρείου τοῦ τέλλου· καὶ ἐν μέρει τῶν φίλων τὰς λοιπὰς κατασπάσαιο· ἐν δὲ τοῖς μάλιςα τόν σου εὐγενέ-

νέσατον πατέρα, καὶ τὸν σὸν ἀγχίνουν τε καὶ χαριέσατον αὐτάδελφον.

Ἐνετίηθεν· ἀνθεστηριῶνος δεκάτῃ φθίνοντος, κατὰ τὸ αφπζ' ἔτος τὸ σωτήριον.

Τῷ ὁσίῳ καὶ σοφῷ ἱερομονάχῳ κυρίῳ μελετίῳ τῷ βλασῷ, μάξιμος πτηνὸς ἐπίσκοπος κυθήρων, εὖ πράττειν.

ΠΑ'ντερπνάσου τὰ τῆς ἐπιςολῆς, ἱεράμοι καὶ φίλη κεφαλὴ μελέτιε, καὶ γὰρ εὐμεθόδως καὶ ἀριστοτελικαῖς ὑπερείδεται αὕτη κομψείαις, καὶ τῆς σπουδαίας μερίδος ὅτιτι πλεῖστα συνεπιφέρεται, καὶ οὐ μᾶλλον οἶμαι τῆς ἐκ τοῦ περιπάτου, ἢ τινι τῶν πάνυ τῶν ἐκ τοῦ ἀριοπάγου κατηκολούθηκας, ἐκ τῶν ἑκατέρᾳ μερίδι δεδογμένων συναρμολογῶν ἄριστα καὶ τεχνουργῶν τὴν τῶν λόγων παρασκευήν. ἐγὼ μὲν οὖν ἀρχαῖός τις ὢν καὶ παμπάλαιος τοῦτο καὶ μόνον οἶδα καὶ μέτρον, καὶ ἐπίνοιαν εἶναι ἐπιςολῆς, τὴν χρεῖαν. ταύτῃ τοι καὶ τῷ ἀνεπιτηδεύτῳ τοῦ χαρακτῆρος, εὖγε τῷ ἐπιςέλλειν κατὰ κόρως κεχρῆσθαι μεμάθηκα· ποῦ γὰρ ἂν καὶ εἴη φιλοσόφος χῶρα πρὸς τῆς ἐμφιλοσόφουσου μελέτης μελέτιε, παρ' ἀνδράσι τοῦτο καὶ μόνον ἐν ἀμοιβαίοις γράμμασιν ἐπαγγελλομένοις πληροῦν, τὸ οἰκειότερα ἐντυγχάνειν τοῖς φίλοις, καὶ πρὸς τοὺς οἷς ᾠκείονται ἐλευθέρως τὰ ἑαυτῶν μηνύειν βουλεύματα καὶ διανοήματα; εἰ δέ που τι τάχα τοῦ φιλοσοφεῖν καὶ γράμμασι προσνενέμηται,

ται, ἀλλ᾽ οὐχ ἁπλῶς πάνυγε τοῦτο, οὐδ᾽ ἐφ᾽ ὁτῳοῦν. τὸ γὰρ δημοσίᾳ φιλοσοφεῖν καὶ τοῖς πυθαγόρου μύσταις ἀπείρητο. οὐκ ἐχέμυθον δὲ ἡ ἐπιστολὴ ἀλλὰ καὶ μάλα ἐπίκοινον· φιλοσοφίας δὲ καὶ ἄλλως τῆς καθ᾽ ἡμᾶς, καὶ τὰ πλείω ἀπορρητότερα, εἰ μή τις ἐκεῖνα λέγοι τὰ δι᾽ ὧν ὁ πολὺς δῆμος, ἢ τῇ τῶν ὀδυνηρῶν ἀπειλῇ ἐκδεδείττεται, ἢ τῇ τῶν χρηστοτέρων ἐλπίδι παραθαρρύνει. εἰ γοῦν ὅσα τοιαῦτα τοῖς πολλοῖς ὄντα κοινότερα. ἡ μέντοι ἱερὰ φιλοσοφία πολλῷ τῷ σκότῳ ἐπηλυγάζεται, καί μοι πρὸς τοῦτο δοκεῖ ἀποβλέψας ὁ ψαλμῳδὸς ἐν ἱεροῖς ὕμνοις, τὸ, ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, ἐπειπεῖν, καὶ ἔστιν ἄρα ὡς, ἔστι δ᾽ ὡς μὴ φιλοσοφεῖν ἐν γράμμασιν ὡς ἂν μὴ ἐξορχοῖτο τοῖς ἀμυήτοις τὰ ἀπόρρητα· καὶ ὥσπερ τοῖς κυσὶν ἐπιρρίπτειν τὰ ἅγια, τοῖς τε διδοῦσιν αὐτοῖς καὶ τοῖς δεχομένοις ἐπιζήμιον, καὶ τὸ περὶ τούτων ὁπωσδήποτε κοινολογεῖν, οὐκ ἀνεύθυνον· ἐγώγ᾽ οὖν καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν τὸ περὶ τὸν δῆμόν σου φιλάνθρωπον, καὶ διδακτικὸν, ἐπὶ τοῖς φθάσασιν ἐμοῖς πρὸς σὲ γράμμασιν ἐπαινέσαι προῆγμαι, οὔτι γε τὸ φιλόσοφον τοὐμὸν εἰπεῖν, ἐπιτήδευμα· ὁποτέρως δ᾽ οὖν ἂν ἔχοι, ἐπειδή σοι οὕτω φίλον νοεῖν, τοιοῦτόν σε ὄντα φιλῶ· καὶ τοῦτο ἐν τοῖς μάλιστα φιλοσοφεῖν σε ἐπεύχομαι, τό τε καρτερικὸν ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ εὔψυχον καὶ γενναῖον τοῦ φρονήματος ἐν τοῖς μὴ κατὰ γνώμην συμβαίνουσιν. Ἴσθι γὰρ ἂν καὶ ἐφεξῆς πολλὰ τοιαῦτα διὰ μοχθηρὰς ἀνθρώπων

γνώ-

μας ἐπιγινόμενα· ἄλλως γὰρ ἄλλος περί τε τῦ αὐτῦ, ναὶ μὴν καὶ περὶ ἑτέρου παρ' ἑαυτῷ βεβούλευται, καὶ σχεδὸν τοσαῦται γνῶμαι ὅσοι καὶ ἄνθρωποι· φιλοσόφου δὲ ὄντα τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ οὐχ ὅτι γε μέλει ὀνόματος τούτων ἁπάντων ὑπερῆρθαι δεῖ, καὶ ἑαυτῷ φιλοσοφεῖν τὰ ἄριστα, ἀγάλλειν δὲ προσηκόντως ἐφ' οἷς ἄλλως ἄλλοι πεπλάνηνται. Ἐῤῥωμένος μοι διαβιώης, ἀδελφὲ ἐν χριστῷ ὁσιώτατε, καὶ πολλὰ φρονοίης τῷ πάντα τὰ τῆδε παρ' οὐδὲν τίθεσθαι καὶ ἀνεπτερῶσθαι ἀεὶ πρὸς τὰ μένοντα.

Ἐνετίηθεν, ἐλαφηβολιῶνος ἑ ἱσαμένου κατὰ τὸ αφϛ' ἔτος τὸ σωτήριον.

Ο ΑΥΤΟΣ ΤΩι ΑΥΤΩι.

ΕΓὼ καίσου συνήδομαι νὴ τοὺς λόγους τῇ τῶν καλῶν ἐπιδόσαι ἱερέων ἐν χριστῷ ἀδελφὲ μελέτιε, καὶ τῇ πατρίδι, ἐφ' οἷς σε τοιοῦτον ὄντα πρὸς τοῖς ἄλλοις πεπλούτηκεν, ἄνδρα τῷ ὄντι, καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς πλησιάζουσι, καὶ ἀκροωμένοις τὰ πρόσφορα, καὶ πρὸς σωτηρίαν ὅτι μάλιστα φέροντα προνοοῦντα ἅμα καὶ μελετῶντα διηνεκῶς· οὕτως ὀναίμην τῆς τε πρὸς σὲ φιλίας καὶ τῆς περὶ τὴν ἱερὰν σωτηρίαν σπουδῆς, καίγε οὐκ οἶδα πότερόν σε τῆς τοιαύτης προαιρέσεως ἐπαινέσω, ἢ τοὺς ἐν τῇ πατρίδι τῆς πρὸς τὰ καλὰ σφίσιν ἐμπεφυκυίας ὁρμῆς, ἢ καὶ ἅμα, ὃ δὴ καὶ πράττων τυγχάνω, καὶ σὲ κἀκείνους καθ' ὑπερβολήν· ἀλλὰ γὰρ ὀφιλεῖ, ἐμπεπήγασίπως ἐ-

σθ'

ϛθ' ὅτε ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι, ἀλλότριον τι περιτιθέμεναι προσωπεῖον, καὶ ἄκοντας εἶναι καὶ τοὺς σπουδαίους τέχναις τισὶν ἀπροόπτοις μεθ' ἑαυτὰς μεθέλκειν εἰώθασιν εἴτε ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τὰς τοιαύτας λαμβάνουσας ἀφορμὰς, ταῖς ἀρεταῖς μὴ ὡς προσῆκε χρωμένων, εἴτε καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν ἐπηρεαζόντων, εἴτε δαίμων τις εἴη ὁ τοιοῦτος, εἴτε καὶ ἐνσώματός τις ζιζανίων ἐπεισπορεὺς, ὡς ἂν καὶ ἄκανθαν συναναθάλλοιεν ἄνθεσιν, ὁ τῶν δυσδιακρότων καὶ μάλιστα πέφυκε. τούτων ἐγὼ τοῦ μὲν προτέρου ἀναίτιόν σε καὶ πάντη νενόμικα. τοῦ δὲ δευτέρου, σὲ μὲν, ἀλλ' οὐ προηγουμένως τουτὶ προαιρούμενον, ἅτε δέοι τάχα συνεπιδίδωσι τῷ χρόνῳ ἡ ἀρετὴ, ὅπερ καὶ λίαν ἐπίφθονον. ἀλλ' εἰ μὲν τούτω, συμμάχῳ τῷ ὥπερ φέρῃ κέχρησο πνεύματι πρὸς τὴν τοῦ αἰτίου ἀναίρεσιν, σαυτόν τε ἐν τούτῳ φαινομένης γοῦν ἀπαλλάττων αἰτίας, κἀκείνους, τοῦ ᾧ κεκράτηνται ἐναντίου πνεύματος. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς συνεισφέρῃς τι πρὸς τὸ δεύτερον, οὐκ ἂν φθάνοις σεαυτὸν πρότερον θεραπεύων, ἵν' ἄρα τόπι σῃ ἔχῃ καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους θεράπευμα. μὴ τραῦμα τοῦτο, ἢ σύμμικτόν τινα φύσιν εἰκότως τοῦτο ὑποτοπάζοντας· τοὺς γὰρ πολλοὺς οὐκ ἐξ ὧν λέγουσιν, ἀλλ' ἐξ ὧν πράττουσι μᾶλλον, ὁποῖοι ἂν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς εἶεν, διατεκμαιρόμεθα, ἄλλως τε δὲ καὶ εὐαγγελικῶν μαθημάτων ὡς καὐτὸς οἶσθα καὶ τοῦτο ἐξήρτηται. ἐγὼ μὲν οὖν τὴν πρὸς τὰ κρείττω σου καὶ θειότερα πρόοδον, καὶ ὅσον οὐκ ἄν τις ἔξειπε ποθῶν. πῶς γὰρ οὔ, ὅπου-

ὅπουγε ταύτης κỳ τοσούτου πλείθυς σωτηρία ἐκκρέμαται, μυςαγωμένυ τ' ἀγαθά. κỳ δὴ κỳ τύτε εἴπυ τι τοιοῦτον οὕτω ξυμβαίνει φθόνῳ τῦ χαιρεκάκυ δαίμονος· καίσοι ἀνθρώπῳ ὄντι κỳ μικρὸν παραμεμένηκε, κακῦ ἀναίρεσιν, ταῦτα σοι ἐξ εὐνυςάτης τῦ πρὸς σέ προϊόντα γνώμης ἐπιςεῖλαι διέγνωκα· αὐτὸς δὲ τὴν ἡμετέραν ὁρμὴν ἐν καλῷ θέμελιος ἀντεπιςείλειας, κỳ ἔτι κỳ μᾶλλον τὴν ἐμὴν ψυχὴν τοῖς σοῖς κατορθώμασι καθηδύνειας, οὗ πάντως οὐδὲν ἄνμοι γένοιτο χαριέςερον. Ἐῤῥωμένον σε διαφυλάττοι ὁ κύριος ψυχῇ τε κỳ σώματι, ἀδελφὲ ἐν χριςῷ προσφιλέςατε.

Ἐνετίηθεν μαιμακτηριῶνος ς' φθίνοντος κατὰ τὸ αφς' ἔτος τὸ σωτήριον.

Ο ΑΥΤΟΣ ΤΩι ΑΥΤΩι.

Ἀφείλετόμυ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν γηπονίαν ὁ δαίμων, ἱερωτάτη ψυχὴ μελέτιε, κỳ τὸ ἄροτρον παρὰ τὸ ἀεργὲς ἐξίτηλον γέγωνε, κỳ λειμὼν παρ' ἐμοὶ ἔδ' ἐν ὀνείροις, αὐχμὸς δὲ πάντοθεν, κỳ ἀνυδρία, κỳ ἀποξήρανσις καὶ ἀκανθῶν ἔμπλεων κỳ μόνον τὸ λήϊον, κỳ πῦ λοιπὸν οἱ παρὰ τῆς ἱερᾶς σου κεφαλῆς ἐπισημόνως πάνυ ἐπινοηθέντες τερπνοὶ παράδεισοι, κỳ τὸ εὐῶδες τῶν ἀνθέων κỳ πάγκαρπον. ἡ ἐκ τῶν σῶν διατεκμαίρῃ τὰ κατ' ἐμὲ, κỳ τοῖς ἐπικαρπίοις κỳ ἡδυσμοῖς εἰς κόρον κατεντρυφῶν, μετοχετεύειν ὁπῶς ποτε κỳ εἰς ἡμᾶς κατεπείγη

τὴν

τὴν χάριν τοῦ ζωογόνουσου ὕδατος, ᾧ ἂν ὁπωσοῦν γοῦν καταρδοίμεθα, ἀποδέχομαί σου τὸ τοῦ τρόπου φιλάνθρωπον, καὶ μᾶλλον ὅτι ἀντιτέχνως πρὸς τοὺς ὁμοτέχνους διάκεισαι· πλεονεκτοῦσιν ἐκεῖνοι τοὺς γείτονας καί τι τῶν μὴ οἰκείων γηδίων προσφετερίζονται, καὶ εἴπερ ἐνῆν σφισι ποιῆσαι, μὴ κἂν ἀδιαφόρως ἐπιχεῖσθαι τὸν ὑετὸν καὶ τοῦτ' ἂν κατεθάρρησαν καὶ ποῦν καὶ παρὰ τοῦτο εἰκότως ἄντις ἀγασθείησου τὴν προαίρεσιν, καὶ τὸ πάνυ περὶ τὸ προευνῶς φιλοδωρεῖσθαι φιλότιμον. ἀμέλειτοι ἀνατεθήκασιν ἤδη, παρ' ἐμοὶ, καί γε τῷ δοκεῖν πρὸς εὐκαρπίαν παρασκευάζεται, εἰ μόνον μὴ ἀποκάμοις αὐτὸς προσεπιδαψιλεύων τὴν χορηγίαν τοῦ ὕδατος καὶ κατάρδων συντόνως τοὺς αὔλακας ἀλλὰ μήμοι τοιοῦτος γένοιτο, οὐχ ἧττον γὰρ ἂν ἢ πρότερον ἀτυχεῖς διεμένομεν· ἔσαι δὲ καίσοι πλέον ὑπὸ τῆς πενιχρᾶς ἡμῶν πεδιάδος, ἀνθ' ὧν παρὰ σοῦ εὐπεπόνθαμεν, ἡ σπανίου τινὸς εἴδοις τάχα φυτῶν ἀπόλαυσις· ἄλλοι γὰρ ἄλλοις κατακωμῶσι φυτοῖς παράδεισοι, καὶ γὰρ ἤδη καὶ ταύτῃ ὑποσοιγε αἰτίῳ ἡμεῖς τὰ παρ' ἡμῖν καλεῖν ἀποτεθαρρήκαμεν. Ἐρρωμένος μοι διαβιώης ψυχῇ τε καὶ σώματι ἀνδρῶν ὁσιώτατε καὶ σοφώτατε, καὶ ἀειρρόοις ὀχετοῖς τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος καταρδεύοιο Ἐντεῦθεν.

Μεταγειτνιῶνος δ' φθίνοντος κατὰ τὸ αφσά ἔθος τὸ σωτήριον.

Ο ΑΥΤΟΣ ΤΩι ΑΥΤΩι.

Μόλις ποτὲ τοῖς τῷ θεοφυλάκτῳ εἰς τοὺς ἱεροὺς διαγγελιστὰς ἐκπονηθεῖσι περιετύχομεν, ἱεράμοι καὶ φίλη κεφαλὴ μελέτιε· καὶ γὰρ σπάνια τῶν συγγραμμάτων τὰ τοιαῦτα, παρ' οἷς προτίθενται ὤνια, αἴτιον δὲ, τὸ καὶ τοὺς μετερχομένους τόγε νῦν εἶναι σπανία εὑρίσασθαι. ἀπόλαυε δὴ τοῦ ζητήματος σαυτῷτε ἰδίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις κοινῇ διὰ τοῦ τῶν ἱερῶν λογίων κηρύγματος, ἐπωφελὴς ὅσον σθένος γιγνόμενος. ἀποδώσεις δὲ τὴν ἐπὶ ταύτῃ τῇ βίβλῳ τιμὴν, ὅς ἂν σοι ταύτην παρακατάθηται· εἰ δέτου τοι καὶ ἄλλου προσδεπήσης, πρόσαττε. οὐ γὰρ ἡμεῖς ὀκνήσομεν τὰ δυνατάσοι πειθαρχοῦντες, οὔτ' αὐτοὺς τούτων ἀμοιρίσεις, δίκαιος ὢν ἐξυπηρετεῖσθαι καὶ μάλιστα, καὶ ὑφ' ὧν τινων οὖν κατεξαίρετον δὲ παρ' ὧν ἐκτόπως, διὰ τὴν ξυνοῦσαν καλοκαγαθίαν τῶν τρόπων καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς καλοῖς τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπίδοσιν, ἠγαπήθης· προσθήσω δὲ καὶ ὅτι, οὐδὲ μετρίως τοὺς ἀγαπῶντας ἀνταγαπᾷς· Ἐρρωμένημοι διαφιλάττοιο ἱερὰ καὶ ὅτι μάλιστα φίλημοι κεφαλὴ καὶ τοὺς τῇ σῇ προσωκειομένους φιλίᾳ, καὶ παρ' ἐμοῦ προσρήσεως ἀξιῶσαι μὴ ἀπαξιώσειας. Ἐνετίηθεν.

Βοηδρομιῶνος ϛ' ἱσταμένου, κατὰ τὸ ,αφϛά ἔτος τὸ σωτήριον.

Ο ΑΥΤΟΣ ΤΩι ΑΥΤΩι.

Μικροῦ κ᾽ ὑπόπτερόν με τοῖς σοῖς κατέστησας γράμμασι, κ᾽ μάλα κ᾽ τῆς γῆς αὐτῆς ἐγεγόνειν μετεωρότερος, εἰ μὴ τὴν ἐν μύθοις θρυλλουμένην ἰκάρου πτῶσιν ὑπώπτευσα· τί δὴ ποτέ μοι ἱερὰ κ᾽ ποθεινοτάτη ψυχὴ μελέτιε, οὕτω τῷ γε δοκεῖ ἀσυμπαθῶς τὸν τῆς ψυχῆς μου ὁποιονοῦν τοὺς ὑποχαλάσαι προήρησας κ᾽ χαμαίζηλόν τινα οἴησιν τῷ ἀρρενωπῷ προσῆψας μου τοῦ φρονήματος, ἢ πῶς γὰρ ἂν ἄνθρωπος ὢν κ᾽ αὐτὸς οὐκ ἂν ἀνθρώπινον πάθοιμι. πότερον οὖν πρὸς τοῦ φιλίου ἀποδέξομαί σου τὸ φίλτρον κ᾽ τοὺς μὴ προσήκουσί μοι ἐπαίνοις, οἷον ὑπερχειλοῦν ἢ μακρὰν ἀποπέμψω τὸν τοῖς μὴ περὶ ἑαυτῶν φρονοῦσιν ἐπιεικέστερα, ἐπεὶ τήμερον εὐλαβηθεὶς κίνδυνον, γενήσῃ ἄρα τῶν ἡμετέρων ἄδικαστος δικαστής, ἢ τῷ ἐπικλινεστέρως ἔχειν πρὸς ταῦτα τοῖς ἔρωσι, μᾶλλον τὰς ψήφους, κ᾽ γὰρ εἰκός, δέξασαι σοι θυμηρέστερον; ἀπείησου ταῦτα τῆς ἱερᾶς ψυχῆς, ἢ μὴ ἐγὼ τοῦ πρὸς ἐμέ σου φίλτρου ὀναίμην ποτέ, κ᾽ μικρὸν γοῦν σοι ἐν τοῖς τοιούτοις ὑπενδιδὸς. τοιγαροῦν καὶ φρόνει τοῦ λοιποῦ περὶ ἐμοῦ μετριότερα, καὶ γράφε, ἀλλά μοι συγγνοίης παρακαλῶ σκεπτικώτερα· ἐκεῖνο μὲν ἵνα μὴ κατεξεταζόμενος ἐγὼ, ἥττων ὢν τῆς παρὰ σοὶ φαινωμένης κρίσεως, καὶ οὕτω πολλῶν ὀφλισκάνω παρ᾽ ἀνδράσιν ὀρθῶς κρίνειν ἐπισταμένοις, τὸν γέλωτα. τοῦτο δὲ, ἵνα

να μὴ καὶ αὐτὸς κόλακος τάχα ἀποφέρῃ γραφὴν, ἢ κατειρωνευόμενος ἡμῶν αὐτοῖς διελέγχῃ τοῖς πράγμασιν, ἄλλως τε καὶ παρ' οἷς τὸ ἐπηρεάζειν καθέστηκε περισπούδαστον, τὰ δὲ παρὰ σοῦ καὶ λυγγέως ὀξύτερον, εἰ πῶς καὶ βλέπειν τοῖς διορατικωτέροις πέφυκε γράμμασι, καὶ οὐδ' ἂν αὐτὸς ὁμῶμος ἐπιμωμήσαιτο· οὕτω τοῖς κατ' εὐθεῖαν, οὐδ' ὁπωσοῦν παρεκκλίνει, οὐδ' ἐπὶ θάτερον τῶν ἄκρων σφαλερῶς ἀποκέκλικεν· οὕτω δὴ περί τε σαυτοῦ καὶ ἡμῶν ἅμα πέπεισο, καὶ τὸ πρὸς ἡμᾶς σου ὑπεκκαίειν ἐντελεχῶς φίλτρον. ναὶ πρὸς τῶν λόγων αὐτῶν, ἀλλ' ἐπαλλήλοις τοῖς γράμμασι μὴ ἀπαναίνου ἱερὰ καὶ προσφιλεστάτη μοι ψυχὴ καὶ σοφωτάτη μελέτῃ. Ἔρρωσο, καὶ τοὺς ἀμοιβαίασοι ἀποδιδόντας τὸν καλὸν ἔρωτα, ὡς παρ' ἐμοῦ πρόσειπε, κἀντοῖς μάλιστα τοὺς ἱεροὺς βενέδικτον τὸν ἐπισκόπουλον, καὶ ματθαῖον τὸν βιτζιμένου ἔχοντα τὴν ἐπίκλησιν. Ἐνετίηθεν.

Σκιρροφοριῶνος ἐννάτῃ φθίνοντος. κατὰ τὸ αλσα' ἔθος τὸ σωτήριον

Ο ΑΥΤΟΣ ΤΩι ΑΥΤΩι.

Κινδυνεύω σχεδὸν καὶ μέγα τι λοιπὸν περὶ ἐμαυτοῦ οἴεσθαι, ἐπειδὴ σε τῶν ἐμῶν ἐπαινέτην ἐπλούτησα παρ' ἐμοὶ μὲν τοιοῦτον καὶ νομιζομένων, οἷα δὴ καὶ πέφυκε, παρ' ἄλλοις δὲ τοῖς τὸ πλεῖον τῆς κρίσεως νόμοις προσνέμουσι φιλίαν καὶ τι ἁφαρμόζον ἐπικτωμένων· ἐγὼ

ἐγὼ μὲν οὖν πλείστας ἔχωσοι χάριτας, ἱερὰ καὶ φίλη μοι κεφαλὴ, ὁσιώτατε ἀδελφῶν μελέτιε, ἐφ' οἷς ἐπαινεῖς, οὐ διὰ τοὺς ἐπαίνους αὐτοὺς, μὴ γὰρ οὕτω μανείην ποτὲ, ὡς πολλοῦ τινος τίθεσθαι αὐτὸς τὰ ἐμαυτοῦ, ἀλλ' ὅτι γε εἰλικρινοῦς οὗτοι φιλίας ἐξήρτηνται· ἣ πρὸς τὴν τοῦ ἐγκαρδίου φίλτρου ἐξατονοῦσα παράστασιν συμπλέκειν καὶ τὰ μὴ ὄντα ἔσθ' ὅτε τοῖς οὖσι μεμάθηκε, ταύτητοι γοῦν τὸν ἐγκεκρυμμένον σπινθῆρα τοῦ πόθου παρανακαλυπτούσας, καὶ ἔνθερμον τὸ φίλτρον διαφυλάττουσα παρ' ὃ δὴ καὶ παράγε τοῖς καλῶς κρίνειν ἐπισταμένοις ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ διαθέσει ἀσύγγνωστος· αὐτὸς δ' ὅπως καὶ μὴ προαιρούμενος αἰτίαν ὑπόσχης θωπείας τινὸς παρὰ τοῖς μὴ σοῦ καλῶς, ὥσπερ ἐγὼ ἐγνωκόσι τὸ συνειδὸς, οἵπερ αἰσθήσει καὶ μόνῃ προσέχειν αἱρούμενοι ἑκόντες εἶναι μὴ δέον, τὶ νοερὸν παρατρέχουσι, καὶ τῷ τοῦ χείλους στρυφνῷ προσεστηκότες τοῦ ἔνδον ἐγκεκρυμμένου γλυκείζοντος οὐδὲ μικρὸν γοῦν ἐπαισθάνοντος· δεῖ δ' ἄρα κἂν τῷ φιλικῶς ἐπιστέλλειν διὰ τοὺς καὶ πέρα τοῦ δέοντος ἐν ταῖς κρίσεσιν ἀκριβοδικαίους, τοῦ μετρίου καταστολάζεσθαι, μείων γὰρ ἔφη τις παρακολουθήσει αἰτία· καὶ ἄλλως δὲ οὐκ ἐχέμυθον ἡ ἐπιστολὴ ἀλλὰ κἂν σὺ τῷ παραυτίκα τι καὶ λάθῃ, πάνδημος γεμὴν τῷ χρόνῳ γίγνεσθαι εἴωθε· φρονοῦσι δ' ἄλλοι ἄλλως, ὥσπερ περὶ τῶν πραγμάτων, καὶ τῶν γραμμάτων· καὶ χρὴ κἂν τῷ μέρει τούτῳ ἐσκεμμένως τε εἶναι, καὶ ὡς περὶ πολυόφ-

θαλμόν τινα τῶν μηδ᾽ ὁπωσοῦν προσκροῦσαί τινι μέλλοντα. παντοῖον μὲν οὖν σε δέον εἶναι τὰ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς γράμμασι, διὰ τὰς ἐπιγιγνομένας ἀνάγκας τῶν μέμψεων· τὰ δὲ πρὸς ἐμὲ καὶ σιγῶν καὶ λέγων οἷος καὶ πέφυκε, τοιοῦτος δὴ καὶ λελόγισαι. ἀπέχεις δ᾽ ἐξίσου τὴν ἀμοιβὴν τοῦ φίλτρου, κἂν γὰρ ἡμεῖς πενιχροί τινες ὦμεν τἆλλα, περίγε μὴν τὸ φιλεῖν, οὐδενὶ τὰ πρῶτον τόγ᾽ ἐφ᾽ ἡμῖν μέχρι τούτου παρακεχωρήκαμεν· καθήδυνάς με τῇ τῶν συκῶν θεωρίᾳ, καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ μακρὸν παρ᾽ ἐμοὶ παρεκτεῖναι τὸν κάγλασον, ὥς τε με τοῖς περιεστῶσι, καὶ γὰρ συμπαρῆσαν οὐκ ὀλίγοι τῇ ἀναγνώσει μανίᾳ τινὶ συσχεθῆναι μικροῦ γινέσθαι ἐπίδοξον· ἀλλὰ μὴ πρὸς τῆς εὐσεβείας αὐτῆς, μὴ τοιούτων ἀλυσιτελῶν ζητημάτων περιεργότεροι καθίσασθαι δικασταί, ἐξ ὧν οὐδὲν ἀλλ᾽ ἢ ἔριδές τινες καὶ μάχαι, καὶ ἀδιάλλακτοι ἔχθραι φιλοῦσιν ἀκολουθεῖν. ὅσα δὲ σεμνὰ, καὶ ὅσα ψυχοφελῆ, ταῦτα καὶ προβάλλεσθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ εἰρηναίως τε ἅμα καὶ εὐσεβῶς διαλύετε· καλῶς κατατραγωδεῖς μου τῆς πρὸς τὸν πανιερώτατον διαμάχης. ἀλλ᾽ ἐγὼ μὲν τόγ᾽ εἰκὸς, πῶς γὰρ οὐ μή, πλὴν ἀλλὰ φέρω, ἐμαυτῷ τε καὶ αὐτῷ πρὸς θεοῦ ἐπιζητεῖν τὰ βελτίονα. γένοιτο δὲ ταῦτα ἡμῖν καὶ τῶν σῶν πρὸς τὸ θεῖον εὐπροσδέκτων εὐχῶν, συνεισφερουσῶν τι πρὸς τὴν κρείττω κατάστασιν· τὰ ἑρμοῦ τοῦ τρισμεγίστου, καὶ θεοδωρήτου εἰς τὰ ἄπορα τῆς θείας γραφῆς δυσεύρετα, καὶ τοσού-

τω μᾶλλον ὅσον ἐπ' ἀλλοτρίας πετύπεται, πλὴν ἀλλὰ καὶ οὔπω μελήσει περὶ τούτων ἡμῖν, εἰ μὴ τούτοις ἐντύχοιμεν. ἐῤῥωμένος μοι διαβιώσῃς ἀδελφῶν ἐν χριστῷ ὁσιώτατε καὶ σοφώτατε, καὶ τῷ λογιωτάτῳ καὶ μεγαλοπρεπεῖ ἀνδρέᾳ τῷ κορνάρῳ παρ' ἐμοῦ τοῦτ' αὐτὸ, κύσας τῷ χεῖρε, διακέλευε. Ἐνετίηθεν.

Μουνυχιῶνος ἑ ἐπὶ δεκάτῃ, κατὰ τὸ αφϛβ', ἔτος τὸ σωτήριον.

Ο ΑΥΤΟΣ ΤΩι ΑΥΤΩι.

ΝΥν ὅτε φιλανθρωπίᾳ χριστοῦ ἐλώφησε τὰ κακὰ, μᾶλλον δὲ ταῦτα τῷ μὲν δοκεῖν, κακὰ, τῷ δ' ὄντι λυσιτελῆ, ἀντεισῆλθε δὲ τὰ καλὰ, καὶ μελέτιος ὁ φίλτατος ἡμῖν καὶ ἐπέραστος, ἐπιστραφήσεταί τι καὶ ἡμῶν ὁπωσοῦν, καὶ ἔν γε τι χάριεν πάντως ἡμᾶς δεξιώσεται· τί δ' ἂν ἡμῖν ποτὲ ἀθανασίου τοῦ πάνυ. αὐτὸν γὰρ ἐκεῖνον δοκῶμεν ὁρᾶν ἀναγινώσκοντές τε καὶ ἐνθειάζοντες τὰ αὐτοῦ, χαριέστερον γένοιτο; προσδοκῶμεν δὴ τοῦτο, παρὰ τῆς ποθεινοτάτης ἡμῖν ψυχῆς, μελέτιε, καὶ εἴτι τάχα που συνεφέλκεται ὁμοιότροπον, τεθαῤῥήκαμεν δὲ οὐδ' ἄνευ λόγου τὰ τοιαῦτα ἡμεῖς, καὶ γὰρ ἴσμεν καλῶν τάτε ἄλλα, καὶ τὸ φιλοδωρότατον τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τὸ περὶ ἡμᾶς φίλτρον καὶ πάνυ διακαές· ἵνα δὲ καὶ μὴ πλεονεκτώμεθα τῇ ἀγάπῃ· ἀνταπαιτεῖν, εἶθε καὶ παρ' ἡμῶν τὰ ἀντίστροφα, πρὸς ἅπερ ἡμεῖς καὶ πάλαι παρεσκευάσμεθα

Digitized by Google

κ) ἡτοιμάκαμεν ὅτι προθυμότατα ἑαυτὸς, καὶ μόνον διακελευσθέτω μελέτιος καὶ τὰ πράγματα ἕψεται· ἔῤῥωσο ἱερὰ κ) φιλτάτη ἅμα δὲ καὶ φιλικωτάτη μοι κεφαλὴ, καὶ διάμενε διακαθαίρων τῷ τομῷ τῦ θείου λόγῳ τῶν νοητῶν ἀκανθῶν τὸ τῦ χριςοῦ πνευματικὸν λήιον, καὶ κατεπάρδων ἐπαλλήλοις τε ταῖς ἀρδείαις καὶ δαψιλέσι τοῖς νάμασιν, ἵνα γοῦν οὕτως εἰς τ' οὐπιὸν ἀποδιδράσκῃ τὴν ἐνδεχομένην τῆς ψυχῆς κάκωσιν. ἐκ παταβίου, τῆς ἐκουσίας διὰ τὴν τῶν σκανδάλων φυγὴν ἡμετέρας φυγῆς, β' φθίνοντος πυανεψιῶνος, κατὰ τὸ αφϛβ' ἔτος τῆς τῦ χριςοῦ ἐνανθρωπίσεως.

Ο ΑΥΤΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ ΤΩι ΑΥΤΩι ΜΕΛΕΤΙΩι

Ἀκάθεκτον ὁρμὴ πέφυκε, καὶ ὅτε ταύτης ἡ κλίσις πρὸς τ' ἀγαθὸν ῥέπει, καὶ μάλιςα· τοιαύτη δή τινι καὶ τοὐμὸν εἰ μὴ σφάλλομαι, οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι προσλογιζόμενος τῆς ψυχῆς παράστημα· εἰ δὲ ἐπαινετὰ αὐτὰ καθ' αὑτὰ τὰ καλὰ, οὐδ' ἡ ἐπὶ ταῦτα πάντως ὁρμὴ ἀπόβλητος, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης σπουδῆς ἀξία, κ) τοῖς καλῶς κρίνειν ἐπιςαμένοις καὶ εὐαπόδεκτος· ἆρα δοκῶσον τι καὶ λέγειν ἱκανὸν ὃν εἰς συνηγορίαν τῆς προσέμου διενοχλήσεως ἵνα μὴ δόξω προπετής τις εἶναι, καὶ μάταιος, καὶ κρονίων ὄζων, καὶ τὸ ὅλον περίεργος, ἐγὼ μὲν οἶμαι, μὴ ἄλλως σπείρειν ἐπὶ πετρῶν, μὴ δὲ ἀέρα δέρειν, τὸ τῦ λόγου, τοιαύτοις ἐμμε-

μελετῶν, καὶ τοιαύτης ὅλως ἀπηρτημένος μελέτης τε καὶ σπουδῆς, σὸν δ' ἄρα ἔσαι τὸ ἐπικρίνειν εἴτε καλῶς εἴτε καὶ μὴ· ἀδελφῶν ἐν χρισῷ πανσσιώτατε καὶ σοφώτατε, πέπεισμαι δ' ὅτι καὶ συμψηφιῆμε τῇ προαιρέσει, καὶ πάσαις συνηγορήσεις τῷ πράγματι, εἰ δὲ τῦτο, σφοδρὸς καὶ αὐτὸς ὢν καλῶν ἐραςής, μονονουχὶ κ᾽ ἀναπτερωθήσε πρὸς τὖργον καὶ οὐβιωτὸν ἡγήσῃ τὸν βίον, πρὶν ἢ αὐτὸ καὶ ἀνάλογοντινῶν ἑκατέρων σπουδῇ, εὐμοιρῆσαι τῦ τέλους, ἂν δὲ μὴ καὶ τοῦτ' ἐφ' ἡμῖν γένηται, τῦτε δ' ὅμως τίς ἂν ἐρῶν τύχῃ γνησίως, κἂν μὴ τοῦ παντὸς, μὴ δὲ τοῦ ἀνωτάτω περιγένηται, τῦ γοῦν μέσου, μᾶλλον δὲ κ᾽ τῦ μετ' ἐκεῖνο μυριάκις ἂν ἕλοιτο ἐπιτυχεῖν. τῦ γὰρ ἐπιθυμοῦντος τι γίγνεσθαι, ἐπειδὴν μὴ γένηται, ἐ τῦτο κωλύειν ἐςὶν, ἀλλὰ τὸ μὴ πάντα ποιεῖν ὅπως ἂν γένηται· ἔςι δὲ τὸ πρᾶγμα οὔτε τῶν ἀνεπιχειρίτων διὰ τὸ τῆς ἐκβάσεως δῆθεν ἀμφίβολον, οὔτε τὴν σὴν φιλόθεον καὶ φιλοπλήσιον, εἰ μόνον εἴη σοὶ βουλομένῳ, ὑπερακοντίζει δύναμιν, ὥς τε καὶ αὐτὸ καθ' αὐτὸ, καὶ ἐκ τῶν περὶ αὐτὸ περιςατικῶν δ᾽ ἐπιχείρητον γίγνεσθαι καὶ ἀμελείας εἶναι καὶ μόνης, ἢ καὶ μικρᾶς ἀγάπης σημεῖον τὸ ἀκατέργασον, ὡς μηδεμίαν ἐντεῦθεν τῷ μὴ πᾶσαν τιθεμένῳ σπυδὴν περὶ τῦτο, εὐπρόσωπον ἀπολείπεσθαι πρόφασιν· οὕτως ἐγὼ περὶ τὴν ὑπόθεσιν τυγχάνω διακείμενος· οὐ δ' ἀλλὰ τὰ κρείττω πρὸς ἑρμοῦ τε καὶ μουσῶν, μᾶλλον δὲ πρὸς αὐτῆς

 τῆς

τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἀγάπης προνοήσειας, ἵνα καὶ ἐνταῦθα τῶν πρὸς ἀξίαν τυγχάνης ἐπαίνων καὶ τῆς ἐκεῖ ἀμοιρήσης μακαριότητος. ἐῤῥωμένην διαφυλάττει ὁ κύριος τὴν σὴν ὁσιότητα, ψυχῆτε καὶ σώματι, ἀδελφῶν ὁσιώτατε καὶ σοφώτατε· Ἐνετίηθεν, σεπτεμβρίου τρίτη ἐπὶ δεκάτη, κατὰ τὸ αχα΄ ἔτος, ἀπὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐνσάρκου οἰκονομίας.

Ο ΑΥΤΟΣ ΤΩι ΑΥΤΩι.

Ἐρωτᾷς πῶς ἔχει τὰ καθ᾽ ἡμᾶς; καὶ λίαν ἀνιαρῶς, εἴτε τὰ ἴδια, εἴτε καὶ τὰ κοινὰ γνῶναι βούλοιο· προσπαλαίομεν γὰρ πολλοῦ ἤδη ἀνιάτῳ πάθει τῇ παρὰ τῶν ἀσκληπιαδῶν λεγομένῃ, νεφρίτιδι, μόνον ὅτι ζῶμεν ἡμῖν συγχωρούσῃ τὰ δ᾽ ἄλλα οὕτως ἡττώμεθα τῇ τῶν ἐγγνομένων ἡμῖν ὀδυνῶν ὑπερβολῇ, ὡς μικρὰν οὐδὲν διαφέρειν νεκρῶν· φέρομεν δ᾽ οὖν καὶ ἑκόντες εἶναι καὶ ἄκοντες ἐκεῖνο, τῇ τοῦ θεοῦ περὶ ἡμᾶς προνοίᾳ συγχωροῦντες τὸ πᾶν. μικράν γοῦν τῶν πολλῶν ἡμῶν ἁμαρτιῶν ἀπόσμιξιν τὴν νόσον ὑποτοπάζοντες. δεῖγμα γὰρ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας τῆς πρὸς ἡμᾶς καὶ τὰ τοιαῦτα καθάρσια, τοῦτο δὲ, διὰ τὴν ἀντίτυπον τοῦ σωματίου, καὶ τὸ ἀνίσχυρον, ἀλλὰ γὰρ ταῦτα, οὐδὲν, ὡς πρὸς τὴν τοῦ γένους κοινὴν συμφορὰν, καὶ τῶν συμφορῶν τὴν μεγίστην. ἀπέπτη, φεῦ, παρ᾽ ἡμῶν τὰ καλὰ, καὶ τὴν παρ᾽ ἡμῖν οὐκ ἀναχόντα παροίκησιν, τοῖς αὐ-

τὰ

τὰ περιέπουσι κἂν ἀλλότριοι ὦσι, συμπαραμεμένηκέτε καὶ ἐμπεφιλοχώρηκεν. ἣν δ' ἂν οὐ τοσοῦτον δεινὸν, τὸ δεινόν. εἰ μοῖρα γοῦν τις ἡμῖν ἐναπολέλειπτο γνώσεως, γνώσεώς φημι τῆς περιοριζομένης περὶ τὴν τῶν ἡμετέρων δογμάτων τήρησιν καὶ ἀσφάλειαν, νῦν δὲ παρακινδυνεύομεν πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς, καὶ τὴν τῶν καιριωτέρων ἀπώλειαν, ὃ μὴ γένοιτο ἐπισκιρτῶσι πολλοὶ καὶ τῶν ἀξιωματικωτέρων τῆς ἱερᾶς τοῦ χρισοῦ ποίμνης, ἀλλοτρίᾳ καταχηλούμενοι σύριγγι, πολὺ τὸ ἦδον συγκεκραμμένον ἐχούσῃ τῇ τερπνότητι, καὶ τῶν ἐθάδων νομῶν ὑπερφρονοῦντες, ὑπερόριον αἴρουσι πόδα, μονονουχὶ, καὶ τὸ γεγεννῆσθαι ποτὲ παρ' ἡμῖν μυσαττόμενοι, καὶ πόθεν ταῦτα οἰςά; ἄνδρες ὑπερήλικες τάξιν ἔχοντες ἀρχηγῶν, ποιμαντικὴν ἐμπεπισευμένοι φροντίδα ψυχῶν σὺν οὐδενὶ προσώπου ἐρυθήματι, μετ' οὐδενὸς δείγματος συνειδότος αὐτόκλητοι προχωροῦσιν ἔθεσιν ἀλλοτρίοις, ὤνιον σχεδὸν ποιούμενοι τὴν εὐσέβειαν, καὶ τίς οὐκ ἂν εἴποι ἀγνοίαν εἶναι ταῦτα καρποὺς, μᾶλλον δὲ καὶ διατείνετο, ἥπερ ἡμεῖς, ὡς μὴ ὀφείλομεν, συντρεφόμεθα τῆς ἀβελτηρίας, καὶ ποῦ ταῦτα ἑλλήνων τῶν περιττῶν τὴν σοφίαν ποτὲ, ποῦ σέβεσθαι ἐπαγγελλομένων τὸ θεῖον, ὡς δεῖ; ποῦ ἐπὶ ὀρθότητι δογμάτων ἐγκαυχωμένων τὰ μέγισα; ἐπαισχυνόμεθα τούτῃ, ναὶ καὶ γὰρ ὀφείλομεν, μᾶλλον δὲ καὶ κλάειν μακρὰν ἡμῖν ὑπελείπεσθαι ὅτι ἀπαραμύθητον τὸ κακὸν, εἰ τῇ τοῦ ἡμετέρου ἐλ-

ἐλλείψει καθήκοντος τοιοῦτον διαμένειν καταναγκάζοιτο· οὐκῶν τὰ δυνατὰ τὴν ἀπαλλαγὴν προνοήσωμεν, κὴ γὰρ δυνάμεθα σὺν Θεῷ εἰ κὴ μόνον ἑλοίμεθα, τὸ ἐπίβαρυ τοῦ συνειδότος φορτίον ὀψὲ γοῦν ἀποτιναξώμεθα· κὴ τῆς βελτίονος ἐκλογῆς κὴ μοίρας γενώμεθα· ἔςαι δὲ τίς ποτε ὁ τρόπος, κὴ τίς ἐξευρεθήσεται μηχανή; κὴ ῥάςη πάντως μετάβασις ζητεῖται ἐκ τῶν χειρόνων πρὸς τὰ βελτίω τῆς ἡμετέρας διανοίας. ἔξεςι δ' ἡμῖν, κὴ γὰρ τῦτο ἡ τοῦ αὐτεξουσίου δύναμις, μετὰ τὴν ἄνωθεν χάριν, θέλησίν τε τὴν ἡμετέραν ἑτοιμάζουσαν, κὴ συνομαρτοῦσαν ἡμῖν πρὸς τὸν τῶν καλῶν ἔκβασιν, τῦτο κὴ μάλιςα διαπράξασθαι· ἐπινοηθήτω ὁ τρόπος, γυμνασθήτω περὶ ἡμῖν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη. κὴ τὸν πλησίον. ἐξερευνηθήτω μικρὸν γοῦν τὶ τῆς ἀπολωλείας ἀνάκτησις γνώσεως, ἵνα μὴ κὴ ὑπὲρ τῦτυ δίκας ὑπόσχωμεν τῷ ἀδικάςῳ κριτῇ, μέλει κὴ μυελῶν αὐτῶν, ἵν' οὕτως εἴπω, διεξετάσαι μέλλοντι τὰ ἡμέτερα, ἡμέτερον δ' ἔςαι πάντως, τῶν τὰς ψυχὰς ἑιακίζειν τὴν φροντίδα ἐφ' ἑαυτοὺς ἀραμένων ἡ ἔρευνα σηναιτίους συνεπισπῶμεν κὴ οἷς ἡ τῦ πλούτυ πάρεςι δύναμις· ὁ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν ἐζήτηται ἐν τῇ παρ' ἡμῶν κοινῇ φράσει πρὸς τὸ κοινὸν τῆς περίδος ἐγκεχαραγμένη προτρεπτικῇ, εἰ κὴ μὴ πρὸς τὴν ἀξίαν, ἀλλ' οὖν παρεσχόμεθα· ὑμέτερον δ' ἔςαι λοιπὸν ταῖς παρ' ἡμῶν γενομέναις ὑποθήκαις τὴν ὀφειλομένην ἔκβασιν ἀποδοῦναι, κὴ τὴν παρεσκευασμέ-

σμέ-

μένην ὕλην διαμορφῶσαι τῷ κάλλει τοῦ ἐπενδύματος, τῇ τοῦ κηρύγματος δυνάμει, τῇ κατ' ἰδίαν καὶ κοινῇ συμβουλῇ τῇ πρὸς τοὖργον προτροπῇ διὰ τὴν ἐκ τούτου γενησομένην ὅσην οὐκ ἄντις τῷ λόγῳ διερμηνεῦσαι λυσιτέλειαν τῷ Θεῷ δ' ἀρέστως, καὶ ὁποιοισοῦν ἄλλους τρόπους πρὸς τοῦ Θείου ἂν φωτισθεῖντε, καὶ πρὸς τῆς τριάδος αὐτῆς, πρὸς τῆς εἰς τὸ Θεῖον εὐσεβείας, ἀντιπελαργήσατε τὸ γῆρας· τὴν πεπτωκεῖαν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνορθώσατε· βοηθήσατε τῷ ταλαιπόρῳ γένει, καὶ ἕξετε πλουσίας παρὰ Θεοῦ τὰς ὑπὲρ τούτων καὶ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀμοιβάς. Ἐρρωμένην διαφυλάττοι ὁ κύριος τὴν σὴν ἁγιωσύνην εἰς ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν τούτων τε καὶ σωμάτων·

Ἐνετίηθεν Ἰουλλίου ζ' ἱσαμένου κατὰ τὸ αχα' ἔτος τὸ σωτήριον.

Ο ΑΥΤΟΣ ΤΩι ΑΥΤΩι.

ΟΙ' δ' ὅτι σοι μέλει τῆς ὑποθέσεως, καὶ οὐδὲ πάρεργον τίθεσαι τὴν ἐγχείρησιν πρός τε τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ τοῦ τέλους λυσιτελὲς ἀφορῶν, ἀλλ' ἐπειδή μοι τοῦτ' ἅπαξ ἐπῆλθεν εἰς νοῦν, καὶ δέδοικα μὴ καταμελήσω τοῦ πράγματος, καὶ τὴν ἐπὶ τηλικούτοις δίκην ὑπόσχω, ἰδοὺ σου τῇ ἁγιοσύνῃ καὶ δεύτερα ἐγχαράττω γράμματα, μονονουχὶ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν αὐτοῖς ἐντιθείς, καὶ τὴν διάπειρον ταύτης ἐπιδεικνύων διάθεσιν· οἶσθ' ὅτι χωρὶς γνώσεως οὐκ ἂν

συ-

συςαίη πίςις, ἣν πρὸ παντὸς ὁπωσοῦν ἀπαιτήμεθα, ϗ πίςις ἡ δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, αἷν οἷά τινι σωςικῇ ξυνωρίδι χρώμενοι, πρὸς τὴν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν ποδηγούμεθα· νῦν δὲ διὰ τὴν τῆς γνώσεως ἀπουσίαν, ϗ πάντα ἔῤῥει τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἡ οὖσα σχεδὸν παρακινδυνεύει οἴχεσθαι, ἢ γοῦν παρακιβδηλεύεσθαι· τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν, κἂν ἄλλως μικρὸν, ὡς πρὸς τὸ πρότερον παραβαλλόμενα. ἀμέλειτοι ἐπινοητέον τὴν θεραπείαν, ἵνα μὴ ἐπ' ἀμφοτέραιν ταῖν ἰγνύαιν κατὰ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο χωλαίνωμεν, καὶ τῆς ἐκεῖσε φερούσης πορείας ἀποτρεπώμεθα· ἑτοίμη δ' ἂν εἴη θεραπεία κατάγε τὸν ἡμέτερον λόγον, ἣν πρὸ μικροῦ δι' ἡμετέρων γραμμάτων, τῷ τε κοινῷ τῆς περίδος κοινῇ, ϗ τῇ ἁγιωσύνῃ ἰδίᾳ διεμηνύσαμεν· ἣν μὲν οὖν ἐμοὶ δι' εὐχῆς καὶ συμπαρεῖναι ὑμῖν· ϗ τοῦ ἔργου κατὰ πλάτος διελθεῖν τὴν συνέλει ϗ συνδιαπονῆσαι τὰ δυνατὰ πρὸς τὴν ἔκβασιν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀμήχανον, ναὶ πρὸς τῶν φίλτρων αὐτῶν, ϗ τῆς πρὸς τῆς εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείας, πανοσιώτατε ἀδελφὲ, γενοῦ γλῶσσα ἡμετέρα διαπορθμεύουσα τάτε παρ' ἡμῶν, καὶ ὅσαι ἂν κρείττω παρὰ σαυτοῦ ἀπεξεύρης τῷ φιλοχρίςῳ λαῷ, πολλὴν ἀπειλεῖ τὰ κακὰ τὴν παρείσδυσιν, ϗ ἄκοντα ὑποχωρεῖ τὰ καλά· περὶ τὰ καίρια ὁ κίνδυνος, ϗ τοῦ κεφαλαίου ἀνερυθριάςως καθάπτεται· ὥσπερ τινὰς ἀπαρχὰς θεῷ τὰς ἡμετέρας προαιρέσεις προσοίσωμεν, εἰ γὰρ ἔτι λαλούντων ἡμῶν φθάνει,

νει, καὶ πάρεςι χεῖρα διδοὺς, πόσῳ μᾶλλον ὑπερασπιεῖται κ̀ δι' ἔργων ἐγχειρούντων ταῖς ὑποθέσεσι; κ̀ εἰς τέλος ἄξει σὺν ἡμῖν τὸ ποθούμενον· ἵνα μὴ ἧττον ἢ τοῦ τὰ σπέρματα διδόντος, εἰ τοῦ συνεργαζομένου τὸ κατορθούμενον· εἴπωτι καὶ σύντομον; ἐν σοὶ καὶ μάλιςα σαλεύει ἡ τῆς χρηςῆς προσδοκίας ἄγκυρα, τὴν σὴν ἐπιζητεῖ συνεργείαν, ὁ τῆς πίςεως ὑπερασπισμὸς, κ̀ τὸ πᾶν ἀνυσθήσετε· τοῖς δ' ἀμελοῦσι τῶν ταῖς ψυχαῖς συμφερόντων, αὐτῶν ἐφ' ἑαυτοὺς ἀραμένοις τὴν φροντίδα, ὅσος ἐπήρτηται κίνδυνος, οὐδὲ τὴν σὴν διαλέληθε μεγαλόνοιαν· ἀλλὰ μὴ τοιοῦτος εἴης αὐτὸς πολλῶν ἕνεκεν. Ἐῤῥωμένην διαφυλάττοι ὁ κύριος τὴν ἁγιωσύνην σου, ἀδελφῶν ἐν χριςῷ πανοσιώτατε κ̀ σοφώτατε. Ἐντεῦθεν· αὐγούςου γ' ἐπὶ δέκα κατὰ τὸ ͵αχά ἔτος τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐνανθρωπίσεως.

Ο ΑΥΤΟΣ ΤΩι ΑΥΤΩι.

Θαυμάσεις οἶμαι τί ποτ' ἄρα κ̀ ἐκ τῶν πρώτων προσέμου γραμμάτων ἱκανὸν ὂν τότε τῆς ἐμῆς γνώμης πρὸς τὴν δηλωθεῖσαν ἤδη ὑπόθεσιν πρόθυμον ἐκκαλύψαι, κ̀ σου τὴν ἱερὰν ψυχὴν πρὸς τὸν ταύτης ἀναπτερῶσαι ἔρωτα, ἐπὶ δευτέρῳ, μᾶλλον δὲ κ̀ πολυπλασιάζω ταῦτα, κ̀ τάχα σοι ταύτῃ φορτικὰ, ἤγουν περιττὸς ὢν φαίνομαι. ἀλλ' εἴμοι κ̀ συνσπαρῇς κ̀ συνθεωρὸς ὢν ἐτύγχανες, τῶν καθεκά-

κάστην ἐπ' αἰσχύνῃ τοῦ ἡμετέρου συμβαινόντων γένους, τάχ' ἂν καὶ κρουνοὺς δακρύων ἐξέχεας, τὸ συμπαθὲς ἐνδεικνύμενος, καὶ πολλὰ τῶν κακῶς ἀπολομένων προβατοχήμων κατετραγῳδήσας, καίμου μονονουχὶ κατηγόρησας μὴ καὶ φακέλλους ἐπιστολῶν καταπέμποντος, εἴτις ἄρα ἐκ τούτων ἐπὶ τῷ τηλικούτῳ τῆς συμφορᾶς θεραπεία γενέσθαι ἔμελλεν, ἅπαξ γάρ τινες ἀπερυθριάσαντες πρὸς τοὔργον οἱ ἅτινα ποιμένων ἀμοιροῦν πρόβατα, κατακρημνῶν αὐτόκλητοι φέρονται· καὶ ἦν μὲν ἀνεκτὸν τὸ πρᾶγμα εἰ σωματικὸς ἦν ὁ κίνδυνος, νῦν δὲ περὶ τῆς ψυχῆς τρέχοντες καὶ τοῦτον διττὸν ὅτι τε σφίσι τὸ πῦρ ἀνακαίουσι, καὶ ὅτι τοῖς ἄλλοις δι' ὧν ἀναισχυντοῦσι, κινδύνου τοιούτου παραίτιοι γίνονται, τοσούτου δέουσιν ἐφ' οἷς πράττουσιν ἐπαισχύνεσθαι, καίτινα ἔχειν τὸν μεταμέλον, ὅτι ἅπαξ τῆς εὐθείας ἀπετράπησαν ἐπειδάν τις τὰ κρείττω παραινῶν αὐτοῖς ὑποβάλλῃ, καὶ σωτηριώδεις ὑποθήκας παρέχῃ, ὅτι καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα παραινοῦντας ἀποστρέφονται· καὶ ἐχθροὺς τοὺς τῶν σφίσιν, ὅτι μάλιστα ξυμφερόντων συμβούλους ὑποτοπάζουσιν· ὁρᾷς ἦ κεχώρηκε τὰ ἡμέτερα, ὅτι τὴν ἄκραν δεδυστυχήκαμεν δυστυχίαν, ὅτι οὐδὲν ἢ κατοδέρεσθαι ἡμῖν καὶ ταῦτα μεθ' ὑπερβολῆς ὑπολείπεται; εἰ γὰρ χρημάτων εἰ γὰρ ζωῆς ταύτης τῆς προσκαίρου ἢ ἐπιμόχθου, ἢ παντὸς ἄλλου ὁτουοῦν παρὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἦν ἡ ζημία, τάχ' ἂν ἦν καὶ ὁ πόνος οἰστὸς, καίτινος ἡ λύπη παραμυθίας εἴχετο· ὅπου δὲ ζημία,

μία ψυχῆς, καὶ τοσούτῳ μείζων, ὅσῳ καὶ ἐπὶ χεῖρον γίγνεται τῷ σκοπῷ, ἵνα τὸ στενὸν καὶ τεθλιμμένον τῆς ὁδοῦ ἀφ᾽ ἑαυτῶ ἀποτιναξάμενοι, οἱ ταύτην στέλλεσθαι τὴν πορείαν ἐπαγγειλάμενοι, τῷ εὐρυχώρῳ φέροντες ἐκδότως παράχωσιν ἑαυτὸς, τί ποτ᾽ ἂν γένοιτο ἐπὶ τοιούτοις κακοῖς παραμύθιον, εἰ μήτις ἕτερος διεγερθείη φινεὲς τῷ θείῳ ζήλῳ πυρσέμενος, καὶ ἀποτόμως διχοτομῶν τὸ τῶν τοιούτων ἐνήδονον καὶ ἔνδικη κατακεντῶν τὴν ἀσέλγειαν· εἰμήτις τὸτ᾽ αὐτὸ ζηλωτὴς ἠλίας, τὸς ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης καταπιμπρῶν ἀναλώσειε· καὶ ἵν᾽ οἰκειότερον εἴπω, εἰμήτις κατὰ παῦλον τὸν θεῖον καταπολμήσοιτε καὶ ἀνάθεμα γυνέσθαι ἀπὸ χριστοῦ, ὑπερ τῶν κατὰ πνεῦμα ἀδελφῶν ἐπεύξαιτο, καὶ ἐκπυρωθείη ὑπὲρ οὕτω σκανδαλιζομένων σφοδρῶς καὶ τῷ τομῷ τῆς τῶ θείου λόγου μαχαίρας χρησάμενος, παραμυθίαν τινὰ ἐπεξέλθοι τῷ δυστυχήματι, τὴν ἄπακτον τότων ἀπόρως σὺν θεῷ ἀναχαιτίζοι ὁρμὴν, καὶ πρὸς τὰ κρείττω ἀνακαλούμενος· τοιοῦτον ἐγῷδα καὶ μελέτιον τὸν ὁμόψυχον ἀδελφόν· οὐχ ἧττον τῷ τῶν καλῶν ζήλῳ, καὶ ὅσα μάλιστα εἰς τὴν περὶ τὸ θεῖον ἀνήκει εὐσέβειαν, πυρούμενον ἢ ἀδύνατον ὄντα δι᾽ ἧς θεόθεν πεπλούτηκε χάριτος, καὶ ὑποσκυβαλλεῖσαι τὸ ἄχυρον, καὶ τὴν ἀγαθὴν ἀροτρυδάσαι γῆν, καὶ τῇ τῆς πνευματικῆς γεωργίας ἐπιστήμῃ ταύτην καλλιεργῆσαι, καὶ καταβαλλεῖν παγκάλως τὰ σπέρματα, καὶ εἰς αὔξην διεγεῖραι τῇ ἀρδείᾳ τοῦ πνεύμα-

μα-

ματος, καὶ δαψιλῆ καὶ τρόφιμον τὸν ἄσταχυν ἀπομήσασθαι, δι' οὗ ψυχὴ κατασιτιζόμεναι πᾶν ὅσον ἰῶδες καὶ ἐπιβλαβὲς ἀποφεύγοιεν. ναὶ πρὸς τῶν ἱερῶν λόγων, μᾶλλον δὲ πρὸς αὐτῆς τῆς πρὸς τὸ Θεῖον ἀγάπης, ἀδελφὲ ἐν χριστῷ ἱερώτατε, τοιοῦτος ὤν, τοιοῦτος καὶ ἐπὶ τῆς χρείας αὐτῆς ἀναφάνηθι, διακώλυσον τὸ γε ἐπὶ σοί, τὸ τοῦ κακοῦ γαγγρῶδες καὶ ἐπιδήμιον πολεμουμένης, μᾶλλον δὲ κινδυνευούσης ὑπερασπίσας εὐσεβείας, συμπαράλαβε καὶ ἄλλους τῶν καλῶν σοι τούτων συλλήπτορας, εἰς τὸ τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας λυσιτελοῦν ψυχὰς ἀναπτέρωσον, καὶ πλουσίας πάντως ἐφέξεις καὶ παρὰ τοῦτο παρὰ τοῦ πλουσιοπαρόχου μισθαποδότου, τὰς ἀμοιβάς· οἶδα δ' ὅτι τοῦτο ποιήσεις τῆς τε σῆς ἀξίας ἀξίως, καὶ τῆς πρὸς τὸ Θεῖον ἐπὶ τοιούτοις ὀφειλωμένης σοι εὐπυθείας καὶ ἑτοίμου ὅτι μάλιστα προαιρέσεως. ἐῤῥωμένον σε διαφυλάττοι ὁ κύριος ψυχῇ τε καὶ σώματι, ἀδελφῶν ἐν χριστῷ πανοσιώτατε καὶ σοφώτατε. Ἐντεῦθεν.

Αὐγούστου β' φθίνοντος, κατὰ τὸ αχά ἔτος τὸ σωτήριον.

ΑΡ.

ADmodum Reverendus Pater D. Octavius Rustici Ven. Congregationis Casinensis Philosophiae, & Sacrae Theologiae Professor, attente perlegat Librum hunc, cui titulus *Deliciae Eruditorum, seu veterum &c.* & videat si quid contineat, quod bonis moribus, & Christianae Fidei adversetur, ac referat.

Dat. 12. Iulii 1739.

Iulius del Riccio Vic. Gen.

LIbrum, cui titulus *Deliciae Eruditorum &c.* ut mihi est demandatum, attente perlegi. In eo quod Fidem, aut mores laederet offendi nihil; plura vero utilia aeque, atque iucunda passim inveni: dignum itaque censeo, qui typis mandetur, in quorum fidem, &c.

Ex Abbatia Florentina die 25. Iulii 1739.

D. Octavius Rustici Mon. Casinensis in eadem Abbatia Philosoph. & S. Theolog. Lector.

Attenta supradicta relatione imprimatur.

Iulius del Riccio Vic. Gen.

Digitized by Google

ADmodum Reverendus Pater Theologus Thomas Maria Grifelli Cenfor huius Sancta Inquifitionis videat, & referat.

Ex AEdibus S.Officii Florentiae 28. Iulii 1739.

Fra Francifcus Antonius Benoffi Min. Conv. Vic. Gen. S. Off. Florentiae.

IVffu Reverendifs. Patris Pauli Antonii Ambrogii Generalis Inquifitoris attente perlegi Librum, qui infcribitur *Deliciae Eruditorum &c.* ipfumque dignum cenfeo, qui publica luce donetur.

Datum Florentiae in Collegio D. Marci Ordinis Praedicatorum 18. Augufti 1739.

Fr. Thomas M. Grifelli in fuprad. Collegio Sac. Theolog. Lector, & Cenfor pro S. Inquifit.

Attenta fupradicta relatione imprimatur.

Fr. Francifcus Antonius Benoffi Min. Conv. Vic. Gen. S. Off. Florentiae.

Carolus Ginori pro Reg. Celf. vidit.

398.520

702115